

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS
BİLİM DALI

KATILIM BANKALARINDA ORTAKLIĞA DAYALI
FİNANSMAN YÖNTEMLERİ VE YENİ BİR
BANKACILIK MODELİ ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

Yüksel KELEŞ

İstanbul

Temmuz- 2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS
BİLİM DALI

KATILIM BANKALARINDA ORTAKLIĞA DAYALI
FİNANSMAN YÖNTEMLERİ VE YENİ BİR
BANKACILIK MODELİ ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

Yüksel KELEŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yusuf DİNÇ

İstanbul

Temmuz - 2022

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Yusuf Dinç (İmza)

Üye Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu (İmza)

Üye Prof. Dr. Servet Bayındır (İmza)

Üye Doç. Dr. Burhan Uluyol (İmza)

Üye Doç. Dr. Mehmet Babacan (İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Prof. Dr. Metin Toprak

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “**Katılım Bankalarında Ortaklığa Dayalı Finansman Yöntemleri ve Yeni Bir Bankacılık Modeli Önerisi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İmza

Yüksel KELEŞ

ÖN SÖZ

Bu çalışma boyunca öneri, görüş ve rehberliği ile desteğini esirgemeyen ve güzel bir sonuçla tamamlanmasını sağlayan danışmanım Doç. Dr. Yusuf Dinç hocama; lisans, yüksek lisans ve doktora dönemlerimde talebesi olma imkânı bulduğum değerli büyüğüm Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu hocama, görüş ve önerileriyle önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. İbrahim Güran Yumuşak hocama, doktora başlamanın konusunda teşvik eden çalışma arkadaşım Tamer Yardım'a, desteklerinden dolayı eşim ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Yüksel KELEŞ

ÖZET

KATILIM BANKALARINDA ORTAKLIĞA DAYALI FİNANSMAN YÖNTEMLERİ VE YENİ BİR BANKACILIK MODELİ ÖNERİSİ

Yüksel KELEŞ

Doktora, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yusuf DİNÇ

Temmuz, 2022- 283-XVIII Sayfa

Son yıllarda Türkiye'deki katılım bankacılığının büyüme performansı ve pazar payı sıkça tartışılmakta, mevcut katılım bankalarının büyüme performansı eleştiri konusu yapılmakta, pazar payının artırılmasına yönelik çeşitli görüş ve öneriler sunulmaktadır. Bu önerilerden biri de katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinin değiştirilmesi ve geliştirilmesine yöneliktir.

Bu çalışmanın amacı mevcut katılım bankacılığının fon kullandırım yöntemlerini incelemek, bu yöntemlerden ortaklığa dayalı fon kullandırım ürünleri olan mudarebe ve müşareke ürününün uygulama imkanlarını ve sorunlarını ortaya koymaktadır.

Araştırmada yöntem olarak birinci aşamada literatür analizi kullanılmış, konuyla ilgili yerli ve yabancı yayınlar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. İkinci olarak anket yöntemi kullanılmış, katılım bankaları çalışanları ve sektör ilgilileri ile Katılım Bankasıyla çalışan şirketler, iki ayrı ankette araştırma konusu yapılmıştır. Çalışmamızın literatüre katkısı, ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin mevcut katılım bankacılığı dışında yeni bir bankacılık modeli ile yapılmasına yönelik öneriyle birlikte hem katılım bankalarının hem de şirketlerin anket yöntemiyle aynı çalışmada ele alınmış olmasıdır.

Bu çalışma sonucunda katılım bankacılığı sektöründe mevcut şartlarda ortaklığa dayalı fon kullandırım yöntemlerinin istenilen düzeyde gelişme gösteremeyeceği literatür çalışmaları ve anket sonuçlarıyla ortaya konulmuştur. Bu ürünlerin sağlıklı şekilde uygulanabilmesi için mevcut katılım bankacılığı modelinden ziyade yatırım

bankacılığı modelinin daha uygun olduğu tespiti yapılmış ve bu çerçevede yeni bir bankacılık modeli önerisi getirilmiştir.

Önerisini yaptığımız ve çalışmamızda detaylarını ortaya koyduğumuz ortaklığa dayalı yatırım bankacılığı (Ortak Yatırım Bankası) modeli, katılım bankalarına göre ortaklık finansmanı ürünlerini uygulama konusunda daha başarılı olacaktır. Bu yapı ortaklığa dayalı finansman modelinin uygulanmasında ortaya çıkan sorunlara önemli ölçüde çözüm getirerek, katılım bankacılığı ile birlikte katılım finans ekosisteminin tamamlayıcısı ve önemli bir ayağını teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Mudarebe, Müşareke, Ortaklığa Dayalı Fon Kullanım Yöntemleri, Yatırım Bankacılığı, Pazar Payı.

ABSTRACT
BASED ON PARTNERSHIP FINANCE METHODS IN
PARTICIPATION BANKS AND A NEW BANKING MODEL
PROPOSAL
Yüksel KELEŞ

Ph. D. Islamic Economics and International Finance

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Yusuf DİNÇ

July, 2022 – 283-XVIII Pages

In recent years, the growth performance and market share of participation banking in Turkey have been frequently discussed, the growth performance of existing participation banks has been criticized, and various opinions and suggestions have been presented to increase the market share. One of these suggestions is to change and improve the fund allocation methods of participation banks.

The aim of this study is to examine the fund allocation methods of the current participation banking, and to reveal the application possibilities and problems of mudaraba and musharake products, which are partnership-based fund allocation products.

In the first stage, literature analysis was used as a method in the research, and domestic and foreign publications related to the subject were examined and evaluated. Secondly, the survey method was used, and the employees of the participation banks and the sector stakeholders and the companies working with the Participation Bank were researched in two separate surveys. The contribution of our study to the literature is that both participation banks and companies are discussed in the same study with the survey method, together with the proposal to make partnership-based financing methods with a new banking model other than the existing participation banking.

As a result of this study, it has been revealed by literature studies and survey results that partnership-based fund allocation methods cannot develop at the desired level in the current conditions in the participation banking sector. It has been determined that the investment banking model is more suitable than the current participation banking

model for the healthy implementation of these products, and a new banking model has been proposed within this framework.

The partnership-based investment banking (Joint Investment Bank) model, which we proposed and detailed in our study, will be more successful in implementing partnership finance products than participation banks. This structure will provide significant solutions to the problems that arise in the implementation of the partnership-based financing model, and will constitute an integral and important pillar of the participation finance ecosystem together with participation banking.

Keywords: Participation Banking, Mudaraba, Musharakah, Partnership-Based Fund Allocation Methods, Investment Banking, Market Share.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
GRAFİK LİSTESİ	xvi
EKLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
GİRİŞ	1
1.1 Tezin Konusu ve Amacı.....	1
1.2. Tezin Kapsamı, Araştırma Yöntemi ve Literatüre Katkısı	2
1.3. Tez Düzeni	5

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS TEORİSİ VE FAİZ KAVRAMI

1.1. İslami Finans Teorisi.....	6
1.2. Karşılıksız Finansman Yöntemleri.....	7
1.3. Karşılık Gözetilerek Yapılan Finansman Yöntemleri.....	8
1.4. İslam’da Faiz Kavramı.....	11
1.5. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi ve Kurumları.....	14
1.5.1. Beyt-ül Mal.....	15
1.5.2. Sarraflık ve Cehbezlik	16
1.5.3. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudarebe)-Sermaye Ortaklığı (Müşareke).....	18
1.5.4. Sandıklar	18
1.5.5. Para Vakıfları.....	19
1.6. Modern Anlamda İslami Bankacılık	20
1.7. Türkiye’de İslami Bankacılık Uygulamalarının Doğuşu ve Gelişimi	25
1.8. Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Faaliyet Esasları	28

1.8.1. Fon Kullanırma Yöntemleri.....	28
1.8.2. Fon Toplama Yöntemleri.....	29
1.9. Katılım Bankalarında Ortaklığa Dayalı Finansman Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri	30
1.9.1. Emek – Sermaye Ortaklığı (Mudarebe)- Sermaye Ortaklığı (Müşareke) .	30

İKİNCİ BÖLÜM

SERMAYE KAVRAMI, SERMAYE TEORİLERİ VE İSLAM İKTİSADI PERSPEKTİFİNDEN SERMAYE

2.1. Sermaye Kavramı.....	36
2.1.1. Merkantilizmin Sermaye Görüşü.....	37
2.1.2. Fizyokratizmin (Fizyokrazi) Sermaye Görüşü	38
2.1.3. Klasik İktisadi Düşüncede Sermaye	40
2.1.4. Sosyaliz ve Sermaye	42
2.2. Sosyal Sermaye Kavramı	43
2.3. Beşerî Sermaye Kavramı	46
2.4. Entelektüel Sermaye Kavramı	49
2.5. İslam İktisadı Perspektifinden Sermaye Kavramı.....	51
2.5.1. Kur’an-ı Kerimde Sermaye Kavramı	55
2.6. Sermaye Yapısı Teorileri	59
2.6.1. Klasik Sermaye Yapısı Teorileri	61
2.6.2. Modern Sermaye Yapısı Teorileri	61
2.6.3. Optimal Sermaye Yapısı.....	62
2.6.4. Sermaye Yapısının Önemi.....	62
2.7. Sermaye Maliyetinin hesaplanması	63
2.7.1. Öz Sermaye Maliyetinin Hesaplanması	65
2.7.2. Yabancı Kaynak Maliyetinin Hesaplanması	66
2.7.3. Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti	67
2.8. Sermaye Oluşturma Modelleri	67
2.8.1. Ortak Girişim-İş Ortaklığı (Joint Venture) modeli.....	67
2.8.2. Joint Venture’ın Türleri	69
2.8.3. Risk Sermayesi (Venture Capital)	70
2.8.3.1. Risk Sermayesi’nin Unsurları	71
2.8.4. İş Birliği Ortaklık Modelleri.....	73
2.8.5. Kitlese Fonlama Modeli (Crowdfunding)	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI SEKTÖRÜ VE ŞİRKETLERİN ORTAKLIK TEMELLİ FİNANSMANA BAKIŞI

3.1. Katılım Bankacılığında Ortaklık Modellerinin Uygulanabilirliği	76
3.1.1. Sermaye Yapısı ve Sermaye Sahiplerinin Beklentileri.....	77
3.1.2.Ortak Yatırımlarda Vade Uzunluğu ve Likidite Sorunu.....	82
3.1.3. Yasal Altyapı ve Mevzuat	88
3.1.4. Yönetim Politikaları, Organizasyon Yapısı ve Uzman Personel Sorunu	101
3.1.5. Ürünle İlgili Sorunlar: Kredi Riski, Sermayenin Kaybı, Karın Hesaplanması ve Dağıtım Sorunu.....	104
3.1.6. Taraflarla İlgili Sorunlar: Güven, Yönetim ve Denetim Sorunu.....	108
3.2. Banka Açısından Ortaklık Modeli	110
3.2.1. Ortağın Seçimi ve Yatırım Türünün Belirlenmesi.....	110
3.2.2. Sermaye Payının Belirlenmesi.....	113
3.2.2.1. Mudarebede Sermaye	113
3.2.2.2. Müşarekede Sermaye	114
3.2.3. Ortaklıkta Yönetim ve Denetime Katılma.....	115
3.2.4. Ortaklığın Sona Ermesi ve Ortaklıktan Ayrılma Stratejileri	119
3.2.5. Karın Belirlenmesi ve Paylaşımı	120
3.3. Ortaklık Sözleşmeleri Düzenleme.....	124
3.4. İşlem Bazlı (Kayıtlı) Mudarebe Sözleşmeleri ve Kar-Zarar Ortaklığı Projeleri İçin Fırsatlar	129
3.5. Katılım Bankaları ile Firmaların Ortaklığa Dayalı Finansman Yaklaşımı	133
3.5.1. Anket Çalışması ile İlgili Literatür Taraması	133
3.5.2. Banka Açısından Ortaklık-Katılım Bankacılığı Sektörünün Ortaklığa Dayalı Finansman Yaklaşımı.....	146
3.5.2.1. Verilerin Analizi.....	147
3.5.2.2. Bulgular	150
3.5.2.3. Katılım Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler 151	
3.5.2.4. Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları.....	152
3.5.2.5. Betimsel Bulgular.....	156
3.5.2.6. Ölçek Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular.....	157
3.5.2.7. Ölçek Puanlarının Meslek ve Görev Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular.....	159

3.5.2.8. Ölçek Puanları ile Katılım Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	163
3.5.3. Firma Açısından Ortaklık-Firmaların Ortaklığa Dayalı Finansman Yaklaşımı	165
3.5.3.1. Verilerin Analizi	166
3.5.3.2. Bulgular	168
3.5.3.3. Katılım Finans Sistemi/Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler	172
3.5.3.4. Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları	173
3.5.3.5. Betimsel Bulgular	176
3.5.3.6. Ölçek Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular	177
3.5.3.7. Ölçek Puanlarının Katılımcıların Ticari Ortaklık Tutumlarına Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular	179
3.5.3.8. Ölçek Puanlarının Firma Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTAK YATIRIM BANKACILIĞI MODEL ÖNERİSİ

4.1. Türkiye’de Uygulanan İslami Bankacılık Modelleri	185
4.2. Ortaklığa dayalı Finansman İçin Ortak-Yatırım Bankacılığı Modeli Önerisi ..	187
4.3. Ortak Yatırım Bankasının Sermaye Yapısı ve Sermaye Dışı Fon Kaynakları .	191
4.4. Ortak Yatırım Bankasının Faaliyet Konuları	194
4.5. Ortak Yatırım Bankasının Organizasyon Yapısı	196
4.6. Ortak Yatırım Bankasının Uygulanabilirliği	198
4.7. Ortak Yatırım Bankasının Sektörel Konumu ve Merkez Bankası ile İlişkileri	200
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	202
KAYNAKÇA	206
EKLER LİSTESİ	214
ÖZGEÇMİŞ	283

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 1. İslami Finansın Dağılımı (2020)	22
Tablo 1 2. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri	27
Tablo 1 3. Katılım Bankalarının Sektördeki Payı (Aralık, 2020)	28
Tablo 1 4. Katılım Bankacılığı Sektörü Kredi Ürün Dağılımı (Krediler (Milyon TL), Dönem 2021/11)	33
Tablo 1 5. Yıllar İtibariyle Katılım Bankacılığı Ortaklık Finansman Payları (Milyon TL).....	34
Tablo 2. 1. Entelektüel Sermayenin Başlıca Unsurları ve Kodlama Yöntemleri.....	50
Tablo 2. 2. İslâm İktisadında Sermaye Elde Edilmesinde ve Değerlendirilmesinde Temel İşleyiş	53
Tablo 2. 3. Risk Sermayesinin Avantajları ve Dezavantajları.....	72
Tablo 3. 1. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Sermaye Sahiplik Durumu (2020)..	77
Tablo 3. 2. Türkiye’deki Bankaların Özsermaye Karlılıkları.....	78
Tablo 3. 3. Türkiye’deki Katılım Bankaları Mevduatlarının Vade Dağılımı (12/2005)	85
Tablo 3. 4. Türkiye’deki Katılım Bankaları Mevduatlarının Vade Dağılımı (11/2021)	86
Tablo 3. 5. Türk Bankacılık Sektörü Verileri-Mevduatların Vade Dağılımı	86
Tablo 3. 6. Türk Bankacılık Sektörü Verileri-Kredilerin Vade Dağılımı	86
Tablo 3. 7. Katılım Bankaları (Eski Ünvanı ile Özel Finans Kurumları) Hakkında Kuruluşlarından Günümüze Kadar Yürürlüğe Konulan Mevzuat Dizini	98
Tablo 3. 8. Mutlak Mudarebe ve Mukayyet Mudarebe Mukayese Tablosu	131
Tablo 3. 9. Mukayyet Mudarebe Örnek Sözleşme Analiz Verileri.....	132
Tablo 3. 10. Anket Konu Başlıkları	147
Tablo 3. 11. Model Uyum İndeksleri	148
Tablo 3. 12. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı	150
Tablo 3. 13. Katılımcıların Görevleriyle İlgili Değişkenlere Göre Dağılımı	150
Tablo 3. 14. Gerekli Olan Düzenleme ve Değişim İhtiyaçlarının Öncelik Sırasına Göre Dağılımı	151
Tablo 3. 15. Katılım Bankaları Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler	152

Tablo 3. 16. Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri İlk Sonuçları	153
Tablo 3. 17. Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi İlk Sonuçları	154
Tablo 3. 18. Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları	155
Tablo 3. 19. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler	157
Tablo 3. 20. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	157
Tablo 3. 21. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Karşılaştırılması	158
Tablo 3. 22. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Eğitim Durumuna Karşılaştırılması	159
Tablo 3. 23. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Sektördeki Süreye Karşılaştırılması	160
Tablo 3. 24. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Bölüme Karşılaştırılması	161
Tablo 3. 25. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Unvana Karşılaştırılması	162
Tablo 3. 26. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Görev Yapılan Kuruluşa Karşılaştırılması	163
Tablo 3. 27. Ölçek Puanları ile Katılım Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişki	164
Tablo 3. 28. Anket Konu Başlıkları	166
Tablo 3. 29. Model Uyum İndeksleri	167
Tablo 3. 30. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı	169
Tablo 3. 31. Katılımcıların Firma Özelliklerine Göre Dağılımı	169
Tablo 3. 32. Katılımcıların Ortaklığı Tercih Nedenlerine Göre Dağılımı	170
Tablo 3. 33. Ortaklıkta Mutlaka Gözetilen Unsurların Öncelik Sırasına Göre Dağılımı	171
Tablo 3. 34. Banka ile Yapılan Ortaklıkta Güven Duyulan Konuların Önem Sırasına Göre Dağılımı	171
Tablo 3. 35. Banka ile Yapılan Ortaklığın Sağladığı Yetenek ve İmkanların Önem Sırasına Göre Dağılımı	172
Tablo 3. 36. Katılım Finans Sistemi/Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler	172
Tablo 3. 37. Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri İlk Sonuçları	173

Tablo 3. 38. Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi İlk Sonuçları	174
Tablo 3. 39. Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	175
Tablo 3. 40. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler	176
Tablo 3. 41. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	177
Tablo 3. 42. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması	177
Tablo 3. 43. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması	178
Tablo 3. 44. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Şirketteki Göreve Göre Karşılaştırılması	178
Tablo 3. 45. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ticaretle Uğraşma Süresine Karşılaştırılması	179
Tablo 3. 46. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ticari Ortaklık Yapma Durumuna Karşılaştırılması	179
Tablo 3. 47. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Katılımcıların Ortaklık Süresi Tercihine Göre Karşılaştırılması	180
Tablo 3. 48. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ortaklık Tercih Önceliğine Göre Karşılaştırılması	181
Tablo 3. 49. Ölçek Puanları ile Ortaklığa İlişkin Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişki	181
Tablo 3. 50. Ölçek Puanları ile Katılım Finans Sistemi/Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişki	182
Tablo 3. 51. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Firmanın Faaliyet Alanına Göre Karşılaştırılması	183
Tablo 3. 52. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Firma Niteliğine Göre Karşılaştırılması	184
Tablo 3. 53. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Firmanın Katılım Bankaları ile Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması.....	184
Tablo 4. 1. Ortaklığa Dayalı Fon Kullandırımında Katılım-Yatırım Bankaları Açısından Başlıca Sorunlar	189

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. İslam'da Finansman Yöntemleri	10
Şekil 2. 1. Sosyal Sermayenin Bileşenleri.....	44
Şekil 2. 2. Entelektüel Sermayenin Bileşenleri.....	51
Şekil 2. 3. Risk Sermayesi Modelinde Süreç	73
Şekil 3. 1. Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği DFA Diyagramı.....	156
Şekil 3. 2. Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği DFA Diyagramı.....	176
Şekil 4. 1. Ortak-Yatırım Bankası İş Modeli (Fon kaynak-Kullandırım yapısı) .	194
Şekil 4. 2. Ortak-Yatırım Bankasının Konumu	201

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. 1. İslami Finans Varlıklarındaki Büyüme (2014-2020, USD Trilyon).....	23
Grafik 1. 2. İslami Finans Varlıklarına Göre Ülke Sıralamaları (Milyar USD)	23
Grafik 1. 3. İslami Finans Varlıklarına Göre Bölge Sıralamaları (2020, USD Trilyon)	24
Grafik 1. 4. Dünyada İslami Bankacılık Tipleri ve Adetleri.....	24
Grafik 2. 1. Proje Başvuru Sayıları (Statista, 2017)	75
Grafik 3. 1. Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı (ROE) Haziran 2020... 78	
Grafik 3. 2. Türk Bankacılık Sektörü Sermaye yeterlilik Oranı (Haziran, 2020).....	80

EKLER LİSTESİ

EK 1. Katılım Bankası Çalışanları – Finans Yöneticileri ve Sahayla İlgili Akademisyen-Araştırmacılara Yönelik Anket.....	214
EK 2. Anket Sorularına İlişkin Bulgular	215
EK 3. Firmalara Yönelik Anket Soruları.....	228
EK 4. Anket Sorularına İlişkin Bulgular	229
EK 5. Örnek Sözleşmeler	246

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI: İslami Finans Kuruluşları için Muhasebe ve Denetleme Kurumu

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AFA : Açıklayıcı Faktör Analizi

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

DESİYAB : Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası

DFA : Doğrulayıcı Faktör Analizi

EUR : (Euro) Avrupa Birliği Para Birimi

GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye'deki katılım bankacılığının büyüme performansı ve pazar payı sıkça tartışılmakta, mevcut katılım bankalarının büyüme performansı eleştiri konusu yapılmakta, pazar payının artırılmasına yönelik çeşitli görüş ve öneriler sunulmaktadır. Bu önerilerden biri de katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinin değiştirilmesi ve geliştirilmesine yöneliktir.

Bilindiği gibi katılım bankacılığı sektöründe ağırlıklı fon kullandırım yöntemi olarak mal alım satımına dayalı murabaha kullanılmaktadır. Bunun yanında icare (kiralama), Mudarebe ve müşareke gibi yöntemler de kullanılmakla birlikte bunlar toplam içinde yekûn teşkil etmemektedir.

Sektöre yönelik önemli eleştirilerden birisi, sektörün asli fon kullandırım yöntemleri olduğu iddia edilen ortaklığa dayalı Mudarebe ve müşarekeden uzaklaşılarak alım satıma dayalı murabaha yönteminin kullanılmasıdır. Birtakım çevreler bu nedenle sektörün hem gelişiminin engellendiğini hem de fihhi açıdan birtakım mahsurların ortaya çıktığı ve İslâmîlik prensibinin zedelendiğini öne sürmektedirler. Gerçekte durum böyle midir? Katılım bankaları asli fon kullandırım yöntemlerinden olan ortaklığa dayalı finansmanı bir kenara bırakarak daha kolay ve daha az riskli bir yöntem olarak alım satıma dayalı murabaha ürünü üzerinden faizsiz bankacılığı mı tercih etmektedir? Katılım bankalarının böyle davranması altında yatan nedenler nelerdir? Tüm bu sorular Katılım bankacılığı sektöründe cevaplanması gereken bir mesele olarak ortada durmaktadır.

1.1 Tezin Konusu ve Amacı

Çalışmamızda mevcut katılım bankacılığı sisteminin ve mevzuatının mudarebe ve müşareke ürünlerini uygulamada ne tür sıkıntılar yaşadığı, mevcut yapının bu ürünleri uygulama kapasitesi ve yetenekleri incelenecek ve ortaklığa dayalı mudarebe ve müşareke ürünlerinin sağlıklı uygulanabilmesi için yeni bir bankacılık modeli ortaya konulacaktır.

Bu çalışmanın amacı mevcut katılım bankacılığının fon kullandırım yöntemlerini incelemek, bu yöntemlerin sektörün gelişmesindeki etkilerini değerlendirmek,

ürünlerin mevcut katılım bankacılığı sektöründeki uygulama sorunlarını ve imkanlarını incelemek, ortaklığa dayalı fon kullandırım yöntemi olarak mudarebe ve müşareke ürününün mevcut haliyle uygulanmasındaki güçlükleri ve mevcut bankacılık modelinde ortaya çıkan uygulama sorunlarını ortaya koyarak, bu ürünlerin uygulanması için gerekli olan bankacılık modeli, mevzuatı, yönetim modeli, çalışan tecrübesi, kaynak yapısı ve diğer unsurların belirlenmesidir.

Bu çalışma sonucunda katılım bankacılığı sektöründe mudarebe ve müşareke uygulamasının mevcut katılım bankacılığı modelinde sağlıklı bir şekilde uygulanmasının zorlukları ve katılım bankalarının neden bu ürünleri yaygın olarak uygulamadıkları/uygulamak istemedikleri ortaya konulacaktır. Bu ürünlerin sağlıklı şekilde uygulanabilmesi için mevcut sistemde ne gibi yasal ve uygulama değişikliklerinin olması gerektiği, bu değişiklikler yapılamıyorsa, yeni bir bankacılık modelinin kurulması önerilecektir. Tezin ana amacı ortaklığa dayalı fon kullandırım yöntemlerinin mevcut katılım bankacılığından farklı bir bankacılık modeli üzerinde uygulanmasının önerilmesidir.

1.2. Tezin Kapsamı, Araştırma Yöntemi ve Literatüre Katkısı

Çalışma 1983 yılından bugüne kadar Türkiye’de faaliyetine devam eden tüm katılım bankalarını kapsamaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan katılım bankacılığı modeli ve uygulamaları dikkate alınmıştır.

Araştırma yöntemi olarak birinci aşamada literatür analizi yöntemi kullanılmış, konuyla ilgili yerli ve yabancı yayınlar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. İkinci olarak anket yöntemi kullanılmış, katılım bankaları çalışanları ve sektör ilgilileri ile Katılım Bankasıyla çalışan şirketler, iki ayrı ankette araştırma konusu yapılmıştır. Bu sayede konunun tarafları olan bankalar ile müşterilerin değerlendirmeleri ve yaklaşımları çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu konuyla ilgili literatürdeki en güncel çalışma Katılım Bankacılığında ortaklığa dayalı finansman modellerini inceleyen Ömer Emeç’in (2019) “Değişen Dünyada Ortaklık Temelli Finansman ve Katılım Bankacılığındaki Yeri” konulu doktora tezidir. Söz konusu tezde, ortaklık temelli finansman yöntemi ve İslâmi finansdaki yeri ortaya konduktan sonra, katılım bankacılığındaki uygulama zorlukları değerlendirilmiş, Katılım Bankacılığı sektöründeki yöneticiler ile yapılan mülakatlarla Bankacılık tarafından bu model incelenmiştir. Sonuç olarak ortaklığa dayalı finansman

yöntemlerinin mevcut katılım bankacılığında uygulama imkanlarının sınırlı olduğu ve ana finansman ürünü olamayacağı, bu ürünlerin başka bir yapıda (Banka iştiraki) uygulama imkanının daha iyi olacağı sonucuna varmıştır. Ancak o yapı ile ilgili bir değerlendirme ve analiz yapılmamıştır.

Bu alandaki diğer bir çalışma Recep Ulusoy'un (1997) "*Bir Finansman Yöntemi olarak Mudarebe*" adlı doktora tezidir. Tez Mudarebeyi İslâmi finansın temel taşlarından biri olarak görmekle birlikte, İslâmi Bankacılık sektörünün bu üründe yeterince uygulama alanı bulamadığı, bunun yerine murabaha ürününün daha çok tercih edildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca yazar, Mudarebe uygulamasının hem kurumsal hem de bireysel Mudarebe uygulamasından bahsederek, bireysel Mudarebenin kurumsala göre daha pratik ve verimli olduğu tespitini yapmaktadır. Yazarın önerisi ise Mudarebede aracılardan olmadığı ikili ilişkilere dayalı bir model kurmak. Buna göre finansmana ihtiyacı olan kişi ya da şirketler doğrudan finans sağlayacak kişi ve kuruluşlarla iletişim kurabilir ve Mudarebe sözleşmesi imzalayabilir.

Bu konuya yakın bir çalışma ise Zafer Demir'e (2018) ait "*Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Finansal Problemlerinin Çözümünde Girişim Sermayesi Fonlarının Önemi ve Rolü: Katılım Bankacılığına Yeni bir Model Önerisi*" başlıklı doktora tezidir. Çalışmada kobilerin finansman sorunlarının çözümünde borca dayalı finansman yöntemleri yerine risk paylaşımını temel alan kar/zarar ortaklığına dayalı girişim sermayesi ortaklığının kullanılması önerilmektedir. Yine bu çerçevede girişim sermayesi ile Katılım Bankalarının kullandığı kar/zarar ortaklığına dayalı mudarebe ve müşareke ürünleri mukayese edilmekte ve katılım bankalarının bu ürünlere benzer ve uygulanabilir olan girişim sermayesi ortaklıklarını da bir finansman modeli olarak kullanabileceği vurgulanmaktadır.

Bir diğer çalışma M. Salih Kumaş ve Elman Abdullayev'e (2016) ait "*Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe'nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi*" adlı bilimsel makaledir. Bu çalışmada İslâmi bankacılığın ruhuna daha uygun olan Mudarebe gibi ortaklığa dayalı ürünlerin fazlaca uygulama alanı bulamadığı vurgulanmış, bu konudaki en büyük eksikliğin güvenilir ve yetenekli girişimcilerin bulunmaması olduğu tespiti yapılmıştır. Bu bağlamda sivil toplum örgütlerinin güvenilir ve yetenekli girişimcilerin yetiştirilmesi ve bulunması konusunda aktif rol üstlenmeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Böylece Mudarebe ürününün bankacılık uygulamasının geliştirilmesi ve yaygınlaşmasına katkı sağlanacaktır.

Mudarebe konulu bir başka çalışma İmran Çelik (2017) tarafından kaleme alınan “*Meşru bir yatırım aracı olarak Mudarebe ve günümüzdeki kullanımı*” başlıklı makaledir. Yazar, makalede mudarebenin geleneksel bankacılık sistemine bir alternatif olarak geliştirildiğini fakat ürünün sahip olduğu birtakım risklerin yanında bankacılık düzenlemelerindeki eksikliklerden ötürü yeterince uygulama imkânı olmadığını belirtmektedir. Ürünün uygulanabilmesi için iki tarafında güven altında tutulmasını sağlayan yasal düzenlemelerin oluşturulması, İslâmi nitelikli bankalardan alınan vergilerin hafifletilmesi, söz konusu işlemler için ehil ve nitelikli çalışanların yetiştirilmesi ve finansal yatırımlara geniş bir çerçeve sunulması gerekliliğini vurgulamıştır.

Çalışmamızın literatüre katkısı, ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin mevcut katılım bankacılığı dışında yeni bir bankacılık modeli ile yapılmasına yönelik öneriyle birlikte söz konusu bankanın sermaye ve kaynak yapısını, ortaklığa dayalı ürünlerin uygulama esaslarını, organizasyonel yapısını ve bu konuda ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemeleri temel unsurları ile ortaya koymaktır. Bu konuda literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmakta olup, bu çalışmalarda genellikle ortaklığa dayalı fon kullandırım yöntemlerinin katılım bankacılığında çok fazla uygulama alanı bulamadığı vurgulanmış, banka dışı yapılarda kullanımı önerilmiş ancak bu öneriye uygun bir modelin detayları ortaya konmamıştır. Tezimiz bu eksikliği doldurmaya yönelik yeni bir bankacılık modeli önerisi sunacaktır.

Tezimizin literatüre bir diğer katkısı ortaklığa dayalı finansman yöntemlerindeki tarafların değerlendirilmesi açısından olacaktır. Bu konudaki çalışmalar genellikle taraflardan biri olan Katılım Bankaları açısından değerlendirilmiş, karşı taraf olan fon talebinde bulunan bireysel ve tüzel kişilerin bu ürünlere karşı yaklaşımları çalışma konusu yapılmamıştır. Bu çalışma ile fon talep edenlerin de bu ürünlere yaklaşımı değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın sonunda ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinden mudarebe ve müşarekenin hangi şartlar altında sağlıklı bir şekilde uygulama imkânı bulacağı ortaya konulmuş olacaktır. Bu sonuca uygun bir bankacılık modeli önerisi ile katılım finans sistemine yeni açılım getirilebilecektir.

Bu çalışma, faizsiz finans temelli bankacılık yapılarının gelişmesine ve çeşitlendirilmesine katkıda bulunacaktır.

1.3. Tez Düzeni

Birinci Bölümde İslami finans teorisi, faiz kavramı, İslami finansın tarihsel gelişimi ve kurumları, modern anlamda İslami bankacılık ve Türkiye’de İslami bankacılık uygulamasının doğuşu, gelişimi ve faaliyet yöntemleri ortaya konulacaktır.

İkinci bölümde, sermaye kavramı, İslami iktisadı perspektifinden sermaye kavramı, sermaye yapısı teorileri, sermaye maliyetinin hesaplanması ve sermaye oluşturma modelleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde Katılım bankacılığında ortaklık modellerinin uygulanabilirliği, banka açısından ortaklık modelleri, ortaklık sözleşmelerinin hazırlanması, yatırım türünün belirlenmesi, ortaklığın yönetim ve denetimi, sorunlar ve çözüm yöntemleri ile ortaklığa katılma ve ayrılma yöntemleri incelenecektir. Yine bu bölümde tezin literatüre katkısı açısından şirketlerin bankalarla ortaklık yapma davranışları, şartları ve bakış açıları anket yöntemi ile araştırılarak sonuçları değerlendirilecektir.

Dördüncü bölümde, İslami bankacılık modelleri ortaya konularak, ortaklığa dayalı yeni bir yatırım bankacılığı modeli önerisi yapılacaktır. Yeni modelin, sermaye yapısı, sermaye dışı kaynak temini, organizasyon yapısı, faaliyetleri ve bunun için gerekli olan yasal düzenlemeler ile sektörel konumu ve finansal kuruluşlarla ilişkileri detaylı olarak oluşturulmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS TEORİSİ VE FAİZ KAVRAMI

İslam'ın faizi yasaklaması ile birlikte Müslüman toplumlarda faizsiz borçlanma, finansman ve kredi işlerinin yönetilmesi amacıyla çeşitli yöntemler uygulanmış, bu yöntemler bir takım kurum ve kuruluşlar aracılığıyla kurumsallaşmıştır. Ödünç borç verme, ortaklık, kiralama, selem, murabaha vb yöntemleri kullanarak klasik dönemde ortaya çıkan sarraflık, cehbezlik, para vakıfları gibi geleneksel kurumların yerini son dönemde Faizsiz Bankacılık almıştır. Modern Bankacılık faaliyetleri temelinde İslami finans kavramı tüm dünyada yaygınlaşmıştır. Bu bölümde faiz yasağı çerçevesinde şekillenen İslami finans teorisi üzerinde durulacak ve İslam'da faiz kavramı ele alınacaktır.

1.1.İslami Finans Teorisi

İnsanlar ihtiyaçlarını temin ederken gerekli olan finansman kaynağını çeşitli yollarla edinmektedirler. Bunlar; karşılıksız elde edilen finansman (yardım ve bağış), borç olarak alınan ve ilave bir maliyeti olan karşılıklı finansman yöntemleri olarak sıralanabilir.

Karşılıksız finansman genel anlamda tüm insanlığın kullandığı, elinde varlığı bulunan kimselerin, ihtiyaç sahiplerine geri ödemelerini beklemeksizin verdikleri hibe, bağış, yardım vb. ödemelerden oluşmaktadır. Verildiği kişiden bir menfaat beklenmeksizin iyilik yapmak amacıyla verilen bu yardımlar, inançlar ve toplumsal duyarlılıklar açısından her zaman övülmüş ve tavsiye edilmiştir.

Karşılık gözetilerek yapılan finansmanlarda kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Birinci yöntem; verilen bedel aynı miktarda geri alınmak suretiyle yapılan finansman türü olup, faiz ya da başka bir ilave maliyet yüklemeyen geri ödenmektedir. Burada finansman sağlayan bir kayba uğramazken verdiği borçtan dolayı da bir gelir elde etmemektedir.

Karşılık gözetilerek yapılan finansmanlarda ikinci yöntemi ise, finansman olarak verilen bedel ilave bir fazlalık olarak geri alınmaktadır. Bu yöntemde kullanılan usule göre ödenen fazlalık faiz ya da kâr payı olarak gerçekleşmektedir.

Üretim ve ticaretin konusu olması açısından karşılıklı finansmanlar ön plana çıkmaktadır. Tarih boyunca insanlar ihtiyaçların temini amacıyla aldıkları finansmanlara bir bedel ödemişlerdir. Faiz bu bedelin en bilineni ve öne çıkanıdır.

İslam hukuku açısından bakıldığında da yukarıda iki ana guruba ayrılan finansman yöntemleri uygulamada farklı isim ve formlarda uygulanmaktadır.

İslam hukuku karşılık gözetilerek yapılan finansman işlemlerinde faiz uygulamasını kesin bir dille yasaklamıştır. İslam, insanların ihtiyaçlarının karşılanması konusunda daima toplumu teşvik etmiş, karşılıksız finansmanları onaylayıp teşvik etmiş, karşılık gözetilerek yapılan finansmanları ise faiz açısından yasaklamış, bazılarını da yeniden düzenlemiştir. Bu iki finansman yöntemi aşağıda incelenmiştir.

1.2.Karşılıksız Finansman Yöntemleri

Karşılıksız finansman yönteminde finansman sağlayan, bir malı temin etmek ya da bir borcu ödemek için ihtiyacı olana geri almamak üzere kaynak sağlamaktadır. Bu işlem tek yönlü bir kaynak transferi olarak gerçekleşmekte ve ihtiyaç sahibine iyilik yapılmaktadır. Bunun karşılığında finansman sağlayan kişi karşılığını Allah'tan beklemektedir. Zekât, sadaka, bağış, adak, vakıf gibi işlemler bu çerçevede sayılabilir. İslam hukukunda karşılıksız finansman işlemleri aşağıdaki durumlarda gündeme gelmektedir;

- Dinin bir emri olarak zekât mallarından verilmek zorunda olunan kısımlar ile Ramazan Bayramı öncesi imkânı olanların vermesi gereken fitr sadakası gibi mecburi yükümlülüklerde
- Dinin tavsiyesi üzerine ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının giderilmesi maksadıyla sadaka olarak verilen ihtiyari durumlarda
- Müslümanların pek çok kusurlarının affına keffaret olarak bildirilen hallerde

Genel hatlarıyla yukarıda bahsedilen durumlarda maddi imkânı yerinde olan Müslümanların ihtiyaç sahiplerine yaptığı kaynak transferi İslam dinince övülüp teşvik edilmekte bu infakların karşılığının Allah katında fazlasıyla mükafatlandırılacağı dile getirilmektedir. Böylece zenginden fakire, ihtiyaç fazlası bulunandan ihtiyacı olanlara yapılan yardım ve infaklar kişiler arasında sevgi ve dayanışma bağlarının kuvvetlenmesine, sıkıntıların aşılmasına ve toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına vesile olmaktadır.

1.3. Karşılık Gözetilerek Yapılan Finansman Yöntemleri

Karşılık gözetilerek yapılan finansmanlar ihtiyaç sahibinin ihtiyacının giderilmesi sonrası borç verenin verdiği kıymeti borçludan geri aldığı yöntemlerdir. Bu yöntemleri aşağıda genel tanımlarıyla sıralayabiliriz.

Karz-ı Hasen (Güzel Borç); Karz-ı hasen kelimesi hayır amacıyla Allah rızası için gerçekleştirilen mali fedakarlıklar olup “güzel borç” anlamında kullanılır. Karz alan kişi açısından dünyevi, veren kişi açısından uhrevi faydaları kapsar. Ayetlerde ise Allah yolunda uhrevi ecir beklentisi ile yapılmış olan harcamaların dünyada Allah’a borç verme, karşılığının ise ahirette fazlaca alınması şeklinde geçer. Karz-ı Hasen adının yaygınlık kazanması ihtiyacı olan birine ödünç vermenin Kur’an’da övülmesi ve teşvik edilmesinden kaynaklandığı söylenebilir (Apaydın, 2001: 520-525).

Borçlanma konusunda İslam dini bir yasaklama getirmemiştir. İhtiyaç sahiplerinin borçlanarak ihtiyaçlarını karşılamalarından bir sakınca görülmemiş ancak borçlanma konusunda birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bakara suresi 282. Ayette borçlanmalar düzenlenmiş, tarafların uyması gereken birtakım hususlar belirtilmiştir. Peygamber Efendimiz de ihtiyacı olduğunda borçlanma yoluna gitmiş ancak borçlanmaktan Allaha sığınmış ve borçlarının ödeme konusunda çok hassas davranmıştır.

İslam dininde borçlanma serbest olsa da borç karşılığı bir fazlalığın alınması caiz görülmemiştir. Bu husus borç verenin başlangıçta bunu şart koşması nedeniyle. Eğer akitte şart koşulmadığı halde borçlu borcunu öderken borç verene karşı iyilik maksadıyla bir fazlalık verirse bu hediye olarak değerlendirilmiş ve sakınca görülmemiştir.

Bir bakıma karz müessesesi kişi ve kurumların finansman açıklarını giderebilecek güce sahiptir. Diğer bir ifadeyle bir Müslüman’ın hem bireysel hem de kurumsal manada karz akdinden faydalanması ve ihtiyaçlarını karşılaması mümkündür. Ancak bunun yeterliliğinin farkına varılması için herkesin ihtiyacı olana borç vererek yardım etmesi, borçluların geri ödeme konusunda hassas olması veya herkesin bireysel bir meblağı yatırarak gereksinim duyduğunda yatırdığından daha fazla karz alabildiği, geri ödeme yaptığı karz bankaları kurulması gereklidir (Aktepe, 2010).

Ariyet (Kıyemi Mal Borcu); Ölçü ve tartı dışında kıyemi olarak kabul edilen mallardan yararlanma hakkı olarak tarif edilen bu borçlanma türünde ihtiyaç sahibi para ya da misli mal yerine geri verilmek üzere bir eşyayı veya canlı hayvanı ödünç olarak

almaktadır. İhtiyaç giderildiğinde mal geri sahibine iade edilmektedir. Yardımlaşma amacı güden bu tür borç verme işlemlerinde mülkiyet değişimi söz konusu olmamaktadır.

Ortaklıklar: Borçlanma dışında finansman sağlamanın en bilinen ve tercih edilen şekli ise ortaklıktır. Özellikle ticari faaliyetlerde tercih edilen bu yöntemde taraflar ortak çalışmanın sonucu elde edilen hasılayı paylaşma yoluna giderek emek ve sermayelerinin karşılığını almaktadır.

Ortaklıklar daima kârla sonuçlanmamaktadır. Zarar durumunda da taraflar zararı üslenmektedirler. Bu özelliği ile ortaklık riskin paylaşıldığı, tarafların kader birliği yaptığı ve aynı amaca ulaşmak için mücadele ettiği bir yöntem olarak İslam dinince de tercih ve tavsiye edilen bir finansman yöntemi olarak öne çıkmaktadır.

İslam hukukunda ortaklıklar geniş bir şekilde ele alınmış, ortaklık şartları, hukuku, sonuçları ve yükümlülükleri belirlenmiştir. Şirketler genel olarak mülkiyet şirketleri ve akit şirketleri olarak iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar da kendi içinde çeşitli kriterler açısından ayrılmaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden ticari amaçlı ortaklıklar dikkate alındığında akit şirketleri üzerinde durulması gereken türdür.

Akit şirketleri de Emval Şirketi (sermaye ortaklığı), amel şirketi (çalışma ortaklığı), vücut şirketi (kredi ortaklığı) şeklinde üç şekilde tasnif edilmektedir.

Vadeli Satış: Malların peşin bedelle değil belirli bir vadeye ya da taksitlere bölünerek satılması işlemidir. Genellikle alıcının peşin alma imkânı bulunmadığı durumlarda tercih edilen bir finansman yöntemidir. Burada finansmanı sağlayan kişi alacağını belirli bir dönem öteleyen satıcıdır. Vadeli satış İslam hukuku açısından caiz görülmektedir.

İstisna akdi: Mal bedelinin peşin ya da vadeli olarak ödendiği, malın ise imal ya da temin edildikten sonra teslimini içeren bir satış türüdür. Genellikle el emeği ya da sipariş usulü yapılan satışlarda kullanılmaktadır.

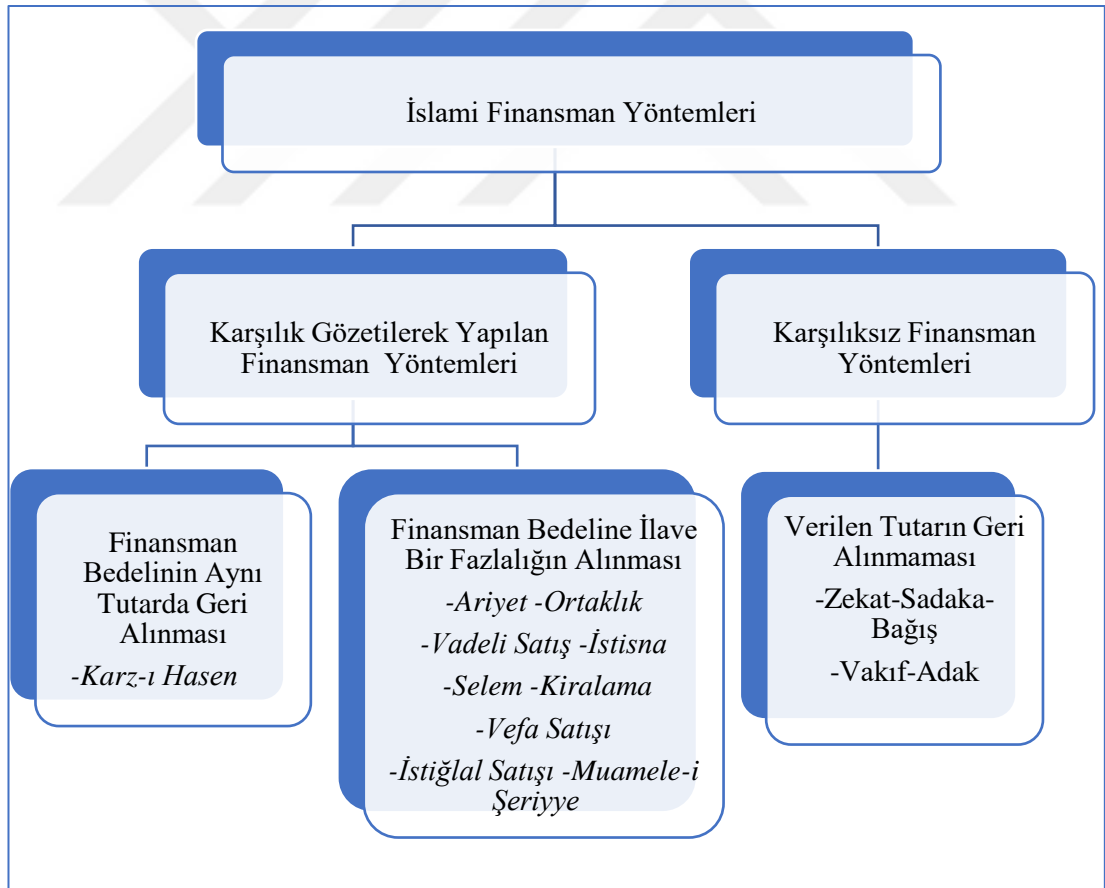
Selem: Satıcının bedeli peşin mal teslimi sonradan yapılmak üzere yapmış olduğu satış işlemidir. Satıcı mal bedelini önceden alarak finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Genellikle tarım ürünlerinin satışında kullanılan bir yöntemdir. Üreticiye üretim aşamasında ihtiyacı olan finansmanı sağlamaktadır.

Kiralama (İcare): İnsanların satın alma yoluyla elde edemedikleri ya da geçici bir süre kullanım ihtiyacı olan malların yararlanma hakkını elde ettikleri bir finansman yöntemidir. Malı almaya gücü yetmeyen kişi kiralama usulü ile o malı belirli şartlarda süreli olarak kullanım hakkını elde etmektedir.

Vefa Satışı (Bey-bi'l-Vefa): Bu bir satış işlemi olmakla birlikte satılan mal, bedeli geri ödendiği takdirde asıl sahibine dönen bir finansman yöntemidir. Satıcı vefa satışı ile sağladığı finansman kaynağını sözleşmede belirtilen süre sonunda alıcıya ödediği takdirde sattığı malı geri alım hakkı kazanmaktadır. Genellikle gayri menkul malların satışında kullanılan bir yöntemdir.

İstiğlal Satışı (Bey-bi'l-istiğlal): Vefa akdi ile alınan mallarda ilgili mal kira bedeli karşılığında satan kişiye kiralanırsa bu tür satışa istiğlal satışı denmektedir.

Muamele-i Şeriyye: Faizli işlemlerden sakınmak amacıyla finansman ihtiyacı duyan kişinin meşru kabul edilen işlemler vasıtasıyla finansman sağlamasıdır.

Şekil 1. 1: İslam'da Finansman Yöntemleri

Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

1.4. İslam'da Faiz Kavramı

Kur'an-ı Kerimde Riba olarak geçen faiz malın mal ile değişiminde ve karz (Borç) akitlerinde ortaya çıkan fazlalık olarak tarif edilmektedir. Faiz yasağı Kur'an-ı Kredimde ve hadislerde açıkça bildirilmiştir.

Bakara Suresi 275. Ayette

“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, "Alım satım da ancak faiz gibidir" demeleridir. Halbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah'tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişte yaptığı kendisine aittir, işi de Allah'a kalmıştır. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir” buyrulmuştur.

Kur'an-ı Kerimde sekiz yerde geçen Riba kavramı ile faiz kesin olarak yasaklanmış ve Müslümanların ticari işlemlerinde ve muamelelerinde faizden uzak durmaları emredilmiştir. Yine Peygamber Efendimizin hadislerinde ve uygulamalarında faiz yasağına değinilmekte ve bu konuda Müslümanların dikkatli olmaları istenmektedir.

Peygamberimizin faizle ilgili birçok hadisi bulunmaktadır. Bunların bir kısmı ticari işlemlere ve muamelelerle ilgili iken bir kısmı ise faiz yiyenlerin durumuna ve faizin zararlarına vurgu yapmaktadır.

İslam'da faiz yasağı konusunda herhangi bir tartışma yaşanmazken faizin tanımı ve hangi muamelelerin faiz olduğu noktasında Alimler arasında ihtilaf yaşanmaktadır. Bu noktada yaygın olarak kabul görmüş iki tür faizden bahsedilmektedir. Ayet ve hadislere dayanılarak oluşturulan bu tasnife yakından bakabiliriz.

Veresiye faizi (Ribe'n nesie): Cahiliyye ribası olarak da bilinen veresiye ribası, vadesi gelen bir borcun ilave bir meblağ karşılığında vadesinin uzatılarak tehir edilmesidir. Arapların cahiliyye döneminde uyguladıkları yaygın olarak bilinen riba türüdür. Borçlu vadesinde borcunu ödeyemediği zaman borcun ertelenmesi karşılığında ilave bir fazlalık öder ve bu genellikle borcun ikiye katlanması şeklinde olurdu.

Fazlalık faizi (Ribe'l fadl): Peşin yapılan ticari muamelelerden doğan ve aynı cins malların farklı miktarlarda ya da vadeli değişiminden doğan faiz olarak tarif

edilmektedir. Dayanağı Peygamber Efendimizin altı madde hadisi olarak da meşhur olan şu hadise dayandırılmaktadır;

Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın (Müslim, Müsakat, 81; Tirmizî, Büyü, 23)

İslam alimlerinin bir kısmı fazlalık ve vade faizinin sadece bu hadiste sayılan mallarda sınırlı olduğunu iddia ederken, bir kısmı ise kıyas yoluyla tüm mallara teşmil etmişlerdir.

Faiz konusundaki tartışmalar İslam'ın ilk devirlerinden itibaren süregelmekte ve halen devam etmektedir. Ayetlerde faizin açık olarak tanımının bulunmaması, hadislerde ise yoruma açık hususların varlığı bu tartışmaların kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle mezheplerde faizli işlemlerle ilgili farklı yorumlar ve görüşler bulunmakta ve bu çerçevede Müslümanlar arasında faizli işlemlerle ilgili uygulama farklılıkları ortaya çıkmaktadır.

Faizli işlemlerin tespiti konusunda doğurduğu sonuçlardan yola çıkarak bir tanımlama yapmak da faydalı bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Kuran-ı Kerim'de riba ayetlerinde vurgulanan, zulüm aracı olma, para miktarını artırmak için başkalarının malları içine yerleştirme, sermaye (anapara) dışındaki fazlalık, katlanarak çoğalan borç işlemleri, alışveriş görüntüsü verilen finansal işlemler ile hadislerde vurgulanan alışverişte misliyle peşin değişim ve anapara vurgusu faizli işlemin tespiti konusunda (hangi forma girerse girsin) elimize güçlü bir anahtar vermektedir. Bu çerçevede bir alışveriş ya da borç işlemi biçim olarak faizli işlem olarak görünmese de faizli işlemin sonuçlarını doğuruyorsa bu işlemin faiz barındırdığı hükmüne varmak için kuvvetli bir işarettir.

Günümüz dünyasında iktisadi işlemlerin ve finansal hareketlerin yoğunlaşması, İslam'ın ilk dönemlerinde uygulanmayan birçok ticari uygulamanın ve ürünlerin ortaya çıkışı banka ve kredi gibi yeni uygulamaların yaygınlaşması ile faiz konusu daha da karmaşık bir hal almıştır. Bu çerçevede Finans ve bankacılık uygulamaları İslami açıdan en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Bu çerçevede para teminine

yönelik ticari muameleler bir kısım İslam alimlerinca caiz görülürken, diğeri bir kısım tarafından faizli işlem muamelesi görmüştür.

Faiz yorumu ile ilgili farklılıklar günümüz dünyasında Müslümanların iktisadi faaliyetlerini şekillendirirken, bankacılık ve finans alanındaki gelişmeleri de önemli ölçüde etkilemiştir.

Ribanın tanımına ve doğasına ve onun modern ticari bankacılık ve finans ile ilişkisine dair Müslüman düşüncesinde iki önemli akım vardır. İlk ve açık ara en etkili olan görüş (geleneksel) bütün faiz türlerini riba olarak değerlendirmekte ve günümüz ticari bankacılığına göre haram olarak bakmaktadır. Faizle iş yapmayan İslami bir bankacılık ve finans çağrısında bulunmaktadır. Geleneksel düşünce, çağdaş İslami finans hareketinin fitilini ateşlemiştir. Liberal ve modernistlerden oluşan ikinci akım, modern bankaların faizlerinin, riba olmadığını düşünmektedir (Khan, 2018: 141).

Geleneksel görüş çerçevesinde oluşan ve gelişen İslami bankacılık ve finans uygulamaları tüm dünyada ve Özellikle İslam ülkelerinde uygulama alanı bulmuş ve yaygınlaşmıştır. Ancak modern tarzda faizli konvansiyonel bankacılık ve finans uygulamalarına benzemeleri noktasında eleştiri alan bu kurumlar hakkında da görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.

Bir kısım düşünürler günümüz İslami bankacılık ve finans uygulamalarının özünden saparak faizli bankaları taklit ettiğini iddia ederken, bir kısım düşünür modern İslami bankacılık uygulamalarını desteklemiştir.

Khan (2018) İslami Bankacılığın gelişiminin tek yönlü olduğunu ve konvansiyonel bankacılıkla olasılık yakınsama yolunda ilerlediğini öne sürmektedir. O'na göre İslami Bankalar, tamamıyla yeni ürünler icat etmek yerine konvansiyonel bankaları ürün geliştirmede taklit etmekle daha kolay bir yol seçmişlerdir.

Asutay (2012: 92-113) ise İslami bankacılık ve finansın değer ve normlarının finansal mühendislik marifetiyle finansallaşma ile uyumlu hale geldiğini ve bu durumun mevcut finansal sistemin problemlerinin bu kurumlarca içselleştirilmesine yardım ettiğini öne sürmektedir.

Günümüz İslam dünyasında modern İslami finans kurumlarının bir kısmı faiz tartışmalarını geride bırakarak finansal ihtiyaçların çözümü konusunda daha liberal bir tavır takınırken, bir kısmı daha geleneksel yöntemi benimsemektedir. Ancak son

derece dinamik bir hal alan ve hızlı değişim gösteren Dünya finans sisteminin İslami finans kuruluşlarını da bu değişime zorladığı da bir gerçektir. Bu nedenle İslami finans kurumlarının şeriat uyumlu ancak konvansiyonel finansın ürün ve hizmetlerine benzeyen ürün ve hizmetler ile faaliyet göstermeleri eleştirileri de beraberinde getirmektedir.

Faiz kavramına İslami finans kurumlarının müşterilerinin yaklaşımı açısından baktığımızda da durum benzerdir. Önemli bir kitle İslami finans kuruluşlarının ürün ve hizmetlerini İslamilik açısından yeterli bulup kullanırken, bir kısmı ise eleştirel yaklaşımda bulunarak uzak durabilmektedir.

Faiz kavramının tanım ve unsurları açısından İslam'ın ilk dönemlerinden beri süregelen tartışmasının, modern İslami finans kuruluşlarının yaygınlaşması ile bu kurumlar üzerinden devam ettiği görülmektedir. Ancak tüm bu tartışmalara rağmen ana eksenini İslami bankaların oluşturduğu modern İslami finans uygulamalarının, konvansiyonel finansla aynı piyasada ama konvansiyonel finansla alternatif bir model olarak varlığını güçlendirerek sürdüreceği kanaatindeyiz.

1.5. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi ve Kurumları

İslam dini hayatın tüm yönleriyle ilgilenen bir dindir. Örneğin kişinin rızkını temin etmesi ve bunu kullanabilmesi için yaptığı alışveriş ve ticari faaliyetler konusunda birtakım kurallar koymuştur. Bu kuralların başında faiz yasağı bulunmakta olup paradan para kazanılması engellenmiştir. Bunun yerine İslam dini iş ortaklıklarını ve ticareti teşvik etmektedir.

İslam'ın ilk dönemlerinde faiz yasağının sıkı uygulandığı ve faiz uygulamalarının son derece azaldığı gözlenmiştir. Ancak İslamiyet, Dört Halife döneminde, 641-750 yıllarında Emeviler döneminde ve 750-1258 yıllarında Abbasiler döneminde fetihlerle yayılmış ve faiz yasağının uygulanması bu geniş coğrafyada zora girmiştir. Öte yandan söz konusu fetihler Müslümanların yeni pazarlara ve iktisadi kurumlara sahip olmasını sağlamış, ticaret alanları genişlemiş ve sonucunda banka görevini üstlenecek, devletin gelir-gider takibi ile parasal durumunu yönetecek kurumlara gerek duyulmuştur. Söz konusu hizmetler bu süreçte Cehbezler, Yardım Sandıkları, Mudarebe şirketleri, Para Vakıfları, Sarraflar ve Beyt-ül Mal gibi isimlerle yönetilmiştir (Bayındır, 2005: 31). Bir yandan dini ticaret faaliyetleri teşvik edilirken öte yandan İslami kuralların yürütülmesi amacıyla kurallar yürürlüğe konmuştur. İlgili kuralların uygulanması ve

düzenlemelerin yürütülmesi amacıyla zamanla çeşitli finansal ürün ve kurumlar da ortaya çıkmıştır.

İslamiyet'in gelişi İslam'dan öncesinde olan iş ortaklıklarını teşvik etmiş ve devam etmesine imkân sağlamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in mudarebe yöntemiyle ticari faaliyetlerinin olması bu duruma en güzel örneklerden biridir. Tarihte de mudarebe sistemi ve mudarebe şirketlerinin Avrupalılar nezdinde commenda olarak iş yaşamına entegre edildiği ve yaygınlaştığı görülmektedir.

Tarihte banka kurumları henüz oluşmamışken Müslümanlar çok geniş bir alanda ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Müslüman tüccarların kredilendirilmesi, sigorta işlemlerinin geliştirilmesi ve yürütülmesi gibi hususların takibini Babillerden beri var olduğu bilinen sarraf grupları sürdürmüştür. O dönem sarraflar, günümüzde havale ve seyahat çeklerinin yerinde olan poliçe ve suftece gibi belgeler düzenlerdi ki bunlar kâğıt para uygulaması yokken madeni para hareketini kolaylaştıran uygulamalar olmuştur. Diğer taraftan Sakk enstrümanı da (günümüzde çek karşılığı) o dönem İslam dışındaki coğrafyada yer alan tüccarların da kabul ettiği ve sıklıkla kullandığı bir finansal araçtır (Attar, 2017).

Tüm bu bilgilerden yola çıkılarak finansal faaliyetlerde kullanılan birtakım ürün ve hizmetlerin Müslüman toplumlarda geçmişten beri kullanıldığı, kimisinin Avrupa'ya nakledildiği ve bu sayede geniş bir coğrafyada uygulanma imkanı bulunduğu görülmektedir.

1.5.1. Beyt-ül Mal

Beyt-ül Mal, devlete ait olan taşınır-taşınmaz malların bütünü ve bunların idamesi için faaliyetini sürdüren hukukî kurumlar olup 'mal evi' anlamı taşımaktadır. Daha geniş bir tanımla Beyt-ül Mal, devletin sahibi olduğu mal varlıkları ve gelirlerin toplandığı ve harcamalarının gerçekleştiği bağımsız bir kurum olarak nitelendirilir. Dolayısıyla Beyt-ül Mal bir bakıma gelir ve giderlerin toplandığı bir devlet hazinesidir. Devlet hazinesi olma vasfının yanında, Beyt-ül Mal'ın farklı bir fonksiyonu daha bulunmaktadır.

Bu fonksiyonların başında şahıslara borç vermesi yer almaktadır. Bu fonksiyon bilhassa İslâm tarihinin ilk dönemlerinde büyük işlerlik kazanmıştır. Örneğin İbnü'l-Esîr, Hz. Ömer'in Hind bint Utbe'ye beytülmâlden 4000 dirhem olarak borç verdiğini ve Hind'in bu meblağı ticarî faaliyetlerinde kullandığını belirtir (el-Kâmil, III, 62). İbn

Sa'd ve Taberî, Hz. Ömer'in de çeşitli amaçlarla beytül mâlden borç aldığını rivayet etmişlerdir. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Basra valiliğinde görevli Ebû Mûsâ el-Eş'arî, halifenin iki oğlu Abdullah b. Ömer ve Ubeydullah b. Ömer'e Basra beytül mâlinden Medine'deki merkez beytül mâline ulaştırılmak için para vermiş, onlar da bu parayla Irak'tan ticaret malı alıp Medine'ye götürüp satmış ve Beyt-ül Mâl'in parasını geri ödemişlerdir. Hz. Ömer ise bu ticaretten elde edilen kârın yarısını Beyt-ül Mâl için alıkoymuştur (Erkal, 2006: 90-94).

1.5.2. Sarraflık ve Cehbezlik

Cehbezlik ve Sarraflık müesseseleri genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır. Orta Çağ İslamiyeti'nde bir bankanın uygulayacağı tüm fonksiyonları üstlenmişlerdir. Dolayısıyla bu iki kurumu günümüz bankacılığının öncülleri olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Sarraflık Arapça'da 'sarf' kelimesi olan harcamak anlamından türemiştir. Sarraflık, yerli veya yabancı, eski veya yeni ya da altın veya gümüş gibi paraların dönüşümünü fiyat hareketlerini göz önüne alarak yapan meslektir (Özdal, 2015: 189-196).

Cehbez ise, Farsça 'kehbed' kelimesinden Arapça'ya geçmiş olup efendi, müdür, adil tahlilci ve kötünden iyiyi ayırt eden kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler piyasa analizcisi olup örneğin altının saflığını ayırt etmekle yükümlüdür. Cehbezler sarraflardan sonra ortaya çıkmışlardır ve bazı ayırt edici özellikleri vardır. Örneğin sarraflık mesleğinde paranın mübadelesi önemliyken cehbezlik tüccarlıktan sonra yönelinen bir meslektir ve doğrudan bankacılık kavramıyla eşdeğer kabul edilir. Ancak tarihte bu iki kavram çok iç içe geçmiştir. Abbasîler döneminde ticaretteki gelişmelere paralel olarak sarrafların (sayrafi'ler) bazı faaliyetleri yürütmeye başlamaları onları bankacı adıyla tanınmasını sağlamıştır. Bunlar borç verme, darphane ve halk arasında aracılık yapma ve emanet para kabul etme gibi fonksiyonlardır ve günümüz bankacılığının bütün unsurlarını kapsamaktadır.

Sarraflar Bağdat gibi büyük ticaret yerlerinde hesap açıp ardından talimatla hesaplar arası havale yapmaya başlamışlar ve mesleklerini bir nevî bankacılığa dönüştürmüşlerdir. Bu gelişmeleri şehir içindeki bankalar arası işlemler ardından şehirlerarası bankalardaki işlemler takip etmiştir. Öte yandan sarrafların, Bağdat'ta bulunan Derb-i Avn ile Basra'da bulunan Halkatu Ashabi'l-İyne gibi kendilerine ait merkezleri de bulunmaktaydı (Duri, 2014: 77).

Bu dönemde bankacılar faizsiz cari hesaplar yanında faizli ve paranın belirli bir vakit hesapta alıkonulması gereken mevduat hesaplarından sorumlu idi. Faiz ödemeli hesap sistemi, malikinin parasını kullanmaya olanak sağlamakta idi. Böylece bankerler hem geniş çapta hem de uzun vadede ticari faaliyetlere yatırım yapmakta idi. Öte yandan bankalar uluslararası ticaret için paranın transferinde, muaccel senet (ibrazında ödenecek senet), havale (ödeme emri), suftece (kambiyo senedi) ve sakk (çek) ihraç etmek gibi önemli görev üstlenirlerdi. Ek olarak bankalar emanet bırakılmış olan parayı koruma ve işletmenin karşılığında belirli bir ücret ile suftece tarzı belgelerin nakde dönüştürülmesi esnasında belirli bir komisyon almaktaydılar. Bu açıdan bakıldığında bankalar, cehbez ve sarraf nitelendirilmesi yanında aracı ve komisyoncu tüccar anlamına gelen simsar olarak da anılmaktaydılar. Son olarak para takasından doğan değer kayıpları müşterinin hesabından düşülmekteydi (Özdal, 2015: 189-196).

Abbâsî halifeleri, Mansûr (754-775) ve Hârûnürreşîd (786-809) dönemlerinden sonra bazı kaynaklarda cehbez adından sıklıkla söz edilmeye başlanmıştır. Cehşiyârî, Hârûnürreşîd dönemindeki Mısır divanından sorumlu Ömer b. Mihrân'ın bazı hediyelerin satılarak paraya döndürülmesi işini cehbezin yaptığını kaydetmiştir. Muktedir-Billâh döneminde (908-932) cehbezler neredeyse tüm beldelerde yayılmış, sarraflık ile ticaretten doğan fazlaca servet edinmişlerdir.

Selçuklular döneminde ise cehbezler, devlet adamları ve zenginlerin paralarını kâr karşılığında kullanmış, devlete kredi açmışlar ve bazı şehirlerin vergilerini iltizam ile toplamışlardır. Irak dışında bu işleri genellikle müslümanların yürütmekteyken Büyük Selçuklular döneminde yahudilerin ilk sırada olduğu görülmektedir (Yeniçeri, 1993: 222-223).

Bankacılık faaliyetleri içinde Karimî Tüccarlarının devlete kredi sağlamasıyla Mısır para piyasalarında özel yeri bulunmaktadır. Kendilerinin oluşturduğu Reisü'l-Karimî makamı bir yandan ticarete denetim hakkına sahipken öte yandan oluşturulan fonları en uygun yatırım kanallarına yöneltmişlerdir. Diğer taraftan Akdeniz'deki ticaret-banka faaliyetlerini yürüten Müslüman tüccarlar vardır. Dımaşk Şehri'nin iki önemli tüccarından söz eden İbn Cübeyr, onların bir bakıma bankacılık sistemiyle çalıştığını söylemektedir. On dördüncü yüzyıl başında İskenderiye'de bir tüccar, ticaretle iştiğal ederken eş zamanlı bir leasing (kiralama) işletmesini yürütür ve öteyandan hazineye ödünç para sağlama, kefil olma biçiminde bankacılık işlemleri yapardı (Özdal, 2015).

Kârimî tüccarlar İslami kapitalizmin derin tarihinde de önemli role sahiptir. Örneğin, büyük projelere finansman sağlanması, sermaye kazanma ve borç ya da birikimlerin yönetilmesi için geliştirdiği yöntemlerden biri idi. Müşterileri arasında Frank tüccarları yanında, kredi verdiği ve ihtiyaç duyulduğunda silah ve asker temini sağladıkları emir ve sultanlar vardı. Bu tüccarlar toprak sahibi veya vergi tahsildarı değillerdi. Onların kapitalizmi ticarete ve finansal işlemlere yöneliktir (Labib, 2013: 225-243).

1.5.3. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudarebe)-Sermaye Ortaklığı (Müşareke)

Mudarebe bir ortaklık müessesesi olup İslam öncesine dayanmaktadır. Bu yöntem, İslam tarihi boyunca iş insanlarının ya da sermaye sahiplerinin kullandığı önemli bir finansman yöntemi idi. Hz. Muhammed'in (s.a.s) eşi Hz. Hatice ile gerçekleştirdiği mudarebe bu konuda güzel bir örnektir. Söz konusu ortaklıkla Hz. Muhammed (s.a.s) komşu şehirlere deri, hurma ve yün satarak, hazır giysi ve kumaşlar alıyordu. Sonraki dönemlerde de İslam devletlerinde bu uygulama ticari faaliyetelerde yaygın şekilde kullanılmıştır. Osmanlı döneminde de devam eden süreç özellikle gemiyle yapılan ticari işlemlerde revaç bulmuştur. Halihazırda günümüzde İslami finansın önemli ürünlerinden biridir. (Aslan, 2013: 12-13).

Ortaklık yöntemlerinden bir diğeri ise Müşareke olup, her iki tarafın sermayeye iştirak ettiği bir ortaklık modelidir. Müşarekede kâr dağıtımını sözleşmede belirlenen oranlara göre yapılırken, zarar sermayedeki hisselerine göre paylaşılır.

Hem Mudarebe hem de müşakere ortaklıkları, fıkha dahil edilmeleriyle standartlaştırılmış ve bütün İslam dünyasına hızla yayılmıştır. Ortaklık müesseselerinin olağanüstü esneklikleri onların sadece coğrafi olarak değil zaman boyutuyla da evrenselliklerini ortaya koymuştur. (Aslan & Özdemir, 2017).

1.5.4. Sandıklar

İnsanların finansman gereksinimleri dönemler boyunca çeşitli kurumlar ve yöntemler üzerinden sağlanmıştır. Osmanlı'daki para vakıfları bu gereksinimleri karşılayan kurumlara en önemli örneklerdendir. Osmanlı devletinin zayıflamasıyla verilen imtiyazların sonucunda finansal sistem yabancıların kontrolü altına girmiştir. Bu durum, "Milli Bankacılık" teşebbüslerinin başlamasına vesile olmuştur. Milli Bankacılık'a ilk örnek Mithat Paşa'nın 1864 ve 1866 yılları arasında kurduğu Memleket (1880 yılında Menafî Sandık'ına çevrilmiştir.) ve Emanet Sandıklarıdır.

Böylece halkın finansman gereksinimleri “Milli” kurum ve kuruluşlar üzerinden giderilmeye çalışılmıştır (A.g.e.; 19).

1.5.5. Para Vakıfları

Osmanlı İmparatorluğu'na has bir kuruluş olan para vakıflarının ilk uygulandığı dönem kesin olarak bilinmemektedir. On beşinci yüzyıl dökümanlarında II. Murat ile II. Mehmet zamanında teşekkül eden para vakıfları örneklerine rastlanmaktadır. On altıncı yüzyılda ise para vakıfları bütün Osmanlı hakimiyet sahasında yaygın bir biçimde görülmeye başlanmıştır.

Para vakıfları, alışlagelmiş gayrimenkul vakıflarından farklıdır ve vakfedilen malın hepsi veya bir bölümü nakit olabilmektedir. Nakdi paranın vakfedildiği bir uygulama olarak yayılmıştır.

Paranın vakfiyesi konusu fıkıh alimleri arasında Osmanlı'dan bu zamana kadar tartışma konusu olmaya devam etmiştir. (Çizakça, 2017: 53). Öte taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nda para vakıflarına şiddetli muhalefet eden kişilerden biri Çivi-zade Muhyiddin Efendi'dir. Şeyhülislam Ebussuud Efendi ise para vakıflarını savunmuş, halkın menfaatine çalışan ve kabul görmüş olan bu vakıfların gerekliliğini anlatmıştır (Şimşek, 1986: 210).

Para vakıfları sermayeleri hayırsever kimseler tarafından vakfedilmekte idi. Vakfedilen nakit geri alınmaz, vakıf mütevellileri bu paraları ticari faaliyetlerde değerlendirerek gelir elde ederdi. Bu gelirler vakfın gayesine uygun biçimde değerlendirilmekte, kalan kısım ise vakfın sermayesine eklenerek gelecek yıl için saklanmakta ve kullanılmakta idi.

Tarihsel süreçte Osmanlı döneminde birçok para vakfının faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Çizakça (2017) çalışmasında 1667-1805 döneminde 1563 vakfın olduğunu belirtmektedir. İsmail Kurt ise Osmanlı arşivlerinden elde ettiği bilgiler doğrultusunda 451 yıllık dönemde 3951 para vakfının faaliyette bulunduğunu belirtmiştir. Bunun temel sebebi, o dönemde kişiler üzerinde önemli miktarda sermaye birikimleri olmadığından o kişilerin bağışlarıyla kurulan vakıfların sahip olduğu sermayenin de düşük kaldığıdır. Bu kapsamda kişilerin birlikte hareket ederek büyük ölçekli sermaye teşekkülü oluşturmaları yerine düşük sermayeli yaygın para vakıflarına rastlanmaktadır.

Para vakıfları Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygın olan vakıflara göre farklı ihtiyaçları gidermesi açısından önem arz etmektedir. Bu ayrıma göre geleneksel vakıflar Osmanlı'da dini, kültürel hizmetler, sağlık, eğitim, bayındırlık, altyapı, dayanışma-hayır hizmetleri ve sosyal güvenlik hizmetleri gerçekleştirirken, para vakıfları hem kişilerin hem de tüccarların faizden kaçınarak para gereksinimi sağlama görevini üstlenmiştir. Öte yandan para vakıfları, belirli bir getiri üzerinden işlem yapılması ve ülke çapında bulunmasıyla kredi müessesesinin kurumsal kimlik kazanması yanında para arzının genişlemesini sağlamış olup modern bankacılık sisteminin temellerini gerçekleştirmiştir.

Para vakıfları bilhassa Osmanlı döneminde gelişimini sağlayarak kişilerin ihtiyaçlarını karşılaması, esnaf sandıklarıyla esnaf dayanışması, yetimlerin mallarını koruma amacıyla kurulan eytam sandıkları ile yeniçerilerin dayanışmaları amacıyla kurulan orta sandıkları biçiminde de faaliyetine devam etmiştir.

1.6. Modern Anlamda İslami Bankacılık

Dünyada faizle çalışan konvansiyonel bankacılığın yaygınlaşması ve İslam ülkelerinde de faaliyet göstermesi ile Müslümanların bu bankalarla iş yapmasının caiziyeti tartışılmaya başlanmış, faize alternatif bir model ya da banka arayışı gündeme gelmiştir.

İslam dünyasında öteden beri ticari faaliyetlerin, para hareketlerinin ve finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında birçok ürün ve kurum mevcut olmasına rağmen, modern kapitalizmle ticari hayatın ve finansmanın merkezine yerleşen modern bankacılık sistemi, İslam ülkelerini de etkisine almıştır. Modern Bankacılık sistemi İslam dünyasında yayılmaya başlamadan önce Müslümanların bu sistemin karşısında alternatif bir sistem kuramadığı ve bu gelişme karşısında mevcut kurumlarını da koruyamadığı görülmektedir. Ancak 20. Yy'ın ikinci yarısından itibaren alternatif faizsiz bankacılık modelleri görülmeye başlanmıştır.

Faizsiz bankacılık esasında Mısır Arap Cumhuriyeti'nin devlet başkanı olan Cemal Abdül Nasır döneminde bankaların devletleştirilmesine karşı bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Bu model, bankacılıkla beraber tekafülü (sigorta), takası (barter), icarı (leasing) ve ticari ortaklığı (kâr ve zarar ortaklığı) da alt finansman metotları olarak birlikte uygulayan kendine has bir yapıdır.

Köy Sandığı kavramına oldukça yakın bir yöntemle faaliyet gösterdiği bilinmekte olan bu bankanın fikri Dr. Ahmed El-Naggar'a aittir. Dr. Ahmet El-Naggar aynı zamanda bankanın ilk idari personeli ve hissedarıdır. Bununla beraber İngiliz yönetimi döneminde Hindistan'ın bazı Müslüman bölgelerinde (örneğin bugünkü Pakistan) "*kooperatif bankacılık*" faaliyetleri de görülmekte olup, dünyadaki ilk faizsiz finansman uygulamaları olarak kabul edilebilir (Sümer ve Onan, 2015: 296-308).

İlk faizsiz bankacılık denemesinden sonra İslami bankacılık alanındaki çalışmalar ve İslam bankacılığı fikri güçlenmiştir. 1973'e gelindiğinde Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Türkiye, İran, Libya ve Suudi Arabistan'ın katkılarıyla İslam Kalkınma Bankası (İDB) kurulmuştur. Ekim 1925'te faaliyete başlayan bankanın ana faaliyet alanı sermayeye iştirak yoluyla teşvik sağlamak, İslam ülkelerinde prodüktif yatırımları hızlandırmak, ülkeler arası dış ticareti teşvik etmek, araştırma ve eğitim yoluyla yardım sağlamak, iktisadi ve sosyal alanlarda teknik yardım sağlamaktır. Bir diğer temel amacı ise bankaya üye ve üye olmayan devletler içindeki Müslüman azınlıkların İslami kurallara uygun biçimde ekonomik kalkınmaları ile sosyal anlamda ilerlemelerini hem bireysel hem de bütünsel bağlamda sağlamaktır (Aslan, 2013: 13).

Yukarıda yaygın olarak bilinen tarihsel gelişim dışında literatürde yer almayan ancak 1913'te Adapazarı'nda bazı girişimciler ile kurulmuş olan Adapazarı İslam Ticaret Bankası'ndan da bahsetmek yerinde olacaktır.

Bu bankanın İslami kimliği ile çalışma koşulları hususunda açıkça bir tanımlama olmamasıyla beraber 1922 yılı İdare Meclisi Raporu'nda bu bankanın kuruluş amacında, "... Şirketimiz tüccar ve esnafı mukaddema piyasamızı taht-ı tahkim ve istilâlarında bulunduran ecanip sermayesinin ve vatansız muhtekirlerin murabaha ve ihtikârından kurtarmak ve az faizle İslâm tüccara ikrazat yaparak millî ticaretin inkişafına yardım maksadıyla teşekkül etmiştir" ifadesi kullanılmıştır. Yabancı sermayedarların istismarlarından kurtarmak hedeflenirken borç vermenin düşük bir faizle yapılacağı belirtilmesi bu kuruluşun İslam'a uygunluğu konusunda soru işareti oluşturmaktadır (Aslan ve Özdemir, 2017: 18).

Gayrimüslim ülkelerde ilk faizsiz banka ise Lüksemburg'da 1978 yılında kurulmuştur. İki gyesi bulunan bu bankanın hedeflerinden ilki; İslam bankaları nezdinde acente fonksiyonu sağlaması, ikincisi ise Batı'daki Müslümanlara hizmet ulaştırmaktır. Bankanın faaliyetine başlaması 1983 yılını bulurken, 1980 ve 1999 yılları aralığında

bazı uluslararası ticari bankalar da faizsiz bankacılık pencereleri (Islamic Windows) ile bu alana yönelmeye ve faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu bankalara örnek olarak Citigroup, UBS, Deutsche Bank, HSBC, Standard Chartered Bank ve Radobank gelmektedir. Ayrıca Dow Jones ile Financial Times Islamic Index'leri ise hisse senedi piyasalarında Müslüman yatırımcılar için kurulmuştur (A.g.e:13).

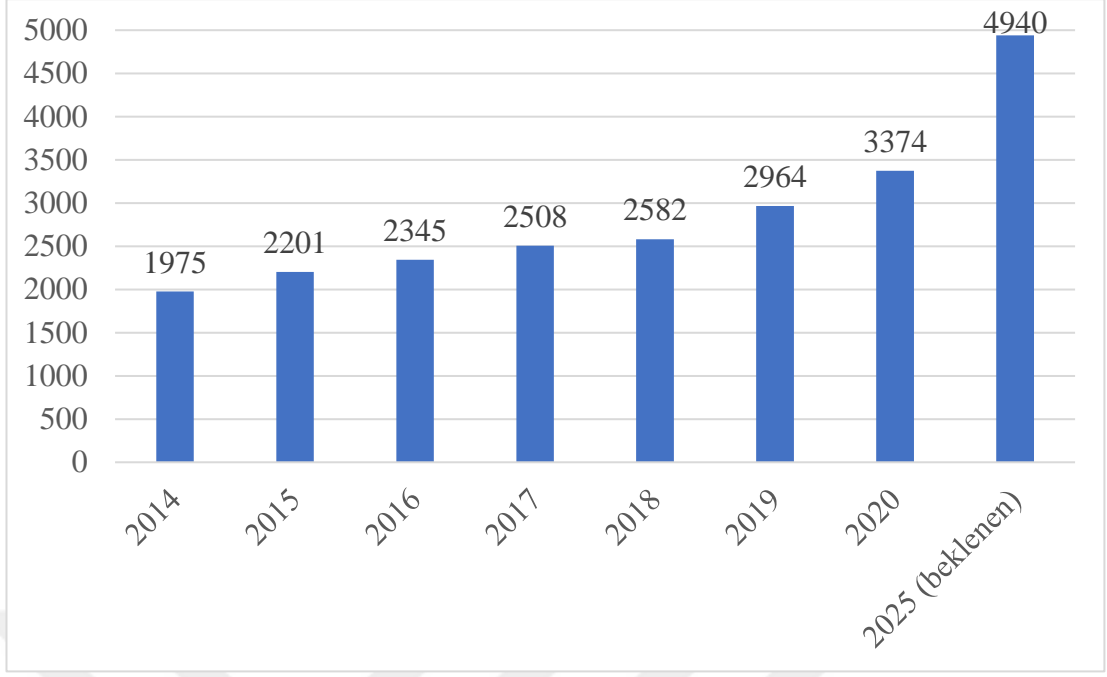
Günümüze geldiğimizde global faizsiz finansal sistemin varlıkları, 2020 yılı sonu itibariyle 3.374 trilyon USD seviyesine ulaşmıştır. Toplam varlıkların %70'i İslami bankacılık sektöründen, %19'u ise sermaye piyasası ürünü olan sukuktan oluşmaktadır. Suudi Arabistan, İran ve Malezya en büyük pazar konumlarını korumaktayken, Türkiye dokuzuncu sırada yer almaktadır. Bölge bazında bakıldığında ise Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkeler (GCC-Birleşik Arap Emirlikleri, S. Arabistan, Katar, Kuveyt, Bahreyn, Umman) en büyük payı almaktadır.

Dünya genelinde 1595 İslami finans kuruluşuna sahip İslami Finans Sektörü, 2020 yılında %14 lük bir büyüme sergilemiştir.

Tablo 1 1. İslami Finansın Dağılımı (2020)

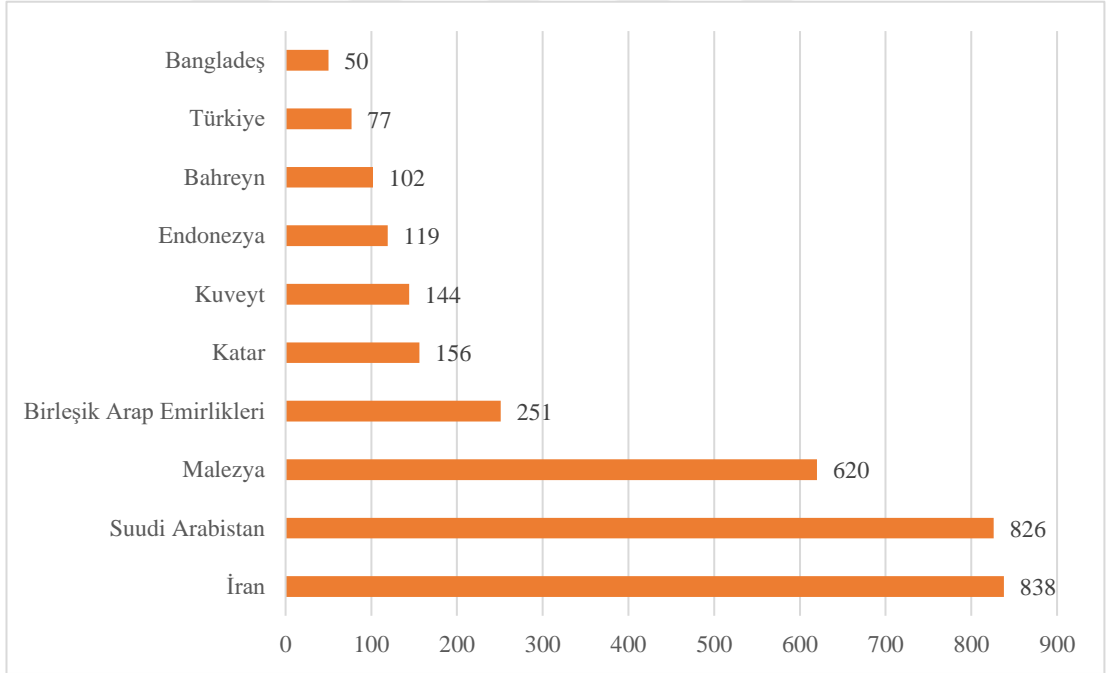
	Toplam Varlık (USD Trilyon)	Pay (%)	Kurum/Enstürman Sayısı
İslami Bankacılık	2.349	%70	527
Sukuk	631	%19	3.805
Diğer İslami Finans Bilgi Servisleri	178	%5	1.698
İslami Fonlar	154	%5	745
Tekaful	62	%2	323

Kaynak: ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2021.

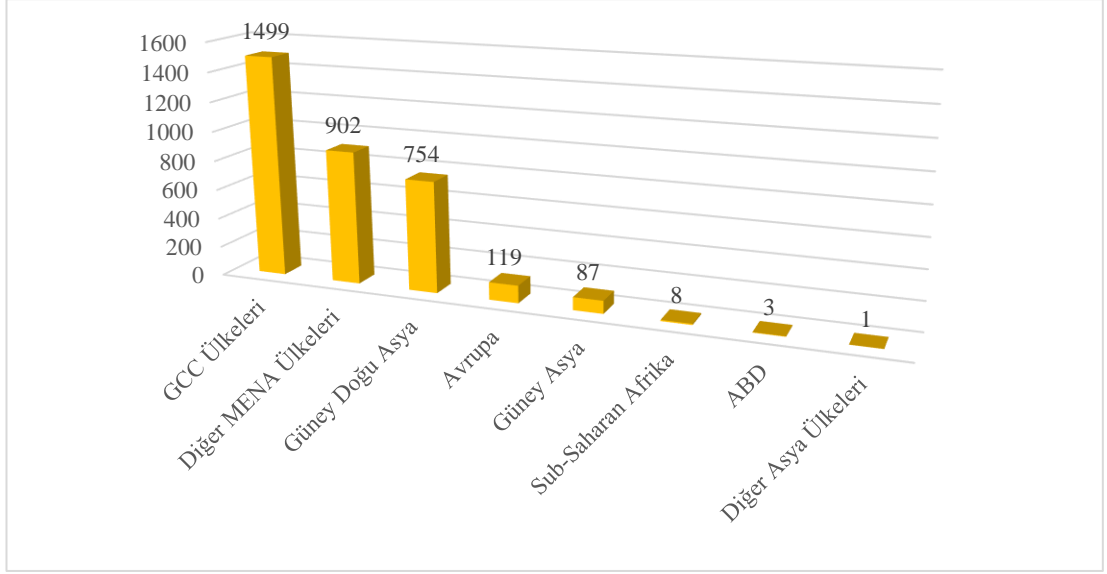
Grafik 1. 1: İslami Finans Varlıklarındaki Büyüme (2014-2020, USD Trilyon)

Kaynak: ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2021.

Grafik 1. 2: İslami Finans Varlıklarına Göre Ülke Sıralamaları (Milyar USD)

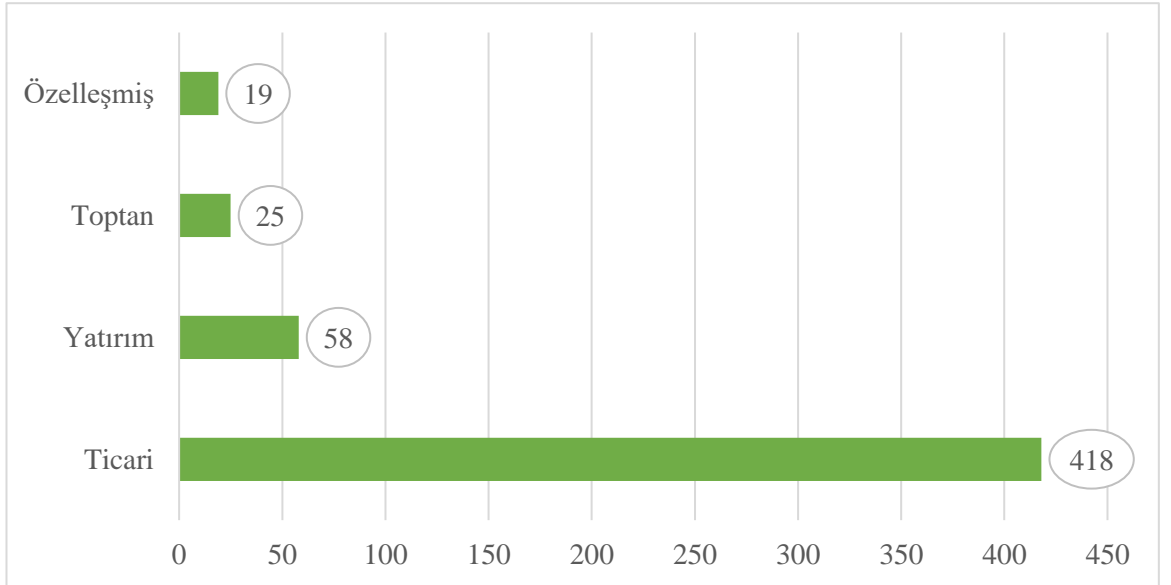
Kaynak: ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2021.

Grafik 1. 3: İslami Finans Varlıklarına Göre Bölge Sıralamaları (2020, USD Trilyon)

Kaynak: ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2021.

Dünya geneli İslami bankacılık tiplerine baktığımızda 2018 verileri ile ticari bankaların 418 adetle açık ara birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Onu 58 banka ile yatırım ve 25 banka ile toptan bankacılık tipleri izlemektedir. 2018 yılı sonunda 520 olan İslami banka kuruluşlarının 2020 sonunda 527 ye çıktığı dikkate alınırsa aşağıdaki bankacılık tiplerinin paylarında kayda değer bir gelişme olmadığı anlaşılmaktadır.

Grafik 1. 4: Dünyada İslami Bankacılık Tipleri ve Adetleri

Kaynak: ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2019.

1.7.Türkiye’de İslami Bankacılık Uygulamalarının Doğuşu ve Gelişimi

Ülkemizde faizsiz bankacılık sisteminin temellerinin Osmanlı döneminde atıldığı söylenebilir. Para vakıfları Osmanlı Devleti döneminde uygulanan en önemli faizsiz bankacılık uygulaması olmuştur. Söz konusu vakıflar 15. yüzyılın başlarında Osmanlı mahkemeleriyle onaylanmış ve daha sonra Anadolu’da ve Avrupa’da bulunan eyaletlerde yaygınlaşmıştır. Bu sisteme göre varlıklı kişiler vakfa nakit para bağışı yapıyor; vakıf borç almak isteyen insanlara bu parayı aktarıyor ve borcu alan kişiler de belli bir zamandan sonra anapara ve fazladan bir parayı vakfa geri ödüyorlardı. Bu sistemdeki fazladan iadesi yapılan paranın basit faiz olup olmadığı tartışılmaktadır (Kınalı, 2012).

Türkiye’de faizsiz finans alanı için atılan ilk kurumsal adım olarak DESİYAB örnek verilebilir. DESİYAB, 17.4.1975 tarihli ve 1877 sayılı Kanun ile verilen yetkiye dayalı olarak, 27.11.1975 tarihli ve 13 sayılı Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası Kuruluşuna Dair Kanun Hükmünde Kararname ile hayata geçmiştir. Faaliyetlerinde ise kar ortaklığını esas alan yapısına sıklıkla yer verilmiştir. Buna göre bankanın temel amacı; Türkiye’nin yaygın bir sanayileşmeyi yakalamasıdır. Bu amaca matuf olmak üzere yurtiçi ve yurtdışı çalışanların tasarruflarını birleştirerek karlı ve verimli bir şekilde yurt sathına yaygın sınai yatırımlarda kullanılmaktadır (Aslan ve Özdemir, 2017: 21).

Yukarıda bahsi geçen bu iki girişimin haricinde bir diğer gelişme ise 16.12.1983 günü ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş olan Özel Finans Kurumları (ÖFK)’dir.

ÖFK çerçevesinde Türkiye’de kurulmuş olan ilk faizsiz banka 1985 yılında faaliyete başlayan Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş.’dir. Aynı yıl içinde Ülker grubu ortaklığıyla Faisal Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Faisal Finans Kurumu 2005 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş.’yle birleşerek Türkiye Finans adını almıştır. Dört yıl sonra 1989 yılına gelindiğinde Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995 yılında İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve 1996’da Asya Finans Kurumu A.Ş. faaliyetine başlamıştır. 2005 yılında yapılmış olan yasal düzenlemeler ile adı sayılan bu kurumlar Bankacılık Kanunu içerisine alınmış ve Katılım Bankaları adıyla anılmaya başlamışlardır (Aslan ve Özdemir, 2017: 22).

Kamunun da Katılım Bankacılığı sektörüne girmesine karar verilmesiyle 2014'te Ziraat Katılım A.Ş. ve ileriki yıllarda faaliyete başlayan Vakıf Katılım ve Emlak Katılım bankalarıyla beraber katılım bankacılığı sektöründe altı katılım bankası faaliyetlerine devam etmektedir.

Türkiye'de Özel Finans Kurumları adı ile faaliyet göstermeye başlayan, daha sonra Katılım bankacılığı ismini alan faizsiz finans uygulamalarının başka ülkelerde farklı isimler altında faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

Tunç (2010) katılım bankacılığını incelediği çalışmasında, Katılım Bankacılığının global bağlamda İslam Bankacılığı ile adlandırıldığını dile getirmektedir. Fakat faizsiz bankacılık (Interest-free banking) terimi de çoğunlukla aynı kurumları ifade etmektedir. Bu sistem, Türkiye'de ise katılım bankacılığı adını taşımaktadır. Söz konusu bankalar Türkiye'de uzun yıllarca Özel Finans Kurumu adıyla anılmıştır. Ülkemizde 1985 yılından 2 Temmuz 2005'e kadar Özel Finans Kurumu adını taşımışlardır (Tunç, 2010).

Katılım Bankacılığının incelendiği bir çalışmada, Katılım Bankaları özel cari ve katılma hesapları vasıtasıyla kredi kullandırmak ve fon toplamak esasıyla faaliyet gösteren kuruluşlarla yurt dışında kurulu bu özellikteki kurumların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir. Katılım bankaları, faizden kaçınma hedefinden dolayı geleneksel bankalara yatırılmayan fonları ekonomiye enjekte ederek tasarruf sahiplerinin birikimlerini değerlendirmeyi sağlamaktadır. Öte yandan, sermaye ihtiyacı olan yatırımcıların ve girişimcilerin finansman gereksinimlerinde de yardımcı olmaktadır. Bu kuruluşların sağladıkları ürün ve hizmetlerin dini kurallara da uyum sağlaması gerekir. Bu sebeple bahsi geçen kuruluşların kendi iç dinamiklerinde bu uyumluluğu denetleyen bir takım denetim mekanizmaları kurulmuştur (Özsoy, 2012).

Tunç (2010) Katılım Bankacılığı terimini incelediği çalışmasında, İslami Bankacılık ismine alternatif bir isim arayışının Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal yapısının hassasiyetten kaynaklandığını ve "Katılım Bankası" adının esasen finansal sistem için uygun bir ad olduğu yönünde genel görüş olduğunu belirtmektedir.

Halk arasında Katılım Bankaları "faizsiz bankalar" olarak ta nitelendirilmektedir ve ülkemizde günlük hayatta en yaygın kullanımı da bu şekildedir. Katılım Bankaları çalışanları ve müşterileri çoğunlukla İslami hassasiyetleri olan kişilerdir. Faizin İslam dini gereği haram olmasından dolayı, paralarını faizli bankalara yatırmak istemeyen

müşteriler bu fonlarını Katılım Bankalarında değerlendirmektedirler. Aynı şekilde sermaye ihtiyacı bulunan kuruluş ve firmalar da faiz hassasiyetlerinden dolayı mevduat bankaları yerine faizsiz bankaları tercih etmektedirler.

Aralık 2021 tarihi itibarıyla Türkiye’de Faaliyette bulunan katılım bankaları ise Ziraat Katılım Bankası A.Ş., AlbarakaTürk Katılım Bankası A.Ş., KuveytTürk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. ve Vakıf Katılım Bankası A.Ş.’dir.

Katılım Bankalarının aktif büyüklüğü 2020 yıl sonu itibarıyla 322 milyar TL’dir. Toplam Özkaynakları 27,6 milyar TL, net karı ise 3.7 milyar TL’dir. 1255 şubesi bulunan katılım bankalarında 16.849 personelin istihdamı sağlanmaktadır. Katılım bankalarının Türkiye bankacılık sektöründeki payı %7.2 seviyesinde olup, önümüzdeki yıllarda bu payın %15 seviyesine çekilmesi noktasında stratejik hedefler konulmuştur.

Tablo 1 2: Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri

Finansal Başlıklar		Katılım Bankaları			Bankacılık Sektörü		
		2020/ Aralık	2019/ Aralık	Değişim (%)	2020/ Aralık	2019/ Aralık	Değişim (%)
(Milyar TL)							
Toplanan Fonlar**	TP	102.620	91.145	12.6	1.553.985	1.267.073	22.6
	YP	149.513	106.533	40.3	1.619.749	1.226.609	32.1
	YP- Maden	69.884	18.305	281.8	290.487	82.722	251.2
	Toplam	322.017	215.983	49.1	3.464.221	2.576.404	34.5
Kullandırılan Fonlar***		240.133	149.475	60.7	3.675.203	2.739.736	34.1
Takipteki Alc. (Brüt)		8.713	7.763	12.2	152.202	150.108	1.4
Toplam Aktif		437.092	284.45	53.7	6.107.832	4.491.708	36.0
Öz Varlık		27.603	21.762	26.8	600.804	492.384	22.0
Net Kar ****		3.716	2.438	52.4	59.973	49.043	22.3
Personel Sayısı		16.849	16.040	5.0	203.224	204.626	-0.7
Şube Sayısı	Yurtiçi	1.251	1.176	6.4	11.114	11.3	-1.6
	Yurtdışı	4	3	33.3	75	74	1.4
TOPLAM		1.255	1.179	6.4	11.189	11.374	-1.6

Kaynak: TKBB, 2021.

Tablo 1 3: Katılım Bankalarının Sektördeki Payı (Aralık, 2020)

	2020 Aralık	2019
Toplanan Fon	9.3 ↑	8.4
Kullandırılan Fon	6.5 ↑	5.5
Toplam Aktif	7.2 ↑	6.3
Öz Varlık	4.6 ↑	4.4
Net Kar	6.2 ↑	5.0

Kaynak: TKBB, 2021.

Katılım bankalarının belli başlıklardaki sektör paylarına baktığımızda en iyi performansı fon toplamada sağladığı görülmektedir. Kullandırılan fonlarda ise aynı başarıyı yakalayamamıştır. Bu sonuçlar Katılım Bankalarının kredi kullandırım politikalarını gözden geçirmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ürün çeşitliliğini artırarak daha fazla kredi kullanım imkanı oluşturmaları. Performansı en düşük kalem ise özvarlıklar olarak öne çıkmaktadır. Katılım Bankalarının faaliyetlerini daha güçlü sermaye ile desteklemesi gerektiği açıktır. Ortakların sermaye koyması katılım bankalarının sektör Pazar paylarını artırmalarına önemli katkı sağlayacaktır.

Katılım bankaları dışında İslami Esaslara göre faaliyet gösteren farklı tür bankacılık uygulamaları da görülmeye başlanmıştır. Bunlardan biri ve Türkiye'nin ilk İslami Yatırım Bankası olarak kurulan Golden Global Yatırım Bankasıdır. 2019 yılında BDDK tarafından kuruluş izni verilen Golden Global Bank, 2020 yılı içinde faaliyet izni alarak çalışmaya başlamıştır. Banka, faizsiz yatırım ilkeleri çerçevesinde müşterilerine hizmet vermeyi ilke edinen bir kuruluş olmayı hedeflemektedir. Sermayesi 150 milyon TL olan kuruluşun merkezi İstanbul'dur. (goldenglobalbank.com.tr/içerik, 2021).

1.8.Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Faaliyet Esasları

1.8.1. Fon Kullandırma Yöntemleri

25 Ocak 2019 tarihli Resmî Gazetede katılım bankalarınca fon kullanma yöntemleri Madde 19’da aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- **Satım yöntemleri:** Finansman teminine yönelik olarak müşterinin ihtiyaç duyduğu her türlü maddi ve gayri maddi mallar ile hak ve hizmetin, bedeli satıcıya ödenerek tedarik edilmesi işlemidir. Satım yöntemleri; kâr beyanı ile satım (murabaha), kârsız satım (tevlîye), pazarlık usulüyle satım (müsaveme), peşin ödemeli satım

(selem), açık hesaplı satım (isticrar), kâr beyanı ile emtia satımı (teverruk) ve eser sözleşmesi (istisna) türlerinden oluşur.

- **Kiralama yöntemleri:** Nihai tüketim unsuru olmayan varlıklardan faydalanmak amacıyla belirli bir süre için kullanıcıya bırakılması işlemidir. Adi kiralama, faaliyet kiralaması, finansal kiralama, işgücü kiralaması ve ürün kiralamasından oluşmaktadır.
- **Ortaklık yöntemleri:** Ortak olan tarafların tüm ya da kısmi faaliyetlerinden edinilecek kar ya da zarara katılmak suretiyle finansman teminine yönelik bir yöntemdir. Emek-sermaye ortaklığı (mudarebe), yatırım ortaklığı (girişim sermayesi), kâr-zarar ortaklığı (müşareke), zirai ortaklıklar, mülkiyet ortaklığı türlerinden oluşur.
- **Vekâlet yöntemleri:** Vekâlet sözleşmesi çerçevesinde müşteri ile banka arasında gelir getirici iktisadi faaliyetler için finansman teminine yönelik yetkilendirme işlemidir. Müşteri paranın işletilmesi konusunda bankanın vekilidir. Yöntem, adi ve yatırım vekâleti türlerinden oluşur.
- **Diğer yöntemler:** Kefalet, Karşılıksız ödünç (karz-ı hasen), garanti, ödül vaadi (cuâle) vaat türlerinden oluşmaktadır. Ayrıca Kurulun yukarıda belirtilen yöntemler dışında da farklı uygulamaları finansman modeli olarak uygulama kararı alabileceği belirtilmiştir.

1.8.2. Fon Toplama Yöntemleri

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda Katılım Bankalarınınca fon toplama yöntemleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- **Özel cari hesap:** Hesap sahibinin parasını kısmen veya tamamen her zaman geri çekilebileceği hesaplardır. Bu hesapta tutulan paralar hesap sahibine bir getiri sağlamaz.
- **Katılma hesabı:** Hesaba yatırılan fonun katılım bankası tarafından işletildiği ve doğacak kar ve zarara katılım sonucu veren hesaplardır. Hesap sahibine önceden herhangi bir getiri ve ana paranın geri ödeneceği garantisi verilmez.
- Yukarıda belirtilen yöntemler dışında yurtdışından İslami usullerle elde edilen fonlar da Katılım bankaları için kaynak olarak değerlendirilebilmektedir.
- Sukuk (Kira sertifikası) ihraçları da Katılım Bankaları için önemli bir fon kaynağıdır. Ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek sertifikalar aracılığıyla

satımı olan bu yöntem son düzenlemelerle piyasada yaygın bir kaynak temini aracına dönüşmüştür. Bu yöntemle bir yandan Katılım bankalarının sahip olduğu finansal kiralama varlıkları menkulleştirebilmekte hem de sermaye piyasalarında işlem yapma imkânı elde edilmektedir.

1.9. Katılım Bankalarında Ortaklığa Dayalı Finansman Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri

1.9.1. Emek – Sermaye Ortaklığı (Mudarebe)- Sermaye Ortaklığı (Müşareke)

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI)'nin faiz olmayan finans standartları çalışmasında 13. Standart olarak yayınlanan Mudarebe (Emek-Sermaye Ortaklığı) taraflardan birinin (Rabbü'l-mal) sermaye, diğerinin ise (mudarib) emeğini işletmesi sonucu elde edilen karı paylaşmak üzere kurulan şirket olarak tarif edilmektedir (AAOIFI, 2019, s. 366)

Yine aynı standartta belirtildiği üzere mudarebe ortaklığı ikiye ayrılmaktadır: Kayıtsız/mutlak mudarebe ve mukayyed/kayıtlı mudarebe.

Kayıtsız (mutlak) mudarebe, sermaye sahibinin mudarebe işlemlerinin sürdürülmesi konusunda bir kayıt koymaksızın emeğin sahibi ortağa mutlak bir yetki verdiği mudarebe metodudur. Bu açıdan bakıldığında emek sahibi olan ortak geniş takdir yetkisiyle donatılmış biçimde mudarebe işlemlerini yürütür. Fakat emek sahibi, yetki sınırı ne kadar geniş olsa da bu şartlara uymakla yükümlüdür;

- Mudarebe ile amaçlanan kar sağlamayı gerçekleştirmek için ilgili tarafların maslahatını gözetmek,
- Mudarebe akdinin konusunda yer alan yatırım faaliyeti kapsamında geçerli örf ve teamüle uygun biçimde tasarrufları yönetmek.

Kayıtlı/mukayyed mudarebe ise sermayenin sahibiyle ortaklığın yürütüleceği yer ya da ortaklık hususu hakkında emek sahibine kayıtlar koyularak kurulan mudarebedir. Sermaye sahibi, emek sahibinin iş yapmasını engellemeden uygun bulduğu diğer hususlarda da sınır ve kayıt koyabilir.

Müşareke ise AAOFI'ye göre iki veya daha fazla kişinin, kar elde etmek amacıyla sermayelerini, emeklerini veya zimmelerindeki yükümlülüklerini birleştirmeleridir (AAOFI, 2019: 320). Müşarekede kazanılan kâr anlaşmaya uygun olarak paylaşılırken zarar sermayedeki hisseye göre dağıtılmaktadır.

Türkiye’de Katılım Bankacılığında en yaygın finansman yöntemi murabahadır. Bu ürün bir mal ve hizmetin Katılım bankası tarafından peşin alınarak müşterilerine vadeli satılması işlemidir. Bu ürünün katılım bankacılığında yaygın olarak kullanılmasının nedeni, işlemin hem banka hem müşteri tarafından yönetiminin kolay oluşu ve neticelerinin işlemin başında net olarak belli olmasıdır. Malın alış, satış ve kar tutarları hem banka hem de müşteri tarafından net olarak bilinmekte, diğer finansman türlerine göre de muhasebe ve uygulama kolaylıkları sağlamaktadır.

Diğer fon kullandırım yöntemleri olan Murabaha, Müşareke ve finansal kiralama, yönetim, muhasebe ve uzun vadeli sonuçları bakımından katılım bankaları tarafından tercih edilmemektedir.

Ayrıca katılım bankalarının fon toplama yöntemlerinden cari ve katılma hesaplarının vade yapısı, uzun vadeli işlemlerin finansmanı açısından uygun değildir. Bu da müşteri beklentileri dikkate alındığında kısa vadeli getirisi olan ve sonuçları daha kesin olan fon kullandırım yöntemlerini öne çıkarmaktadır.

Katılım bankalarına yapılan en önemli eleştirilerden birisi de fon kullandırma yöntemleri olarak murabahanın öne çıkmasıdır. İslâm iktisadının, iş ortaklıklarını teşvik ettiği ve bu amaca matuf olan yöntemlerin öncelikli tercih edilmesi üzerinde durulmaktadır.

Kuruluş hedefleri sermayeyi ortaklık yöntemi kapsamında yatırıma çevrilmesi olmasına rağmen, günümüz faizsiz bankaları bu temel hedeften uzaklaşarak diğer faizli bankalar gibi finansal aracılığa soyunmuş olmalarıyla eleştirilmektedir. Resmî olanlar haricinde, kurucularının neredeyse tamamı alanında başarılarıyla tanınmış iş insanları ya da yatırım şirketleri olmalarına rağmen, tasarruf sahiplerinin sermayesini bir iş insanı gibi değil, bankacı gibi görmeleri eleştirilerin temelini oluşturmaktadır (Bayındır, 2005: 139-157).

İş ortaklıkları İslâm’dan önce de uygulana gelen bir yöntem olmakla birlikte, fıkha uygun olmaları açısından İslâm dünyasında öteden beri geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

İslâm dünyasında Mudarebe olarak bilinen emek sermaye ortaklığı Batıda “commenda”, sermaye ortaklığı olarak bilinen müşareke ise “societas” olarak uygulama alanı bulmuştur. Commenda Avrupa ve Ortadoğu’daki belli başlı ticaret bölgelerinin hepsinde görülmektedir. Bu durumda bu ortaklık türünün evrensel olduğu

söylenbilir. Yine Hint okyanusundaki gemicilik faaliyetlerinin de Mudarebe türünde bir örgütlenme ile gerçekleştirildiği ortaya çıkarılmıştır (Çizakça , 1999, s. 9-21)

İslâm iktisadı ile ilgilenen bazı alimler Murabaha ve müşareke gibi İslâm fikhının caiz gördüğü ve geniş bir uygulama alanı bulun finansman ve ortaklık yöntemlerinin İslâma özgü ve İslâmın ortaya çıkardığı usuller olarak görme yanlışlığına da düşmemek gerektiği görüşündedir (Khan, 2018, s. 236)

Türkiye’de Katılım bankalarının Özel Finans Kurumu olarak faaliyet gösterdiği ilk dönemlerinde Mudarebe ve müşareke akitleri yapılmakla birlikte yine murabaha akdinin yaygın olduğu görülmektedir. Kuruluş dönemi uygulamalarında Özel Finans Kurumlarının toplam ürün dağılımına dair aşağıda verilen bilgiler bu konuda bir fikir verebilir.

Günümüzde ortaklığa dayalı finansmanın İslâmi bankacılık sektörü içindeki payı dünya genelinde %3, Türkiye’de ise %1 seviyelerinde olduğu değerlendirilmektedir.

Katılım Bankaları finansman sağlamada temelde murabahayı kullanmakta olup mudarebe ve müşarekeyi çok sınırlı kullanmaktadırlar. Ortaklık finansmanının payı 2019 Ocak itibariyle ancak %2 civarındadır (Emeç, 2019, s. 78)

Aşağıdaki tabloda Katılım Bankalarının kredilerinin ürün bazlı dağılım tutarları yer almaktadır. 11/2021 itibariyle ortaklık finansmanı tutarı 3.4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Katılım Bankacılığı sektörünün toplam kredi rakamı ise 321 milyar TL seviyesindedir. Bu rakamlarla ortaklık finansmanının toplam kredi portföyündeki payı %1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 1 4: Katılım Bankacılığı Sektörü Kredi Ürün Dağılımı (Krediler (Milyon TL),
Dönem 2021/11)

	Kısa TP	Kısa YP	Kısa Topla m	Orta Uzun TP	Orta Uzun YP	Orta Uzun Topla m	Topla m TP	Topla m YP	Topla m
İskontolu İşlemlerden Alacaklar	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İhracat Kredileri	2,296	8,814	11.110	4,420	13.346	17.766	6,716	22.160	28,876
İthalat Kredileri	3,649	4,716	8,364	1.489	3,788	5,277	5,137	8,504	13.641
İhracat Garantili Yatırım Kredileri	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Diğer Yatırım Kredileri	0	0	0	2,203	12.874	15.077	2,203	12.874	15,077
İşletme Kredileri	39,67 3	20,84 2	60.5 16	47,25 3	73,202	120,45 4	86,926	94,044	180,97 0
Taksitli Ticari Krediler	1.721	97	1.818	19.87 7	6,880	26,757	21,598	6,977	28,575
İhtisas Kredileri	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fon Kaynaklı Krediler	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tüketici Kredileri	533	0	533	32.1 19	62	32,181	32,651	62	32.71 3
Kredi Kartları	4.3 91	0	4.3 91	5	0	5	4.3 96	0	4,396
Müşteri Adına Menkul Değer Alım Kredileri	0	0	0	411	349	760	411	349	760
Kıymetli Maden Kredileri	0	228	228	0	181	181	0	408	408
Faktoring İşlemlerinden Alacaklar	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ortaklık Finansmanı	5	0	5	1.981	1.459	3,440	1.986	1.459	3,445
Diğer Krediler	383	2.5 52	2,935	552	8,687	9,239	934	11.239	12.173
Toplam Krediler	52,64 9	37,24 9	89,898	110.3 10	120,82 8	231,13 8	162,95 9	158,07 7	321,03 6

Kaynak: BDDK aylık bülten, Ocak 2022.

Aşağıdaki tabloda 2005-2019 döneminde Katılım Bankalarının ortaklığa dayalı finansman kredilerindeki payları yer almaktadır. 15 yıllık dönemde bu alanda kayda değer bir gelişme olmadığı gözlenmiştir. Ancak 2018 yılında nispeten bir hareketlenme görülmektedir. Sektörün son dönemde ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin uygulanmasına yönelik ilgisinin arttığı söylenebilir. Bu konuda özellikle girişim sermayesi kanalıyla girişimcilere destek sağlanmaktadır.

Kuveyt Türk, iştiraki *KT Portföy Yönetimi A.Ş.* yönetiminde Start-uplar ve Teknoloji Girişimcilerine özel kurulan ilk girişim sermayesi yatırım fonunu hayata geçirmiştir. Yine diğer bir katılım bankası olan Albaraka ise *Albaraka portföy yönetim A.Ş.* üzerinden girişimcilere sermaye desteği sağlamaktadır. Bunlar Katılım Bankalarının doğrudan sermaye ortaklığı yerine iştirakleri üzerinden gerçekleştirdiği finansal desteklerdir.

Tablo 1 5: Yıllar İtibariyle Katılım Bankacılığı Ortaklık Finansman Payları (Milyon TL)

Yıllar	Ortaklık Finansmanı	Toplam Krediler	Toplam içinde Payı%	Krediler Ortaklık
2005	79	6.474	1.2%	
2006	23	9.323	0.2%	
2007	43	14.072	0.3%	
2008	30	17.641	0.2%	
2009	66	23.641	0.3%	
2010	130	30.823	0.3%	
2011	99	38.538	0.3%	
2012	106	47.961	0.2%	
2013	103	62.029	0.2%	
2014	231	64.065	0.4%	
2015	230	72.038	0.3%	
2016	314	75.896	0.4%	
2017	817	97.615	0.8%	
2018	1.933	112.475	1.7%	
2019	2.279	136.202	1.7%	
11/2020	3.445	321.036	1.0%	

Kaynak: BDDK Aylık Bülten verilerinden derlenmiştir (Ocak, 2021).

Katılım bankalarında sermaye dışı kaynaklar cari ve katılım hesaplarından oluşmaktadır. Cari hesaplar herhangi bir gelir üretmeyen ve sahibi tarafından istenildiğinde çekilebilen paralardan oluşmaktadır. Katılım Bankası için ana kaynak olan katılma hesapları ise Mudarebe sözleşmeleri ile oluşturulmaktadır. Burada

bankaya para yatıran kişiler rabbul-mal sıfatıyla sermaye sahibi olurken, banka mudarib sıfatıyla parayı gelir getirici işlemlerde kullanarak hesap sahiplerine kar dağıtmaktadır. Burada şu soru gündeme gelmektedir. Katılım bankasının ana faaliyeti olan fon toplama ve kullandırım işlemlerinde, Mudarebe yöntemi en önemli fon toplama ürünü iken, neden fon kullandırım yöntemi olarak çok sınırlı kalmaktadır. Başka bir deyişle fon sağlayan bireysel ve tüzel kişiler bankaya güvenerek Mudarebe sözleşmeleri yaparken, banka aynı yöntemi fon talep eden müşterileri için kullanmamaktadır. Bu sorunun cevabı için birçok gerekçe ortaya konulabilir. Ancak bu cevaplardan belki de en önemlisi bankanın müşterileri üzerinde oluşturduğu güven ve kurumsal yapısıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

SERMAYE KAVRAMI, SERMAYE TEORİLERİ VE İSLAM İKTİSADI PERSPEKTİFİNDEN SERMAYE

İktisadi faaliyetlerin ve üretimin en temel faktörlerinden biri sermayedir. Ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin temelinde de sermaye sağlama gayesi bulunmaktadır. Sermaye ile emeğin birleşimi, sermaye ile sermayenin birleşimi yöntemi ile kurulan ortaklıklar önemli bir finansman modeli olarak kullanılmaktadır.

Bu bölümde ortaklığa dayalı fon kullandırım yönteminin ana ögesi olan sermaye kavramını teorik çerçevede ele alınacaktır. Aynı zamanda iktisadi ekollerin ve İslam'ın sermayeye bakışı incelenecektir. İktisadi ekollerin ve İslam'ın sermaye kavramına yönelik yaklaşımları, sermayenin oluşumu, kullanımını ve getirisi gibi konularda belirleyici bir özelliğe sahiptir. Modern anlamda faizsiz bankacılık uygulamaları da bu yaklaşım çerçevesinde şekillenmiştir.

2.1.Sermaye Kavramı

Üretimin dört temel faktöründen biri olarak kabul edilen sermayenin günümüze kadar çeşitli tanımları yapılmıştır.

Sermaye kimi zaman üretimde kullanılan finansal olmayan makine ve ekipman olarak, kimi zaman üretilmiş mal ve hizmetlerin finansal karşılığı olan para olarak kimi zaman da üretime değer katan makine, ekipman, finansal birikim (para), beşeri sermaye, bilgi birikimi olarak tanımlanmış ve tarif edilmiştir.

Dar anlamda üretimde kullanılan sermaye, makine ekipman ve bunun finansal hali olan para olarak tanımlanırken, geniş anlamda ve farklı sermaye çeşitleri olarak sosyal sermaye, entelektüel sermaye, beşerî sermaye, bilgi sermayesi gibi ayrımlarda son dönemde sıkça gündeme gelmektedir.

Klasik iktisatçılar sermayeyi teçhizat ve üretime katılan makineler gibi fiziksel değerler olarak nitelendirmekteydiler. Fakat teoriye sosyal ve beşerî sermayenin de katılmasıyla 'sermaye' kavramı yeniden inşa edilmiştir. Bu kapsamda sermaye, çeşitli maddi ve maddi olmayan ekonomik değerlerin üretime yaptığı pozitif katkılar olarak

tanımlanmaktadır. Bu sebeple, tıpkı fiziki sermaye gibi beşeri sermaye ekonomideki büyümenin itici gücü olarak katkı sağlamaktadır (Karagül, 2003: 81).

İlk çağlardaki düşünürler parayı bir mal olarak değerlendirmemişler daha ziyade değer biriktirme ve mübadele aracı olarak görmüşlerdir. Serveti para ile ölçülen bütün şeyler olarak tanımlayan Aristo'ya göre servet üç türlü elde edilebilir. Birincisi; kişilerin avcılık, çobanlık ve tarım gibi iktisadi faaliyetlerle ailesinin hayatını idame ettirecek şeyleri elde etmesidir. İkinci yöntem ormandan ağaç temini ya da madencilik faaliyetleridir. Aristo bu ikisini hakiki servet edinme olarak kabul eder. Üçüncüsü ise paradan faizle servet elde etmek olup, doğal bir yöntem olarak görmez ve karşı çıkar. (Korkut, 2018: 11).

Endüslü bilgin İbn-i Haldun'a göre insanın kazancı zaruret ve ihtiyaç kadar ise bu geçim olarak tarif edilir. Bu miktardan fazlası servet ya da sermaye olarak kabul edilebilir (Süleyman, 1983). Fakat burada servet ve bireysel gelir hususunda bir ayırım oluşmakta ve servet sahibi olmak ile büyük gelirin çalışmayla alakasının olmadığını belirtmektedir. Servet sahibi olanlar ile büyük geliri olanların genellikle üretkenlikten öte gruplar olduğunu belirtmektedir. Söz konusu grupların çalışmamalarına karşın bu kadar servet sahibi ve zengin olmalarının sebebi, bu kesimin üretici kesimin sunduğu artı ürünleri türlü yollarla ele geçirmeleri, diğer bir ifadeyle artı değerleri sömürmeleridir (Aslı ve Ali, 2018).

2.1.1. Merkantilizmin Sermaye Görüşü

Merkantilizm Akdeniz ticaretinin Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine geçmesiyle birlikte, Avrupalı devletlerin coğrafi keşifler ile Hint ve Atlantik okyanuslarına kayan ticari faaliyetleri sonucu ortaya çıkan, milli devletlerin hakimiyet kurduğu altın ve gümüşü zenginlik kaynağı olarak gören bir iktisadi akımdır. 16.yydan itibaren Avrupalıların dünya deniz ticaretine hâkim olmaları ile dış ülkelerden getirilen altın ve gümüş Avrupa'da sermaye birikiminin kaynağını oluşturmuştur.

Merkantilizm teorisi iktisat literatüründe önemli bir yere sahip olup 1450-1750 yılları arasında devletlerin temel politikalarını oluşturmuştur. Adam Smith'in ortaya attığı teori 'sınırlayıcı sistem' veya 'ticari sistem' olarak adlandırılmakta idi. Bu düşünce akımı korumacı bir ekonomi anlayışıyla inşa edilmiştir. Merkantilizm sayesinde modern Avrupa'da siyasi, sosyal ve iktisadi politikalar yeniden şekillenmiştir. Uyguladıkları politikalar vasıtasıyla sermaye birikimlerini sağlamış ve sanayi

devrimini gerçekleştirmişlerdir. Tabii burada ticaret hacimlerinin genişlemesi sermaye birikimlerini hızlandırmada önemli rol oynamıştır (Güneş, 2009).

Feodal sistemde yaşanan çözümler batıda merkantilizmin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bir yandan yeni oluşan devletlerin merkezi güçlerini arttırmak ve ticari/endüstriyel sektörlerinin hızla büyümesini sağlamak, bir yandan da savaşlarda gerekli silah teminini sağlayarak devlet gelirlerini arttırmak temel hedefleri olmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda çeşitli adımlar da atılmıştır. Devletin gelirlerini arttırmak için altın, gümüş gibi değerli madenleri ülkede biriktirmek, ulusal politikalar ile ticaret ve endüstriyi düzenlemek, ülke içi ticarete vergiyi düşürürken dış mallara karşın milli sanayiye korumak ve ihracatı teşvik etmek gibi sistemler önermişlerdir. Bu kapsamda bu ülkelerin ana hedefi altın ve gümüş birikimlerini arttırmak olup değerli maden ihracatı yasaklanmıştır. Öte yandan olası bir savaşa hazırda beklemek için ekonomik donanım ve nüfus her daim optimum düzeyde olmalıdır. Bu dönemde ülkeler uluslararası ticaret zincirlerinde üstün olmak ve kontrol sağlama gücüne erişmek için devlet destekleriyle ticaret kumpanyaları oluşturmuşlardır. Bu kumpanyalara en önemli örnekler Hollandalıların Batı-Doğu Hint kumpanyaları, Fransız kumpanyaları ile İngilizlerin Batı-Doğu Hint kumpanyalarıdır. Günümüz kapitalist sisteme göre bu kumpanyalar tarihteki ilk çok ortaklı kuruluşlar olup dünya ticaretine önemli roller atfetmişlerdir (Bulut, 2000).

Merkantilizm değerli metallerle birlikte üretim faktörlerini de sermaye olarak görmektedir. İhracat üretime ve üretim de insan kaynağına dayanıyordu. Dolayısıyla insan gücü üretim faktörleri arasındaydı. Emeğin üretimde fazlaca kullanıldığı bu dönemde az maliyetli üretim için fazlaca insan gücüne ihtiyaç vardı. Bundan dolayı en önemli sermayenin bu dönem için emek olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu durum Merkantilistlerin nüfus artışını desteklemelerine ve teşvikine yol açmıştır. Bu dönemde artan servet ve güçlü devlet yapısı ile ülkeler arası ticari faaliyetler artmış, üretim ve kazanç dengesi merkantilist devlet anlayışının merkezi olan Kuzey Avrupa'ya kaymıştır. Bu süreç sanayileşmeye ve endüstri devrimine giden yolu açmıştır. (Korkut, 2018)

2.1.2. Fizyokratizmin (Fizyokrasi) Sermaye Görüşü

Merkantilist düşünceye tepki olarak 18. yüzyılda ortaya çıkan fizyokrasi, doğanın egemenliği anlamına gelen bu düşünce akımı ekonomik sistemin doğal bir düzende

işlediğini ve devletin bu düzene müdahale etmemesi gerektiğini savunur. Fransız düşünür Dr. F. Quesnay'ın kurucusu kabul edilen fizyokrasi iktisadi düşünce okullarının ilki olarak da kabul edilmektedir.

Merkantilizmin aksine zenginliğin kaynağının altın ve gümüş olmadığı, toprağın ve tarımın gerçek üretim ve zenginlik kaynağı olduğunu savunmuşlardır.

Fizyokratlar, merkantilistlerden farklı olarak üretken sermayenin çözümlemesini yaparak maddi üretim aracı olarak tanıtmışlardır. Bu çözümlemeyi ise maddi öğelere ve dolaşım hızına göre ayırarak yorumlamışlar ve dönemin ilerisinde bir katkı bırakmışlardır. Sabit ve dolaşan sermaye arasındaki ayrımı 'avances annuelles' ve 'avances primitives' kavramlarıyla tanımlamışlardır. O dönem R. Jacques Turgot (1727-1781) fizyokrasi teorisini tarıma yönelik kapitalist ekonomik modeli mutlak monarşinin siyasal yapıları içinde incelemiştir. R. Jacques Turgot, Adam Smith'ten sonra sermaye kuramını en yoğun işleyen teorisyen olmuştur. Teoriye göre, sermaye birikimi üretimi ve zenginliğin dolaşımını düşürmediği, öte yandan ekonomik büyüme ve yatırımın bir şartı olduğu bilinmektedir. Fizyokratlara göre sanayici sınıf en verimsiz sınıf olup sanayi kesimi kapitalist girişimci ve alelade emekçilerden meydana gelen bir gruptur. Öte yandan teori tasarrufun ekonomik zenginlikte kilit nokta olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla Jacques Turgot bu teoriyle yalnızca tarımın değil tüm sektörlerin tasarruf ve yatırımı ekonomik yaşamın birer dayanağı olduğunu savunmuştur (Kaymak, 2005).

Sermayeyi işgücü gibi temel üretim faktörü olarak değerlendiren Turgot parayı ise tasarrufun ve iktisadi faaliyetlerde kullanılmak suretiyle zenginleşmenin bir aracı olarak görmüştür. Ona göre faizli borç verme de toprak vesilesiyle üretim ve servet sahibi olma gibi bir zenginleşme vesilesi olarak görülmektedir. Turgot'a göre para mal ve faiz de borç vermenin fiyatıdır. Turgot, para sahibinin borç vermesi için ana para dışında bir kazanç elde etme gayesi olması gerektiğini savunur. O, sosyal yardım dışında iktisadi bir gayeyle verilen paradan faiz elde etmeyi ekonomik bir gereklilik olarak görmektedir. Turgot borç verilen paradan elde edilecek faizin miktarını belirleyecek iki unsurdan bahsederken, bunlardan birinin yatırıma yönlendirilecek olan sermaye, diğersinin ise para arz ve talebi olduğunu iddia etmektedir. Faiz miktarının düşük ya da yüksek olması borç için arz edilen paranın miktarına bağlıdır. Miktar fazla ise faiz düşük, tersi durumda yüksektir (Korkut, 2018: 21).

Fizyokratizmin esas kurucusu olarak kabul edilen Quesnay da sermaye ile ilgili önemli görüşlere sahiptir. Tüm Fizyokratlar gibi O'da toprağı servetin en önemli kaynağı olarak kabul etmiştir. Ona göre zenginliğin kaynağı tarımsal üretimdir. Quesnay, tarımsal üretimde net hasılanın artırılmasının insanların refahının artmasına yol açacağını düşünmektedir. Ekonomik tablosunda bu hasılanın dağılımını gösteren bir bölüşüm modeli ortaya koyan Quesnay, insanları üç sınıfa ayırmıştır. Üretken sınıf (çiftçiler), toprak sahipleri ve kısır sınıf (tüccarlar, sanayiciler vb.). Hasılayı da bu üç sınıf arasında dağıtmıştır. Tarımsal üretimin merkezde olduğu bu tabloda sermaye birikimi çiftçilerde oluşmaktadır (Korkut, 2018: 21-23).

2.1.3. Klasik İktisadi Düşüncede Sermaye

İktisat teorilerinde kurucu olarak sayılan Adam Smith'in 'Milletlerin Zenginliğı' kitabını yayınladığı 1776 yılından itibaren klasik iktisat diye anılan okulun sermaye kavramına bakışını bu okulu temsil eden önemli düşünürlerin görüşleri çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Adam Smith'in 'Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Araştırmalar' adlı kitabında ekonomi bilimini, 'servet' bilimi olarak değerlendirmiştir. Tıpkı geçmişte iktisadın "İlm-i Servet-i Milel" olarak anılması bunun örneğidir. Dolayısıyla geçmişte dahi ekonomi-servet ilişkisi bulunmaktadır. Smith'in servet bakış açısı milli zenginliğin yalnızca maddi eşyalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla maldan söz edildiğinde maddi eşya akla gelmektedir. Servetin kaynağı ise iş bölümü olup, altın, gümüş ve fizyokratların servet anlayışı olan toprak servet kaynağı değildir (Ramazan ve Melek, 2018).

Adam Smith'e göre oluşan tüm servet çalışmaktan (emekten) meydana gelmektedir. Mala bir özellik kazandıran ve faydasını doğrulayan emektir. Öte yandan nüfus kalemi de zenginlikle eşdeğerdir. Buna göre artan nüfus üretimin artarak emeğin de artması anlamına gelir. Son olarak Smith servetin artmasını tasarrufla sağlanabileceğini de belirtmiştir (A.g.e).

Klasik İktisadın öncüsü Adam Smith, kâğıt paranın, kıymetli metaller gibi ekonomik hayatta kullanılabilceğini iddia etmiş ve bankaların kredi kanalıyla üretimi desteklemelerinin milli hasılayı artıran faydalı bir uygulama olduğunu savunmuştur. Ülkede mal miktarı değişmeden para arzındaki artışın sadece fiyatları artıracığını,

bundan dolayı kıymetli madenlerin biriktirilmesinden çok, refah artışı için sermaye oluşumunun desteklenmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Korkut, 2018: 24).

Adam Smith'in modelinde sermaye, teknoloji ve ihtisaslaşma ile birlikte milli servetin temel unsurunu oluşturmaktadır. Üretim artışı, sermaye birikiminin verimli teknoloji ile üretime dahil olması sayesinde sağlanacaktır. Artan üretim, dış ticareti destekleyecek ve iktisadi büyümeyi de beraberinde getirecektir. O halde verimlilik artışı, iktisadi büyümeyi, iktisadi büyüme de sermaye birikimini destekleyecektir. Verimliliği artıracak olan ise ihtisaslaşmadır. Bu nedenle Smith'e göre sermaye birikimini temin edecek olan başlıca unsur, ihtisaslaşmanın sonucu oluşan verimlilik artışının ortaya çıkardığı daha fazla üretimdir. Doğru kurgulanmış bir iş bölümü, sermaye birikiminin oluşmasına neden olan döngünün birinci aşamasıdır (Korkut, 2018: 27).

Klasik iktisatçılardan Ricardo'ya göre sermaye; bir ülkenin işgücünün verimini artırmak için gerekli olan yiyecek, giyecek, araç-gereçler, hammaddeler, makineler ve benzeri şeylerin tümü olarak ifade edilebilir. Ricardo, sermayeyi emek faktörü üzerinden tarif etmeye çalışmıştır. Ona göre sermayenin ilk kaynağı emektir ve sermaye bu durumda birikmiş emek olarak kabul edilebilir (Kadah 2019)

Ricardo'ya yakın bir düşüncesi olan Marx sermayeyi, özel nitelikleri olan ve kapitalistlerin sahibi olduğu para kaynağı olarak görür. Bu özel nitelik, üretimdeki sermayeyi tüm parasal birikimden ayırmaktadır. Bu para birikimi eğer üretimde, sadece ve açıkça kendi miktarını arttırmak amacıyla kullanılırsa-harcanırsa sermaye olarak tanımlanabilir (Marx, 1976: 976). Bu tanım, parasal birikimin sermayedar kişi tarafından "kâr etmek" (kendini artırmak) hedefiyle kullanılması ve "sermaye" adıyla anılması için bir gerekliliktir. Fakat kendi işyerinin sahibi olan küçük boyuttaki işletme sahibinin parasal birikimi bu sermaye tanımının dışında kalmıştır. Oysa küçük işletme sahiplerinin yönlendirdiği amaç aynıdır. Ki bu da başlangıçtaki para miktarını arttırmaktır. Diğer bir ifadeyle parasal birikimin miktarını arttırmak ya da kâr etmektir. Klasik dönemin ünlü düşünürü J. Stuart Mill sermaye tanımı yönüyle benzerlik göstermektedir. Mill'e göre sermayenin üretim için yaptığı şey, üretim süreci esnasında işin gerektirdiği barınağı, korumayı, araç-gereci ve makineleri sağlamak ve işçileri beslemek veya bir şekilde varlıklarını sürdürmeyi sağlamaktır. Bu amaçla kullanılan şeyler sermayedir (Aktaran Schumpeter, 1954: 654; Gürak, 2018).

1929 ekonomik buhranı ile birlikte ortaya çıkan ve 1970'lere kadar ekonomi politikalarını belirleyen arz yönlü klasik iktisattan farklı olarak ekonominin talep yönünü öne çıkaran Keynesyen genel teori ise sermayenin marjinal etkinliği kavramını geliştirmiştir. Bu kavrama göre Keynes, firmaların piyasa faiz haddi ile sermayenin marjinal etkinliğini karşılaştırarak yatırım kararı verdiğini savunur.

1929 Buhranı ve Keynes görüşleriyle günümüz iktisat anlayışı son hallerini almıştır. Ki bu anlayış üretken sermaye ile parasal sermayenin çatıştığı ortamda da inşa edilmiştir. Bu katkılarla beraber hem verimlilik hem de sermaye birikimi terimleri ekonomik büyümenin en temel şartı olarak kabul edilmiş ve hâkim paradigma görüşünü oluşturmuştur (Korkut, 2018: 34).

2.1.4. Sosyaliz ve Sermaye

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan endüstriyel üretim ve büyük şirketlerin emek talebi, emeğin sömürsü kavramını da gündeme getirmiş ve kapitalist üretim tarzında, emek sömürsüne bir tepki olarak sosyalizm doğmuştur.

Sosyalizm (Fr. socialisme), gelir dağılımının ve özel mülkiyetin, kişilerin yalnızca kendi menfaatlerini korumaları hedefiyle ya da kapitalizm koşullarında piyasa güçlerinin serbest biçimde işleyişi vasıtasıyla belirlenmemekte, toplumun denetimine bağlı tutulduğu ideolojisini ve toplumsal örgütlenme sistemine verilen isimdir. Özel mülkiyet, kâr ve piyasa ekonomisi kuralına dayalı kapitalizme tepki olarak doğan sosyalizm servet ve refah farklarını, işçilerle sermaye sahipleri arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmayı savunmaktadır. Sosyalizmde özel mülkiyet yerine kolektif mülkiyetin oluşturulması ve üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçmesi, toplumda sınıfsal farklılıklarının ortadan kaldırılması esastır. Sosyalizm, savunduğu bazı fikirleri tüm düşünce tarihinde bulmak ve mümkünse modern haliyle sosyalizmi bunların ürünü saymak bir hatadır. Bununla beraber sosyalist düşünce savunucuları kavramın temelini Eflâtun'a kadar ulaştırarak tüm adalet ve hak aramalarını bu ideolojiye yüklemeye çalışmışlardır (Apaydın, 2001: 382-388).

Sosyalizme göre sermaye bir düşmandır ve onunla mücadele edilmesi gerekmektedir. Sosyalizm sermayeyi, sermayedarların işçileri sömürdüğü ve köleleştirdiği bir iktisadi yapının en önemli aracı olarak görmüştür. Ayrıca sermayedarlar küçük tutarlarla büyük bir gücü elinde bulundurabilecek avantaja sahip olabilmektedirler. Eğer sermaye sahibi bir anonim şirkette çoğunluğu elde ederse, söz hakkı elde ettiği bu

şirketle başka şirketlere ortak olabilir bu vesileyle sermayesinden çok daha fazla söz hakkına ve güce kavuşabilir. Dolayısı ile sosyalizm kişilerin sermaye sahibi olmasının engellenmesi gerektiğini savunur. Kötülüklerin kaynağı olarak görülen özel girişim engellenmeli, sermaye topluma yayılmalıdır (Korkut, 2018: 39).

Marx, Klasik İktisadi Düşünceyi sermaye teşekkülü konusunda da eleştirmiştir. Kapitalistler kendi denetimlerinde bulunan sermaye ile daha büyük sermaye teşekkülü oluşturmakta, bu sayede daha fazla üretim yapma imkanına kavuşmaktadırlar. Marx, bu süreci sermaye yoğunlaşması olarak isimlendirmiştir. Sermaye birikiminin yoğunlaşmaya ve yoğunlaşmanın üretim aktivitesinde artışa neden olacağını, bunun ise rekabeti sınırlandıracağını düşünmektedir. Marx'ın dikkat çektiği diğer bir konu ise sermayenin merkezileşmesidir. Merkezileşme var olan sermayelerin birlikte hareket etmesi, bir araya gelmesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla merkezileşme için bir sınır yoktur. Kişilerin sermaye kaybı başkaları için sermaye kazancı ya da artışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yer değiştirme merkezileşmeyi işaret etmektedir. Bundan dolayı merkezileşme, sermaye birikimi ve yoğunlaşmasından ayrılmaktadır. Marx'a göre rekabet, bizzat sermayenin merkezileşmesini temin eden bir unsurdur. Rekabet, sonuçları itibariyle büyük işletmelerin küçükleri ortadan kaldırdığı bir sürece evrilmektedir. Sermayenin merkezileşmesinin bir diğer nedeni olarak bankacılık ve kredi mekanizmasını gören Marx, her ne kadar faydalı gibi görünse de bu mekanizmanın parayı kapitalist kişi ve kuruluşlara yönlendirdiğini iddia etmektedir. Marx, parayı ödeme aracı olarak kabul etmektedir. Eğer para mal olarak kabul görürse, insanların elinde sürekli biriktirmek isteyeceği bir faktöre dönüşecektir. Bu durum, sermayenin merkezileşme eğilimini artıracaktır (Korkut, 2018: 38).

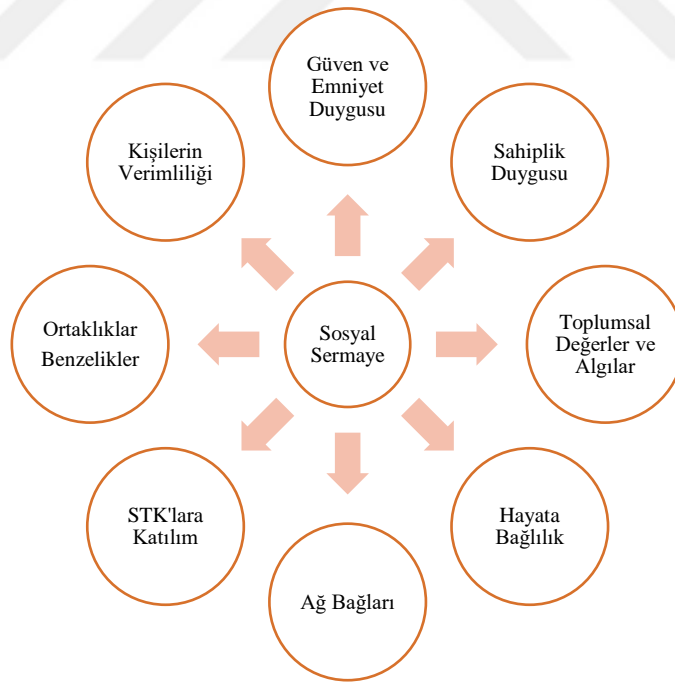
Tüm iktisadi görüşler sermayeyi üretim faktörü olarak önemli bir yere koymakla birlikte, sosyalizm sermayenin kendisinden ziyade kimin elinde olması gerektiği konusuna yoğunlaşmıştır.

2.2.Sosyal Sermaye Kavramı

Geride kalan iki yüzyıl boyunca sermaye, para ve paranın satın aldığı maddi değerlere karşılık gelmekteyken son zamanlarda insana atfedilmesi sermayeyi farklı bakış açılarına yönlendirmiştir. Burada sosyal sermaye kavramı öne çıkmaktadır. Bu kavram, bir ülkenin sosyal ve iktisadi faaliyetlerindeki toplumsal hayat dinamiklerin etkilerini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında sosyal sermaye, en

az iki kişinin güvene dayalı bir biçimde kurduğu iletişim olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre de sivil toplum örgütleri, kamu kurumları ve toplumu oluşturan fertler arasındaki koordinasyon ilişkilerindeki kolaylığın sağlanmasıyla toplumun üretkenliğini arttıran, güven, iletişim ağı ve norm özellikleridir. Sosyal sermaye iktisadi bağlamda, kurum ve kişiler arası güven temelli bağların üretime ve iktisadi etkinliğe yansımaları olarak tanımlanması mümkündür (Karagül, 2015).

Lyda Hanifan 1916'da sosyal sermaye kuramını ilk kez ortaya atan kişidir. Hanifan'a göre sosyal sermaye bireyin hayatta sahip olduğu somut değerler ve hem aile hem bireysel olarak iyi niyet, sempati, sosyal ilişkiler ve dostluklardan doğan bir oluşumdur. Bu kavram yıllarca arka planda kalmış 1956 yılında Kanadalı bir sosyalist takım, 1961'de Homans, 1977 yılında da Loury ile küllerinden doğmuştur. Bu teorisyenlerin üstünde durduğu nokta 'ortak bağların önemi' olarak söylenebilir. Dolayısıyla sosyal sermaye sosyal ağlarla eş değerde kullanılmaktadır (Diken ve Erer, 2015: 90).

Şekil 2. 1: Sosyal Sermayenin Bileşenleri

Kaynak: Karagül, 2015.

Sosyal sermaye sahip olduğu önemin beraberinde yalnızca iktisadi alanda değerlendirilmemelidir. Sosyal sermaye iktisadın öncesinde toplumsal, politik, askeri ve kültürel alanda da kendini gösterir. Bu alanlardaki sağlıklı etkileşimin ardından iktisadi yansımaları başarıya götürebilir. Dolayısıyla sosyal sermaye sosyal yapının sağlığını göstermekte ve insana dair her alanda etkili olabilmektedir. Bu anlamıyla bakıldığında herhangi bir manevi veya maddi değerle ölçülmemektedir (Karagül, 2015: 2).

Sosyal sermaye kalkınma ilişkisine baktığımızda; sosyal sermayenin ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru olduğu görülmektedir. Sosyal sermayenin özellikleri şöyle sıralanabilir.

- Diğer sermaye çeşitlerinde olduğu gibi, sosyal sermaye de gelecekteki beklentiler doğrultusunda yatırım gerçekleştirilen bir kaynaktır. Dış ilişkileri sağlamlaştırma çabasında olanlar sosyal sermayelerini bu vasıta ile arttırabilir. Bilgi, kimlik ve güç kazanım hakkını sağlayabilirler.
- Çeşitli türdeki hedeflere ulaşmak için kullanılan fiziksel sermayenin benzeri olarak sosyal sermaye de çeşitli hedefler için kullanılabilir. Öte yandan sosyal sermaye diğer sermaye çeşitlerine dönüştürülebilir.
- Sosyal ağlar içindeki bir bireyin, pozisyonundan kaynaklanan üstünlükler, ekonomik veya diğer bağlamlardaki üstünlüklere dönüşebilir.
- Diğer sermaye çeşitlerinde olduğu gibi sosyal sermaye, başka kaynakların yerine geçebilir veya onları tamamlayabilir.
- Genellikle sosyal sermaye, öteki sermayeler için tamamlayıcı durumdadır. Örnek verilecek olursa, sosyal sermaye işlem maliyetlerini azaltır, iktisadi sermayenin verimliliğini geliştirebilir.
- Fiziksel ve beşeri sermayeyle benzerlik göstermekle beraber sosyal sermayenin korunmaya ihtiyacı bulunur.
- Etkinliğine devam edebilmesi için sosyal bağlar dinamik olarak yenilenmeli ve teyit edilmelidir.
- Sosyal sermayenin, fiziksel sermayeden farkın, değer kaybetme oranının tahmin edilememesidir. Çünkü, sosyal sermaye kullanıldıkça değer kaybetmemekte, kullanılmadığında ise değer kaybına uğramaktadır. Ek olarak, sosyal sermaye bazen içeriğinde yapılan değişikliklerle beraber eski hale gelebilmekte fakat bunun olasılığı tahmin edilememektedir.

- Sosyal sermayenin diğer sermayelerden önemli bir farkı da topluluğun ortak malı olmasıdır. Sosyal sermaye aktörlere değil, onların birbirleriyle ilişkisine odaklanır (Bıçkılı ve Kaldırım, 2015).

Sosyal sermaye oluşumunda ve bunun korunmasında en temel şart birey ve kurumlar arasında ki güven temelidir. Bu güven hem sağlıklı demokrasiyi hem de açık toplumu da inşa etmektedir. Öte yandan iletişimin önemi de burada devreye girmektedir. İletişim bir yandan empati ve diyalogun bir yandan da tartışma kültürünün en temel unsuru olmaktadır. Bu unsurlar dışında sosyal sermaye, doğru amaçlarla, verimli ve topluma artı değer katacak biçimde kullanılmasının yanında, maddi sermayenin oluşumunda da yakından ilişkilidir. Sonuç olarak eğitilmiş, dünya ile entegre olan, katılımcı, toplumsal konularda duyarlı, sorumluluklarının ve haklarının bilincindeki bireyler, sosyal sermayenin bireysel aynaları olmaktadır (Keskin, 2011).

2.3.Beşerî Sermaye Kavramı

Son dönemde ortaya çıkan kavramlardan birisi de parayı merkeze alan sermaye kavramından farklı olarak insanı merkeze alan beşerî sermaye kavramıdır.

Beşerî sermaye (human capital) kavramında ortak kılınmış spesifik bir tanımını bulunmamasıyla beraber bir sosyal kavram olarak kabul görmüştür. Genel bir çerçevede bakıldığında, üretim süreciyle ilgili olarak toplumdaki kişilerin sahip olduğu bilgi, yetenek, tecrübe, beceri, davranış ve değerler hususundaki ulaşılan düzeydir. Öte yandan beşerî sermaye bedensel ve bilişsel zindelik ve sağlamlık olarak da tanımlanabilir (Keskin, 2011).

Beşerî sermaye tanımlarda da ifade edilen özellikleriyle diğer sermaye türlerinden daha farklı bir konumdadır. Ayrıca beşerî sermayeye yapılan yatırımlar bireyler vasıtasıyla diğer sermaye türlerine de pozitif çıktı sunmaktadır. Özellikle fiziki sermaye gibi stoklanması mümkün olmadığından dinamik bir şekilde sürekli yenilenmektedir ve üretim sürecinde kullanılmadığı takdirde bir katkı sağlamamakta ve yok olmaktadır. Beşerî sermaye, fiziki sermayenin aksine üretim sürecinde kullanıp kullanılmama, nerede ve ne zaman kullanılacağı gibi konularda yansız değildir. Beşerî sermayenin göstergelerinden biri olarak kabul edilen eğitimde de yapılan yatırımların çıktılarını ilerleyen dönemlerde beklenilmektedir. Bu özellikler beşerî sermayeyi diğer sermaye türlerinden farklı kılmaktadır. Dolayısıyla sağlık, göç ve eğitim gibi unsurlar beşerî sermaye unsurları arasındadır. Ancak yapılan çalışmalar, beşerî sermaye

temelinde eğitimin olduğunu vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında beşerî sermayenin üretime katkısı eğitimden geçmektedir (Kızılkaya, Alver ve Sofuoğlu, 2015: 162).

Her ekonomide, fiziksel sermaye, doğal kaynaklar, beşerî sermaye ve (vasıfsız) emek gibi girdiler, çıktıların üretimi için girişimciler tarafından farklı teknik bilgiler çerçevesinde değişen oranlarda bir araya getirilir. Öte taraftan, Gayri Safi Milli Hasıla, belirli bir ülke tarafından bu mal ve hizmetler şeklinde belirli bir süre boyunca (genellikle bir yıl) üretilen çıktının parasal değerinin toplamıdır. Yukarıdaki üretim faktörlerinden sağlanan finansman; makine, alet ve teçhizat, tesisler, hammaddeler ve diğer dayanıklı üretim faktörlerinin birikmiş envanterini kapsar. Fiziki sermaye stokunda belirli bir süre içinde meydana gelen artışa yatırım denir. Bir ekonomideki emek stoku, nüfus büyüdükçe genişler ve bu büyüyen nüfusun bir kısmı (gelecekteki) emek arzına katılır. Özellikle okullarda ve işyerlerinde eğitim yoluyla işgücünün niteliği veya kalitesi arttıkça, ülkenin beşerî sermayesi de artar. İnsan sermayesi, işgücünün içerdiği bilgi ve becerilerin toplamı olarak tanımlanabilir. Bazen işgücünün sağlık ve beslenme "iyi oluşu (well-being)" da insan sermayesinin bir parçası olarak sayılmaktadır (Kibritçioğlu, 1998).

Beşerî sermaye birikimini ekonomi literatüründe işleyen Adam Smith, Alfred Marshall ve John S. Mill olarak kabul edilir. Fakat, Adam Smith, beşerî sermayeye yatırımın ekonomik gelişme üzerinde etkili olmadığını, Marshall ve Mill ise eğitimi yatırım çerçevesinde değerlendirmenin mantıklı olmayacağını savunduklarından günümüz beşerî sermaye kuramı bu iktisatçılardan daha az etkilenmiştir (A.g.e.,17).

Klasik iktisat teorisinin bir ürünü olan mevcut üretim faktörleri, gözlemlenen ekonomik ve toplumsal hayattaki değişikliklerle tekrar tanımlanması gerekmiştir. Bunun sebebi, parayı ekonomik faaliyetler üzerinde bir perde olarak gören klasik teori için sermaye terimi üretimde kullanılan teçhizat, makine ve diğer ekipmanlardan ibaret olmasıdır. Fakat ilgili yıllarda yapılan üretim faaliyetlerinde yoğun bilgi birikimine gereksinim olmaması için, insanı sermaye olarak ele almanın, insanı aşağılayıcı bir tavır olacağı iddiası, insani değerlerin sermaye olarak değerlendirilmesinin önüne geçmiştir. Bu kapsamda Marshall, beşerî sermayenin piyasasının olmamasından dolayı, Mill'de refahın yalnızca insanlar için olduğu sebebiyle beşerî sermayeye karşıdır. Fakat geline bu noktada, üretime katılan kişinin sahip olduğu ve insanın özelliklerini vurgulayan beceri, tecrübe, dinamizm ve bilgi gibi değerler, beşerî

sermaye olarak sayılmaktadır. Çünkü bu değerler, üretimde kullanılan öteki faktörlerin daha verimli değerlendirilmesine olanak sağlamakla beraber yeni teknolojilerin keşfi ve rasyonel bir biçimde kullanımına da sebep olmaktadır. Bu sebeple ekonomik faaliyetlerde rasyonellik artarken ülke ekonomisi daha hızlı kalkınma gösterebilmektedir (Karagül, 2003).

Sosyal sermaye ile beşerî sermaye ilişkisine bakıldığında, sosyal sermayenin bireyin eğitim, sağlık, sosyal hayat, aile ve iş yaşamındaki faaliyetlerini büyük ölçüde etkilediği bilinmektedir. İşbirliğinin güçlü ve güven seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde beşerî sermaye yatırımlarının sosyal ve ekonomik etkileri yadsınamaz düzeydedir. Kaliteli bir sosyal çevreyle eşdeğer olan sosyal sermaye düzeye ek olarak kaliteli bir eğitim alt yapısını da sağlayarak toplumdaki beşerî sermaye seviyesini de yükseltmektedir. Diğer yandan beşerî sermaye üretime doğrudan katkı sağladığından temel üretim faktörü olarak sayılan üretim faktörünün verimliliği artıranda sosyal sermaye olmaktadır. Çünkü beşerî sermaye gruplara ve bireylere bağlıyken sosyal sermaye grupların ve bireylerin ilişkileri ve iletişim olanaklarına bağlı olmaktadır, iletişim seviyesinin yüksekliği ise beşerî sermayenin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Beşerî Sermaye ve Sosyal Sermaye İlişkisi, 2020).

Sosyal sermaye, kişilerin birbirleri arasındaki güvene dayalı iletişimin iktisadi getirilerini analiz eder ve insanların toplum, sağlık, eğitim, aile, çalışma hayatı ve kamu yönetimindeki eylemlerini önemli ölçüde etkiler. Dolayısıyla sosyal sermaye, beşerî sermayenin verimliliğine önemli katkısı olan faktörlerden biridir. Beşerî sermayenin rasyonel kullanımı büyük ölçüde sosyal sermayenin varlığına bağlı olduğundan, özellikle gelişmiş ülkelerde son yıllarda sosyal sermayeye daha fazla önem verilmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye ve beşerî sermaye birbirini tamamlayan iki bağımsız ekonomik değer olarak görülmelidir. Fiziki sermaye ile beşerî sermaye arasındaki en iyi dengenin kurulması, beşerî sermayenin daha etkin rol oynaması ve üretime daha fazla katkı sağlaması için önemli bir koşuldur. Herhangi bir üretim için fiziki sermaye ve insan sermayesi belirli oranlarda birleştirilmelidir.

Bu yüzden fiziki sermaye ile beşerî sermaye arasındaki tamamlayıcılığın iki türlü boyutu vardır. İlk olarak, her ikisinin nicelik bakımından birbirini dengeleyebilmesi, ikincisi ise beşerî sermaye ile fiziksel sermayenin nitelik bakımından uyuşmasıdır (Karagül, 2003).

2.4. Entelektüel Sermaye Kavramı

İçinde bulunduğumuz yüzyıl bilgi çağı olduğundan dolayı sahip olunan zenginlik, maddi olmayan ve soyut varlıklar olurken şirketin sahip olduğu potansiyel enerji, kolektif beyin gücünden oluşmaktadır. Buna karşın eski çağın zenginlik kaynağı ise fiziksel varlıklardan oluşmaktadır. Bu yüzden bir şirketin sermayesi bilgi çağında fiziksel ve entelektüel sermaye olarak ele alınır. Buradaki fiziksel sermaye nakit, arazi, donanım ve fabrika gibi finansal ve maddi kaynakları içerirken, entelektüel sermaye daha soyut bir kavramdır. Bu kavram insanların da bildiği ve rekabet üstünlüğü sağlayan her şeyi ifade etmektedir (İşevi ve Çelme, 2020).

Entelektüel sermaye, bir çalışanın fikirleri, yenilikleri, teknolojileri, bilgisayar programları, tasarımları, veri kullanımı, ilişkileri, süreçleri, yaratıcılığı ve yayınlarının bütünü olarak tanımlanabilen, gelire dönüştürülebilen bilgilerdir. Entelektüel sermaye, bir işletmenin faaliyetlerini sürdürmesini sağlayan tüm maddi olmayan varlıklardır. Entelektüel sermaye, "değere dönüştürülebilen bilgi" olarak kavramsallaştırabilir (Akın, 2019).

İktisatçılar bilgi sermayesinin temel unsuru olan bilgiyi işgücü, toprak, sermaye ve enerji gibi üretim faktörleriyle eşdeğer tutmakta; sürekli olarak zenginleştirmekte, desteklemekte ve muhasebeleştirilmesi gereken önemli organizasyonel unsur olarak nitelendirmektedirler. Bilgi çağında, her alanı etkileyen sürekli bir evrime tanık olunmaktadır. Yeni pazarların yaratılması ve genişletilmesi, küreselleşme sebebiyle rakip sayısının artması, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki yenilikler gibi gelişmelere paralel olarak yönetim tarzları da değişerek bilgiyi temel alan yönetimler ön plana çıkabilmektedir. Bilgi ekonomisinde ve bilgi yönetiminde yeniden yapılanma sürecinden geçen şirket sayısındaki artış bu değişimin bir göstergesi olmaktadır. Bununla beraber güçlü kuruluşlar büyük maddi ve mali varlıklara sahip olan kuruluşlar değil, entelektüel sermayelerini de güçlendirebilen etkin biçimde kullanabilen ve yönetebilen kuruluşlardır (Akın, 2019).

Tablo 2. 1: Entelektüel Sermayenin Başlıca Unsurları ve Kodlama Yöntemleri

İnsan Sermayesi: Yaratıcılık, eğitim, çalışan memnuniyeti, verimlilik, kadroda devamlılık, teknolojik okur-yazarlık	Müşteri Sermayesi: Müşteri memnuniyeti, müşteri sadakati, markalar, pazar payı, müşteri portföyü	Yapısal Sermaye: Patentler, dayanışma, lisans, franchising, kalite, hatalardan ders çıkarma, güven, ekip çalışması, rekabetçi üstünlük, vizyon ve stratejiler
Rekabetçi Sermaye: Stratejiler ve Farklılaşma	Sosyal Sermaye: Dağıtım kanalları, müşterilerle ilişkiler, tedarikçiler, firma ve sektörün ekosistemleri	İtibar Sermayesi: Uzun vadeli alım, firmaya veya şahsa güven, sözleşmelerde esneklik, düşük kredi faizi

Kaynak: Akın, 2019.

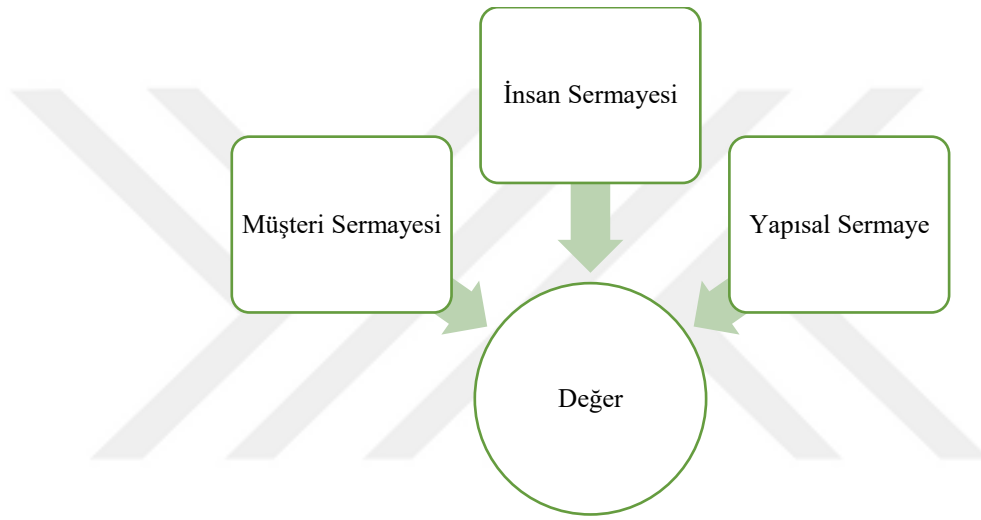
Entelektüel sermaye ölçülme yeniyi ölçerek bilançoda olmayan varlıkları kapsamaktadır. Bu sermaye çeşidi bilgi ve fikir ilişkisini ortaya çıkarmak için araştırma yapmaktadır. Bu yüzden bu sermaye çeşidi dinamik bir unsur olup bir hedeften ziyade ilişkiyi inceleyen bir konu olmaktadır. Dolayısıyla işgören yeteneği, müşteri, teknoloji, patent ve sürece dair bilgileri içerir. Bir diğer açıdan bakıldığında ise entelektüel sermaye bir kuruluşun işlevinin dizaynı ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için korumak zorunda kaldığı ilişki için gerekli olan fikirlerdir. Entelektüel sermayeyle performans ya da rekabet avantajı gösterilmektedir. Bu sermaye çeşidinden kazanılan sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (<http://danismend.com/kategori/altkategori/entellektuel-sermaye/>, 2020):

Entelektüel sermaye, işletme bilançosundan kesin biçimde elde edilemeyen varlıkların toplamı olmaktadır.

- Entelektüel sermaye, işletmelerdeki rekabet üstünlüğünde kalıcılık sağlanmasının ana kaynağıdır.
- İşletmenin entelektüel sermayesinin yönetimi önemli yönetsel sorumluluktur.
- Entelektüel sermayedeki artışlar ya da azalışlar entelektüel performans olup bunlar görünür hale getirilebilmekte ve ölçülebilmektedir.

- Entelektüel sermayeyi görünür hale getirmek ve ölçümlemek amacıyla yönetilen sistematik bir yaklaşım, işletmelerin yapısına, türüne, büyüklüğüne, sahiplerine ve coğrafi pozisyonuna bağlı olmadan artış göstermektedir.

Entelektüel sermayeyle alakalı en yaygın sınıflandırma entelektüel sermayeyi, yapısal sermaye, insan sermayesi ve müşteri sermayesi olarak bölümlenmişlerdir. Öte yandan bazı kaynaklar ise insan sermayesini ve yapısal sermayeyi ayırmaktadır. Diğer taraftan bazı sınıflandırmalarda ise müşteri sermayesi tabiri kullanılmakta olup bu türe daha kapsayıcı olarak ilişkiyel ya da ilişkiler sermayesi de denildiği görülmektedir (Göksel ve Baytekin, 2008).

Şekil 2. 2: Entelektüel Sermayenin Bileşenleri

Kaynak: Göksel ve Baytekin, 2008.

2.5.İslam İktisadı Perspektifinden Sermaye Kavramı

Sermaye kelimesi farsçadan dilimize geçen bir kavramdır. Bir ticaret işinin kurularak yürütülmesi amacıyla gereken anapara ile paraya çevrilebilir malların hepsi, başmal, anamal, meta, kapital ve resülmal olarak tanımlanır (TDK, 2020).

Kur'an-ı Kerim'de sermaye anlamında kullanılan "re'sü'l-mâl" ve "bidâa" kelimeleri geçmektedir. Re'sül-mal; kâr vb. artışlar dışında olan ana mal, bidâa ise ticaret için ayrılmış mal anlamına gelmektedir. Sözlükteki anlamı, "*denge noktasından sağa veya sola sapma*" olan "mal" Kur'an-ı Kerim'de tekil ve çoğul olarak yaklaşık seksen yerde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'e göre mal, insanın hayatına devam etmesi için yararlandığı, varlığıyla övünç duyduğu, daha fazla kazanmak amacıyla çalışıp çabaladığı demir, altın, gümüş, bahçe/bağ, ziraî ürünler ve hayvanlar gibi her çeşitteki

kaynaktır. Sermaye İslâm hukukunda "mal" kavramı içerisinde ele alınmaktadır. Hukukta mal, çeşitli şekillerde anlatılmaktadır. Örneğin, malın arz ve ayn şeklindeki anlatımıdır. "Arz" (meta) para, keylî ve veznî mallar dışındaki emtia ve kumaş gibi direkt kendilerinden faydalanılan unsurdur. "Ayn" ise müşahhas (somut) ve muayyen (belirli) olan mallara kullanıldığı gibi "nakit olarak da adlandırılan basılı madenî altın ve gümüş paralar için de kullanılır. "Arz" kelimesine karşılık "ayn" kullanımı seçildiğinde daha ziyade nakit para kastedilmektedir (Bayındır, 2020).

Fıkıh eserlerinde bulunan akid şirketleri (iki ya da daha fazla kişinin sözleşme kapsamında ortak iş yapmasını sağlayan ortaklık) bölümünde Res'ül Mal kavramı geniş bir yelpazede kullanılır. Burada taraflar iş gücü (a'mâl), mal (emvâl) veya kredi ve itibar (vücûh) ortaklığı gibi türlerde yeni şirketler kurabilirler. Bu şirketlerin her biri kâr zarar paylaşımı, sermaye ve ortakların birbirleriyle yalnızca vekâlet veya ayrı ayrı ilişki içinde olmalarına göre inân ve mufâvadaa gibi alt türlere ayrılmaktadır (Topal, 2008).

Kişinin sermaye üstündeki mülkiyeti problemi, iktisadî sistemlerde de tartışılan konulardan biri olmaya devam etmektedir. Kapitalist anlayışa göre bireyin sermaye üstünde mutlak bir mülkiyet hakkı bulunur. İnsan sermayeyi herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan istediği biçimde işletebilir. İslâm'da sermaye üzerinde özel mülkiyet hakkı tanınmış ve kişiler arasında servet ve gelir farklılaşması, iş bölümünün gereği kabul edilmiştir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de "*Görmediniz mi, Allah, göklerde ve yerlerde bulunan şeyleri sizin emrinize verdi ve görünür- görünmez nimetlerini üstünüze saçtı*". "*Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Şimdiki hayatta, onların geçimliklerini aralarında paylaştıran, birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kılan biziz.*" ifadeleriyle mülkiyet hakkına değinilmiştir. İnsan, sermayeyi elde etme ve harcama aşamasında bazı kurallara uymaktan sorumludur. İnsanın emrine verilen tüm imkân ve kaynaklar, onun istediği gibi tasarrufta bulunacağı bir mal olmayıp, bir imtihan aracıdır. Öte yandan İslâm'ın sermaye üzerindeki tasarruf anlayışında getirdiği sınırlamalardan en önemlisi de faizin yasak oluşudur. Dolayısıyla dengeli bir gelir dağılımının hedeflendiği ekonomik bir sistemde kredi uygulamasına yer verilmemelidir. Çünkü faiz, kredi sisteminin bir ürünüdür. Toplumsal hayatta adalet hakkındaki prensiplerin zarara uğramasına ve haksızlıkların ortaya çıkmasına sebep olan en temel etkenlerden biridir. Kur'an-ı Kerim'in bu konuya yaklaşımı "*Eğer tevbe edip (faizden) vaz geçerseniz ana*

sermayeniz sizindir; böylece ne zulmetmiş ne de zulme uğramış olursunuz." (Bayındır, 2020).

İslâm'ın sermaye görüşü, İslâmî hayat kriterlerinin toplumsal ve bireysel hayata yansıtılan ekonomik faaliyetlerin sınırları içerisindedir. Bu açıdan Şer'i hükümler önem arz etmektedir. İslâm ekonomisinde sermaye ve servetin kazanılmasında ve değerlendirmesindeki ana unsurlar Tablo 2.1'de tabloda özetlenmiştir (Korkut, 2018: 79).

Tablo 2. 2: İslâm İktisadında Sermaye Elde Edilmesinde ve Değerlendirilmesinde Temel İşleyiş

İlkeler	İşleyiş
Kişisel haklara uyum sağlaması	Paranın kontrolsüz bir biçimde kullanılmaması
Mülkiyet haklarına uyum sağlaması	-
Kontratlar (Sözleşmeler)	Ahlaki değerlere dayanmadan piyasa güçlerinin piyasayı yönlendirmesine izin verilmemesi
Faiz yasağı	
Üretim faktöründeki emeğin önemi ve çalışarak sermaye ile servet sahibi olunması	Yalnızca kâr odaklı ve maddi büyüme gelir elde edilmesinin önlenmesi adil gelir dağılımının sağlanması
Devletin adil ekonomik sistemdeki rolü	
Ahlâkî değerlerle faaliyet göstermek	Devletin yalnızca kârın elde edilmesine odaklanmaması ve söz konusu gelirin nasıl kazanıldığına da odaklanması

Kaynak: Korkut, 2018.

İslam iktisadında sermaye bağımsız bir üretim unsuru olarak kabul edilmez. Dolayısıyla sadece sermayeden gelir elde eden, yani sermayesini sömürerek yaşayan bir sınıf ekonomik sistemde düşünülmemiştir. Sermaye her zaman bir üretim faktörü perspektifinden emekle birlikte anılır ve konumlanır. Üretim sürecinde emek ve sermayenin ortak değerlendirilmesi, İslami finans usullerinin temeli olan mudarebe ve müşareke gibi uygulamaların da özünü oluşturmuştur. Sermayeye emekten başka bir üretim faktörü muamelesi yapılmayarak, üretim sürecine emeğiyle katılanlar ile üretime sermayesi ile katılanlar arasındaki tüm çatışmalar ortadan kaldırılmıştır. Risksiz kâr getiren ve emeğe bağlı olmaksızın üretime giren sermayenin getirisi kârdır. İşçiler bu tür üretime katılmak istemiyorlar. Bu durum, belirli gruplarda servet birikimini engelleyen İslami sermaye yasağı ile çelişmektedir. Risksiz artı değer,

kapitalist tekellere karşı emek oluşumuna yol açar. Kişi veya grupların sadece sahip oldukları sermayeden risksiz kazanç elde etmeleri, sermaye sahiplerine sürekli bir servet akışı sağlar. Bu akış, bir süre sonra sermayesi olmayanlar ile sermayesi olanlar arasında kapatılamayacak bir gelir uçurumu yaratır (Korkut, 2018: 80).

İslam ekonomisinde temel üretim faktörü emektir. Girişimcilik de bu anlamda çalışma kavramına dahildir. Ayrıca herhangi bir hizmeti üreten veya üreten tüccar, sanatkâr ve işçiler de iş kavramına dahildir. Bu nedenle İslam iktisadındaki emek ve işçi kavramı, modern zamanların anlayışından daha kapsayıcıdır. Geliri kolaylıkla asgariye indirmeye çalışan İslam iktisat psikolojisi, bu anlamda iş ile ücret arasındaki dengeyi bozmamayı amaçlar. İslam iktisadının temel amaçlarından biri, faizle değil, kendi sermayesiyle yapılan yatırımlara dayalı bir ekonomik düzen kurmaktır. Sermayenin üretim faktörü olması için emek gereklidir. Sermayenin üretimden dışlanmaması ve bir finans kaynağı olarak üretime girerek sıfır faiz geliri sağlaması, İslami sermaye görüşü için ortak bir çerçeve sunmaktadır (Tabakoğlu, 2005: 1167 aktaran: Korkut, 2018: 81).

İslam, ortaya çıktığı toplumda, emek ve sermayeyi birleştirmeye, onları birlikte üretmeye ve para kazanmaya teşvik etmeye, büyümelerine ve ekonomik değer kazanmalarına izin vermeye çalışmıştır. Şu ayeti kerime “...bir kısmının Allah'ın lütfundan bir kâr aramak üzere yeryüzünde yol tepeceklerini, diğer bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını bilmektedir...” toplumda iş bölümüne ve emek-sermaye ayrımının kabulüne işaret etmektedir. Benzer şekilde, Muhacir ve Ensar'ın hicretten sonra eşleştirilmesi de ortaklığın en kapsamlı örneğidir. O kadar ki bu kardeşlik ekonomide, kültürde ve savaşta uygulamaya sunulmuştur. Ek olarak Medine'de Hz. Peygamber, Yahudi pazarı karşılığında emek ve sermayenin buluşma fırsatı bulacağı bir pazar kurmuştur. Malları pazara getiren kervanlar ortaklıklarla kurulur ve ortaklıkların çoğu Mudarebe (iş ortaklıkları) yöntemiyle kurulur. Ayrıca Muzaraa, Musakat ve Mugarese tipi ortaklıkların toprak sahipleri ve topraksızlar tarafından kurulmasına İslam'da izin verilmesi de bu görüşü desteklemektedir (Habergetiren, 2005: 53).

Kapitalizmde sınırsız servet mülkiyeti ve üretim araçlarının özel mülkiyeti tanınırken, bu mülkiyet Marksizm'de tanınmamakta ve sermaye üretiminin devletin ve toplumun ortak malı olduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan İslam'da, servet edinme hakkının, özellikle sermayenin özel mülkiyetinin kabul edilmesiyle, gelir ve servetin insanlar

arasında bölünmesi yolu açılmıştır. Bu durum iş bölümünün bir sonucudur. Ancak bu hak mutlak ve sınırsız değildir. Bu nedenle, bu hak ve kullanımı belirli sınırlamalara tabidir. Ayrıca İslam'da servetin elde edilmesi ve harcanması, ahlaki temeller, ekonomik ve sosyal adalet gibi temel ilkelerle sınırlıdır (A.g.e.: 48).

2.5.1. Kur'an-ı Kerimde Sermaye Kavramı

Kur'an-ı Kerim'de sermaye kavramından ziyade mal ve servet kavramları çokça kullanılmıştır. Bu bakımdan servet ile sermaye arasındaki farka kısaca değinmekte fayda vardır.

Servet bir kişinin sahip olduğu mal ve mülklerin tamamını ifade ederken, sermaye bu mal ve mülklerden üretim ve ticaret için ayrılan, ekonomik bir değer üretmek için kullanılan para ve paraya çevrilebilen parasal bir değeri olan makine ekipman ve gayrimenkul cinsinden varlıkları ifade eder. Servet üretim amacıyla kullanılmadıkça durağan olan ve tüketildikçe eriyen bir yapıda iken, sermaye hareketli olup üretimin bir unsuru olarak katma değer üreten ve karın ilavesiyle büyüme potansiyeli olan bir yapıdadır.

Kuranı Kerimde “mal” ve çoğulu olan “emval” kelimesi 80 yerde geçmektedir. Re'sül-mal (baş mal) kelimesi ile ifade edilen sermaye ise faizle borç verilen paranın faiz dışındaki kısmını yani borç olarak verilen ana tutarı ifade etmek için Bakara suresinde; *“Eğer böyle yapmazsanız, o zaman Allah ve Resulü tarafından size savaş açılmış olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz, sermayeleriniz sizindir. Haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramazsınız.”* (Bakara 279) geçmektedir. Yani sermaye faiz için verilen para için kullanılmıştır. İslam faizi yasaklamış ancak faizden vaz geçildiği takdirde faiz geliri elde etmek için kullanılan sermayenin geri alınmasını caiz görmüştür.

Kapitaliz bireyin mülkiyet hakkının mutlaklığından ve dilediği gibi tasarruf etmesinden yana tavır alırken, sosyalizm bireyin mülk sahibi olmasını yasaklamış, kolektif mülkiyeti savunmuştur. Ancak İslam dini malı ve serveti kişi için helal saymış ve mal üzerinden tasarruf hakkı tanımıştır. Ancak İslam'da mülk Allah'ın kabul edilmekte, insana mülk hakkında mutlak hakimiyet ve tasarruf yetkisi tanımamaktadır.

Mal ve servet insana emanet verilmiştir. Bundan dolayı bu mal ve mülkte mutlak hâkim olan Allah'ın tasarruf hakkı vardır. Allah tasarruf hakkını zekât ve sadaka dağıtılması, helal kazanç yollarının tercih edilmesi, miras yoluyla varislerin hakkının korunması, yetimin malının muhafazası şeklinde kullanmaktadır.

Kuranda mal ve servet edinmenin usulü ve yolları belirtilmiştir. Bakara suresinde; “Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hakimlere (rüşvet olarak) vermeyin” (Bakara 188) Buyurulmaktadır. Yine Nisa suresinde “Ey iman edenler! Mallarımızı, sizden (aranızda) karşılıklı anlaşmadan (doğın) bir ticaretten başka, (hile, hırsızlık, faiz, karaborsa, yalan ve aldatma gibi) haksız 'nedenler ve yollarla' (bâtılca) yemeyin. Bu ayette malların insanlar arasında el değıştirmesinin ancak karşılıklı rızaya dayanan ticaretle olması halinde helal sayılacağı vurgulanmaktadır. Bu ayette aynı zamanda ticari faaliyetlerin sonucu elde edilen karın helal kabul edildiği, ticaretin ve alışverişinde karşılıklı rızaya dayanması gerektiği anlaşılmaktadır. Peygamber Efendimiz de bir hadisinde; “*Her müslümanın öteki müslümana kanı, ırzı (namusu) ve malı haramdır!*” (Müslim birr32) rivayetle aynı noktaya işaret buyurmuştur.

Bir başka ayette ise “*Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele*” (Tevbe 34) buyurularak insanların mallarının haram olan birtakım usullerle yenmemesi, onlara haksızlık edilmemesi, rüşvet, hile, kumar faiz gibi yollarla mallarının ellerinden alınmaması emredilmekte, ayrıca altın ve gümüşü biriktirerek Allah yolunda harcamayanlar için de elem dolu bir azabın olduğu bildirilmektedir.

Mal ve servet insana güzel gösterilmiş ve sevdirilmiştir. Kefh suresinde “*Mallar ve evlatlar, dünya hayatının süsüdür. Baki kalacak salih ameller ise, Rabbinin katında, sevap olarak da ümit olarak da daha hayırlıdır.*” (Kehf 46) buyurularak maldan ziyade salih amellerin Allah katında bir değeri ve karşılığı olduğu, ümit bağlamaya daha layık olduğu ifade edilmektedir. Başka bir ayette ise malların ve evlatların imtihan vesilesi olduğu vurgulanmaktadır; “*Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandır. Büyük ecir ise Allah katındadır*” (Teğabun15). Başka bir ayette ise; Nûh dedi ki: “*Rabbim! Gerçekten onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uydular.*” (Nuh21) buyurulmakta mal ve evladın insan için bir hüsrana ve kayba dönüşme tehlikesinden bahsetmektedir. Buna karşın; “*Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır...*” (Tevbe 111) Buyurularak malın aynı zamanda cenneti kazanmaya vesile olacak bir alışverişin unsuru olduğu da vurgulanmıştır.

Allah (c.c.) insana mal sevgisi vermekle birlikte mal sevgisinin aşırı olmaması, malın dünya ve ahiret hayatını kazanmaya bir vesile kılınması ve ihtiyaç sahiplerine harcanmasını tavsiye etmektedir; *“İçinizde lütuf ve servet sahibi olanlar, yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere, vermemek için yemin etmesinler, affetsinler, geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasından hoşlanmaz mısınız? Allah bağışlayandır, merhametli olandır”* (Nur: 22) buyurulmuştur.

İnsanlar malları üzerinden yeni kazançlar elde ederek servetlerini artırma yoluna giderler. Bunu yaparken İslam'ın emir ve yasaklarını gözetmeleri, haram olan usullerden uzak durarak kazanç sağlamaları istenmektedir. İktisadi hayatta dikkat edilmesi gereken yasakların başında da faizli işlemler ve faiz geliri yer almaktadır. Allah faiz yiyenleri şiddetli bir şekilde uyarılmış, Allah ve Resulüne savaş açmak gibi büyük bir eylem içinde olacaklarını söylemiştir. Bakara suresinde; *“Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah hiçbir günahkâr nankörü sevmez”* (Bakara 276) buyurmuş, Peygamber Efendimiz ise bir hadisinde; *“Sadaka vermekle mal eksilmez...”* (Riyazüsalihin 604) diyerek sadakanın faziletine ve bereketine işaret etmiştir.

İslam mal ve servetin belirli bir zümre elinde toplanmasını istemez. Servetin üzerinden verilmesi farz olan zekât ve harcanması tavsiye edilen sadakalar ile toplumda ihtiyaç sahiplerinin bu mallardan istifade edilmesi sağlanmaktadır. Haşr suresinde;

Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) haline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne veriyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir. (Haşr 7)

Buyrulmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da Allah'ın mal ve serveti insanlardan dilediğine lütfettiği, dilediğinden de çekip aldığı hususudur. Allah peygamberine savaşmaksızın mal kazandırdığını bildirmektedir. Kasas Suresinden zenginliği ile bilinen Karun'un; *“Bu servet ancak, bende mevcut bir ilimden ötürü bana verilmiştir' demişti. Allah'ın, önceleri, ondan daha güçlü ve topladığı şey daha fazla olan nice nesilleri yok ettiğini bilmez mi? Suçluların suçları kendilerinden*

sorulmaz” (kasas 78) diyerek servetini kendisinden kaynaklı bir ilimden dolayı elde ettiği yanılığını vurgulamaktadır. Yine başka bir ayette Allah (cc) insanı denemek için zaman zaman malca ikramda bulunduğunu zaman zaman da rızkını daralttığını bildirmektedir; “İnsan ise; Rabbi onu deneyip de kendisine ikramda bulunduğu, ona bol bol nimetler verdiği, ”Rabbim bana ikram etti” der. Ama onu deneyip rızkını daraltınca da ”Rabbim beni aşağıladı” der. Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmek konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası alabildiğine yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz” (fecd15-20) İnsan kazancı kendinden bilmemeli, Rabbinin dilediğine mal ve servet verdiğini, çalışmayı ve ticareti buna vesile kıldığını dilediğine de çok çalışmasına ve gayretine rağmen mal ve servet nasip etmedi bilincinde olmalı, her iki durumu da bir imtihan vesilesi olarak görmelidir.

Mal ve servetin insanların başını döndürdüğü, yoldan saptırdığı, kibir ve gurura sevk ettiği, başkalarına karşı övünç vesilesi yaptığı bilinen bir gerçektir. Allah (c.c.) insana mal vermekle birlikte bu malın kalıcı olmadığını, imtihan vesilesi olduğunu, malının Allah karşısında kendini koruyamayacağını, bundan dolayı malına güvenip aldanmaması gerektiğini de hatırlatmaktadır. Humeze suresinde; *“Malının kendisini ölümsüz kılacağını sanır”* (Humeze 3) buyurulmakta, dünya hayatını arzu edenlerin Karun’u ve servetini gördüklerinde; *“Kârûn, ziyneti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler; ”Keşke Kârûn'a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir’ dediler”* (Kasas 79) imrendikleri ve Karun gibi olmayı arzuladıkları anlatılmaktadır. Allah (c.c.) böylesi durumlar için; *“Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah bunlarla onlara dünya hayatında azab etmeyi ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını diliyor.* (Tevbe 55) buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz de hadislerinde Allah’ın kendisine mal verdiği kimse için şu müjdeyi vermiştir; *“Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Biri Allah’ın kendisine Kur’an verdiği ve gece gündüz onunla meşgul olan kimse, diğeri Allah’ın kendisine mal verdiği ve bu malı gece gündüz O’nun yolunda harcayan kimse”* (Riyazüsalihin 999)

Başka bir hadisinde Peygamber efendimiz; *“Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül tokluğudur”* (Buhari, rakak15) buyurarak asıl zenginliğe vurgu yaparken başka bir hadisinde; dünyanın ve onun içinde bulunan malın kıymetsiz olduğunu bildirmiş; *“Uyanık olunuz! Şüphesiz dünya değersizdir. Dünyada olan mal mülk de kıymetsizdir.*

Ancak Allah Teâlâ'nın zikri ve O'na yaklaştıran şeylerle, öğretici ve öğrenici olmak müstesnadır” (tirmizi zühd 14) buyurarak asıl zenginliğin Allah'ı zikretmek ve ona yaklaştıran şeylerle meşgul olmak olduğunu tavsiye etmiştir.

2.6.Sermaye Yapısı Teorileri

Finans literatürünün en tartışmaları konularından biriside şirketlerin borç ve özkaynak yapısının belirlenmesinde kullanacakları yöntemdir.

İster faizli ister faizsiz finansman yöntemleri ile elde edilmiş olsun, sermayenin oluşumu ve maliyeti faaliyetlerden elde edilecek karı ve karın finansman sağlayıcılar arasındaki paylaşımını doğrudan etkilemektedir.

Faizsiz finansman yöntemlerinden satım ve kiralama yöntemleri, bir şirket için yabancı kaynak kullanımı olarak değerlendirilirken, ortaklık yöntemi ile finansman sağlama, öz sermaye olarak değerlendirilir.

Finans literatüründe sermaye yapısı, bir şirketin kendini finanse etmek için kullandığı kısa vadeli borç, uzun vadeli borç ve öz sermayenin sabit kısmı olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, sermaye yapısı, bir şirketin fiili yatırımlarını finanse etmek için kullandığı menkul kıymetlerin bileşimidir. İşletmeler büyümeye çalıştıkça sermayeye ihtiyaç duyarlar. Sermaye gereksinimlerini karşılamak için yaygın olarak iki finansman kaynağı kullanılır. Bu kaynaklar yabancı ve özel kaynaklardır. Offshore (yabancı) kaynak, şirketin alacaklılara karşı belirli zamanlarda geri ödeme gerektiren yükümlülüklerini ifade eder. Özsermaye ise, şirketin alacaklılarına karşı yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra varlıkların hissedarlara kalan kısmıdır. Yabancı kaynaklar sadece şirket dışından gelirken, özsermaye şirket içinden veya dışından temin edilebilir. Sermaye yapısını oluşturan unsurlardan biri olan yabancı kaynaklar iki temel özelliğe sahiptir. Birincisi, yabancı kaynaklara ödenen faizin vergi kalkanına tabi olması, ikincisi ise yabancı kaynakların geri dönüşünün belirli bir süre ile sabitlenmesidir. Öte yandan, daha fazla borç kullanmak, işletmeyi daha fazla riske maruz bıraktığı için daha yüksek sermaye maliyetine yol açabilir. Ayrıca, faaliyetleri sonucunda faiz ve borç ödeme yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli gelirin sağlanamaması ve ortakların bu yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda şirket iflas riski ile karşı karşıya kalabilir. Sermaye yapısının bir diğer bileşeni olan özkaynak, şirkete sabit bir maliyet getirmemesi, raf ömrünün olmaması, yönetime katılmaya izin vermesi ve şirketin finansal riskini azaltması gibi özellik ve avantajlara

sahiptir. Öte yandan, imtiyazsız şirket kazançları, belirsiz kazançlar, hissedarların yabancı kaynaklar bulduktan sonra şirket varlıkları üzerinde hakkı olması ve temettü ödemelerinin faiz ödemeleri ile aynı vergi koruyucu etkiye sahip olmaması gibi olumsuz özellikler de vardır (Karadeniz, Kaplan ve Güney, 2016).

Sermaye yapısına yönelik ilk çalışma, 1958 yılında Modigliani ve Miller tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 43 elektrik işletmesine ait 1947-1948 yıllarını kapsayan verileri ve 42 petrol işletmesinin 1953 yılına ait verileri kullanılmıştır. Çalışmada, iflas riski, vergiler, asimetrik bilgi ve vekalet maliyetleri gibi piyasa kaynaklı maliyetlerin yokluğunda, maliyetler, sermaye maliyeti ile firmanın piyasa değeri ve sermaye yapısı arasında bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. İlk çalışmalarından beş yıl sonra Modigliani ve Miller vergi değişkenliğini dikkate alarak yeni bir makale yazmışlardır. 63 elektrik işletmesinin 1954-1957 dönemi aralığındaki verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında işletmelerin borçlandıklarında borcun vergi avantajından istifade ile piyasa değerini yükseltebileceklerini vurgulamışlardır. Ancak bu borçlanmanın belirli bir noktadan sonra maliyetinin, özkaynak maliyetini aşabileceğini de vurgulamışlardır (Engin, Erbaş ve Sökmen, 2019).

Finansal literatürde sermaye yapısı kararlarının alınması ve optimal sermaye yapısına ulaşılması konusunda birçok yaklaşım ve teori geliştirilmiştir. Bu çerçevede net gelir yaklaşımı, net işletme geliri yaklaşımı, geleneksel yaklaşım ve MM (Modigliani ve Miller) yaklaşımı bulunmaktadır. Ardından, sermaye yapısının gerçek hayattaki davranışını açıklamada daha pratik olduğu düşünülen denge teorisi ve sermaye yerinden yönetim teorisi olmak üzere iki yeni teori geliştirilmiştir. Denge teorisi, borçlanmanın fayda ve maliyetlerinin dengelenmesiyle optimal sermaye yapısının elde edilebileceğini öne sürerken, finansman hiyerarşisi teorisi, firmaların sermaye yapısını oluştururken, öncelikle iç kaynakları, daha sonra borçlanmayı ve son olarak, hisse senedi ihracı yoluna gideceğini savunur. Ancak, sermaye yapısı kararlarını hangi teorinin tam olarak açıklayabileceği konusunda hala bir fikir birliği yoktur (Engin, Erbaş ve Sökmen, 2019).

Sermaye yapısı teorileri klasik ve modern sermaye yapısı teorileri olmak üzere ikiye ayrılır. Kurumsal sermaye yapısıyla ilgili yaklaşımlar, kurumsal sermaye yapılarını firma değeri ve firmanın sermaye maliyeti üzerindeki etkileri açısından ele alır (Kartal, 2017).

2.6.1. Klasik Sermaye Yapısı Teorileri

Klasik sermaye yapısı teorileri, sermaye yapısı kararlarının sermaye maliyeti ve piyasa değeri üzerindeki etkisini açıklamaya çalışır. Klasik teoriler arasında net işletme geliri ve net gelir teorisi David Durand tarafından ortaya atılmıştır. Net gelir teorisine göre, bir firmanın sermaye yapısını oluştururken düşük maliyetli yabancı kaynakların kullanılmasıyla birlikte, yüksek maliyet özkaynak oranı düşecek ve firma borç seviyesini artıracak ve ortalama maliyeti düşürecektir. Net işletme geliri teorisinde, borcun belirli bir seviyeden sonra finansal risk getirmesi ve bir seviyeden sonra özkaynak maliyetinin artması nedeniyle yabancı kaynak kullanımının ortalama sermaye maliyetini etkilemeyeceği gösterilmektedir. Geleneksel teoriye göre, finansal yöneticilerin belirli bir sermaye yapısı kombinasyonuna kadar finansal kaldıraçtan yararlanarak bir firmanın değerini artırabileceği varsayılmıştır. Diğer bir deyişle, işletme yabancı kaynakları makul düzeyde kullandığında, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin en uygun olduğunu varsayarsak, işletmenin değeri en yüksek olacaktır. Bu noktadan sonra yabancı kaynak kullanımı özsermaye ve borç maliyetini artırarak ortalama sermaye maliyetini yükseltecektir. Klasik teorilerden biri olan Modigliani ve Miller (MM) tarafından geliştirilen teoride, vergilerin ve diğer faktörlerin etkisini göz ardı ederek sermaye maliyetinin ve firma değerinin firmanın sermaye yapısından bağımsız olduğunu savunmaktadır. MM ek olarak, vergi değişkenini de dikkate almakta ve firmaların borçlandıklarında vergi kalkanlarından yararlanarak piyasa değerlerini artırabileceklerini göstermektedir (Karadeniz, Kaplan ve Güney 2016).

2.6.2. Modern Sermaye Yapısı Teorileri

Modigliani-Miller'in önerdiği yaklaşımla kurumsal sermaye yapısı üzerine yeni yansımalar başlatıldı. Modigliani-Miller yaklaşımı bir dönüm noktası olarak kabul edildiğinden, bu yeni tartışmalar modern yaklaşımlar açısından ele alınmaktadır (Kartal, 2017).

Modern sermaye yapısı teorileri ise firmaların sermaye yapısı kararlarını etkileyen değişkenleri açıklamak için geliştirilmiş teorilerdir. Bu teorilerden denge teorisi veya statik denge teorisi, borcun mali avantajına ve finansal sıkıntı maliyetlerinin varlığına dayanan bir yaklaşımdır. Öte yandan, finansal yerelleşme teorisi bilgi asimetrisini vurgular ve yöneticiler kullandıkları sermayede, iç kaynaklar, düşük riskli borç, riskli

borç ve yeni hisse ihracı gibi hiyerarşik bir sıra izler (Karadeniz, Kaplan ve Güney, 2016).

2.6.3. Optimal Sermaye Yapısı

Optimal sermaye, şirketlerin sermaye yapılarının en uygun maliyetle, şirkete en fazla verimi ve katkıyı sağlayacak şekilde oluşturulmasıdır. Bu yapıda borç ve sermaye oranı da en doğru dağılımda oluşmaktadır.

Şirketler tarafından alınan sermaye yapısı kararları, uygun uzun vadeli finansman kaynakları karışımını oluşturarak şirketlerin piyasa değerini maksimize etmeyi amaçlar. Bu kombinasyon aynı zamanda optimal sermaye yapısı olarak da bilinir. Optimal sermaye yapısı, firmalar için sermaye maliyetini en aza indirmek için borç ve öz sermaye dağılımını temsil eder. Firmaların optimal sermaye yapısına sahip olmaları, firma değerini maksimize eden ve sermaye maliyetini minimize eden bir sermaye yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Optimum sermaye yapısına ulaşıncaya kadar, borçlanma maliyeti özkaynak maliyetinden düşük, optimal sermaye noktasında borçlanma ve özsermaye maliyetleri eşit, optimal nokta geçildiğinde ise borçlanma maliyeti ortalamanın üzerindedir. Firmalar optimal noktaya ulaştıktan sonra borçlanmaya devam ederse, ortalama sermaye maliyetleri yükselmeye başlayacaktır. Öte yandan, optimal kurumsal sermaye oluşumunda borç/özsermaye dağılımı kadar borç vade dağılımı da önemlidir. Borçlanma, sabit yatırımların finansmanı, kâr dağıtımını, işletme sermayesi ihtiyaçları gibi hususlar dikkate alınarak şirketin finansal ihtiyaçlarına uygun bir vade yapısı ile yapılmalıdır (Kartal, 2017).

2.6.4. Sermaye Yapısının Önemi

Bir şirketin sermaye yapısı, karlılığı ve verimliliği sürdürülebilir kılacak şekilde uygun maliyetli borçlar ile dengeli bir borç, öz sermaye dağılımından oluşmalıdır.

Şirketlerin sermaye yapısı hem şirket hem hissedarları hem de potansiyel yatırımcılar ve borç verenler için önemlidir. Firmalar açısından sermaye yapısı, firmanın borçlanma maliyetini, öz sermaye maliyetini ve ağırlıklı ortalama sermaye maliyetini belirler. Sermaye yapısı, bir şirketin kar dağıtım politikaları ve finansal esnekliği için de önemlidir. Sermaye yapısındaki borç/özkaynak dengesi şirketin likiditesini de etkileyeceğinden, şirketin kar dağıtımına izin verebilir veya bunu engelleyebilir. Benzer şekilde sermaye yapısı da bir şirketin sahip olacağı finansal esnekliği ve

finansal hareketliliği doğrudan etkiler. Optimal sermaye yapısına sahip firmalar daha fazla finansal hareketliliğe ve daha fazla finansal esnekliğe sahiptir. Hissedarların bakış açısından, sermaye yapısının önemi, şirket hisselerinin değer kazanmasına bağlıdır. Optimal sermaye yapılarına sahip şirketlerin hisse senetlerinin diğer şirketlere göre daha yüksek bir piyasa değerine sahip olacağı açıktır. Böyle bir durumda ortakların sahip oldukları payların toplam değeri ve dolayısıyla varlıkları artacaktır. Paydaşlar açısından, şirketlerin sermaye yapıları potansiyel yatırımcılar için piyasaya sinyaller gönderir. Potansiyel yatırımcıların yeterli bilgiye sahip olmaması durumunda şirketlerin sermaye yapılarına bakarak şirketlere yatırım yapmama kararı verebilirler. Borç verenler açısından durum potansiyel yatırımcılarınkine benzerdir. Ek olarak, borç verenler, geri ödemeyi sağlamak için sermaye yapısında değişiklik sağlamak veya önlemek için borçlulara belirli kısıtlamalar getirebilir (Kartal, 2017).

2.7.Sermaye Maliyetinin hesaplanması

İşletmelerin sermaye yapıları özkaynaklar ile kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. Hem şirket hissedarlarının hem de şirkete kaynak sağlayan borç vericilerin beklediği bir kaynak getirisi vardır. Bu getiri işletmeler için sermaye maliyeti olarak adlandırılır ve çeşitli yöntemler kullanılarak hesaplanır.

Bir firma, varlıklarının finansmanında adi, imtiyazlı hisse senetleri ve dağıtılmayan karlar gibi özkaynak kalemlerinin yanı sıra banka kredisi ve tahvil gibi borçlanma kalemlerini de kullanabilmektedir. Sermaye maliyeti, firmanın çeşitli kaynaklardan sağlamış olduğu borç ve özsermaye olarak adlandırılan fonların ortalamasından oluşmaktadır. Ayrıca sermaye maliyeti yatırımlardan sağlanan minimum getiri oranını ifade etmektedir (Çağıl, 2017).

Tüm üretim faktörlerinin olduğu gibi, sermayenin de bir maliyeti vardır ve bu maliyet sermayenin sağlandığı finansman kaynaklarına göre değişmektedir. İşletmelerin kullandığı finansman kaynaklarının maliyeti işletme karlılığı ve başarısı için oldukça önemlidir. İşletmelerin yatırımlarından elde ettikleri getiri kullandıkları sermayenin maliyetinden daha fazla ise işletmeler kar elde etmektedirler. Bu nedenle uzun dönemde karlılık elde ederek özellikle işletmenin piyasa değerini artırmayı hedefleyen işletme ortakları ya da üst ve orta kademe yöneticileri yatırımlarında kullandıkları sermayenin maliyetini bilmek zorundadır. Şirketlerin finansman yöntemleri arasında

adi ve imtiyazlı hisse senetleri, tahviller veya diğer menkul kıymetlerden oluşan finansal varlıklar sayılabilir. Menkul kıymetler grubunda yer alan her bir menkul kıymetin kendine özgü riski yatırımcılara farklı getiri oranları sunmaktadır. Bu nedenle şirketlerde sermaye maliyeti sadece hisse senetlerinden beklenen getiri oranı değil aynı zamanda şirketin ihraç ettiği tüm menkul kıymetlerden beklenen getiri oranlarına dayanmaktadır (Çağıl, 2017).

Sermaye maliyeti finans yöneticilerinin sermaye bütçelemesi kararlarında, projelerinin firmanın değeri üzerine olumlu etkisini analiz etmede kullandıkları önemli faktörlerden birisidir. Firmalar, yaptığı yatırımlar için kullanmış oldukları fonların maliyetini bilmek isterler. Çünkü firmanın gelecekte yapmayı düşündüğü potansiyel yatırımların gerçekçi bir şekilde değerlendirilebilmesi söz konusu yatırımın finansmanında kullanılacak kaynakların maliyetine bağlıdır. Sermaye maliyetini hesaplamaadan alınacak yatırım kararı firmanın zarar etmesine yol açabilmektedir. Sermaye maliyeti firma açısından yatırım kararlarının yanı sıra finansman kararlarının alınmasında da önemli bir ölçüttür. Firmalar finansman sağlarken sermaye maliyetini düşürmek ve piyasa değerini artırmak için uygun maliyetli kaynak temin etmek isterler. İşletmelerde sermaye maliyetinin belirlenebilmesi için sermaye bileşenlerinin tek tek hesaplanması gerekmektedir. Sermayenin her bir bileşeninin bireysel maliyetlerini bilmek, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetini belirlemede önemlidir. İşletmeler sermaye maliyetlerini belirlerken esas olarak borç ve özkaynak kalemlerini oluşturan her bir sermaye bileşiminin maliyetini hesaplamaktadırlar (A.g.e.).

Şirketlerin gerçek yatırımlarını finanse etmek için kullandıkları sermaye kaynaklarının şirkete bir maliyeti (sermaye maliyeti) vardır. Bu nedenle, bir şirket, kullandığı sermaye kaynaklarının maliyetine eşit bir kâr elde etmelidir. Bu bağlamda sermaye maliyeti, bir işletmenin ortalama riski olan bir yatırımdan elde etmesi beklenen en düşük getiri oranı olarak da tanımlanmaktadır. Genel olarak mali literatür, vergi kalkanı etkisinden yararlanma olanağı sağladığı için yabancı kaynakların maliyetinin özkaynak maliyetinden daha düşük olduğunu kabul eder. Bu nedenle firmaların yabancı kaynakları daha düşük maliyetle kullanarak karlarını ve piyasa değerini artıracabilecekleri önerilebilir. Ancak, yabancı kaynakların aşırı kullanımının bir şirketin finansal riskini artırdığını ve zaman içinde sermaye maliyetini artıracabileceğini dikkate almak önemlidir. Sermayenin teşekkülünde belirleyici olan Sermaye maliyeti, yatırımcılar için beklenen ortalama getiriyi ve şirketin ortalama sermaye maliyetini

temsil eder. Yöneticiler, sermaye teşekkülünde, maliyeti en düşük buna karşılık yabancı ve özkaynağın optimum bileşeninden oluşan ve şirkete en yüksek piyasa değeri sunan kombinasyonu oluşturmaya çalışmalılar. Sermaye yapısındaki değişiklikler, ancak şirket değerinde bir artış yaratırsa hissedarlar için refah sağlayacaktır. Aksi takdirde, bu, hissedarların zenginliğinde bir kayba neden olabilir. Pay Sahipliği Verimliliğindeki artış, işletmelerin değerinin arttırılmasında etkilidir. Başka bir deyişle şirket değerinin en üst seviyeye çıkarılması ve hissedarların zenginleşmesini temin eden önemli husus, şirket yöneticilerinin ideal sermaye yapısını oluşturacak kararlar almasıdır. (Karadeniz, Kaplan ve Güney, 2016: 41).

2.7.1. Öz Sermaye Maliyetinin Hesaplanması

Şirket hissedarlarının sermaye olarak koyduğu fonların ve dağıtılmayan karların maliyeti olarak ifade edilebilecek olan özsermaye maliyeti gerçek anlamda bir maliyet olmayıp alternatif ya da fırsat maliyeti olarak değerlendirilebilir. Hissedarların başka bir yatırıma yönlendirmeyip şirket sermaye olarak koydukları ya da karı şirket bünyesinde bıraktıkları durumlar en az alternatif getiriler kadar veya daha üzerinde olmalıdır ki hissedarlar için bu davranış rasyonel olsun.

Özsermaye maliyeti yatırımcının üstlendiği risk primi nedeniyle yabancı kaynak maliyetlerinden daha yüksektir.

Şirketlerin yeni özkaynak temini, hisse senedi çıkarılması ya da karların şirket bünyesinde bırakılması yöntemiyle olabilir.

Hissedarların getirisi; hisse değerlerinde meydana gelen artış ve hisse başına düşen kar dağıtımıdır. Hisse değerindeki artış dönem başı değeri ile dönem sonu değerindeki fark olarak yansımaktadır.

Hisse senedi maliyetleri adi ve imtiyazlı hisse senetleri açısından farklılık arzeder. Adi pay senedi ihraçlarında ilk aşamadaki maliyet ihraç giderleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İmtiyazlı hisse senetlerinin maliyeti ise adi pay senetleri ile yabancı kaynak maliyetlerinin arasında bir yerde gerçekleşmektedir. İmtiyazlı hisse sahiplerine ödenen temettü net kardan ödendiği için bir gider olarak kabul edilmesi ve vergi tasarrufu sağlaması söz konusu değildir. Bu yönüyle işletme tarafından maliyeti yüksek bir finansman kaynağıdır. İşletmeler mecbur kalmadıkça bu yöntemle finansman sağlamazlar (Benli, 1996).

2.7.2. Yabancı Kaynak Maliyetinin Hesaplanması

Yabancı kaynak maliyeti şirketlerin özsermaye dışı temin ettikleri borçlanma usulü ile elde edilen kaynaklara ödedikleri faiz, komisyon ve v.b. giderlerden oluşmaktadır.

İşletmede kullanılan yabancı kaynakların faiz ve anapara ödemelerinin farklı zamanlardaki borç miktarına eşdeğer iskonto oranı yabancı kaynağın maliyetini hesaplayacaktır. Ancak faiz ödemeleri matrahtan indirildiği için vergi etkisinin de hesaplamalarda dikkate alınması gerekmektedir. İşletme zarara uğrarsa, vergilerden etkilenmeyeceği için borçlanma maliyetleri değişmeyecektir. Şirket karlı ise, yabancı kaynak kullanmanın maliyeti azalacaktır (Benli, 1996: 29).

Yabancı kaynağın miktar ve vadesi ise piyasa faiz oranlarına bağlı belirlenmektedir. Piyasa koşulları ve genel ekonomik ortamda yaşanan sorunlara bağlı olarak vade kısalmakta ya da uzamaktadır. Faiz oranları da aynı şekilde bir değişim göstermekte belirsizlik ve risk arttıkça işletmelerin kaynak yaratma potansiyelleri azalmaktadır. Banka kredileri ya da sermaye piyasasından borçlanma olasılığının azalması işletmeleri alternatif finansman yöntemlerine yöneltmektedir. Yabancı kaynak ile finansmanın reel ekonomi ve finansal sistemde ortaya çıkan sorunlara göre daha duyarlı olduğu gözlenmektedir. Öz kaynakla finansmandan farklı olarak yabancı kaynakla finansmanı tercih eden işletmeler dışarıdan bir kaynağı kullandıkları için bir takım yükümlülüklerle girmektedirler. Faiz ya da benzeri yükümlülükleri ödemek zorunda kalmakta ve öz kaynak ile finansmanın sınırsız süre ile kullanımına karşılık vade açısından kısıtlı kalmaktadırlar. Yabancı kaynak ile finansman bir kısım zorluğu içinde barındırıyorsa da işletmelerin işletme faaliyetleri üzerinde yaşanabilecekleri kontrol ve yönetim paylaşımı konusunda meydana çıkabilecek sorunları en aza inmektedir. Ortaya çıkabilecek yönetsel sorunlardan uzak kalınmaktadır (Selçuk, 2018).

Yabancı kaynak temini aşağıdaki yöntemlerle gerçekleştirilebilir;

- Banka kredileri (Faiz, komisyon vb. giderlerden oluşur)
- Satıcı kredileri (Vadeye ödenen farktan oluşur)
- Tahvil ve bono ihracı (Kupon faizi ve ihraç giderlerinden oluşur)

2.7.3. Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti

Ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti şirketlerin yatırım veya faaliyetlerinin finansmanı için kullanmış oldukları özsermaye, banka kredileri ve tahvil ihracı gibi finansal kaynakların maliyetlerinin ortalamasını ifade eder.

Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti = Öz sermaye maliyeti+borçlanma maliyeti

Şeklinde formüle edilebilir.

Yatırım projelerinde ve değerlendirme çalışmalarında kullanılan ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti kavramı, finansman metoduna göre öz kaynak ve yabancı kaynak maliyetinin hesaplanmasıyla bulunmaktadır. Ortalama sermaye maliyeti, bir yatırım projesini kabul edip etmemeye karar vermede önemli bir etkidir.

Öte yandan aşağıdaki gibi bir formülasyonda bulunmaktadır:

$$WACC = k$$

$$a = weke + wd kd (1 - T)$$

Formüldeki değişkenler;

WACC = ka: Ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti,

we : Öz kaynak oranı,

ke : Öz sermaye maliyeti,

wd : Yabancı kaynak oranı,

kd : Yabancı kaynak maliyeti,

T : Kurumlar vergisi oranı (Güzel ve Cingöz, 2016).

2.8.Sermaye Oluşturma Modelleri

2.8.1. Ortak Girişim-İş Ortaklığı (Joint Venture) modeli

Teknolojinin hızla gelişmesi nedeniyle günümüzde iş hayatındaki bazı işler, bir kişi veya kuruluşun finansal ve teknik yeteneklerini aşmakta veya birçok alanda uzmanlık gerektirmektedir. Ayrıca, kişi ve kuruluşların bu işi tek başına üstlenmesini imkânsız kılan büyük ölçekli projelerden riskler doğabilir. Bu nedenle çalışmaların birçok kişi veya kuruluş tarafından iş birliği içinde yapıldığı görülmektedir. Hatırlatmak gerekirse, yabancı bir pazara girmenin en uygun yolu, o ülkede tanınmış ve güvenilen bir kurum veya kişiyle ortaklık kurmaktır. Bu ihtiyaçlardan dolayı kişi veya kuruluşların işlerin yapımını müştereken üstlendikleri ve sonuçta ortaya çıkan

zararlardan müştereken sorumlu oldukları bir “ortak girişim” olarak adlandırılan Joint Venture ilişkisi ortaya çıkmıştır (Çelebi, 2017).

Joint Venture ’nin kurulma gerekçeleri aşağıdaki ana başlıklarla toplanabilmektedir:

- **Kaynak Birleştirme:** Yatırımcıların büyük projelerin başarısı için gerek duyduğu finansal niteliklerden, tekniklerden, hammaddelerden, patentlerden, ucuz işgücünden vb. yoksun olması.
- **Teknik alt yapının ortak kullanımı:** Yerli teknolojiye daha ileri yabancı teknolojinin katılımını sağlamak, Ar-Ge ve teknik kadro gücünün ortak kullanımını gerekli kılmak.
- **Yönetim ve deneyimlerin paylaşımı:** Yabancı şirketler açısından yeni pazarlar aranırken, sistem ve yönetim açısından dış pazarların belirsiz olması, yerli yatırımcılarla iş birliğini zorunlu kılarken, yerli yatırımcılar açısından da takip etme imkânı sağlamaktadır. Yabancı şirketlerin yönetim katkılarını ve elde edilen bilgileri ortak olmayan şirketlere uygular.
- **Hukuki zorunluluklar:** Birçok ülke, yabancı şirketlerin yatırım için yerli şirketlerle iş birliği yapmasını şart koşmaktadır. Büyük şirketlerde yeterlilik kriterleri şirketler tarafından aranır.
- **Rekabet gücünü arttırma ve riski paylaşma gayesi:** Büyük projelerde ortak girişim olarak hareket eden yatırımcılar, teknik ve finansal yapı ile rekabet güçlerini arttırırken, bu yeni sektöre yatırım yapmanın yük ve risklerini paylaşırlar. Artan rekabet, daha az gelişmiş ülkelerde tekelleşmeleri de yanında getirmektedir (Menter, 2020).

Söz konusu ortak girişim için öncelikle bir sözleşme olması gerekir. Bu nedenle, ortak girişimin türü ne olursa olsun, ilişkinin tarafları arasında imzalanan sözleşmeye dayanması gerekir. Ortak girişim, yasal statüsü olan veya olmayan bir ortaklık şeklinde kurulabilir. Joint Venture, yasal statüsü olan veya olmayan bir ortaklık şeklinde kurulabilir. Genel olarak, bir ortak girişimdeki her bir ortağın, ortak girişim dışında bir diğerini temsil etmesine izin verilir. Ortak girişim tarafları, ortaklıktaki çalışmalarından müştereken ve müteselsilen sorumludur. Bu kapsamda ortaklar, sözleşme konusu tüm işlerde doğrudan ve süresiz olarak tüm malvarlıklarından sorumludur. Başka bir deyişle, tarafların her biri belirli kısımlardan değil, işin tamamından sorumlu olmaktadır. Sonuç olarak, köprü yapımında birlikte çalışan kişi

veya kuruluşlar, her bir kişinin uzmanlık alanı işin belirli bir bölümünde olsa dahi, işin tamamından sorumlu olacaktır (Çelebi, 2017).

Bir ortak girişim kâr amaçlı olmalıdır. Böyle bir amacın mevcut olması kaydıyla, tek bir teşebbüsün veya devam eden bir faaliyetin ifası amacıyla ortak girişim kurulabilir. Genel ortaklar, ortak girişim üzerinde ortak kontrole sahiptir. Ortak kontrol, genel yönetimi içeren ve yönetime kimin devredilmesi gerektiğini birlikte tanımlayan kapsamlı bir kavramdır. Bu yorumlara göre, ortak girişimler, hukuki statüsü olan veya olmayan, ekonomik ve hukuki olarak birbirinden bağımsız gerçek veya tüzel kişiler, iş kurarak veya kurmadan, sürekli olarak kâr amacı güden tek bir teşebbüs veya faaliyeti müştereken taahhüt etmişlerdir. Dolayısıyla Joint Venture; ortaklık ve işin ifasından müştereken sorumlu oldukları bir sözleşmedir (A.g.e.).

2.8.2. Joint Venture’ın Türleri

Joint Venture’ın türlerini, ortakların tabiyetine, faaliyet alanlarına ve kuruluş şekillerine göre ayırmak mümkündür.

Ortakların tabiyetine göre kurulan joint ventureler ulusal ve uluslararası yapıya haiz ortak girişimlerdir. Aynı ülke ya da farklı ülke vatandaşlarının ortaklıklarından oluşabilirler. Uygulamada ağırlıklı olarak uluslararası yapı daha yaygındır. Faaliyet alanlarına göre petrol ve maden işletmeciliği ve inşaat sektörü iş kollarında kurulmaktadır. Yaygın olarak inşaat sektöründe kurulduğu gözlenmektedir. Kuruluş türü açısından Joint Venture’ı sözleşmeye dayalı ve sermayeye katımlı olarak değerlendirmek mümkündür (Tile, 2018).

Sözleşmeye dayalı bir ortak girişimde, tarafların bir şirket ve organizasyon kurmaları gerekli değildir. Ancak organizasyonun gerekli olduğu durumlarda var olabilir. Yalnızca sözleşmeli bir ortak girişimde, ortak girişime normal olarak hiçbir özel sermaye tahsis edilmez. Ortakların katkılarıyla ortak hedeflere ulaşılabilir. Sözleşmeye dayalı girişimler genellikle tek seferlik istihdam veya kısa vadeli taahhütler için uygun bir modeldir. Ancak bu tür bir ortak girişimde bile “Tek iş” teorik bir gereklilik değildir. Bir iş ortaklığı sözleşme ilişkisinde, taraflar arasındaki ilişki olağan bir iş sözleşmesi niteliğinde olup, sorumluluk müteselsildir. Sermayeye dayalı bir girişimde karmaşık ve iki katmanlı bir yapı vardır. Burada, ilişkinin taraflarının öncelikle birbirleriyle ortak girişim sözleşmesi akdetmeleri ve adi ortaklık niteliği taşıyan bir ortaklık kurmaları gerekir. Daha sonra bir tüzel kişilik oluştururlar

veya böyle bir mevcut ortaklığa girerler ve bireysel sözleşmeler kapsamında katkılarıyla ortaklığı beslerler (Şahin, 2011).

Sözleşmenin ortak girişimin sona erdirilmesi için sebepler içermesi durumunda, bu hükümlerin yerine getirilmesi ile ortak girişim sona erecektir. Ortaklık, ortak girişim sözleşmesinin akdedilmesinden sonra kurulacağından, adi ortaklığın sona erme sebepleri hem sözleşmeye dayalı hem de sermaye katılmalı girişimlerde, Joint Venture'un sona ermesine yol açacaktır (Çelebi, 2017)

Burada konsorsiyum ile ortak girişim (joint venture) farkından da bahsetmek gerekir. Konsorsiyum tek bir kuruluşun üstlenemeyeceği bir iş için birden fazla şirketin, kuruluşun bir araya gelmesi işe oluşturulan bir ortaklık türüdür. Konsorsiyumda her ortak işin belirli bir bölümünü üstlenir ve işverene karşı sadece üstlendiği kısım için sorumludur. Bu nedenle sözleşmede her bir ortağın yapacağı iş açıkça belirtilir. Ortak girişimde (joint venture) ise ortaklar işverene karşı işin tamamından müteselsilen sorumludurlar. Bir diğer ayırım ise kurulan ortaklığın amacıdır. Konsorsiyumlarda genel olarak kâr amacı olmakla birlikte kâr amacı gütmeyen birliktelikler de olabilirken, ortak girişimlerde mutlaka kar amacı bulunması gerekir.

2.8.3. Risk Sermayesi (Venture Capital)

Risk sermayesi özellikle dinamik, yenilikçi ve katma değeri yüksek iş fikirlerinin başlangıç aşamasında desteklendiği ve finansman sağlandığı, bu fikirlerin hayata geçmesini ve pazarda tutunmasını sağlayan aynı zamanda yönetim, iş modeli desteği ve pazarlama konularında destek veren yeni bir finansman modelidir.

Risk sermayesi öncelikle 1946'da Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmasına rağmen, büyümesi 1970'lerde hız kazanmıştır. 1980'li yıllarda ise Avrupa ve Japonya'da popülerlik kazanmaya başlamıştır. 2008 yılında dünya çapındaki risk sermayesi yatırımlarına bakıldığında 17 milyar dolarlık risk sermayesi ile Amerika Birleşik Devletleri listenin başında gelirken, Amerika Birleşik Devletleri'ni İngiltere, Fransa ve Almanya takip etti. ABD'de 2000 yılına kadar artan risk sermayesi yatırımlarının 2000 yılından sonra gerilemeye başladığı, Avrupa'da ise 2007 yılından itibaren yaşanan son kriz sonucunda risk sermayesi yatırımlarının azaldığı görülmüştür (Compers ve Lerner, 2001, s.146 aktaran Bayar, 2012)

Risk sermayesi esasen bir ortaklık türüdür. Ortaklardan biri, teknolojik yenilik ve gelişmeler sağlayan, ticari ölçekte mal ve hizmetlerin üretilebileceğine inanan bir

girişim, diğeri ise girişimcilerin fikirlerine değer veren ve bunları sermaye ile destekleyen bir risk sermayedarıdır. Girişim kapitalistleri, yeni ve istekli girişimciler yaratan ve bu nedenle yeni ürünleri ekonomiye sokma konusunda hevesli olan yatırımcılar veya risk sermayesi kapitalistleri olabilirler (Poyraz, 2002: 6, Aktaran Poyraz ve Tekeli, 2016). Risk kapitalistleri, sadece bir işletmenin kurulması veya işletilmesi için gerekli finansal desteği sağlamakla kalmaz, aynı zamanda komisyoncu, yönetim danışmanı veya üye olarak da işlev görür. Deneyimleriyle kazandıkları yüksek teknoloji bilgisine dayanarak, ne yapılması veya yapılmaması gerektiği konusunda değerli tavsiyelerde bulunurlar (Çetin, 2006: 13, aktaran Poyraz ve Tekeli, 2016).

2.8.3.1.Risk Sermayesi'nin Unsurları

Teknolojik Yenilik: Risk sermayesi, yüksek gelir ve spekülâtif karlar için değildir. Bu kâr, teknolojinin getirdiği verimlilik artışından kaynaklanmaktadır. Teknolojik yenilik, uzun vadeli araştırmalara dayanır. Bu kapsamda risk sermayesi, kaynakların tahsisini düzenlemeye ve verimliliği artırmaya özen gösterir. Yeni yatırımların yüksek riskini azaltmak için genellikle her aşamada işletmelere yatırımlar yapılır.

Sermayeye Katılma: Risk sermayesi esasen öz sermaye yatırımdır. Risk sermayedarı, yararlanıcı şirkete alacaklı olarak değil ortak olarak katılır. Bu bağlamda şirketin yönetiminde söz sahibi olabilir. Paylar, yatırımın başlangıcında yapılan görüşmeler ve müzakereler sonucunda belirlenebilir.

Yönetime Katılma: Risk sermayedarları, yönetim riskini azaltmak için yönetime katılır. Burada mesele yönetimi devralmak değil, yönetime ve organizasyona yardımcı olmaktır. Risk sermayedarı, uzmanları aracılığıyla şirketin yatırımlarını denetler.

Uzun Vadeli Yatırım: Teknolojinin icadından piyasaya sürüldüğü ana kadar geçen sürenin ortalama 7 ila 10 yıl olduğu hesaplanmıştır. Bu nedenle, halka kapalı şirketlerin menkul kıymetleri için etkin piyasaların bulunmaması nedeniyle girişim sermayesi yatırımları kısa vadede likit değildir.

Küçük İşletme, Hızlı Büyüme: Girişim yatırımları ticari yatırımlardan bağımsızdır. Ancak, yatırımın amacı olağanüstü hisse senedi getirileri elde etmek olduğundan, bu genellikle teknolojiye sahip küçük, hızlı büyüyen şirketler tarafından başarılabilir. Bu kriter ile risk sermayesi KOBİ'lerin gelişimine katılmaktadır.

Yüksek Risk-Yüksek Getiri: Yüksek risk, beklenen sonucun gerçekleşmeme olasılığının yüksek olduğu anlamına gelir. Risk terimi, negatif olma olasılığıdır. Ancak risk sermayedarı, riskten çekinmeyen, daha fazla risk alan ve elinden geldiğince onu yenmeye çalışan kişidir (İpekten, 2006).

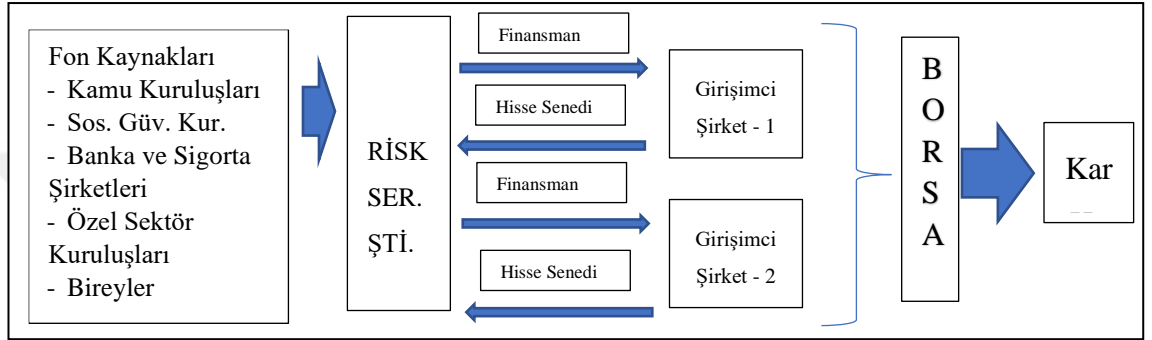
Tablo 2. 3: Risk Sermayesinin Avantajları ve Dezavantajları

Risk Sermayesinin Avantajları	Risk Sermayesinin Dezavantajları
Hızlı büyüme ve büyük kârlar söz konusudur	Genellikle yüksek oranlı hisse ile ortaklık yapmak ister
Zamanı geldiğinde hisse devrederek firmayı ilk sahiplerine teslim eder	Firma her an satılık olma gerçeği ile yaşamak zorundadır
Firmada daha az bürokrasi hâkimdir, kararlar kesin ve kısa bir zamanda alınır	Genellikle yüksek teknoloji ve yenilikçi sektör şirketlerini destekleme eğilimindedir
Risk sermayesi yatırıma üst düzey idari ve teknik katkı sağlar.	Yatırım konusunda son derece seçicidir, destek almak zor olabilir
Firmanın başka firmalarla birleşmesini sağlayacak kadar gelişmesine katkıda bulunur	Sabırlı bir yatırım aracıdır, firmanın büyümesi zaman alabilir
Halka açılma imkânı sağlar	Kısa vadeli anlaşma yapmak istemez
Şirketin kurumsallaşma ve profesyonelleşmesinde hızlı yol alınır	Belli ölçü ve tipteki girişimlere yatırım yapmayı tercih eder
Ürün ve hizmetlerin geliştirilmesinde önemli katkılarda bulunur	Oturmuş şirket kültürü köklü değişim karşısında zorlanabilir
Firmanın vergi, yasal durumlar ve özel konularında aktif destek sağlar	Firma sahibi risk sermayesinin ortaklığından dolayı negatif düşüncelere kapılabilir
Firma risk sermayesinin etkili pazar ve yatırımcı networkünden yararlanma fırsatı bulur	Girişimci firma yönetimde kontrol kaybına uğradığından ciddi huzursuzluğa sebep olabilir
Girişimci bir anda oldukça fazla finansmana kavuşur	Yeni bir borç alma anlaşmasını bloke edip bazı işlerin yolunu tıkayabilir
Girişimci aldığı finansman desteğini geri ödemek zorunda değildir	Fazla finansman firmanın bütçe geliştirme kabiliyetine zarar verebilir

Risk sermayesi firmayı ele geçirme amacı gütmeyiz	Firma tüm özel ve gizli bilgilerini risk sermayesine açmak durumunda kalabilir
Firmanın imajını geliştirir, prestijini artırır	Risk sermayesinin getirdiği birden fazla yönetici görev ve yetki karmaşasına neden olabilir

Kaynak: Baysoy ve Özkul, 2020.

Risk sermayesi destekçileri, fon sağlayıcılar, risk kapitalistleri ve girişimciler ile fon sağlanan şirketler arasında gerçekleşen risk sermayesi süreci, şematik olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Şekil 2. 3: Risk Sermayesi Modelinde Süreç

Kaynak: Poyraz ve Tekeli, 2016.

Risk sermayedarları anonim şirket olarak kurulmuş olmalarına rağmen, paylara katılma yolları; adi hisse, imtiyazlı hisse, dönüştürülebilir tahvil şeklindedir. Bu yönüyle uzun vadeli kaynak sağlama avantajına sahiptir. Risk sermayesi firmalarının kullandığı fon türleri şunlardır:

- Çekirdek Finansmanı (Seed investment),
- Başlangıç Finansmanı (Start-up investment)
- İkinci/Üçüncü Aşama “Büyüme/Genişleme Finansmanı” (Expansionar)
- Köprü ya da Destek Finansmanı (Bridge Finance) (Poyraz ve Tekeli, 2016).

2.8.4. İş Birliği Ortaklık Modelleri

1. İşletici Kuruluş Modeli; Proje kabul edildikten sonra işletme organizasyonunun proje ortakları tarafından oluşturulduğu, iş birliğinin ve proje ile ilgili tüm süreçlerin proje ortağı yönetici pozisyonu tarafından yürütüldüğü bir iş birliği modelidir.

2. Proje Ortaklığı Modeli; Her proje ortağının proje uygulama iş zaman planında belirtilen faaliyetlerin bir kısmını gerçekleştirdiği bir ortaklık modelidir. (<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/6853/is-birligi-ortaklik-modelleri>)

2.8.5. Kitlesele Fonlama Modeli (Crowdfunding)

Bu model, internetin ve dijital platformların yaygınlaşması ile son dönemde kitlesele bir fonlama yöntemi olarak ortaya çıkmıştır.

Kitlesele fonlama modeli, özellikle dijital platformalar üzerinden çok sayıda kişinin katılımı ile gerçekleştirilen doğrudan fonlama olarak tarif edilebilir.

Modelde fon toplayan, fon sağlayan ve bu iş için kurulan platform olmak üzere üç unsur bulunmaktadır.

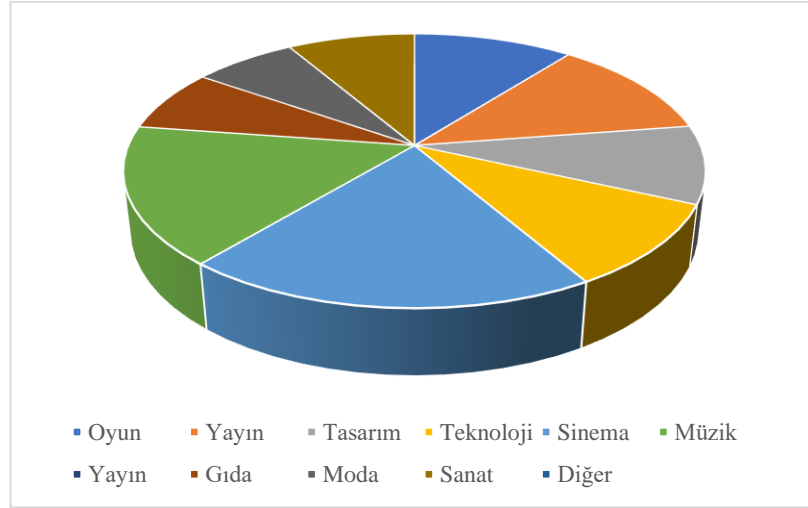
Kitlesele fonlama özellikle yeni iş fikirlerinin fonlanması için girişimcilerden küçük tutarlı yaygın fonlama talebi olarak öne çıkmaktadır.

Kitlesele fonlama talep edecek kişi platform üzerinden projesini tanıtmakta, yatırımcıları ikna ederek fonlama sağlamaktadır. Bu fonlama türünde kâr amaçlı fonlamanın yanı sıra katılımcılar bağış yöntemi ile de destek sağlayabilmektedir.

Kitle fonlaması platformları kâr amacı güden kuruluşlardır. Platformların geliri, başarılı projeler için toplanan fonlardan %7-%15 aralığında aldıkları komisyonlardan oluşmaktadır. Bu platformlarda yayınlanan projeler, yayımlanma süresi içinde hedeflenen fon miktarına ulaşırsa başarılı sayılır. Farklı türde kitle fonlaması platformları da mevcuttur. Temel olarak fonlamalar finansal olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılır. Bağış ve ödüllere dayalı olanlar finansal olmayanlardır. Finansal olanlar ise kredi ve öz sermayedir. Bu şekilde bakıldığında kitle fonlaması platformlarının dörde ayrıldığını söyleyebiliriz. Ancak literatürdeki bazı kaynaklar bu konuyu daha kapsamlı ele almakta ve bu platformların dokuzaya ayrıldığını belirtmektedir. Bu modeller hediye, ikramiye, ön satış, kredi, aynı finansman, yatırım modeli, bağış, gelir paylaşımı ve hibrit modellerdir (Çubukçu, 2017).

Kitle fonlaması, özellikle 2008 küresel mali krizinden sonra, küçük işletmelerin ve yeni kurulan şirketlerin sermaye bulmakta yaşadıkları zorluklara bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda; bankaların küçük işletmeleri riskli olarak sınıflandırması ve kredi isteksizliği, küçük ölçekli işlerin yüksek maliyetli finansmanı, internetin geniş topluluklara erişimini kolay hale getirmesi ve bu toplulukların yardımlaşmaya istekli olmaları gibi faktörler kitle fonlamasının kısa sürede yaygınlaşmasına imkân sağlamıştır (Sakarya ve Bezirgan, 2018).

Statista.com'un yaptığı araştırmaya göre, 2017 yılında 14 milyar 560 milyon \$ değerinde olan kitlesel fonlama platformlarından toplanan fon büyüklüğü 2022 yılında 57 milyar \$'a çıkacağı tahmin edilmiştir. 2017 yılı itibariyle 6,58 milyar \$'lık büyüklükle in birinci, 2.6 milyar \$'lık fonlama ile ABD ikinci, 1,9 milyar \$'lık fonlama ile Avrupa nc sırada yer almıştır. Ayrıca ABD'de 2017'deki başarı ile tamamlanmış proje sayısı, ürün bazlı kitle fonlamasında 177 bin adet iken, hisse bazlı kitle fonlaması 4 bin 300 adet olmuştur. (Kitlesel Fonlama Tanıtım, 2020).

Grafik 2. 1: Proje Başvuru Sayıları (Statista, 2017)

Kaynak: Kitlesel Fonlama Tanıtım, 2020.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI SEKTÖRÜ VE ŞİRKETLERİN ORTAKLIK TEMELLİ FİNANSMANA BAKIŞI

Bu bölümde Katılım bankaları ile şirketlerin Ortaklığa dayalı finansman ürünleri olan mudarebe ve müşareke uygulamalarına bakışı değerlendirilmiştir. Bu çerçevede literatür taraması ile sektörün, akademik camianın, şirketlerin ve konuya ilgi duyan kesimin yaklaşımları ortaya konulmuştur. Ayrıca saha çalışma kapsamında anket yöntemi kullanılarak elde edilen sonuçlar konu bağlamında ele alınmıştır. Hem katılım bankacılığı sektörü çalışanlarına hem de müşterilerine uygulanan anket sayesinde her iki tarafın yaklaşımını aynı çalışmada kapsamlı şekilde değerlendirme imkânı bulunmuştur.

3.1. Katılım Bankacılığında Ortaklık Modellerinin Uygulanabilirliği

Katılım bankacılığı sektöründe ortaklık modellerinin uygulanabilirliği konusunda çeşitli başlıklar altında değerlendirmeler yapmak mümkündür. Katılım bankalarının bir ürünü uygulama isteği o ürünle ilgili uygulama pratikleri, yasal altyapı, yöneticilerin yaklaşımı, organizasyon ve insan kaynağı yeterliliği, müşteri kitlesi ile ilgili sorunlar, ürünün kendinden kaynaklı sorunlar gibi birçok nedene bağlanabilir. Bu çerçevede Banka yöneticileri prensip olarak tahsilat kabiliyeti yüksek, getirisi tatminkâr, teminatlı ve garantili işlere yönelme eğilimindedirler. Banka sermayedarları da bu çerçevede bir beklenti içindedirler. Bu nedenle profesyonel banka yöneticileri mevcut satıma dayalı kredi ürünleri yerine karlı, ancak daha riskli ortaklığa dayalı kredi ürünlerini tercih etmek noktasında çekimser kalmaktadırlar. Ortaklığa dayalı fon kullandırma yöntemlerinin uygulanmasına etki eden başlıca konuları aşağıdaki başlıklar altında değerlendirmek faydalı olacaktır.

3.1.1. Sermaye Yapısı ve Sermaye Sahiplerinin Beklentileri

Tablo 3. 1: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Sermaye Sahiplik Durumu (2020)

Sermaye Sahiplik Durumu				
Banka Adı	Yerli Payı	Yabancı Payı	Kamu Payı	Halka açıklık
Albaraka	%1.03	%62.12	%0	%36.85
Kuveyt Türk	%19.76	%80.24	%0	%0
Türkiye Finans	%32.97	%67.03	%0	%0
Ziraat Katılım	%100	%0	%100	%0
Vakıf Katılım	%100	%0	%100	%0
Emlak Katılım	%100	%0	%100	%0

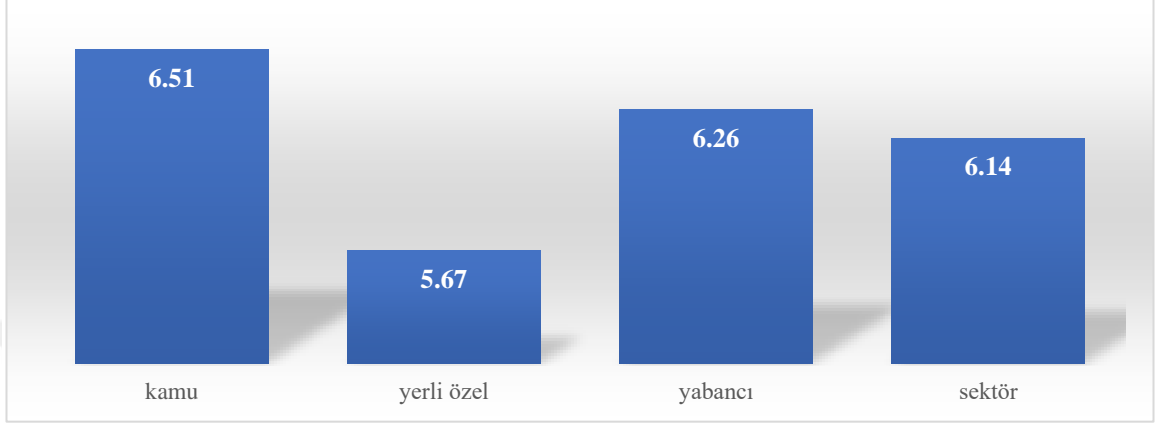
Kaynak: Bankaların internet sitelerindeki bilgilerden derlenmiştir.

Yukarı tablodan da görüleceği üzere Ziraat, Vakıf ve Emlak katılım bankalarının %100 kamu sermayeli olduğu diğer katılım bankalarının ise ağırlıklı yabancı sermayeli oldukları görülmektedir. Albaraka ve Kuveyt Türk katılım bankaları kuruldukları tarihten itibaren körfez sermayeli iken Türkiye Finans yerli sermaye ile kurulup daha sonra çoğunluk hissesi Saudi National Bank’a satılmıştır. Katılım bankaları içinde sadece Albaraka’nın halka açık olduğu görülmektedir. Özel ve Tüzel ortaklık açısından bakıldığında da baskın olarak tüzel ortakların Katılım Bankacılığına hâkim oldukları görülmektedir.

Tüzel olsun gerçek kişi olsun, yerli ya da yabancı tüm bankalarda sermaye sahipleri bankalarının kar etmesini ister. Sadece kar etmesi yetmez faaliyet gösterdiği bölge ve sektörde rakipleri ile rekabet edecek bir karlılık ile çalışmasını bekler. Bu nedenle banka yöneticilerinin de sermaye sahiplerine karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklardan en önemlisi de sürdürülebilir karlılık hedefidir. Dolayısıyla bir bankanın rakiplerine karşı sektördeki yerini koruyabilmesi ve daha iyi noktalara gelebilmesi için en az sektörün öz kaynak karlılığı seviyesine ulaşması ve aşması beklenir. Bankalarda Sermayenin karlılığı Özsermaye karlılığı formülü ile ölçülmektedir.

Özsermaye karlılığı-ROE (Return on Equity) formülü = Net Kar / Özsermaye
Öz sermaye karlılığı, banka sahibi veya ortaklarının koydukları sermaye karşılığında ne kadar kar elde ettiklerini, yani her birim sermaye karşılığında kaç birim kar

yaratıldığını gösterir. Önemli bir karlılık göstergesi olan öz sermaye karlılığı aynı zamanda bir yönetim performansı göstergesidir. Yüksek öz sermaye karlılıkları banka kaynaklarının verimli kullanıldığının göstergesidir. Bir diğer bakış açısıyla öz sermaye karlılığı, banka sahibi veya ortaklarını ilgilendiren bir veridir (Babuşçu, 2021).

Grafik 3. 1: Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı (ROE) Haziran 2020.

Kaynak: BDDK-Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, 2020.

Tablo 3. 2: Türkiye'deki Bankaların Özsermaye Karlılıkları

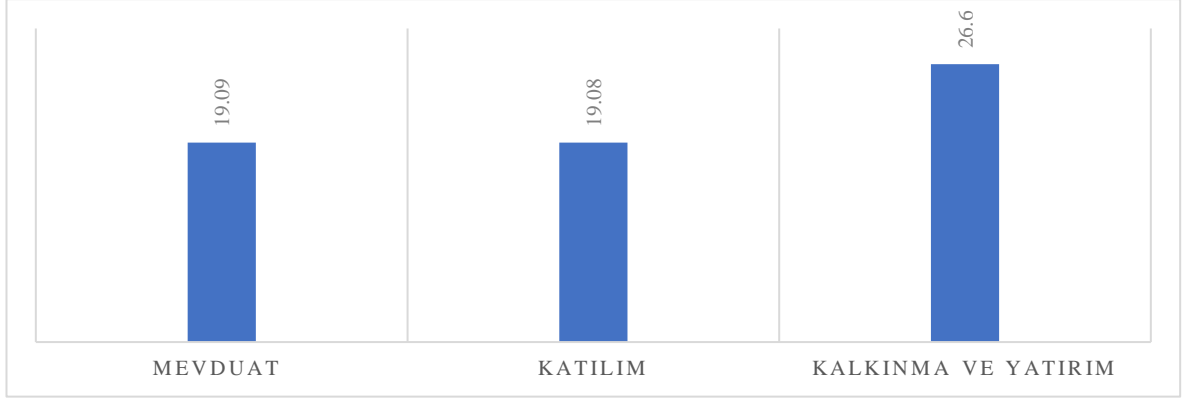
BANKA ADI	31ARALIK 2019 KARI (Milyon TL)	31ARALIK 2019 ÖZSERMAYE (Milyon TL)	ÖZSERMAYE KARLILIĞI
ING	1.476	8.230	17.90%
VAKIF KATILIM BANKASI	325	1,960	16.50%
ZİRAAT KATILIM BANKASI	517	3,167	16.30%
KUVEYT TURK	1,110	6,821	16.20%
QNB FİNANSBANK	2,622	16,685	15.70%
HSBC	470	3,079	15.20%
ANADOLUBANK	387	2,776	14.00%
FİBABANKA	212	1,655	12.80%
GARANTİBBVA	6,159	53,765	11.40%
TEB	1,070	9,720	11.00%
İŞ BANKASI	6,068	58,873	10.30%
AKBANK	5,417	54,382	9.90%
ZİRAAT BANKASI	6,187	70,064	8.80%
YAPI KREDİ	3,600	41,187	8.70%

TURKİYE FİNANS	378	4,827	7.80%
VAKIFBANK	2,802	33,026	8.40%
DENİZBANK	1,336	17,719	7.50%
ALTERNATİF BANK	172	2,345	7.30%
BURGANBANK	139	1,919	7.20%
HALKBANK	1,720	32,196	5.30%
EMLAK KATILIM BANKASI	45	1,169	3.80%
ICBC	41	1,260	3.20%
ODEABANK	71	3,300	2.10%
ALBARAKA	63	3,821	1.60%
ŞEKERBANK	-684	1,976	-

Kaynak: <https://bankadunyasi.com/turkiyedeki-bankalarin-oz-sermaye-karliliklari/>

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere 2019 sonu itibariyle Katılım Bankalarının üç tanesi en yüksek öz sermaye karlılığını elde etmiş durumdadır. Albaraka, Emlak Katılım ve Türkiye Finans ise düşük öz sermaye karlılığı elde etmişlerdir. Emlak Katılımın yeni kurulan bir banka olması nedeniyle değerlendirme dışı tutulduğunda Türkiye Finans ve Albaraka katılım bankalarının düşük öz kaynak karlılıkları ve sermayedarların memnuniyetsizlikleri nedeniyle son dönemde yönetici değişikliklerine gittikleri gözlenmiştir. Özellikle Albaraka'nın konumuz olan mudarebe ve müşareke ürünlerinin uygulamasında ortaya çıkan sorunlar ve zararlar nedeniyle karlılığında önemli düşüşler yaşandığı bilinmektedir.

Özkaynak karlılığı ile ilişkili bir diğer rasyo ise sermaye yeterlilik rasyosudur. Bankaların özkaynaklarının toplamının risk ağırlıklı varlıklara oranı olarak tanımlanan bu rasyo kısaca mevcut özkaynak seviyesi ile bankanın aldığı risklerin oranını göstermektedir. Büyüme hedefi olan bankalar için ki katılım bankaları bu kategoridedir, SYR rasyosunun istenilen seviyede korunabilmesi için özkaynak karlılığının da sektör ortalaması seviyesinde olması gerekir. Aksi halde sermaye yeterlilik rasyosunu istenilen seviyede tutmak için geriye kalan yol sermaye artırımındır. Sermayedarlar için böylesi bir durumun tercih edilmeyeceği söylenebilir. Bu durumda bankanın karlılığının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Grafik 3. 2: Türk Bankacılık Sektörü Sermaye yeterlilik Oranı (Haziran, 2020)

Kaynak: BDDK-Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri, 2020.

Katılım bankacılığı karlılık içinde büyümek istiyor ise yöneticilerinin bu hususu dikkate alan politikalar uygulaması kaçınılmazdır. Bu durumda Katılım Bankaları murabaha gibi teminatlı, kar getirisi işlem başında belli olan, operasyonel olarak kolay olan kredi ürünlerini, riski yüksek, kar ve zarar oluşumu için başında belli olmayan, getirisi net hesaplanamayan, kredi süreçleri maliyetli, operasyonel ve yönetsel zorlukları olan mudarebe ve müşareke ürünlerine tercih etmektedir. Bankalık sektörünün riskten kaçındığı, teminatlı ve getirisi işlemin başında belli olan düşük risk yüksek kar sağlayan ürünleri tercih ettiği bir gerçektir. Yöneticilerin sermaye sahiplerine sektör ortalamasında kar sağlama görevleri onların süregelen kredi politikalarının dışına çıkmasını engellemektedir. Aksi takdirde riskli işlerden dolayı doğabilecek zararlar ya da beklenen karlılık seviyelerinin altında gerçekleşen durumlarda işlerini kaybetme riskleri ortaya çıkmakta, bu da Katılım bankası yöneticilerinin İslami finansın gelişimi yönünde atacağı cesur adımları nispeten engellemektedir. Ortaklığa dayalı finansman işlemlerinin payını arttırmaya niyetlenen bir katılım bankası, bu işlemlerden ortaya çıkabilecek zararları fon sahiplerine ve sermayedarlara ne şekilde izah edebilecektir.

Kamu Katılım bankaları yöneticileri için durum farklı mıdır? Sermayenin devlet tarafından konuluyor olması bu bankaların karlılığı göz ardı ederek ya da riskli işlemlere girmek suretiyle birtakım zararlara yol açması ihtimali bu bankaların yöneticileri için de bir baskı unsurudur. Söz konusu bankalar da öz kaynak karlılıklarını ve sermaye yeterliliklerini korumak için sektördeki rakipleri ile benzer kredi politikaları yürütmek zorundadır. İslami finansın Ortaklığa dayalı ürünlerini yaygınlaştırma ve sektöre hizmet etme gayesinden çok, sürdürülebilir karlılığı

sağlayacak olan ve artık ana ürün konumunda olan murabahayı uygulamayı tercih etmektedirler. Hatta bu bankaların fon toplama tarafında tüzel kişiler için mudarebe katılma hesapları yanında vakala ile getirisi nerdeyse garanti edilen ve baştan belli olan fon toplama yöntemlerini, kredi tarafında ise murabahaya göre uygulaması daha kolay ve müşteriler tarafından tercih edilen teverruk ürününü daha çok kullanma eğilimleri, riskten kaçınan ve karlılığı öne çıkaran bir yönetim anlayışının sonucudur.

Emeç (2019) hissedarların hedef beklentileri ve konvansiyonel bankaların borç temelli finans başarılarının katılım bankalarını bu yöne zorladıklarını, yöneticilerin de bu çerçevede kredi politikaları uygulamak zorunda olduklarına vurgu yapmaktadır. Bağcı (Bağcı, 2019) Katılım bankalarının Ortaklığa dayalı finansman ürünlerini uygularken doğru ve karlı sektör seçiminde yaşayabilecekleri sıkıntılar nedeniyle sermayenin tamamen kaybının önemli bir risk teşkil ettiğini belirtmekte, bunun yanında mudarebe uygulamaları için yüksek sermaye yükü gerektiği bunun ise katılım bankaları için ilave bir yük getirdiğini değerlendirmektedir.

Konvansiyonel bankalarla rekabet açısından konuya yaklaşan Dar ve Presley (2000) Konvansiyonel bankalarla rekabet halindeki İslami bankaların mudarebe ve müşarekeye oranla daha az riskli yöntemleri sunmak zorunda olduklarını belirtmektedir.

Çizakça (1993) İslami bankaların yöneticilerinin kökeninin konvansiyonel bankalardan gelmesi nedeniyle bu tür ürünleri uygulamakta zorlandıklarına vurgu yaparken, konvansiyonel banka rekabeti nedeniyle İslami bankaların mudilerine en az konvansiyonel bankalar kadar getiri verme baskısı hissettiklerini, bu nedenle yöneticilerin suçlanmasının doğru olmadığını, onların riski minimize karı maksimize edici şekilde hareket ettiklerini bu açıdan işlerini doğru yaptıklarını aksi halde işlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaklarını ifade etmektedir. Çizakça'nın burada vurguladığı husus her ne kadar mudilerin getiri baskısı olsa da banka ortaklarının yöneticiler üzerinde benzer bir kar getiri baskısı kurdukları bir gerçektir. Mudilerin beklentilerini karşılayamayan katılım bankası yöneticilerinin mevduat kaybından doğacak bankanın küçülme riski de sermayedarlar açısından kabul edilebilecek bir durum değildir.

3.1.2.Ortak Yatırımlarda Vade Uzunluğu ve Likidite Sorunu

Finansal aracılık hizmeti sunan bankalar fon arz eden ile fon talep edeni buluşturarak iki tarafın da istek ve ihtiyaçları doğrultusunda faaliyetlerini yürütmektedir. Fon arz edenler fonların karşılığı olan getirilerini hangi vadede geri almak istiyorlarsa bankalar bu talep doğrultusunda fon kullanan kişi ve işletmelere kredi imkânı sunmaktadırlar. Eğer iki tarafın süre konusunda uyuşmadığı durum ortaya çıkarsa banka açısından likidite sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum hem konvansiyonel bankacılık hem de İslami finans kurumları için geçerlidir. Vade uyuşmazlığı durumunda banka bu sorunu yönetmek için çeşitli yol ve yöntemler geliştirmiştir. Merkez bankası ve bankalar arası piyasadan ihtiyacı karşılamak bu yöntemlerin başlıcalarıdır.

Bankaların mudaraba modeline göre iş birliği yaptığı ve finanse ettiği projeler genellikle uzun vadeli ve ancak bir yıldan fazla bir süre sonra karlı hale gelmeye başlayacak projelerdir. Bu yatırımlar geleneksel bankaların vadelerine göre oldukça uzundur. Yatırımcılar, vadesi bir yıldan uzun olan yatırımları tercih etmezler. Banka açısından, yüksek maliyetli ve uzun vadeli projelerin finansmanının kısa vadede likidite sorunu yaşaması muhtemeldir. Bu durum bankanın kendi fonları için geçerlidir. Müşteriler, müşterilerinden elde edilen parayı uzun vadeli yatırımlar için kullanmamalıdır. Çünkü mudarabaya dayalı bir ortaklıkta projelerin geri ödeme süresi, piyasa mevduatı ve katılımcı hesapların ortalama süresinden çok daha uzun olabilir (Eğri ve Sağlam, 2020: 216).

İslami finans kuruluşları bir yandan likiditeyi bir yandan fazlalık fonların maksimum getirisini sağlamak için fonları yönetmek zorundadırlar. Konvansiyonel bankacılıkta bankalar bir ya da iki gün gibi kısa sürelerde dahil olmak üzere herhangi bir süre için borçlanarak ve yatırım yaparak kazançlarını optimize edebilirler. Bununla birlikte kar-zarar ortaklığı sözkonusu olduğunda kar veya zarar kısa süreler için belirlenemediğinden bankalar, kısa dönem fon tahsisinde bulunamazlar. İslami finans kurumları kısa vadede fon tahsis edemeyecekleri için fazlalık fonlarla karşı karşıyadırlar. Fonlarını herhangi bir süre için en iyi şekilde yatırım yapabilen konvansiyonel bankalarla rekabet edemezler (Khan, 2018: 304).

Canbaz (2020), Eğri ve Sağlam (2020) ve Emeç (2019) kısa vadeli fonlarla ortaklığa dayalı kar-zarar projelerinin finansmanının katılım bankaları için risk teşkil ettiği ve likidite sorununa neden olduğu için bu ürünlerin uygulanmasının önündeki

engellerden biri olarak görmektedir. Tunç (2010) fonların kısa vadeli oluşu ve uzun vadeli projelere aktarılması durumunda kar dağıtımının gecikmesinin fon sahiplerinin bu durumda bu projelere kaynak aktarma isteklerini azaltacağı ve katılım bankalarının fon toplama kapasitelerini düşürme riski taşıdığına vurgu yaparak, vade sorununun fon toplama sorununa yol açabileceği tesbitinde bulunmaktadır. Kumaş ve Abdullayev (2016) mudarebe finansının yaygın şekilde kullanılmasının önündeki engelleri başlığı altında mudarebe finansmanının beş on yılı bulan uzun vadeli yatırımlarda kullanılmasının birçok yatırımcı açısından tercih edilmeyeceği düşüncesindedir.

Ulusoy (1997), mudarebenin kolay ve uygulanabilir bir finansman ürünü olduğunu vurgularken bu ürünün sermaye ile yatırımcılar arasında adil bir denge kurduğunu, işsizliğin azaltılması açısından en önemli yöntemlerden bir olduğunu, bütün islami finans ürünlerinin mudarebe esasları üzerine kurulduğunu, nimet külfet dengesi ile sosyal dengenin kurulmasında önemli rolü olduğunu ve iktisadi hayatın her alanında uygulanabildiği ve gelir dağılımının dengelenmesine yardımcı olduğunu vurguladıktan sonra mudarebe ürününün uygulanması önündeki engelleri ise aşağıdaki şekilde sıralamaktadır;

- İslam toplumunda güven unsurunun kaybolması nedeniyle birçok mudarib aldığı sermayeyi bin bir türlü hile ile tüketiyor ve geri vermiyor.
- İslam ülkelerinde olumsuzlukları giderecek bir düzenleme bulunmadığı gibi çalışma da yoktur.
- İslam ülkelerinde açıklanan gelir vergisi oranları mudarebede gerçek karların gösterilmemesinin bir delili sayılabilir. Bu durumda mudaribin doğruluğu gerçek karların gizlenmesinin bir vesilesi olmuştur.
- Yatırımcıların acele kar talepleri bu ürününden uzaklaşılmasına neden olmuştur.
- Mudarebe yatırımları daha ziyade reel ekonomi içinde gerçekleşmekte, üretim ve pazarlama sürecinin uzun olması nedeniyle sermaye geç dönmekte buna mukabil kar nispeti de çok az gerçekleşmektedir.

Chapra (Khan, 2018: 302) kar-zarar ortaklığı projelerinin vade uzunluğundan kaynaklı olarak finansal yükümlülüklerin geç çözülmesi riskine vurgu yapmıştır. Dar ve Presley (2000) İslami finans kurumlarının mudarebe ve müşareke finansmanından uzaklaşmalarının nedenlerinden biri olarak kar-zarar ortaklığının kısa vadeli kaynak

gerekliliği ve işletme sermayesi ihtiyacı için uygun bir finansman yöntemi olmadığını söylemektedir. Yukarıdaki görüşlerden farklı olarak, Dar ve Presley olaya bankalar değil şirketler açısından yaklaşmıştır. İşletmelerin kısa vadeli işletme sermayesi taleplerinin bu ürünlerle karşılanmasının mümkün olmadığı ve dolayısıyla işletmelerin bu ürünleri tercih etmeyecekleri tesbiti yapılmıştır. Benzer bir görüş Khan (2018: 265) tarafından da dile getirilmektedir. Ona göre ticari firmalar döner sermaye ihtiyaçları için paraya gereksinim duyarlar. Kar-zarar ortaklığı sisteminde bir gün, bir hafta ya da bir ay gibi kısa süreler için finansman alabilmenin bir yolu yoktur. Çünkü bu süreler için kar ya da zarar tanımlanamaz. Dolayısıyla döner sermaye ihtiyacı olan firmalara mudarebe ve müşareke ürünleri ile cevap vermek mümkün değildir.

Çizakça (1993), vade sorununa enflasyon çerçevesinde yaklaşmış ve bu ürünlerin uzun vadeli geri dönüşleri dolayısıyla uzun dönem yatırımlarının riskli hale gelmesi, İslami bankaların bu ürünleri tercih etmemelerinin bir nedeni olarak görülmektedir. Ona göre İslami bankaların mudarebe ve müşareke ürününü uygulamakla karşılarına çıkacak likidite sorununun çözümü, risk sermayesi şirketlerinin kurulması ve bunların hisselerinin alım satımı yoluyla bu riskin yönetilmesidir.

Gl (2005) mudarebeyi selef ile karşılaştırdığı çalışmasında faizsiz bankacılığın dayandırıldığı mudarabe yönteminin birçok problemi beraberinde getirdiğini iddia etmektedir. Ona göre mudarabe, bankanın faaliyetlerini oldukça sınırlandırmakta, kanalizasyon gibi kar getirmeyen alanlara yatırım yapmaya imkân tanımamakta, yine aynı gerekçeyle tüketim amaçlı fon kullandırmaya müsait bulunmamakta, fon kullananlara sadece sınırlı bir hareket alanı bırakmakta, bankanın topladığı mevduatları ve kullandırdığı fonları garanti altına almamaktadır. Mudarabenin, esas itibariyle karşılıklı güvene dayanması ve işletmecinin kazanç elde edemediği yönündeki beyanına karşı hukuken yapılabilecek fazla bir şeyin bulunmaması, bir yandan bu problemleri daha da ağırlaştırırken, diğer yandan istismar ve sahtecilik şüphelerini artırmaktadır. Yazar bu problemlerin kaynağı olarak İslam tarihinde bilinen ve uygulanan geleneksel mudarabe şekli ile günümüzdeki şekliyle bankacılığın farklı birer olgu oluşturmalarından kaynaklandığını iddia etmektedir.

İstanbul Sabahattin Zaim niversitesi ile TKBB iş birliği ile hazırlanan “Faizsiz Finansal Okuryazarlık Araştırmasında (Dinç, 2020) vade sorununa farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Çalışmada Ortaklık modellerinin sadece uzun vadeli yapıda düşünülmemesi gerektiği, kısa vadeli olarak uygulama imkanının bu ürünlerin

yaygınlaşmasında önemli bir rol oynayabileceği tespiti yapılmıştır. Bu ürünlerin yaygınlaşmamasının asıl nedeninin uzun vadeli düşünülmesinden kaynaklandığı iddia edilmektedir.

Aşağıdaki tablolarda katılım bankalarının topladığı fonların vade dağılımları verilmiştir. Tablo 3.3'te 2005 yılı sonu itibariyle vadeli fonların %54'ü bir ay, %13'ü üç aydır. Toplamda üç aya kadar olan mevduatın toplam vadeli mevduat içindeki oranı %67 seviyesindedir. Vadesiz fonları da dahil ettiğimizde bu oranın %90 seviyesinde olduğu görülmektedir. Burada vadesiz fonlar her an çekilebilme özelliğinden dolayı bankalar için kredi kaynağı olarak görülmezler. Ortaklık finansmanına konu olabilecek bir yıl ve üzeri mevduatların oranı ise %2 seviyesindedir. 2021 yılına gelindiğinde ise (Tablo 3.4.) vadesiz fonlar dahil üç aya kadar vadeli fonların toplam fonlar içindeki payının (%93) son on yılda pek fazla değişim göstermediği görülmektedir. Ancak bir aya kadar olan vadeli fonların oranı düşerken vadesiz mevduatların payının önemli ölçüde arttığı gözlenmiştir.

Katılım bankacılığı sektöründeki bu vade yapısı dikkate alındığında kısa vadeli fonların uzun vadede kar-zarar oluşturan mudarebe ve müşareke uygulamalarına kaynak teşkil etmesi mümkün görülmemektedir. Ancak kısa vadeli ve işlem bazlı mudarebe ve müşareke modellerinin bu vade yapısında nispeten uygulama imkânı bulabileceği söylenebilir. Bu durumda da şu soru ön plana çıkmaktadır. Kısa vadeli ve işlem bazlı kar-zarar ortaklıkları ortaklığa dayalı finansın amacına ne kadar hizmet edecektir. Kar-zarar projelerinin doğası gereği ihtiyaç olan sürede finansman sağlanamaz ise bu tür projelerin hayata geçirilmesi mümkün olmayacaktır.

Tablo 3. 3: Türkiye'deki Katılım Bankaları Mevduatlarının Vade Dağılımı
(12/2005)

Mevduat Vade aralığı	Vadesiz	1 Aya Kadar	1-3 Ay Arası	3-6 Ay Arası	6-12 Ay Arası	1Yıl Üzeri	Toplam
Toplam Mevduat İçindeki Payı	23%	54%	13%	3%	5%	2%	100%
Vadeli Mevduat İçindeki Payı		70%	17%	4%	6%	3%	100%

Kaynak: BDDK, 2021 (<https://www.bddk.org.tr/Guncel/Liste/3>)

Tablo 3. 4: Türkiye’deki Katılım Bankaları Mevduatlarının Vade Dağılımı
(11/2021)

Mevduat aralığı	vade	Vadesiz	1 Aya Kadar	1-3 Ay Arası	3-6 Ay Arası	6-12 Ay Arası	1 Yıl Üzeri	Yıl Toplam
Toplam Mevduat İçindeki Payı		45%	15%	33%	2%	2%	3%	
Vadeli Mevduat İçindeki Payı			26%	60%	4%	4%	6%	

Kaynak: BDDK, 2021.

Katılım bankalarının da dahil olduğu Türk bankacılık sektöründeki mevduatların vade dağılımına baktığımızda (Tablo 3.5.) %88’inin 1 ay ve 1-3 ay arası vadede yoğunlaştığı, bir yıl üzerindeki vadeli mevduatların oranının sadece %4 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu da mevduatlardaki vade kısılalığının ve likidite riskinin sadece katılım bankaları için değil tüm bankacılık sektörü için bir sorun olduğu ve bu vade yapısı ile uzun vadeli finansman yapmanın ciddi bir likidite riski taşıdığı söylenebilir.

Tablo 3. 5: Türk Bankacılık Sektörü Verileri-Mevduatların Vade Dağılımı

	Vadesiz	1 Aya Kadar	1-3 Ay Arası	3-6 Ay Arası	6-12 Ay Arası	1 Yıl Üzeri	Yıl Toplam
Vadeli Mevduat İçindeki Payı		20%	68%	5%	3%	4%	%100

Kaynak: BDDK, 2021.

Tablo 3. 6: Türk Bankacılık Sektörü Verileri-Kredilerin Vade Dağılımı

Kredi vadesi	Kısa TL	Kısa YP	Kısa Topl.	Orta Uzun TL	Orta Uzun YP	Orta Uzun Topl.	Topl. TL	Toplam YP	Topl.
Toplam İçindeki Payı	20%	8%	28%	46%	27%	73%	66%	34%	%100

Kaynak: BDDK, 2021.

Yukarıdaki tabloda Türk bankacılık sektörünün kredilerinin vade dağılımı yer almaktadır (Tablo 3.6.) Buna göre kredilerin %28'i kısa vadeli, %73'ü ise orta uzun vadeli. Katılım bankalarının da dahil olduğu Türk bankacılık sektöründeki mevduatların vade dağılımına baktığımızda (Tablo 3.5.) ise %88'inin kısa vadeli olduğu görülmektedir. Bu durumda kısa vadeli fonlarla uzun vadeli kredilerin finanse edildiği görülmektedir. Bu ise likidite riskini beraberinde getirmektedir. Bankacılık sektörünün bu riski nasıl yönettiği irdelenmelidir. Katılım bankalarında ortaklığa dayalı finansman modellerinin vade uyumsuzluğu sorunu nedeniyle uygulama imkânı bulamadığı ve likidite riski taşıdığı iddia edilirken murabaha ve icare kredilerinin orta ve uzun vadeli yapısı bu bankalar açısından bir sorun teşkil etmemektedir.

Katılım bankalarının da dahil olduğu Türk bankacılık sektöründe fon kaynaklarının kısa vadeli olması buna mukabil kredilerinin ortalama vadelerinin daha uzun olması ile ortaya çıkan vade sorunu ve likidite riski nasıl yönetilmektedir? Bu soruya aşağıdaki şekilde cevap verilebilir;

- Mevduatlar her ne kadar kısa vadeli açılrsa da mevduat ve fon sahipleri vade sonlarında paralarını bankadan çekmezler. Böylece kısa vadeli görünen mevduatlar aslında döndürülerek uzun vadeli hale gelmiş olurlar. Ancak mevduat sahiplerinin vade sonlarında paralarını çekip çekmeyecekleri bankaca bilinemediği için teknik olarak bu mevduatlar kısa vadeli kabul edilmektedir. Ayrıca mevduat sahiplerinin vade dolmamdan da getirilerinden vazgeçmek suretiyle mevduatlarını çekme hakları bulunmaktadır. Bu da teorik olarak tüm mevduatların aslında kısa vadeli bir yapıda olduğunu göstermektedir.
- Bankacılık sektörü kısa vadeli kaynaklarla uzun vadeli kredileri fonlarken ortaya çıkan likidite riskini son kredi mercii olan Merkez bankasından ya da bankalar arası piyasadan fonlamak suretiyle yönetebilirler.
- Özkaynaklar banka için vadesi olmayan fon kaynağı olması nedeniyle likidite yönetiminde bankaya kolaylık sağlamaktadır.
- Sermaye benzeri uzun vadeli yabancı kaynaklar ile sendikasyon kredileri de likidite yönetimi için bir kolaylık sağlamaktadır.
- Konvansiyonel bankaların herhangi bir likidite sıkışıklığında müşterilerine kullandırdığı (Tüketici kredileri hariç) kredileri geri çağırma imkânı (Bu uygulama Katılım Bankacılığında bulunmamaktadır) likidite yönetimini kolaylaştırmaktadır.

Yukarıda da vurguladığımız gibi ortaklığa dayalı finansman ürünlerinin vade yapısı nedeniyle uygulama imkânı bulamadığı vurgulanırken Katılım Bankalarının orta ve uzun vadeli murabaha (Gayri menkul-araç-taksitli ticari kredi vb.) ve finansal kiralama yapması ile ortaya çıkan likidite riski nasıl yönetilmektedir? Uzun vadeli murabaha, taksitli ticari kredi ve finansal kiralama yapmayı tercih eden Katılım Bankaları neden uzun vadeli kar-zarar ortaklıklarını tercih etmemektedir. Bu soruya verilecek cevap kanımızca ürünlerin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Murabaha ve finansal kiralama (İcare) kredilerinde kredinin anapara ve kar tahsilatı bir sonraki aydan itibaren başlamaktadır. Katılım Bankası bu kredilerde kullandığı sermayeyi ve oluşan karı bir ay sonra geri almaya başlamaktadır. Böylece fon kaynaklarına hem kar hem de anapara ödeme imkânı ve kapasitesini korumaktadır. Ancak mudarebe ve müşareke kredilerinin doğası gereği anapara ve kar tahsilatları ancak projelerin sonuçlanması ile mümkün hale gelebilmektedir. Bu da fon kaynaklarının ve oluşan karın geç dönmesine neden olmaktadır.

3.1.3. Yasal Altyapı ve Mevzuat

Katılım bankaları 5411 sayılı Bankacılık kanununa tabi kuruluşlar olup, faaliyetlerini bu kanun ve ilgili mevzuatlar çerçevesinde sürdürmektedir. Kar-zarar ortaklığı olan mudarebe ve müşareke ürünleri de bu kanunun krediler başlığı altında Madde:48 de; Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayri nakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır. Birinci fıkrada belirtilenlere ilâve olarak, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaiğin finansmanı, ortak yatırımlar veya Kurulca belirlenecek diğer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır, şeklinde düzenlenmiştir.

25 Ocak 2019 tarihli Resmî Gazetede katılım bankalarının fon kullanma yöntemlerini düzenleyen 19.madde de ortaklık yöntemi, gerçek veya tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden, belirli bir faaliyetinden veya belirli bir malın mülkiyetinin edinilmesinden doğacak kâr ve zarara katılmak üzere finansman sağlama amacıyla müşterilerle ortaklık kurulması işlemi olarak tarif edilmektedir. Ortaklık türleri olarak, emek-sermaye ortaklığı (mudarebe), kâr-zarar ortaklığı (müşareke), yatırım ortaklığı (girişim sermayesi), mülkiyet ortaklığı, zirai ortaklıklar sayılmaktadır.

1/8/2019 tarihli ve 30849 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Tekdüzen Hesap Planı Hakkında Yönetmelik uyarınca katılım bankalarının uygulanacak olan tekdüzen hesap planı ve izahnamesinde ortaklık finansmanı şeklinde kullanılacak krediler ve bunlardan elde edilecek gelirler bilanço ve gelir tablosunda aşağıdaki skontlarda takip edilecektir;

Bilanço Kalemleri

120- Kısa Vadeli Ortaklık Finansmanı – T.P

- Öz kaynaklardan
- Katılma Hesaplarından
- Katılma Hesapları Özel Fon Havuzlarından
- Katılma Hesapları Yatırım Vekaleti Havuzlarından

121- Kısa Vadeli Ortaklık Finansmanı- Y.P

- Öz kaynaklardan
- Katılma Hesaplarından
- Katılma Hesapları Özel Fon Havuzlarından
- Katılma Hesapları Yatırım Vekaleti Havuzlarından

140 Orta ve Uzun Vadeli Ortaklık Finansmanı- T.P

141 Orta ve Uzun Vadeli Ortaklık Finansmanı- Y.P

Gelir Tablosu Kalemleri

520 Kısa ve Orta Vadeli Ortaklık Finansmanından Alınan Kar Payları -TP

521 Kısa ve Orta Vadeli Ortaklık Finansmanından Alınan Kar Payları -YP

Yukarıda skontlardan da görüleceği üzere ortaklık finansmanı kredileri vadesine ve para cinsine göre hem kısa vadeli kredi hesaplarında hem de uzun vadeli kredi hesaplarında izlenmektedir. Yine bu kredilerin kaynak yapısına göre ayrıştırıldığı ve Öz kaynaklar, katılma hesapları, katılma hesapları özel fon havuzları ile katılma hesapları yatırım vekaleti havuzlarından kullanılabileceği görülmektedir. Bu

kredilerden elde edilen karlar da gelir tablosu hesaplarında vadesine ve para cinsine göre 520-521 skontlarında gösterilmektedir.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun yayınlamış olduğu Faizsiz finans muhasebe standartlarında Mudarebe ve Müşareke ile ilgili standartlar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Türkiye muhasebe standartları, 2021).

Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 3 Mudârebe Finansmanı

1- Standardın Kapsamı

Bu Standart, katılım bankasının veya faizsiz finans kuruluşunun fon sağlayıcı olarak gerçekleştirdiği Mudârebe finansmanı işlemlerine ve katılım bankasının Mudârebede kullanılmak üzere sağladığı sermayeye ilişkin işlemlere, söz konusu işlemlerin başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen süreçte uygulanır. Bu Standart, katılım bankasının Mudârebe sermayesini; münhasıran kendi fonlarından, kendi fonları ile kısıtlanmamış yatırım hesaplarından oluşan birleştirilmiş fon havuzundan ya da kısıtlanmış yatırım hesaplarından finanse etmiş olmasına bakılmaksızın uygulanır. Bu standart, katılım bankasının Mudârebe kâr veya zararındaki payıyla ilgili işlemlere de uygulanır. Bu Standartta yer alan hükümlerin katılım bankasının ana sözleşmesine ya da faaliyette bulunduğu ülkenin mevzuatına aykırı olması durumunda, söz konusu aykırılık açıklanır.

Bu Standart aşağıdaki hususları kapsamaz:

- a) Mudâribin (müşterinin) defterleri ve Mudârebenin defterlerinde Mudârebe işlemlerinin muhasebeleştirilmesi,*
- b) Katılım bankasının Fıkhî açıdan Mudârebe olarak nitelendirilen kısıtlanmamış yatırım hesapları fonlarını alması,*
- c) Katılım bankasının Mudârib ya da vekil olarak kısıtlanmış yatırım hesabı fonlarını alması ve*
- d) Mudârebe fonunun Zekâtı.*

2- Mudârebe Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

2/1 Mudârebe sermayesinin sözleşme tarihinde finansal tablolara alınması

2/1/1 Mudârebe finansmanı sermayesi (nakdi veya ayni) Mudârebe ödendiğinde veya Mudâribin hesabına yazıldığında finansal tablolara alınır.

2/1/2 Mudârebe sermayesinin taksitler hâlinde ödenmesinin kararlaştırılması durumunda, her bir taksit ödemesi ödeme zamanında finansal tablolara alınır.

2/1/3 Mudârebe sözleşmesinin sonuçlanmasının gelecekte bir olayın meydana gelmesine bağlı olması veya gelecekteki bir zamana ertelenmesi ve Mudârebe sermayesinin ödenmesinin söz konusu olayın meydana gelmesine veya söz konusu zamanın gelmesine bağlı olması durumunda; Mudârebe sermayesi sadece Mudâribe ödendiğinde finansal tablolara alınır.

2/1/4 Mudârebe finansmanı işlemleri katılım bankasının finansal tablolarında “Mudârebe Finansmanı” başlığı altında sunulur. Parasal olmayan varlık şeklinde sağlanan Mudârebe sermayesi, “Parasal Olmayan Mudârebe Varlıkları” olarak raporlanır.

2/2 Mudârebe sermayesinin sözleşme tarihinde ölçümü

2/2/1 Katılım bankasının nakit olarak koyduğu Mudârebe sermayesi, ödenen tutar veya Mudâribin hesabına yazılan tutar üzerinden ölçülür.

2/2/2 Katılım bankasının aynı olarak koyduğu Mudârebe sermayesi (ticari amaçla kullanılacak varlıklar veya teşebbüste kullanılacak parasal olmayan varlıklar), varlıkların gerçeğe uygun değeri (katılım bankası ve müşteri arasında mutabık kalınan değer) üzerinden ölçülür ve varlıkların değerlemesi sonucunda gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında fark ortaya çıkarsa bu fark, katılım bankasının kâr veya zararı olarak finansal tablolara alınır.

2/2/3 Tarafların biri veya her ikisi tarafından katılan sözleşme giderleri (örneğin fizibilite çalışmalarına ilişkin giderler veya diğer benzer giderler), her iki tarafça aksi kararlaştırılmadıkça, Mudârebe sermayesinin bir parçası olarak dikkate alınmaz.

2/3 Mudârebe sermayesinin sözleşme tarihinden sonra raporlama dönemi sonunda ölçümü

2/3/1 Mudârebe sermayesi sözleşme yapıldıktan sonra Madde 2/2’de belirtildiği şekilde ölçülür. Ancak Mudârebe sermayesinin katılım bankasına yapılan herhangi bir geri ödemesi varsa, Mudârebe sermayesinden düşülür.

2/3/2 Mudârebe sermayesinin bir kısmının, işin başlangıcından önce hasar veya diğer sebeplerden dolayı Mudâribin herhangi bir kusur veya ihmali olmaksızın kaybedilmesi durumunda, bu zarar Mudârebe sermayesinden düşülür ve katılım bankasının zararı olarak dikkate alınır. Ancak, zararın işin başlangıcından sonra meydana gelmesi durumunda, bu durum Mudârebe sermayesinin ölçümünü etkilemez.

2/3/3 Mudârebe sermayesinin tamamının Mudâribin herhangi bir kusur veya ihmali olmaksızın kaybedilmesi durumunda, Mudârebe feshedilir ve ilgili hesap kapatılarak ortaya çıkan zarar katılım bankasının zararı olarak dikkate alınır.

2/3/4 Mudârebenin feshedilmesi veya tasfiye edilmesi ve Mudârebe sermayesinin (ortaya çıkan herhangi bir kâr veya zarar dikkate alınarak) hesap kapatıldığında katılım bankasına ödenmemesi durumunda, Mudârebe sermayesi (ortaya çıkan herhangi bir kâr ve zarar dikkate alınarak) Mudâribden alacak olarak finansal tablolara alınır.

2/4 Katılım bankasının Mudârebe kâr veya zararındaki payının finansal tablolara alınması

2/4/1 Katılım bankasının bir raporlama dönemi içinde başlayıp sona eren Mudârebe finansmanı işlemlerindeki payıyla ilişkili kâr veya zarar, tasfiye anında finansal tablolara alınır.

2/4/2 Birden fazla raporlama döneminde devam eden Mudârebe finansmanında, katılım bankası ile Mudârib arasındaki hesabın kısmi yada nihai olarak kapatılması sonucunda katılım bankasının; herhangi bir dönemde kârdan alacağı pay yapılan kâr dağıtımı ölçüsünde, herhangi bir dönemdeki zararı ise bu zarar Mudârebe sermayesinden düşüldüğü ölçüde katılım bankasının o döneme ait hesaplarında finansal tablolara alınır.

2/4/3 Madde 2/3/4'te belirtildiği üzere Mudâribin, tasfiye veya hesabın kapatılmasını takiben katılım bankasının kârdan alacağı payı ödememesi durumunda, ödenecek kâr payı Mudâribden alacak olarak finansal tablolara alınır.

2/4/4 Tasfiyeden kaynaklanan zararlar Mudârebe sermayesi azaltılarak tasfiye sırasında finansal tablolara alınır.

2/4/5 Mudârib kendisine ait kusur veya ihmalden kaynaklanan zararlara katlanır. Bu zararlar Mudâribden alacak olarak finansal tablolara alınır.

2/5 Açıklama hükümleri

2/5/1 Katılım bankasının bir raporlama dönemi içinde Mudârebe varlıklarındaki değer düşüklüğü için bir karşılık ayırması durumunda söz konusu döneme ait finansal tablo dipnotlarında bu durum açıklanır.

/5/2 Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama'daki açıklama hükümleri dikkate alınır.

Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 4 Müşareke Finansmanı

1- Standardın kapsamı

Standart, sabit Müşâreke (kisa veya uzun vadeli) ya da azalan Müşâreke (sahipliğin taraflardan birine geçmesiyle sona eren) yoluyla, katılım bankası veya faizsiz finans kuruluşu tarafından gerçekleştirilen Müşâreke finansmanı işlemlerine uygulanır. Bu Standart, katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki payını; münhasıran kendi fonlarından, kendi fonları ile kısıtlanmamış yatırım hesaplarından oluşan birleştirilmiş fon havuzundan ya da kısıtlanmış yatırım hesaplarından finanse edilmiş olmasına bakılmaksızın uygulanır. Bu Standart, katılım bankasının Müşâreke kâr veya zararındaki payıyla ilgili işlemlere de uygulanır. Bu Standartta yer alan hükümlerin katılım bankasının ana sözleşmesine ya da faaliyette bulunduğu ülkenin mevzuatına aykırı olması durumunda, söz konusu aykırılık açıklanır.

Bu Standart aşağıdaki hususları kapsamaz:

- a) Mudârebe,
- b) Katılım,
- c) Müşâreke fonlarının Zekâtı ve
- d) Ortağın (müşterinin) defterleri ve Müşârekenin kayıtlarında Müşâreke işlemlerinin muhasebeleştirilmesi. (Paragraf 2)

Müşâreke Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

2/1 Katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki payının sözleşme tarihinde finansal tablolara alınması

Katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki payı (nakdi veya aynı), ortağa ödendiğinde veya Müşâreke hesabında ortağın kullanımına hazır hâle getirildiğinde finansal tablolara alınır. Bu pay, katılım bankasının kayıtlarında (müşterinin adıyla birlikte) Müşâreke finansmanı hesabının altında sunulur ve finansal tablolarda “Müşâreke Finansmanı” başlığı altında gösterilir.

2/2 Katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki payının sözleşme tarihinde ölçümü

2/2/1 Katılım bankasının nakit olarak koyduğu Müşâreke sermayesindeki payı, ödenen tutar veya Müşâreke hesabında ortağın kullanımına hazır hâle getirilen tutar üzerinden ölçülür.

2/2/2 Katılım bankasının aynı olarak koyduğu Müşâreke sermayesindeki payı (ticari amaçla kullanılacak varlıklar veya teşebbüste kullanılacak parasal olmayan varlıklar), varlıkların gerçeğe uygun değeri (ortaklar arasında mutabık kalınan değer) üzerinden ölçülür ve varlıkların değerlemesi sonucunda gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında fark ortaya çıkarsa bu fark, katılım bankasının kâr veya zararı olarak finansal tablolara alınır.

2/2/3 Tarafların biri veya her ikisi tarafından katlanılan sözleşme giderleri (fizibilite çalışmalarına ilişkin giderler veya diğer benzeri giderler), her iki tarafça aksi kararlaştırılmadıkça, Müşâreke sermayesinin bir parçası olarak dikkate alınmaz.

2/3 Katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki payının sözleşme tarihinden sonra raporlama dönemi sonunda ölçümü

2/3/1 Katılım bankasının sabit Müşâreke sermayesindeki payı, raporlama dönemi sonunda tarihi maliyeti (ödenen tutar veya varlığın sözleşme tarihinde tespit edilen değeri) üzerinden ölçülür.

2/3/2 Katılım bankasının azalan Müşâreke sermayesindeki payı, raporlama dönemi sonunda ortağa devredilen her tür payın (bu tür bir devir, gerçeğe uygun değer üzerinden yapılan satışla gerçekleşmektedir) tarihi maliyeti düşüldükten sonra kalan payın tarihi maliyeti üzerinden ölçülür. Tarihi

maliyet ile gerçeğe uygun değer arasındaki fark, kâr veya zarar olarak katılım bankasının gelir tablosuna alınır.

2/3/3 Tüm payların ortağa devri yapılmadan önce azalan Müşârekenin tasfiye edilmesi hâlinde, katılım bankasının payı dolayısıyla geri kazandığı tutar karşılığında katılım bankasının Müşâreke finansmanı hesabı alacaklandırılır ve varsa ortaya çıkan kâr veya zarar, diğer bir ifadeyle söz konusu payın defter değeri ile geri kazanılan tutar arasındaki fark, katılım bankasının gelir tablosuna alınır.

2/3/4 Müşârekenin feshedilmesi veya tasfiye edilmesi ve katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki muaccel hâle gelen payının (ortaya çıkan herhangi bir kâr veya zarar dikkate alınarak) hesap kapatıldığında Katılım bankasının bir raporlama dönemi içinde başlayıp sona eren Müşâreke finansmanı işlemlerindeki payıyla ilişkili kâr veya zarar, tasfiye anında katılım bankasının hesaplarında finansal tablolara alınır.

2/4 Katılım bankasının Müşâreke kâr veya zararındaki payının finansal tablolara alınması

2/4/1 Katılım bankasının bir raporlama dönemi içinde başlayıp sona eren Müşâreke finansmanı işlemlerindeki payıyla ilişkili kâr veya zarar, tasfiye anında katılım bankasının hesaplarında finansal tablolara alınır.

2/4/2 Birden fazla raporlama döneminde devam eden sabit Müşâreke, katılım bankası ile ortak arasındaki hesabın kısmi ya da nihai olarak kapatılması sonucunda katılım bankasının herhangi bir dönemde kârdan alacağı pay yapılan kâr dağıtımı ölçüsünde, herhangi bir dönemdeki zararı ise bu zarar katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki payından düşüldüğü ölçüde katılım bankasının o döneme ait hesaplarında finansal tablolara alınır.

2/4/2 Birden fazla raporlama döneminde devam eden sabit Müşâreke, katılım bankası ile ortak arasındaki hesabın kısmi ya da nihai olarak kapatılması sonucunda katılım bankasının herhangi bir dönemde kârdan alacağı pay yapılan kâr dağıtımı ölçüsünde, herhangi bir dönemdeki zararı ise bu zarar katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki payından

düşüldüğü ölçüde katılım bankasının o döneme ait hesaplarında finansal tablolara alınır.

2/4/3 Madde 2/4/2, katılım bankasının Müşâreke sermayesindeki ve kâr veya zarardaki payında meydana gelen azalışlar dikkate alınarak, bir raporlama döneminden daha uzun süre devam eden azalan Müşârekeye de uygulanır.

2/4/4 Madde 2/3/4'te belirtildiği üzere ortağın, tasfiye veya hesabın kapatılmasını takiben katılım bankasının kârdaki muaccel hâle gelen payını ödememesi durumunda, muaccel hâle gelen söz konusu pay ortaktan alacak olarak finansal tablolara alınır.

2/4/5 Müşâreke de ortağın kusur veya ihmalden dolayı zarara katlanması durumunda, katılım bankasının bu tür zarardaki payı ortak tarafından karşılanır. Bu zararlar ortaktan alacak olarak finansal tablolara alınır.

2/4/6 Katılım bankasının Madde 2/3/4 ve 2/4/4'te belirtilen getirilerdeki ödenmemiş payı, Müşâreke alacakları hesabına kaydedilir. Bu alacakların tahsilinin şüpheli hâle gelmesi durumunda söz konusu alacaklar için karşılık ayrılır.

2/5 Açıklama hükümleri

2/5/1 Katılım bankasının bir raporlama dönemi içinde Müşâreke finansmanı işlemlerindeki sermayesinde ortaya çıkan kayıplar için bir karşılık ayırması durumunda, söz konusu döneme ait finansal tablo dipnotlarında bu durum açıklanır.

2/5/2 Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama'daki açıklama hükümleri dikkate alınır.

Yukarıda verilen ortaklık finansmanına yönelik kanun ve mevzuat düzenlemeleri genel esaslar olarak yer almaktadır. Ancak uygulamaya dönük olarak detay mevzuat ile taraflar ve üçüncü şahıslar açısından ortaya çıkabilecek hukuki anlaşmazlıklar durumunda uygulanması gereken hususları kapsayan bir düzenleme ihtiyacı ortadadır. Bu düzenlemeler olmadan ürünün uygulamaya geçirilmesi taraflar arasında ciddi sorunlara yol açabilecek ve ortaklık modellerinin gelişimi önünde ciddi bir engel teşkil edecektir.

Katılım bankaları, 5411 sayılı yasa ile Bankacılık kanunu düzenlemelerine tabi olduktan sonra BDDK tarafından çıkarılan tüm düzenlemelere de dahil olmuşlardır. Ancak Katılım Bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık uygulamalarında farklılık olduğu durumlarda Katılım bankaları ile ilgili özgün durumlar bu düzenlemeler içinde ayrıca belirtilmiştir. Keza aynı durum TCMB düzenlemelerinde de görülmektedir. Merkez Bankasının yayınladığı yönetmeliklerde konvansiyonel bankacılık düzenlemelerine ek olarak katılım bankaları için de uyulması gereken durumlar ayrıca belirtilmektedir.

Yukarıda kanun ve mevzuata ilişkin ortaya konulan düzenlemeler konvansiyonel bankacılık yasalarının içerisine derç edilmiş olup, İslami esaslara göre faaliyet gösteren katılım bankaları için müstakil bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır. Bu konu en çok eleştiri alan ve bu alanda düzenleme beklentisi olan noktalardan birisidir. Sektörün ekosistemini içine alacak bağımsız bir Katılım finans kanunu ve buna bağlı mevzuat ihtiyacı ortadadır.

Bankacılık kanununun konvansiyonel bankalar ve katılımcı bankalar için ortaklıklar oluşturması, katılımcı bankaları hayata geçirmektedir. Düzenleyici altyapı, katılımcı bankaların faaliyet alanlarını sınırlandırmaktadır. Katılım bankaları tüm şirketlerle işbirliği yapamaz veya tüm şirketlerle işlem yapamaz. Bankacılık kanunu bu konuda sınırlıdır. Faizsiz finans sisteminin yaygınlaştırılması hükümetin kısa vadeli hedeflerinden biri olmasına rağmen özellikle son 4-5 yılda istenilen noktaya ulaşamamıştır. Ürünler, kanunen aşılamayacak ve uygulanamayacak bir standarda sahip olduğunda, bu ürünler yokmuş veya uygulanamazmış gibi bir görüntü ortaya çıkacaktır. Kısacası, kitle fonlaması bankalarının karşılaştığı en büyük sorun bankacılık hukukudur. Belgede, anonim bankaların belirli vergilerden muaf tutuldukları veya vergi indirim imtiyazlarından yararlandıkları öne sürüldü. Sistem gelişse veya hükümet teşvikler getirse bile sorun yine esas olarak yasada olacaktır. Bu konuda müdahil olan bankalar için özel mevzuatın olması ve burada daha net sınırlar çizilmesi yasal zemini güçlendirmektedir. Aksi takdirde vergi ve bankacılık kanunlarında iyileştirmeler engellenmeye devam edecektir. Hukuki zeminin tam olarak oluşmamış olması mudaraba finansmanının uygulanmasını engellemektedir (Eğri ve Sağlam, 2020: 211).

Katılım bankalarının ürün ve hizmetleri öncelikle İslam fikhinin denetim ve onayından sonra uygulamaya konulmaktadır. Ancak meri yasa ve mevzuatlarla çeliştiği

durumlarda fihki kurallar ikinci planda kalmakta, uygulama ve ürünle ilgili ortaya çıkan sorunlar mevcut yasalar çerçevesinde bazen fıkha aykırı olarak çözülebilmektedir. Bu da söz konusu ürünleri tam olarak kendi doğaları içinde uygulama imkanını ortadan kaldırmakta, ürünlerin gelişimine engel olmaktadır. Zerka ve Neccar (ez-Zerka & en-Neccar, 2003, s. 60-62) İslami bankaların ortaklığa dayalı finansman ürünleri yerine yüzde seksenlere varan oranda murabahaya yönelmelerinin makul sebepleri olduğunu vurgularken, bu sebepler arasında İslam ülkelerinde yürürlükte olan mevzuatın fıkıhta bahis mevzu edilen şirketlerin uygulamasına müsait bulunmadığına vurgu yapmaktadır.

Tablo 3. 7: Katılım Bankaları (Eski Ünvanı ile Özel Finans Kurumları) Hakkında Kuruluşlarından Günümüze Kadar Yürürlüğe Konulan Mevzuat Dizini

Resmî Gazetenin		Düzenlemenin Mahiyeti
Tarihi	Sayısı	
19/12/1983	18256	Özel Finans Kurumları (ÖFK) Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
25/02/1984	18323	ÖFK Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Karara İlişkin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Tebliği
21/03/1984	18348	ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 84/7833 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
21/03/1984	18348	T.C. Merkez Bankası 1 No.lu Tebliği
11/12/1985	18955	ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 85/10129 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
02/10/1991	21009	ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 91/2130 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
27/05/1992	21240	T.C. Merkez Bankası 2 No.lu Tebliği
13/01/1994	21817	ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 93/5104 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
02/06/1994	21948	T.C. Merkez Bankası 3 No.lu Tebliği
27/01/1995	22184	T.C. Merkez Bankası 3 No.lu Tebliği
11/01/1997	22874	ÖFK'nın Şube Açma Esaslarına İlişkin Hazine Müsteşarlığı Tebliği
11/01/1997	22874	Hazine Müsteşarlığının, ÖFK'nın Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnameye İlişkin Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayrinakdi Yükümlülükler Standart Rasyosu Tebliği
11/04/1997	7 22961	25/02/1984 tarih ve 18323 sayılı Resmî Gazetede Yayımlanan Tebliğde Değişiklik Yapılması Hakkında Hazine Müsteşarlığı Tebliği
26/11/1997	23182	T.C. Merkez Bankası 5 No.lu Tebliği

05/03/1998	23277	ÖFK'nın Şube Açma Esaslarına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Hazine Müsteşarlığı Tebliği
05/06/1998	23363	T.C. Merkez Bankası 6 No.lu Tebliği
25/09/1998	23474	ÖFK Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılması Hakkında Hazine Müsteşarlığı Tebliği
06/11/1998	23515	T.C. Merkez Bankası 7 No.lu Tebliği
01/12/1998	23540 (Mük.)	ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair 98/12065 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
13/02/1999	9 23610	T.C. Merkez Bankası 8 No.lu Tebliği
11/12/1999	23903	ÖFK'nın Kurulması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair 99/13621 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
19/12/1999	23911	4389 Sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4491 Sayılı Kanun
25/11/2000	24241	T.C. Merkez Bankası 9 No.lu Tebliği
29/05/2001	24416	4389 Sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4672 Sayılı Kanun
20/09/2001	24529	ÖFK'nın Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik
26/10/2001	24565	Özel Finans Kurumları Birliği Statüsü
07/03/2002	24688	ÖFK'nın Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
18/09/2002	24880	Özel Finans Kurumları Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliği
31/12/2002	24980	ÖFK'nın Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
20/06/2003	25144	ÖFK'nın Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
27/06/2003	25151	Özel Finans Kurumları Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik
22/04/2004	25441	ÖFK'nın Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
10/11/2004	25639	ÖFK'nın Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
01/11/2005	25983	5411 Sayılı Bankacılık Kanunu
28/02/2006	26094	Türkiye Katılım Bankaları Birliği Statüsü
26/01/2007	26415 (Mük.)	Katılım Bankalarının Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ (THP Tebliği)
01.04.2010	27539	Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkarılan Seri:III, No:43 sayılı "Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ"
13.02.2011	6111	Kira sertifikalarının vergilendirilmesi ile ilgili yasal düzenleme
07.06.2013	28670	III-61.1 sayılı "Kira Sertifikaları

22.02.2018	7736 (BDDK)	Katılım bankacılığına ilişkin meslek ilke ve standartlarını belirlemek üzere Türkiye Katılım Bankaları Birliği tarafından bir komite oluşturulması
02.04.2018	253 (TKBB)	TKBB bünyesinde oluşturulacak olan Danışma Kurulu'na ilişkin usul ve esaslar
18.10.2018	30569	“Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
18.10.2018	30569	“Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
18.10.2018	30569	Katılım Bankalarının Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı Ve İzahnamesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ
25.01.2019	30666	Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
27.04.2019	30757	“Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılabilecek Bağış ve Yardımlara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”
14.09.2019	30888	Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ

Kaynak: TKBB, 2021.

2015 yılında TKBB ortaklığı ile hazırlanan Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesinde (2015-2025) sektörün gelişimi için yapılması gereken yasal düzenleme ve çalışmalar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (TKBB, 2021);

- Faizsiz finans sistemi ülke içinde güçlenecek, insan kaynağı, ürün, hizmet çeşitliliği arttırılacak, politika geliştirme süreçlerine destek olması için araç ve mekanizmalar geliştirilecektir.
- Katılım bankacılığının yaygın biçimde kullanılması için yeni iş modeli ve pencere sistemi uygulama düzenlemeleri getirilecektir.
- Kamu yatırımlarında finansman için kira sertifikası ihraçları yaygınlaştırılacaktır.
- Faizsiz finansal denetim standartları geliştirilecektir.

- Emtia murabahası işlemlerinin yerel olarak gerçekleştirilebilmesi amacıyla elektronik ürün senedi, kira sertifikası ya da hisse senedi portföyü temelli platformlar oluşturulacaktır.
- Faizsiz finans sistemine yönelik kamuoyu bilgilendirmeleri yapılacaktır.
- Kurumsal yönetim sistemi oluşturularak uluslararası standartlarla uyum sağlanacaktır.
- Bu alanda bütüncül veri raporlama yapısı meydana getirilecektir.
- Ürün ve hizmet çeşitliliği için düzenlemeler getirilecektir.
- Yurt içi kaynakları korumak için katılım reasürans fonu kurulacaktır.
- Kira sertifikası ihracı için hukuki düzenlemeler getirilecektir.
- Katılım sigortacılığını risk gruplarını da içeren teşvikler yaygınlaştırılacaktır.

3.1.4. Yönetim Politikaları, Organizasyon Yapısı ve Uzman Personel Sorunu

Katılım bankalarında ortaklığa dayalı fon kullandırım ürünleri olan mudarebe ve müşarekenin uygulanması ve yaygınlaştırılması konusunda atılacak ilk adım banka yönetiminin bu ürünlerin kullanılması konusunda kararlılıkları ile bu ürünlere bankaların kredi politikalarında yer verilmesidir. Yönetimin bu konuda kararlı olması organizasyonel yapıyı ve bu işlerle ilgilenecek personel istihdamını ve eğitimini beraberinde getirecektir.

Canbaz (2020) mudarebe ve müşareke ürününün yaygınlaşmasının önündeki engellerden biri olarak çalışanlara bağlı nedenleri göstermektedir. Ona göre işlemi yapacak nitelikli personel eksikliği ve uzman personel ihtiyacı bu ürünlerin uygulanması önünde engel teşkil etmektedir. Doğru yatırım kararları almak için de bu konuda uzmanlaşmış nitelikli ve eğitilmiş personele ihtiyaç vardır.

Dinç (2019) mudarebe ve müşareke finansmanlarının uygulanacağı sektör ve müşteri seçimleri konusunda uzman personel ihtiyacına vurgu yaparken bu ihtiyacın banka tarafından karşılanabilmesi için murabaha ürününün sağlıklı uygulanması gerektiği ve bu uygulamadan birikecek bilgi ve tecrübenin Ortaklığa dayalı finans için önemli bir çıktı sağlayacağı görüşündedir. Yazar faizsiz finans kurumlarının mudarebe ve müşareke finansmanını uygulama konusunda kredi politikalarında bir pay ve tutar tabanı belirlemediğini de önemli bir eksiklik olarak görmektedir.

Bağcı (2019) doğru mudaribin seçimi ve işe gerekli özenin gösterilmesi konusunun katılım bankaları açısından sorun teşkil ettiğini bu nedenle bankaların doğru ortağın

seçiminde risk almak istemediklerini vurgulamıştır. Doğru ortağın seçimi bankanın bu konuda yetişmiş tecrübeli ve eğimli çalışanları tarafından yapılacaktır. Buradaki eksiklik ise ortak seçiminde yanlışlara yol açabilecektir. Ortak seçiminin yanından yönetsel sorunlar başlığı altında ise katılım bankalarının işletmeciyi yönlendirecek denetleyecek ve yönetime katılacak uzman personel eksikliği vurgulanmıştır. Ayrıca tarafları mudarebe ortaklığı için buluşturacak nitelikli platformların bulunmaması da organizasyonel bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır.

Mudarebe finansmanının Katılım Bankalarında uygulanmasının ahlaki risk yönünden değerlendirilmesi çalışmasında Eğri ve Sağlam (2020), mudarebe modelinin katılım bankalarında tercih edilme oranının düşük olmasının sebeplerinden biri olarak, ticari olgunluk seviyesi ve denetim sorununa vurgu yapmıştır. Ticari olgunluk seviyesi katılım bankalarının ortaklık yaptıkları kişi ve sektörlerde edindikleri bilgi ve tecrübe birikimin bir sonucudur. Bu da zaman içinde konusunda uzman ve tecrübeli personellerin varlığı ile mümkün olacaktır.

Tunç (2010) kar-zarar projelerinin katılım bankalarının asli fonksiyonlarına daha uygun olmakla birlikte kullanılan fon toplamı içindeki payının düşüklüğüne vurgu yaparken, bu durumun nedenlerinden biri olarak; katılım bankalarının çok sayıda sektörü ve projeyi değerlendirip, takip edecek yeterli teknik ekip ve donanımının henüz bulunmadığını söylemektedir.

Onat (2019) Türkiye’de katılım bankacılığının likidite yönetimini incelediği çalışmasında katılım bankalarının mudarebe ve müshareke ürünlerini aktif olarak çok fazla kullanmadığı tesbitini yaparken tecrübeli ve uzman personel eksikliğinden kaynaklı olarak ortak seçimi ile yatırım sürecinin takibinde zorluklar yaşanabileceğini belirtmektedir.

Emeç (2019) “Değişen dünyada ortaklık temelli finansman ve katılım bankalarındaki yeri “başlıklı çalışmasında Ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin katılım bankalarında gelişmemesinin nedenlerinden birisi olarak Ortaklığa dayalı finansmanın kullanıldığı alanlar itibariyle teknik, bilgi ve tecrübe bakımından uzmanlık eksikliğini görmektedir. Ayrıca bu bankaların daha önce yaptıkları ortaklıklarda yaşadıkları olumsuz tecrübelerin de banka yönetimlerinin bu ürünlere mesafeli yaklaşmasına yol açtığı tesbitidir.

Çelik (2017) “Meşru bir yatırım aracı olarak mudarebe ve günümüzde kullanımı” başlıklı çalışmasında mudarebenin kullanımının yaygın olmama nedenleri arasında, ürünü uygulayacak ehil ve nitelikli eleman eksikliğini görmektedir.

Tunç (2010) katılım bankalarının çok sayıda sektörü ve projeyi değerlendirip takip edecek yeterli teknik ekibe ve donanımına henüz sahip olmadığını düşünmektedir. Ancak önümüzdeki dönemde katılım bankalarının düşen murabaha karları nedeniyle daha fazla kar elde etmek için kar-zarar projelerine yöneleceği, şube ve çalışan sayılarındaki artış ve proje ekiplerinin oluşturulmasının bu yönelimi destekleyeceği iddiasındadır.

Nouman ve Ullah (Eğri ve Sağlam, 2020: 204) kâr- zarar ortaklığı üzerine yapılan çalışmaları derledikleri makalelerinde, İslami bankacılık açısından literatürde yer alan sorunları detaylı bir şekilde özetlemişlerdir. Buna göre, üst yönetimin ilgisizliği ve kalifiye insan kaynağı eksikliği bu sorunlar arasında yer almaktadır.

Çizakça (1993) İslami bankaların hangi nedenlerle mudarebe ya da müşareke yerine murabahayı tercih ettiklerini ortaya koyarken, Katılım Bankası yöneticilerinin kökeninin konvansiyonel bankalardan gelmesi nedeniyle uzmanlık gerektiren bu ürünleri uygulamakta zorlandıklarını söylemektedir. Ona göre;

- Konvansiyonel banka rekabeti nedeniyle İslami bankaların mudilerine en az konvansiyonel bankalar kadar getiri verme baskısı hissetmeleri,
- Enflasyonun uzun dönem yatırımlarını riskli hale getirmesi,
- Mudarebe ve müşareke ürünlerinde ortağın çok iyi incelenmesi, kontrol edilmesi, desteklenmesi ihtiyacından dolayı yetişmiş personellerin istihdamı gibi nedenlerden dolayı yöneticilerin suçlanmasının doğru olmadığı kanaatindedir.

Çizakça, diğer birçok yazardan farklı olarak ortağın seçimi, işin takibi ve yönetimi gibi konularda Katılım Bankaları yerine bu görevlerin, kurulacak risk sermayesi şirketleri tarafından yapılabileceği önerisini getirmektedir. Bu sayede Katılım Bankaları bu konuda yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duymayacaktır.

Kumaş ve Abdullayev (2016) de mudarebe finansının yaygın şekilde kullanılmasının önündeki engellerinden biri olarak banka yöneticisi ve çalışanlarının İslam’ın finans mantığını bilmemeleri veya zaman zaman göz ardı etmelerini görmektedir.

Türkiye Katılım bankaları birliği tarafından yayınlanan strateji güncelleme belgesinde de katılım bankası ürünlerinin kullanımı ve yaygınlaştırılması konusunda alınacak aksiyonlar arasında uzmanlaşmış personel sayısının artırılması, personel yetkinliklerinin geliştirilmesi ve gerekli teşvik politikalarının geliştirilmesine yer verilmiştir.

Yukarıda konunun uzmanları tarafından dile getirilen organizasyonel tecrübe, bilgi birikimi ve uzman personel eksikliği mudarebe ve müşareke ürününün uygulanması önündeki önemli engellerden biri olarak durmaktadır. Katılım Bankası çalışanlarının önemli bir kısmının üniversite eğitimi almış insanlardan oluşması, bu insanların memur zihniyetinin ağır basması, daha önce ciddi bir ticari tecrübelerinin olmaması ve tacir mantığının edinilmemiş olması, kredi bakış açılarının sağlam teminat ve düşük riskli işlemlere yönelik gelişmesi, yüksek riskli ve getirisi belirsizlik içeren ortaklıklar için teşvik edici ve cesaret verici görünmemektedir.

3.1.5. Ürünle İlgili Sorunlar: Kredi Riski, Sermayenin Kaybı, Karın Hesaplanması ve Dağıtım Sorunu

Türkiye’de katılım bankacılığında ve Dünyada İslami bankacılık modellerinde ortaklığa dayalı finansman modelleri olan mudarebe ve müşarekenin kullanımında ortaya çıkan en önemli sorunlardan birisi de kredi riskidir. Genel olarak bankacılık ve finans teorisinde bankalar kredi politikalarında düşük risk, garantili ve yüksek getiri prensibine göre hareket ederler. Düşük riskin olduğu yerde getirinin de düşük olması beklenir. Ancak bankalar riski en aza indirici, karı ise en fazlaya çıkaran politikalar doğrultusunda kredi vermeye çalışmaktadır. Bankalar bunu yaparken sermayedarların ve fon sağlayıcıların beklentilerini de dikkate almak zorundadırlar. Katılım bankaları benzer kredi ürünleri arasından teminatı güçlü, zarar riski az ve garantili getirisi en iyi olan kredi yöntemini ana ürün olarak benimsemektedir. Bu ürün de murabahadır. Murabaha bir malın satıcıdan peşin alınması ve belli bir kar ilave edilerek banka müşterisine vadeli satılması işlemidir. İşlem başından sonuna kadar maliyeti, karı, masrafları ve kredi vadesi belli olan, işlemin sonunda bankanın ve fon sahiplerinin ne tutarda kar elde edecekleri teorik olarak sözleşme aşamasında belli olan bir üründür. Bu ürünle kredi kullanımı yapan firma da belirlenen vadede kendi işlerinden bağımsız olarak ne kadar finansman yüküne girdiğini, hangi vadede ödeyeceğini bilmektedir. Katılım bankasının aldığı risk kredi geri dönüşü ile ilgili performans riskidir. Kredi kullanan şirketin faaliyetlerinin sonucundan bağımsız olarak vadesi geldiğinde karını

tahsil edecektir. Bu kredi işleminde zarar riski ise alacağın tahsil edilmemesinden kaynaklıdır. Kredi alan firma, faaliyetleri sonucunda zarar dahi etse bankaya olan borcunu ödemekle yükümlüdür. Banka bu yükümlülüğün yerine getirilmesi amacıyla işlemin başında firmadan maddi ve gayri maddi teminat (Kefalet) alarak alacağını güvence altına alabilmektedir.

Ancak ortaklık finansmanında katılım bankaları için doğası gereği ortak oldukları kişi veya şirketle yaptıkları sözleşmede işin sonucunda oluşacak kar veya zarara ortaklırlar. Eğer ortaklığın sonunda zarar oluşursa hem banka hem de diğer ortak, sermayeleri nispetinde zarar edeceklerdir. Mudarebede banka sermayesinden, mudarib ise emeğinin karşılığı olan kardan mahrum kalacaklardır. Müşarekede ise her iki taraf da sermayeleri nispetinde zarar edeceklerdir. Bu durumda katılım bankaları Ortaklığa dayalı finans ürünlerini uygularken, işlemin başında kar-zararın ve işin vadesinin kesin olarak bilinmemesinden kaynaklı belirsizlikleri yönetmek durumunda hem de kar dağıtımından kaynaklı sorunlarla uğraşmak zorunda kalmaktadır. Bu zorluklar, katılım bankalarını bu ürünlere mukayeseyle uygulaması kolay, sonuçları daha net ve teminat bakımından daha sağlam olan murabaha ürününe yönlendirmektedir. Fon sağlayıcıların ve sermayedarların beklentileri de bu yöndedir. Bunun yanında konvansiyonel bankalarla rekabet halindeki katılım bankalarının sektör karlılıklarını yakalaması, benzer fon sağlayıcıları ve kredi kullanıcılarıyla muhatap olması, faaliyetlerinin sonuçlarının daha öngörülebilir, ölçülebilir, denetlenebilir ve raporlanabilir olmasını gerektirmektedir. Bu açıdan murabaha, finansal kiralama gibi ürünlerin yaygın ve ana ürün olarak kullanmaları kaçınılmaz olmaktadır.

Canbaz (2020) mudarebe ve müşarekenin uygulanması önündeki engelleri sıralarken riskle ilgili nedenler başlığı altında; murabaha ile mukayese kapsamında kar garantisi, teminatlanma ve kredi riskini vurgulamıştır. Proje karı ile ilgili nedenler altında ise karın ne zaman ve ne miktarda oluşacağını belirsizliği, yüksek riskli ortaklık, vade belirsizliği, katılım bankasının yatırdığı paranın tümüyle batması riski ve likidite riski konularını değerlendirilmiştir.

Dinç (2019) konuya firmaların karlılık beklentileri üzerinden yaklaşmıştır. Ona göre ortalamanın üzerinde kar eden firmalar mudarebe ve müşarekeden doğacak yüksek karları katılım bankası ile paylaşmaya yanaşmayacaklardır. Bu firmalar enflasyon etrafında şekillenen borç işlemlerini tercih ederken ortalamanın altında kar eden firmalarla da bankalar çalışmayı tercih etmeyeceklerdir. Ortalama üzerinde kar eden

firmalar faizsiz finans kurumlarının ortaklığını kabul ettikleri takdirde bu kurumların ortalamasının üzerinde kar beklentileri nedeniyle zor durumda kalabilirler. Tunç (2010) kar-zarar projelerinin katılım bankalarının asli fonksiyonlarına daha uygun olmakla birlikte kullanılan fon toplamı içindeki payının düşüklüğüne vurgu yaparken, katılım bankalarının kurumsal finansman desteği (murabaha) gibi yöntemleri kolaylıkla uygulama imkânı varken ilave risk üstlenmek konusunda fazla istekli olmayacakları tesbitinde bulunmaktadır.

Emeç (2019) Risklilik konusunda, borç temelli murabaha riskinin Ortaklığa dayalı finansmana göre daha az riskli olmasına vurgu yaparken, Yanpar (2014) Mudarebe tipi finansmanın İslami bankalar için çok ciddi sorunlar taşıdığını gerek mudarebe gerekse müşareke tipi finansmanda İslami banka açısından esas sorunun yasal mevzuat veya karın elde edilme aşamasındaki süreden ziyade olası bir zarar durumunda bankacılık açısından oluşacak riskin getirdiği komplikasyonlar olduğunu belirtmektedir. Bankanın mudarebe ve müşareke yöntemleri ile kullandığı finansmanların zarar etmeleri durumunda fon sağlayan tasarruf sahibi katılımcıların bu zararları üslenmeye istekli olmadıkları, zarar riskinin yüksek olması nedeniyle paralarını İslami bankalara yönlendirmeyeceklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla tasarruf sahiplerinin zarar riskini üstlenmek istememeleri İslami bankaların bu tür riskli ortaklıklara girmelerini engellemekte ve karın daha garanti olduğu murabaha türü ürünleri öne çıkarmaktadır. Fon sağlayıcıların zararı üstlenmeye istekli olup olmadıkları konusunda İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği iş birliği ile hazırlanan “Faizsiz Finansal Okuryazarlık Araştırmasının sonuçları (Dinç, 2020) bize bir fikir vermektedir. Bu araştırmaya göre katılımcıların %50’lik kısmı risk paylaşımı temelli modellerin sonucuna katlanmayı göze almaktadır. Ancak diğer %50’lik kısmın da riskten uzak durmak istedikleri görülmektedir. Yarı yarıya bir oranın Katılım bankalarını bu konuda ne derece teşvik edeceği tartışmalıdır.

Tunç (2010) Katılım bankalarının topladığı fonları kurumsal finansman desteği (murabaha) yöntemi ile kolaylıkla kullandırabildiği sürece daha fazla risk üstlenmek konusunda isteksiz olacaklarını iddia etmektedir. Tunç’un bu ürünlerle ilgili değindiği bir başka sorun, uzun vadeli projelerde kar dağıtımının gecikmesidir. Fon sahipleri bu durumda bu projelere kaynak aktarma isteklerini azaltmakta dolayısıyla katılım bankalarının fon toplama kapasitelerini düşürme riski taşımaktadır.

Khan (2018: 302) faize dayalı finansal işlemlerin, faiz oranlarının fon talep ve arzı ile belirlendiği hazır bir piyasaya sahipken, kar-zarar ortaklığı projeleri için böyle bir piyasanın bulunmaması, İslami banka ile müşterisi arasında kar paylaşım oranlarının belirlenmesi konusunda haksızlıklara yol açabileceğini söylemektedir. Chapra'da kar-zarar ortaklığının uygulanamamasının nedenlerinden biri olarak; finansal yükümlülüklerin geç çözülmesi ile ilgili riskleri asgariye indirmek için gerekli kurumların bulunmaması olduğunu düşünmektedir. Dar ve Presley (2000) kar-zarar ortaklıklarının bankaya karşı işletmeleri daha az kar göstermeye teşvik edici özelliği bulunduğunu, karın yüksek çıkmasının bankaya daha fazla kar ödemesi yapacak olan işletmeleri karı gizlemeye yönlendireceği kanaatindedir.

Özulucan ve Özdemir (2010: 40) kar-zarar ortaklığı yönteminin katılım bankaları açısından daha riskli bir fon kullandırma yöntemi olduğundan uygulamada fazlaca yer bulamadığı tesbitini yapmaktadır. Çizakça (1993) ise enflasyonun uzun dönem yatırımlarını riskli hale getirmesine vurgu yapmaktadır. Kumaş ve Abdullayev (2016) de mevduat sahiplerinin ve bankaların riskli yatırımları tercih etmemelerinin bu ürünlerin uygulamasında önemli engellerden biri olarak görmektedir.

Ürünle ilgili risklerden kredi riski ve sermaye kaybı konusu kolay alışabilecek risklerden olmamakla birlikte firmaların ve ortaklık yapılacak sektörün seçiminde katılım bankalarının bu ürünleri uygulamadaki başarısı ve elde edilecek tecrübe işleri zamanla daha az riskli hale getirebilecektir. Ancak her ne kadar ortak ve sektör seçimi doğru yapılırsa dahi ticari faaliyetlerin sonucunu ortaklığın başında kestirebilmek her zaman mümkün olmayacaktır. Murabaha kredilerinde de firmalara kullandırılan fonların geri dönüşünde tahsilat sorunları ve sermaye kayıpları yaşanmaktadır. Ancak bankanın teminatlar alarak kendisini mudarebe ve müşarekeye göre daha korunaklı hale getirdiği bir gerçektir. Karın taraflar arasında dağıtım oranlarının tesbiti işlemin başında belli olsa dahi ortaklığın sonunda ne kadar kar oluşacağı işin başında belli olmamaktadır. Karın iş sonunda ortaya çıkması kar dağıtım sorununu da ötelemektedir. Ancak vade uzunluğu ve karın reeskont edilememesi meselesi fon sahiplerine kar dağıtımını geciktirmektedir. Faaliyetler sonuçlanmadan ya da devam ederken oluşan karın dağıtımını ile ilgili geliştirilmiş ve kabul görmüş bir usul de henüz bulunmamaktadır. Bu ürünler yaygınlaşmadan bu sorunlara yönelik çözümler üzerinde de sağlıklı gelişmelerin olması beklenmemelidir.

3.1.6. Taraflarla İlgili Sorunlar: Güven, Yönetim ve Denetim Sorunu

Katılım bankalarında ortaklığa dayalı finansman yöntemi olan mudarebe ve müşareke finansmanının uygulanması önündeki engellerin bir kısmı ürünle ilgili iken bir kısmı da ortaklardan ve bunların arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Ticari faaliyetlerde tarafların birbirine güvenmesi iktisadi faaliyetleri yönlendiren ve etkileyen önemli unsurlardan biridir. Bankalar kredi kullandırırken üründen bağımsız olarak tüm işlemlerinde müşterisine güven duymak ister. Ayrıca müşterilerinin de kendisine güven duymasını sağlamak durumundadır. Bankacılık mesleği güven üzerine inşa edilmiştir. Fon sağlayanlar paralarını bankalara güvendiği için emanet etmektedirler. Kredi kullanan müşteriler de kredi işleminden bağımsız olarak hem hesaplarını ve varlıklarını bankalara emanet etmekte hem de ticari sır niteliğindeki birçok bilgiyi bankalarıyla paylaşmaktadır. Yönetim ve denetim meselesini de güven unsuru çerçevesinde ele almak gerekir. Kontrol güvene mâni değildir sözü gereği tarafların birbirine güven duyması, bu güveni şeffaf yönetim, denetim ve kontrol ile güçlendirmeleri gerekmektedir.

Katılım bankaları ortaklık yöntemiyle finansman ürünlerinin uygulamasında yaşadıkları acı tecrübeler nedeniyle şirketlere olan güvenlerini önemli ölçüde kaybetmişlerdir. Sermayenin ve kontrolünün ortağa terkedildiği mudarebe finansmanında ciddi güven sorunu yaşamışlar, suiistimaller nedeniyle birçok ortaklık zararları sonuçlanmışlardır. Bu durum katılım bankalarını bu ürünleri uygulamaktan vaz geçiren en önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Khan (2018: 260), İslami bankacılık sisteminin kar-zarar ortaklığı projelerini uygulama konusunda yaşadığı engelleri sıralarken güven unsurunu en başta saymaktadır. Ona göre İslami bankaların müşterilerinin kasıtlı olarak yanlış beyanda bulunması sorunu belki de İslami finans kuruluşlarının kar-zarar ortaklığını benimsemelerinin en caydırıcı unsurudur. Ayrıca İslami bankaların müşterileri, kayıtlarına açık erişim sunmak noktasında isteksizdir. İslami finans kuruluşlarının günlük işlerine müdahalesine izin vermektense konvansiyonel finansla başvurmuşlardır. İslami finans kurumları, müşterilerinin dürüst bir şekilde raporlanmasını sağlamak için önemli denetleme maliyetleri yüklenmek zorunda kalacaklarıdır.

Halen Katılım bankacılığı sektöründe üst düzey yönetici olarak görev yapan Uyan (Savaşan vd., 2019) ile yapılan mülakatta Katılım Bankalarının çok az sayıda emek sermaye ortaklığı yaptığı yönündeki eleştirisi sorulduğunda, bu konuda kötü tecrübelerinin olduğunu ifade etmektedir. Katılım bankalarının ilk yıllarında bu bankaların ortaklık finansmanı konusunda gayretli olduklarını, bu ürünlerin sözleşmelerinin hazırlanmasına kadar birçok işi kendilerinin yaptığını, karın paylaşımı da dahil güzel bir anlaşma yapıldığını ancak ortağın bankanın güvenini kötüye kullanarak işi suiistimal ettiğini, satıştan doğan alacakların tahsili noktasında bankayı yanılttığını ifade etmektedir. Bu konuda yaşadıkları diğer bir sorunun ise katılım bankalarının güvenilir ortaklar bulma konusu olduğunu ifade etmektedir.

Bu konuda araştırma yapan birçok uzman ve akademisyen de güven sorununun önemli olduğu noktasında görüşler bildirmiştir. Canbaz (2020) bankaların müteşebbislere güvensizlik duyduğunu söylerken Bağcı (2019) ortaklığın kurulması aşamasındaki sözleşmelerin yapılması, faaliyetlerin denetimi ve anlaşmazlıkların hukuki çözümleri konusunun bir sorun olarak ön plana çıktığını, katılım bankalarının işletmeciyi yönlendirecek denetleyecek ve yönetime katılacak uzman personel eksikliğinin halledilmesi gereken sorunlar olduğuna vurgu yapmıştır. Mudarebe finansmanının Katılım Bankalarında uygulanmasının ahlaki risk yönünden değerlendirilmesi çalışmasında Eğri ve Sağlam (2020) mudarebe modelinin katılım bankacılığında seçilme oranının düşüklüğünün, ilgili modelin katılım bankaları çerçevesinden ahlaki riske sebebiyet veren bir uygulama olarak görülmesiyle ilintili olduğunu düşünmektedir. Onat (2019) Türkiye’de katılım bankacılığının likidite yönetimini incelediği çalışmasında katılım bankalarının mudarebe ve müşareke ürünlerini aktif olarak çok fazla kullanamamasının nedenleri arasında ortak seçimi ile yatırım sürecinin ve takibinin zorluğunu göstermektedir. Emeç (2019) güven ve kontrol başlığı altında Katılım bankaları ile firmalar arasında güven tesis etmenin zorluğuna vurgu yapmaktadır. Yanpar (2014) da bankaların ortaklık yaptıkları müşteriler tarafından suistimal edilme riskini üç önemli sorundan biri olarak öne çıkarmaktadır.

Suistimal riski, karşılıklı güvene dayalı ortaklık finansman yöntemlerinin fon kullanan müşteriler tarafından suistimale oldukça açık olmasıdır. Karın düşük gösterilmesi, kar elde edildiği halde zarar gösterilmesi, bilinçli olarak ortaklığın zarar ettirilmesi, mudaribin başka şirketler üzerinden kar transferi gibi yöntemler bu tür ortaklıklarda

sıklıkla ortaya çıkabilecek suiistimler olup, bunların denetim ve yönetimi de İslami bankalar açısından ayrı bir süreç ve maliyet gerektirmektedir.

Kanaatimizce güven sorununu ortaya çıkaran nedenler arasında yönetim ve denetim sorunlarının sağlıklı şekilde halledilmemesi geliyor. Eğer katılım bankası ile müşterileri arasında mudarebe ve müşareke ürünleri ile ilgili sözleşmeler sağlıklı şekilde yapılırsa, ortaklığın devamı sürecinde sağlıklı ve iyi işleyen bir denetim-raporlama mekanizması oluşturulursa, ortaklığın yönetimi hem banka hem karşı tarafta profesyonelce icra edilirse güven unsuru daha iyi tahkim edilmiş olacaktır. Ortakların birbirine güvenini sarsacak davranışların engellenmesi noktasında hem yasal altyapının oluşturulması hem de şeffaflık ilkesinin işletilmesi güven sorununun çözümüne olumlu katkı yapacaktır. Her şeyden önemlisi İslami finans kuruluşları ve müşterileri İslam ticaret ahlakına sahip olarak hareket etmeyi her şeyden üstün tutmalı, yasal ve zorunlu uygulamaların etkisinden ziyade, Müslüman ahlakı ile hareket etmeyi bilmelidirler.

3.2. Banka Açısından Ortaklık Modeli

3.2.1. Ortağın Seçimi ve Yatırım Türünün Belirlenmesi

Katılım bankasının ortaklığa dayalı finansman ürünleri olan mudarebe ve müşarekenin uygulaması ile ilgili gündeme gelecek ilk konu kimlerle ortaklık yapacağı ve bu ortaklığın hangi alanlarda olacağıdır.

Ortağın seçim konusunda gündeme gelen en önemli sorun güven meselesidir. Katılım bankalarının bugüne kadar yaptıkları ortaklıklarda yaşadıkları acı tecrübeler ortaklarla yaşadıkları sorunlardan kaynaklanmıştır. Doğru ortağın seçimi ürünlerin uygulaması ve başarısı için birinci şart olarak önümüze çıkmaktadır.

Katılım bankalarında uzun yılları üst düzey yöneticilik yapan Uyan (Savaşan vd., 2019) katılım bankalarının ortaklık yaptığı kişilerle yaşadıkları olumsuz tecrübe ve güven sorununa vurgu yapmıştır. Ortak seçiminde yaşanan yanlışlıklar ve çalışılan ortaklardan kaynaklanan suiistimallerin katılım bankalarını bu işten soğuttuğunu bu sorunu aşmanın kolay olmayacağını ifade etmektedir.

Genel olarak Katılım Bankaları ile ortakları arasında ortaklık kurma ve yürütme konusunda bir güven sorunu yaşandığı gözlenmektedir. Ancak bu güven sorununun genellikle katılım bankaları tarafını kaygılandığı, karşı taraf açısından böyle bir

güvensizliğin gündeme gelmediği gözlenmektedir. Çünkü sermayesini emanet ve riske eden taraf katılım bankası olmaktadır. Geçmiş tecrübeler ortaklıkta mağdur olan tarafın genellikle banka olduğu gözlenmiştir.

Ortağın seçimi noktasında gündeme gelen diğer bir konu ise yatırım yapılacak sektörün belirlenmesidir. Bu nokta iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi yatırım yapılacak sektördeki karlılık oranlarıdır. Katılım bankası murabaha gibi karın işlemin başında belli olduğu, teminatların bankayı sermayenin kaybına karşı koruduğu ve performans riskinin az olduğu murabaha gibi bir ürüne karşı, daha riskli mudarebe ve müşareke ürünlerini tercih etmesi için sektörün görece karlı olması gerekmektedir. Katılım bankası daha fazla risk üstelendiği bir kredi işleminden doğal olarak daha fazla kar beklentisi içine girecektir. Bu ise prensip olarak ortak olduğu firmanın faaliyet gösterdiği sektörün karlılıklarının, ortalama karlılıklardan yüksek olması gerekmektedir. Böyle sektörler doğası gereği daha yüksek risk barındırmaktadır. Düşük karlılığın olduğu sektörler ise katılım bankasının yüksek risk içeren ortaklık ürünlerini kullanması için teşvik edici olmayacaktır. Dolayısıyla bu ürünlerin kullanıldığı sektörler görece karlı sektörler olacaktır. İkincisi ise katılım bankasının bilgi birikimi, tecrübesi ve uzman ekipleri ile uyumlu şekilde iyi olduğu sektörlere yatırım yapmasıdır. Katılım bankasının ortaklık yaptığı sektörün dinamiklerini, karlılıklarını ve muhtemel riskleri konusunda tecrübeli ve bilgili olması yönetim, denetim ve sorunların çözümünde önemli avantajlar sağlayacaktır. Katılım bankası bildiği sektörde kendisini daha güvende hissedecektir. Bir katılım bankasının üst düzey yöneticisi olan Utku (Savaşan, 2019) mudarebe ve müşareke ürünlerini en çok inşaat sektöründe uygulama imkânı bulduklarını ifade etmektedir. Sektör seçiminde inşaat sektöründe sahip oldukları tecrübe, bilgi birikimi ve uzman ekiplerin bu seçimde kendilerine yardımcı olduğunu diğer sektörler için uzman ekip buldurmanın ciddi maliyetler oluşturacağını vurgulamaktadır.

Dinç'te (2019: 50) mudarebe ve müşareke finansmanlarının bilgi birikimini sağlayan ürünün murabaha olduğunu vurgulamaktadır. Murabahadan elde edilecek tecrübelerin katılım bankası için hangi sektöre yatırım yapılması noktasında önemli bir bilgi kaynağı olacağını, murabahanın doğru uygulama imkânı bulamaması durumunda katılım bankalarının hangi alan ve sektöre yatırım yapacaklarını sağlıklı bir şekilde yapmalarının güç olacağını iddia etmektedir. Yani mudarebe ve müşareke yapmak için murabaha mekanizmasının tam anlamıyla çalışıyor olması gerekir. Katılım

bankalarının inşaat alanında uzmanlaştığı murabaha ürünü sayesinde bu sektörde mudarebe ve müşareke uygulamalarında başarılı olduğu diğer sektörlerde ise uzmanlık geliştiremedikleri için aynı başarıyı yakalayamadıkları tesbiti yapılmaktadır. Yazarın mudarebe ve müşareke uygulamalarının başarılı olmaması noktasında dikkat çektiği diğer bir konu karlılık meselesidir. Ortalamanın üzerinde kar eden firmalar enflasyon etrafında şekillenen borç işlemlerini tercih ederken ortalamanın altında kar eden firmalarla da bankalar çalışmayı tercih etmeyeceklerdir. Ortalama üzerinde kar eden firmalar faizsiz finans kurumlarının ortaklığını kabul ettikleri takdirde bu kurumların ortalamanın üzerinde kar beklentileri nedeniyle zor durumda kalabilirler.

Ortak seçiminde gündeme gelecek diğer bir husus ortağın tecrübe yaşı ve sektörüdür. Bankalar genellikle rüştünü ispat etmiş, tecrübe yaşı fazla olan firmalarla çalışmayı tercih etmektedir. Bu onlara sermayelerini daha güvende hissedecekleri firmalara kullandırma güvencesi ve rahatlığı vermektedir. Henüz yaşı genç, tecrübe düzeyi düşük ve kendisine sektörde sağlam bir yer edinmemiş firmalarla kredi ilişkisine girmek katılım bankası için diğerine göre daha fazla risk almak anlamına gelmektedir. Ortağın kobi ya da ticari, kurumsal firma olması da katılım bankasının diğer bir tercih nedeni olacaktır. Dinç (2019: 50) mudarebe ve müşareke ürünlerinin KOBİ sektörü için daha elverişli olduğunu iddia etmektedir. Ancak kurumsallıktan küçük işletme sektörüne doğru gidildikçe kayıt dışılığın artması, profesyonellikten ve kurumsal yönetimden uzaklaşılması katılım bankası için yönetim ve denetim sorunlarını artırmakta, suiistimal riskini kuvvetlendirmektedir.

Özsoy (2019) mudarabenin gizli potansiyeline vurgu yaptığı yazısında girişimcilik ekosisteminin katılım bankalarından en büyük beklentisinin onların ortaklık modeliyle desteklenmesi olduğunu ifade etmektedir. Mudarabenin sermayesi olmayan ama yeteneği ve fikirleri olan girişimcileri desteklemek için iyi bir ürün olduğunu söylemektedir. Son yıllarda internet ve teknoloji girişimciliğinin Türkiyede yaygınlaşmasının mudarebe uygulama sorunlarını önemli ölçüde ortadan kaldırma potansiyeli olduğunu iddia etmektedir. Türkiye’de bazı katılım bankalarının genç girişimcilere yatırım desteği vermeden önce açtıkları kuluçka ve hızlandırma merkezlerinde girişimcileri minimum 6 aylık programlara aldıklarını (Albaraka Türk Garaj ve Kuveyt Türk Lonca Girişim Merkezi) Buralarda hem girişimcilerin fikirlerini olgunlaştırdıklarını hem de çeşitli eğitimler ve koçluk verdiklerini söylemektedir. Bu karşılıklı etkileşimin en güzel yanının bankanın girişimci adayını her yönüyle tanımak

için oldukça geniş bir zaman verdiğini söylemektedir. Bu süreçte bankanın hem kişilik özelliklerini hem de iş fikrinin olgunluğunu ve kalitesini beğendiği girişimcilerle süreci ilerletme fırsatına sahip olduğu ve sermaye yatırımını daha emin bir şekilde yapabildiği vurgulanmaktadır. Halbuki daha önceleri girişimci geliyordu ve bankadaki yetkililerle birkaç saatlik birkaç toplantı ile bu güven ve tanıma sorunu aşılmaya çalışılıyordu. Fakat bu sorunun aşılmasının pek mümkün olmadığı düşünüldüğü için katılım bankaları bu tip bir fon kullandırma işlemine sıcak bakmıyorlardı. Özsoy, Katılım bankalarının mudarebenin rahatlıkla uygulanabileceği gerekli zemini sağlamak için yeni nesil girişimlere ve inovasyon uygulamalarına bir yandan ciddi kaynaklar sarf etmeli bir yandan da yöneticilerin bu uygulamaların destekçisi ve takipçisi olmalı görüşündedir. Çünkü hem katılım bankacılığı hem de girişimcilik ekosisteminin paydaşları uzun süredir mudarebe modelinin popüler hale gelmesini istemektedir.

Yukarıda da detaylandırıldığı şekliyle ortaklık türü finansman uygulamalarında ortağın seçimi ve yatırım türünün belirlenmesi bu ürünlerin uygulama başarısı için büyük öneme sahiptir. Katılım bankalarının bu konudaki tecrübesi arttıkça ortaklıklardaki başarı performansı da yükselecektir.

3.2.2. Sermaye Payının Belirlenmesi

3.2.2.1. Mudarebede Sermaye

Bir tarafın sermaye koyması (Rabbül-mal), diğer tarafın (mudarib) işletmeyi üstlenmesiyle kurulan kâr paylaşımı esasına dayalı ortaklığı ifade eden mudarebe de Katılım bankasının konumu sermayedar (Rabbül-mal)'dır. Katılım bankası sermayenin tamamını sağlayan taraftır.

Mudarebede en önemli hususlardan birisi sermayedir. AAOIFI'nin (İslami Finans Kuruluşları için muhasebe ve denetleme Kurumu) mudarebe standardında sermaye için aranacak şartlar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (AAOIFI, 2012: 300);

- Genel bir kural olarak, şirketin sermayesi nakit olmalıdır. Ancak parasal olmayan varlığın nakit değeri belirlenmesinin ardından sermaye olarak seçilmesi caizdir. Yatırım olarak kabul edilen parasal olmayan bir varlığın parasal değeri belirlenirken, sözleşmenin yapıldığı andaki değeri dikkate alınır. Bu varlıkların değeri, uzmanların görüşüne göre ya da tarafların mutabakatı ile belirlenir.

- Mudarebe sermayesinin nitelik ve miktar bakımında herhangi bir bilinmezliğe mahal kalmayacak şekilde tam olarak belirlenmiş olması gerekir
- Sermaye sahibi konumundaki tarafın emek sahibi veya üçüncü taraflardaki alacaklarının mudarebe sermayesi yapılması caiz değildir.
- Mudarebe sözleşmesinin yürütülebilmesi ve emek sahibinin mudarebeyle ilgili işlemleri/tasarruflarda bulunabilme imkanının verilmesi gerekir.

Katılım bankasının herhangi bir mudarebe sözleşmesinde ne kadar sermaye koyacağı, katılım bankası ile mudarib (Emek sahibi) arasında yapılacak değerlendirme ile tesbit edilebilecektir. Girilecek işin niteliği, süresi ve şartları, gerekli olan sermayenin hesaplanmasında önemli bir veri sağlayacaktır.

3.2.2.2. Müşarekede Sermaye

Sermaye ortaklığı (müşâreke); iki ya da daha fazla kişinin belli bir miktar sermayeyle birlikte iş yapmak ve oluşacak kâr ya da zararı paylaşmak üzere kurulan ortaklıktır. Fıkıhta sermaye ortaklığının sahih olması için ortaklar, sermaye ve kâr üzerinde bazı şartlar aramaktadır. Ortaklar karşılıklı vekil olacaklarından, vekilde bulunması gereken bütün şartları da taşımaları gerekmektedir. Dolaşımdaki nakit paralarla, altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerden basılan paraların ortaklıkta sermaye olabileceği konusunda anlaşma, ticaret eşyasının sermaye olması konusunda ise, fakihler arasında görüş ayrılıkları bulunabilmektedir (Bayındır, 2005). Müşareke (sermaye ortaklığı) ile ilgili AAOIFI'nin 12.nolu standardında sermaye için aranan şartlar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (AAOIFI, 2012: 264);

- Kural olarak şirket sermayesi, sermaye miktarının tam olarak belirlenebildiği nakdi varlıklardan oluşmalıdır. Çünkü ortaklık neticesinde kar veya zarar durumunu netliğe kavuşturmak bu vasıtayla mümkün olur. Bununla beraber ortakların anlaşmış olmalarına göre nakdi olmayan varlıkların nakit değeri belirlenmesinin ardından sermaye olarak görülmesi de caizdir. Nakit olmayan varlığın nakit değerinin belirlenmesi, bu varlığı sermaye olarak ortaya koyan tarafın ortaklıktaki payının miktarını belirlemeye yöneliktir.
- Ortakların, şirkete sermaye olarak koydukları dövizlerin cinsleri birbirinden farklı ise ortaklığa esas teşkil etmek üzere bir döviz cinsi belirlenir ve ödeme günündeki kurlar dikkate alınarak tüm sermayenin belirlenen döviz cinsine göre değeri/karşılığı tesbit edilir. Farklı cinsten olan sermayelerin değerlerini tek bir

döviz cinsine göre belirlemek, orakların hisselerinin ve yükümlülüklerinin belirlenmesi amacını taşımaktadır.

- Sermaye ödemesi ister toplu olarak bir defada yapılsın isterse daha sonra sermaye artışı yoluyla gerçekleştirilsin ortakların, şirket sermayesindeki hisselerinin tam olarak belirlenmesi gerekir
- Borçların/alacakların herhangi bir varlığa bağlı olmaksızın sadece borç/alacak olarak şirket sermayesi yapılması caiz değildir. Ancak borçlar/alacaklar, şirket sermayesi olabilecek başka bir varlığa bağlı olduğunda şirkete sermaye olabilir. Örneğin bir fabrikanın tüm borçları ve alacakları ile birlikte ortaklığa sermaye olarak verilmesi mümkündür
- Fıkhi olarak müşterilerin İslami finans kuruluşlarına verdikleri bir karz/borç olarak değerlendirilse de cari hesapta tutulan mevduatın bir finans kuruluşu ile veya üçüncü bir tarafla kurulacak ortaklık için sermaye sayılması caizdir.

Sermaye ortaklığında taraflar pay nispetlerinin belirlenmesinde serbest olmakla birlikte, sözleşmede bir oran belirtilmediği takdirde teamül gereği ortaklık eşit hisseli kabul edilmektedir.

3.2.3. Ortaklıkta Yönetim ve Denetime Katılma

Sermaye ortaklığı (müşareke) ile ilgili AAOIFI'nin (İslami Finans Kuruluşları için muhasebe ve denetleme Kurumu) 12.nolu standardında yönetim ve denetime katılmayla ilgili hükümler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (AAOIFI, 2012: 265);

- Kural olarak ortaklardan her bir peşin ya da vadeli fiyatla satın alma ve satma, teslim alma, teslim etme, emanet bırakma, rehin verme ve alma, alacakları talep etme ve alacak talebine cevap verme, borç ikrarında bulunma, ortaklıkla ilgili dava, yasal işlem ve yargı süreçlerine muhatap olma, satın alınan malı kusuru dolayısıyla iade etme, kiralama, havale, borç alma gibi ticaretin gerektirdiği ve örf/teamül haline gelmiş her türlü işlemi yapma yetkisine sahiptir. Buna karşılık diğer ortakların izni olmadıkça herhangi bir ortak tek taraflı olarak, bağışta bulunma veya borç verme gibi ortaklığa herhangi bir getiri sağlamayan veya ortaklığa zararlı olan tasarrufları gerçekleştirme yetkisine sahip değildir. Ancak örf ve teamül haline gelen kısa vadeli küçük tutarların borç verilmesinde bir sakınca yoktur.
- Ortakların, şirket yönetimini ve idaresini ortaklardan birine veya bir kısmına bırakmak üzere anlaşma yapmaları caizdir. Bu durumda diğer ortakların şirket

yönetimine katılmama noktasında vermiş oldukları taahhüde/yüklenime bağlı kalmaları gerekmektedir.

- Şirketin yönetimini sağlamak üzere ortaklar dışında bir idarecinin atanması caizdir. Şirketin idaresini yürüten kişiye verilecek ücret, şirket masraflarından mahsup edilir. Şirket yöneticisine ücretine ek olarak şirket karından belirli bir oranda pirim verilmesi de caizdir. Ancak şirket yöneticisine, bu işi yürütmesine karşılık elde edilecek karın belirli bir oranının verilmesi kararlaştırılacak olursa şirket yöneticisi emek sahibi ortak (mudarib) konumunda olur. Bu durumda şirket yöneticisi elde edilen kar üzerinden payını alır ancak yöneticiliği karşılığında ayrıca bir yönetici ücreti alamaz.
- Ortaklık sözleşmesinde, şirketin yönetimini üstlenen veya şirketin muhasebesinin tutulması gibi bazı şirket işlerini yürüten ortağa ayrıca bir ücret tahsis edilmesini kararlaştırmak caiz değildir. Ancak şirkete bu şekilde katkı sağlayan ortakların şirketteki hisseleri karşılığında alacakları kar paylarının daha yüksek oranda olmasını kararlaştırmak caizdir.
- Ortaklık sözleşmesinden bağımsız ayrı bir sözleşme yapılarak birinci ve dördüncü paragrafta belirtilen şirket işlerini yürütmek üzere ortaklardan biri ile anlaşmak ve bu görevleri ona vermek caizdir. Ancak bu durumda kendisine söz konusu görevler tevdi edilen kişi görevinden azledilecek olursa ortaklık sözleşmesinin bundan etkilenmemesi gerekir. Belirtildiği gibi bağımsız bir sözleşme yapıldığında ilgili görevleri yürüten kişi için ayrıca ücret tahsis edilmesi caiz olur.

Mudarebe ortaklığında sermaye sahibi ile mudaribin (Emek sahibi) ayrı ayrı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. AAOIFI'nin (İslami Finans Kuruluşları için muhasebe ve denetleme Kurumu) mudarebe standardında Emek sahibinin yetki ve tasarrufları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (AAOIFI, 2012: 303).

- Emek sahibinin mudarebe hedeflerini gerçekleştirmek üzere elinden gelen gayreti göstermesi ve sermaye sahibine sermayesinin meşru yatırım yöntemleri ile değerlendirilmesi için gerekli araştırma ve çalışmaları yapan emin bir elde bulunduğu güvenini vermesi gerekir
- Mudarebe akdi mutlak olarak kurulmuşsa emek sahibinin bu alanda faaliyet gösteren yatırımcıların yetkisi dahilinde bulunan her türlü işlemi yapması caizdir. Bu işlemler kapsamına giren konular şunlardır;

- Emek sahibi olarak, sermaye miktarının elverdiği ölçüde ve uzmanlığının, ilmi ve teknik bilgi noktasındaki yeterliliğinin ilgili alanlarda rekabet etmesine imkan verdiği kadar meşru yatırım yöntemlerine girebilir.
 - Emek sahibinin işlemleri bizzat kendisinin yapması veya ihtiyaç durumunda başkalarına vekalet vererek mudarebe ile ilgili işleri temsilciler vasıtasıyla yaptırması mümkündür.
 - Mudarebe işlemlerini gerçekleştirmek üzere yatırım için uygun imkan ölçüsünde riskten uzak dönemleri, yerleri ve pazarları seçmek
 - Mudarebe mallarını korumak veya ihtiyaç duyulursa güvenilir bir kişiye saklaması için emanet olarak bırakmak
 - Vadeli olarak alım ve satım gerçekleştirmek
 - Sermaye sahibinin verdiği izne ve yetkiye dayanarak emek sahibi; mudarebe ortaklığına başlangıçta veya mudarebe devam ederken bir sermaye ortağı katabilir, mudarebe amaçlı olarak üçüncü taraflardan sermaye kabul edebilir
- Sermaye sahibi, işçinin tasarrufuna, uygun gördüğü gibi belirli avantajlara sınırlar koyma iznine sahiptir. Emegın sahibine, zamana ya da yere ilişkin belgelerin getirilmesi caiz olduğundan, sermaye sahibi belirli bir zamanda veya şehirde yapılacak yatırımların şartlarını belirleyebilir. Aynı şekilde, yatırım amaçlı faaliyet sektörlerinin tescil edilmesine izin verildiğinden, sermaye sahipleri yatırımların hizmetler veya ticaret gibi belirli bir sektöre ve bir varlık sınıfına tahsis edilmesini şart koşabilir. Fakat bu durumda malların mudarebe akdiyle hedeflenen karı gerçekleştirme için yaygın olarak bulunması, sınırlı, mevsimlik, kıt ve nadir mallar gibi kar hedefini engelleyen mallardan olmaması gerekir.
- Sermaye sahibinin emek sahibine aşağıdaki şartları koyma hakkı bulunmamaktadır;
- Sermaye sahibi alım, satım yanında alma ve verme gibi hususlarda emek sahibiyle aynı statüde olacak biçimde mudarebe işlerini yürütme hususunda beraber çalışma şartı koyamaz.
 - Sermaye sahibi, emek sahibinin gerçekleştireceği her işlemde kendinden izin alması koşuluyla mudarebe işlemleri hususunda danışmadan karar vermesini engelleyecek durumlara başvuramaz
 - Sermaye sahibi, emek sahibinin başkaları ile ortak olması ya da kendi sermayesini mudarebe sermayesine katması gibi emek sahibinin tasarruflarını engelleyecek şartlar ileri süremez
- Emek sahibi, yatırımcıların teamüle göre ve yetkileri dahilinde her türlü işi yapmayı üstlenmiş demektir. Dolayısıyla yapması gereken işler kapsamında

bulduğundan söz konusu işleri karşılığında ek olarak bir ücret alamaz. Ayrıca bu işleri kendi namına yürütmek için biriyle iş/hizmet sözleşmesi yapacak olursa onun ücretini mudarebe sermayesinden değil kendi özel malından öder.

- Emek sahibi, uygun ve gerekli gördüğü açık bir maslahat olmadıkça malları emsal bedelin altında bir bedel karşılığında satma ve emsal bedelin üzerinde bir bedel karşılığında alma yetkisine sahip değildir.
- Emek sahibi, mudarebe sermayesinden karz verme, bağış yapma ve sadaka verme yetkisine sahip olmadığı gibi sermaye sahibinin özel izni bulunmadıkça alacaklardan feragat etme hakkına da sahip değildir.
- Emek sahibi, mudarebe yararına gerçekleştirdiği yolculuklarda örfе göre gerekli harcamaları yapabilir.

Mudarebe sözleşmeleri güvene ve emanete dayalı akitlerden olduğu için sermaye sahibi katılım bankaları emek sahibine (mudarib) güvenmek durumundadırlar. Bu bakımdan emek sahibi ortak, elinde bulundurduğu sermaye konusunda emanetçi konumundan dolayı sermayeyi tazmin yükümlülüğü yoktur. Emek sahibi ancak, sermayeyi kasıtlı olarak zarara uğrattırsa, sözleşmede ileri sürülen şartlara göre hareket etmez de sermayedarı zarara uğrattırsa tazminle yükümlüdür. Yine yukarıdaki standartta da belirtildiği üzere; sermaye sahibinin alım, satım, alma ve verme gibi konularda emek sahibi ile aynı statüde olacak şekilde mudarebe işlerini yürütme konusunda birlikte çalışma şartı ileri sürememesi, emek sahibinin yapacağı her işlemde kendisinden izin alması şartını ileri sürerek mudarebe işlemleri konusunda danışmaksızın karar vermesini engelleyecek yollara başvuramaması, emek sahibinin başkaları ile ortak olması veya kendi sermayesini mudarebe sermayesine katması gibi emek sahibinin tasarruflarını engelleyecek şartlar ileri sürememesi, katılım bankasının ortaklığın yönetimine aktif bir şekilde katılmasını ve yönlendirmesini engellemektedir. Bundan dolayı katılım bankası sözleşmedeki sınırlar dahilinde emek sahibinin yönetiminin sonuçlarına katılmak durumundadır. Suiistimal dışında emek sahibinin yönetim yetenekleri, iş tecrübesi, tüccarlık vasıfları ve stratejik kararları ortaklığın kaderini doğrudan belirleyen unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Mudarebeye göre müşareke ortaklığı, katılım bankasının yönetime aktif olarak katılması noktasında daha iyi konumdadır. Müşareke ortaklığında her bir sermayedar ticari faaliyetlere ve yönetime aktif olarak katılma ehliyetine haizdir. Ancak dilerse bu hakkını diğer ortağa ya da vekaleten başka birine devredebilir. Bu durumda

mudarebeye göre müşarekede katılım bankası diğer ortağın suiistimal dışında yanlış yönetimden kaynaklı sermayenin zararına yol açacak faaliyetlerinin sonuçlarından korunabilecektir.

3.2.4. Ortaklığın Sona Ermesi ve Ortaklıktan Ayrılma Stratejileri

Mudarebe ortaklığının sona ermesi ile ilgili olarak AAOIFI'nin (İslami Finans Kuruluşları için muhasebe ve denetleme Kurumu) 13.nolu mudarebe standardında belirlediği şartlar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (AAOIFI, 2012: 306).

- Emek sermaye ortaklığı bağlayıcı olmayan (gayri لازم) bir akit olduğu için taraflardan birinin tek taraflı iradesi ile sona erebilir. Ancak taraflar ortaklığın belirli bir süre boyunca devam etmesini kararlaştırmışlarsa, ortaklık sözleşmesi bu süreden önce tek taraflı olarak sona erdirilemez
- Tarafların karşılıklı anlaşması ile ortaklığa son verilebilir
- Ortaklığın bağlayıcı hale geldiği durumlar istisna olmak üzere taraflar mudarebe akdini belirli bir süre ile sınırladıysa bu süre sona erdiğinde ortaklık da sona erer
- Mudarebe sermayesinin telef veya helak olması halinde ortaklık son bulur
- Emek sahibi gerçek kişinin ölümü veya emek sahibi tüzel kişinin tasfiye edilmesi halinde ortaklık sona erer

Sermaye ortaklığı (müşareke) ile ilgili AAOIFI'nin (İslami Finans Kuruluşları için muhasebe ve denetleme Kurumu) 12.nolu standardında ortaklığın sona ermesi ilgili hükümler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (AAOIFI, 2012: 269);

- Ortaklardan her biri diğer ortakların bilgisi dahilinde ve ortaklıktaki payını alarak ortaklıktan çekilebilir; yani kendisi açısından ortaklığı fesih hakkına sahiptir. Ancak bu durum diğer ortaklara arasındaki ortaklık ilişkisinin de sona ermesini gerektirmez.
- Şirket ortaklarından herhangi biri, ortaklığın devam ettiği süre içerisinde veya şirketin tasfiyesi sırasında şirket varlıklarını piyasa fiyatı veya satış sırasında taraflarca kararlaştırılacak fiyat karşılığında satın alacağına dair bağlayıcı vaad verebilir. Nominal değer karşılığında satın alma vaadinde bulunmak ise caiz değildir

- Şirket; ortaklık süresinin sona ermesi, ortakların süre dolmadan önce şirketi sona erdirme üzere kurulmuş ortaklıklarda şirket varlıklarının satılarak gerçekten tasfiye edilmesi halinde sonlanmış olur. Şirket, gerçeğe uygun değerini tesbit sonucunda hükmi olarak tasfiye edildiğinde de sonlandırılmış olur.
- Şirket ortaklığın süresinin sona ermesi dolayısıyla tasfiye edildiğinde geriye kalan şirket varlıklarının satışı piyasadaki rayiç değer üzerinden gerçekleştirilir ve şirket tasfiyesinden elde edilen gelir, tasfiye giderlerinin ve mali yükümlülüklerin ödenmesinde kullanıldıktan sonra kalan tutar ortaklara ortaklık sermayesindeki hisseleri oranında paylaşılır.

3.2.5. Karın Belirlenmesi ve Paylaşımı

Mudarebe ortaklığında en önemli hususlardan birisi de karın taraflar arasında hangi oranlarda belirleneceği ve oluşacak karın hesaplanması ve dağıtımının yapılmasıdır. Mudarebe ortaklığında karın belirlenmesi ile ilgili olarak AAOIFI'nin (İslami Finans Kuruluşları için muhasebe ve denetleme Kurumu) 13.nolu mudarebe standardındaki hükümler şöyledir (AAOIFI, 2012: 301);

- Oluşacak karın, mudarebe ortakları arasında ne şekilde paylaşılacağına bilinmezliği ortadan kaldırılmalı ve taraflar arasında anlaşmazlığa mahal vermeyecek şekilde tam olarak belirlenmesi gerekir. Kar payı miktarı maktu veya sermayenin belirli bir oranı olarak değil, oluşacak kardan şayi hisseli olarak belirli bir oran verilmesi şeklinde tesbit edilmelidir
- Mudarebe sözleşmesinde, kara ek olarak ayrıca ücret tahsis edilmesi kararlaştırmak caiz değildir. Ancak ortaklık sözleşmesinden bağımsız olarak taraflardan birinin hizmetleri karşılığı ücret alması caizdir
- Tarafların kardan ne kadar pay alacaklarını ortaklık sözleşmesi akdedilirken en baştan belirlemek gerekir
- Tarafların karın ne şekilde paylaşılacağını kararlaştırmamaları halinde bu paylaşımın dair örf ve teamül esas alınır. Eğer böyle bir örf ve teamül yok ise sözleşme fasit olur
- Ortaklardan herhangi biri lehine olmak üzere kardan oransal olmayan belirli bir tutarda kar alma şartı ileri sürülmesi caiz değildir. Bununla birlikte karın

belirli bir oranın üzerinde gerçekleşmesi durumunda tesbit edilen oran üzerindeki tutarın ortaklardan birisine ait olmasının kararlaştırılması caizdir.

- Sermaye sahibinin, emek sahibine aşağıdaki şartlarla işletme yöntemiyle iki ayrı sermaye vermesi caiz değildir
 - Sermayelerden birinin akrının emek değerinin karının sermaye sahibine olmasının kararlaştırılması
 - Her iki sermayeden elde edilen karın, bir dönem emek sahibine diğer dönem sermaye sahibine ait olmasının kararlaştırılması
 - Yapılan bir projenin/anlaşmanın karının bir tarafa, başka bir projenin karının diğer tarafa ait olmasının kararlaştırılması
- Emek sermaye ortaklığında sermaye kurtarılmadıkça kardan söz edilemez. Eğer mudarebe işlemleri dolayısıyla herhangi bir zarar meydana gelirse diğer işlemlerden elde edilen karlarla bu zarar telafi edilir. Net kar ve zarar tesbiti için tasfiye anındaki kesin sonuç esas alınır. Emek sahibi emanetçi konumunda olduğu için kastı ve kusuru sabit olmadıkça hiçbir şekilde parasal zarara katlanmaz.
- Mudarebe işlemleri neticesinde kar tahakkuk ettiği anda emek sahibi kardaki payını hak etmiş olur. Ancak bu tam bir mülkiyet değildir. Hakiki ya da hükmi tasfiye anında paylaşım gerçekleşmedikçe kesinleşen bir kardan söz edilememektedir.
- Emek sahibi, mudarebe sermayesine kendi sermayesini de katarsa kendi sermayesi ile şerik (sermaye ortağı) olurken diğer tarafın sermayesiyle de mudarib konumunda bulunur. Bu durumda her iki sermayeden elde edilen karın paylaşımı şöyle olur: Emek sahibi kendi sermayesine düşen karı alır ve mudarebe sermayesinin karını ise sermaye sahibi ile karlaştırdıkları orana göre paylaşır.

Yukarıda belirtilen hususlar dışında birde kar paylaşımının oransal tesbiti konusu vardır. Sermayedar ile emek sahibi kârı hangi yüzdelerle paylaşacaklarını aşağıdaki şartları dikkate alarak belirleyebilirler;

- İşin yapılacağı sektördeki karlıkları oranları
- Piyasada mudarebe sözleşmelerinde kar paylaşımı için oluşmuş örf ve teamül
- Sermaye sahibinin alternatif getiri oranları

- Mudarebeye alternatif murabaha ve diğer finansal ürünlerin karlılık oranları
- Mudaribin tecrübesi, iş bilgisi ve finansal gücü
- Piyasadaki diğer finansal aktörlerin mudarebe sözleşmelerinde uyguladıkları kar paylaşım oranları

Khan (2018: 260) kar paylaşımının referansına değinirken, faize dayalı finansal işlemlerin faiz oranlarının fon talep ve arzı ile belirlendiği hazır bir piyasaya sahip olduğunu kar-zarar ortaklığı projeleri içinse böyle bir piyasanın bulunmadığını dile getirmektedir. Dolayısıyla düzenleyici ve belirleyici bir piyasa bulunmadığı için İslami banka ile müşterisi arasında kar paylaşım oranlarının belirlenmesi konusunda taraflar açısından haksızlıklar olma ihtimali bulunduğu vurgu yapmaktadır.

Katılım bankalarının mudarebe ve müşareke sözleşmeleri yapması için, halihazırda kullanmış oldukları finansal ürünlerin (murahaba, teverruk vb.) karlılık düzeyleri birincil derecede belirleyici olacaktır. Çünkü mudarebe ve müşareke sözleşmeleri murabahaya göre daha riskli ve kar dönüşleri daha uzun vadeli olduğu için en az bu ürünlerin kar oranları seviyesinde ve hatta katılım bankasının tercih sebebi olacaksa daha üzerinde bir karlılık seviyesinde olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde katılım bankalarının bu ürünleri uygulamaları için hiçbir teşvik edici unsur bulunmamaktadır.

Dinç (2019) mudarebe ve müşareke uygulamalarının başarılı olmaması noktasında karın taraflar arasında bölüşüm meselesinin önemine vurgu yaparken, katılım bankalarının ortalama üstü kar eden firmaları tercih edeceğini, ortalamanın altındaki firmalarla çalışmaktan uzak duracağı görüşündedir. Tunç (2010) ise katılım bankalarının murabaha karlarının düşmesi nedeniyle daha fazla kar elde etmek için kar-zarar projelerine yönelebileceği iddiasında bulunurken, bu yönelişin merkezine belirleyici unsur olarak murabaha karlarını koymuştur. Neccar (Çizakça, 1993) tüccarların karlı işlemlerde İslami bankalar ile kar-zarar ortaklıkları ya da şirket ortaklıkları yöntemiyle karını paylaşmaya yanaşmayacağını onun yerine bankadan maliyeti belli olan finansman yöntemini tercih edeceğini ve dolayısıyla kar-zarar projelerinin karlı işlemlerde tercih edilmeyeceğini söylemektedir. Bu değerlendirmeye göre katılım bankaları karlı işlemlerde ortaklığı tercih ederken şirketler ise oluşacak fazla karı katılım bankasına kaptırmamak üzere hareket etmektedir. Bu durumda çıkar çatışması ortaya çıkmakta, karın paylaşımı konusunda bir denge yakalamak zorlaşmaktadır. Çizakça (1993) ise katılım bankalarının konvansiyonel bankalarla rekabet halinde olmalarından dolayı mudilerine o bankalar kadar getiri verme baskısı

yaşadıklarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla murabaha gibi mudarebe ve müşareke ürünlerinden de en az konvansiyonel bankacılık getirileriyle rekabet edebilecek seviyede karlılık sağlamaları katılım bankalarının kar paylaşım oranlarının belirlenmesinde referans oran olarak karşılına çıkmaktadır.

Sermaye ortaklığı (müşareke) ile ilgili AAOIFI'nin (İslami Finans Kuruluşları için muhasebe ve denetleme Kurumu) 12.nolu standardında kar-zarar ile ilgili hükümler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (AAOIFI, 2012: 269);

- Oluşacak karın, şirket ortakları arasında ne şekilde paylaşılacağına ilişkin ortaklık sözleşmesinde kesin olarak belirtilmesi gerekir
- Şirket ortaklarının oluşacak kardan ne kadar pay alacaklarını, karın ortaya çıkışının sonrasına bırakmaları caiz değildir
- Kural olarak ortaklıktaki kar payı oranı, sermayedeki pay oranında olmalıdır. Ancak ortaklığa emeğiyle katkıda bulunmama şartıyla giren ortak lehine olmamak kaydıyla, ortaklıktaki kar payı oranının sermayedeki oranın üzerinde olması kararlaştırılabilir
- Ortaklığın zarar etmesi durumunda tarafların zarara, sermayedeki payları oranında katılmaları gerekir
- Tarafların kar paylaşımının ister sabit isterse belirli dönemlerde değişken oranlarla gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaları caizdir
- Karın ortaklar arasında nihai ve tam olarak paylaşımı ancak masrafların, giderlerin, resim ve harçlar ile vergilerin düşülmesi ile sermayenin ayrılmasından sonra mümkündür
- Ortaklık sözleşmesindeki maddelerin veya kar dağıtım kurallarının, kara ortak olma prensibini çiğneyecek herhangi bir madde veya şart içermesi caiz değildir
- Ortaklardan herhangi biri lehine olmak üzere kardan oransal olmayan belirli bir tutar veya sermayesine göre oransal bir kar alma şartı ileri sürmesi caiz değildir
- Karın belirli bir oranının üzerinde gerçekleşmesi durumunda, tesbit edilen oran üzerindeki tutarın ortaklardan birisine ait olmasının kararlaştırılması caizdir.
- Karın kesin ve nihai olarak paylaşımı, şirket varlıklarının tamamının satışından elde edilen bedele göre gerçekleştirilir. Bu duruma gerçek değere göre şirketin tasfiyesi denir. Ancak hükmi tasfiyesi, yani varlıklarının gerçeğe uygun değerinin tesbiti yoluna gitmek de caizdir.

- Kar paylaşımının, beklenen kar kuralı esas alınarak kesin ve nihai bir şekilde yapılması caiz değildir
- Gerçek veya hükmi tasfiye öncesinde, sonradan mahsuplaşmak üzere (avans) kar dağıtımını yoluna gidilmesi caizdir
- Şirket, kira geliri sağlayacak varlıklara yatırım yapmak veya hizmet sektörüne girerek gelir elde etmek üzere faaliyet gösteriyorsa bu varlıklardan veya hizmetlerden dönemsel olarak elde edilen gelirlerin ortaklara dağıtılması avans kar ödemesi olarak kabul edilir
- Şirketin ödeme gücünü ve kredibilitesini artırmak veya sermaye kaybı riskine karşı korunmak ya da karın elverişli olmadığı durumlarda kar oranını dengelemek amacıyla yedek akçe/ihtiyat fonu oluşturmak üzere şirket karının dağıtılmaksızın elde tutulması veya kar tutarının belirli bir oranının dönemsel olarak ayrılması konusunda şirket ana sözleşmesine madde koymak veya bu konuda ortakların kararına bağlı olarak hareket edileceğini kararlaştırmak caizdir
- Şirket karının belirli bir oranının ortaklar dışında üçüncü bir tarafa bağış olarak tahsis edilmesini kararlaştırmak caizdir

3.3. Ortaklık Sözleşmeleri Düzenleme

Bu bölümde katılım bankalarının mudarebe ve müşareke ortaklıklarına ait ortaklık sözleşmelerini inceleyeceğiz. Bu çerçevede iki ayrı katılım bankasından örnek sözleşmeler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır.

Kâr zarar ortaklığı sözleşmeleri özel nitelikli oldukları için bu sözleşmeleri hazırlamak uzmanlık gerektirmektedir. Özellikle İslami kurallara uyumlu olması bu sözleşmelerin en belirgin özelliğidir. Bu nedenle bu sözleşmeler bu ürünleri uygulayan katılım bankaları tarafından düzenlenmektedir. Düzenlenen sözleşmeler karşı taraf olan yatırımcı-ortak şirketlerle müzakere edilerek son şekli verilmektedir. Aşağıda iki ayrı katılım bankası tarafından hazırlanmış iki sözleşme örneği yer almaktadır. Bu sözleşmeleri İslami kar-zarar ortaklığı prensiplerine ve içeriklerine göre değerlendirerek taraflara yükledikleri hak ve sorumluklara bakacağız.

1.nolu sözleşme kar-zarar ortaklığı esasına göre kurulmuş mudarebe sözleşmesidir. Sözleşmedeki bölümler ve içerikleri aşağıda analiz edilmiştir. (EK-5).

1.bölüm; tarafları ortaklar olarak belirtmekte ve unvan ve adresleri ile tesbit yapmaktadır.

2.bölüm: İşin konusunu, işlemleri ve ortaklar dışında diğer tarafları belirleyen ve tanımlayan bölümdür. Alıcı, satıcı, çerçeve sözleşme, işletme konusu, mal, sermaye ve vesai kavramları açıklanmaktadır.

3.bölüm: Bu bölümde özel hükümlere yer verilmiştir. Ortaklıkla ilgili konularda bankanın ve diğer ortak mudaribin hak ve sorumlulukları belirtilmiştir. Ayrıca bu ortaklık kayıtlı mudarebe ortaklığı olduğu için bu ortaklığa dair kayıtlar ve kısıtlamalar açık olarak belirtilmiştir.

4.bölüm: Mudaribin Sorumluluk ve Yükümlülüklerini içermektedir. Maddeler incelendiğinde Bankanın işin sağlıklı ve hukuka uygun yapılabilmesi için birçok hususu açık bir şekilde mudaribin sorumluluğuna verdiği görülmektedir. Mesela; sözleşmede mudarib tüm riskleri karşılayacak sigortaları yaptırmakla yükümlü tutulmuş, takip yükümlülüğü Mudaribe yüklenmiş ve yaşanabilecek aksaklıklar nedeniyle ortaya çıkabilecek muhtemel zararlardan Mudarib sorumlu tutulmuştur.

5.bölüm: Denetimle ilgili hükümleri içermektedir. Bu bölümde özellikle bankanın mudaribin faaliyetlerini ve işlemlerini denetleme konusunda tam yetkili hükümler yer almaktadır. Kar-zarar ortaklığında en önemli sorunlardan birisi tarafların ve özellikle mudaribin suiistimal ve ihmallerinden doğan zararlardır. Güven eksikliği bu tür projelerin İslami bankalarca tercih edilmesinin önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Mudaribin ortaklık süresince suiistimal, ihmal ve hatalı uygulamalarından dolayı ortaklıkta istenilen karlı sonuçlara ulaşamamaktadır. Bu nedenle sözleşmelerde denetim konusu önem arz etmektedir. Bu örnek sözleşmede; banka, gerekli gördüğü her zaman ve işlemlerin her aşamasında, herhangi bir özel veya Resmî merciden izin ve karar almaksızın ve önceden bildirimde bulunmaksızın; Mudaribin muhasebesi, defter ve kayıtları, işletmeleri üzerinde kayden ve/veya fiilen inceleme ve araştırmalar yapmaya veya yetkilendireceği kişilere/kuruluşlara yaptırmaya yetkili olduğunu belirten hükümler koymuştur. Böylece mutlak bir denetim yetkisini elinde bulundurmak istemiştir.

6.bölüm: Kar ve zarar paylaşımını içermektedir. İlk maddede karın nasıl oluşacağı, hangi oranlarda paylaşılacağı, sermayenin ödenmedikçe karın oluşamayacağı gibi hükümler yer almaktadır. Ayrıca mudaribin kusurundan kaynaklı olmayan zararın bankaya ait olacağı hükme bağlandıktan sonra mudaribin kusurundan oluşacak zararların ise tamamı müşteriye ait olacaktır. Kusurdan kaynaklı zararın tamamının

müşteriye yüklenmesi, mudaribin ortaklıkla ilgili suiistimal, ihmal ve kötü yönetim sergilememesini temine yönelik bir uyarı niteliğindedir.

7.Bölüm: Ayıptan sorumluluğu içermektedir. Banka mudaribin ürettiği ve ortaklık çerçevesinde satıma konu malların ayıplı olması durumunda oluşacak sorumluluğu mudaribe yüklemiştir.

8.bölüm: Genel hükümler başlığı altında ortaklık işleminde doğan işlerle ilgili hükümleri ihtiva etmektedir.

9.bölüm: Banka ile mudarib arasında imzalanan ortaklık sözleşmesini yine Banka ile müşteri arasında diğer kredi işlemleri için imzalanan Genel Kredi Sözleşmesi çerçevesine dahil etmektedir.

10.bölüm: Bu bölümde bu ortaklık sözleşmesi için kanunlarda yer alan bazı hükümlerin uygulanmaması kayıt altına alınmıştır.

11.bölüm: Sözleşmenin Süresi ve Fesih ile ilgili hükümleri içermektedir.

2.nolu sözleşme: kar-zarar ortaklığı müşareke yatırım sözleşmesi. Sözleşmedeki bölümler ve içerikleri aşağıda analiz edilmiştir;

1.Bölüm: Sözleşmenin taraflarını belirlemektedir. İlgili sözleşmede Banka ve yatırımcı ortak sıfatıyla, kefiller ve Danışman ise ilişkili taraflar olarak yer almaktadır. İlerleyen bölümlerde de görüleceği üzere danışman kardan da pay almaktadır. Yani Karın paylaşımı üç taraf arasında gerçekleşmektedir.

2.bölüm: Tanımlar, kavramlar ve ilgili hükümleri içermektedir. Bu bölümde birinci kısımda yer alan tarafların kimler olduğunu açıklayan maddeler ile sözleşmenin amacı, konusu, projenin tanımı, yapımı, satışı, sermaye payları ile ilgili hükümler yer almaktadır. Gayrimenkul yapımı ve satışını konu alan ortaklık sözleşmesinin amacı ilgili bölümde; proje ile en yüksek kârı elde etmek için proje konusu İnşaat vs. iş ve işlerin, işbu Sözleşme kapsamında en az maliyet ile gerçekleştirilip bağımsız bölümlerin en yüksek bedelle satışının gerçekleştirilip hâsıl olan kâr ya da üretilen bağımsız bölümlerin sözleşme şartlarında paylaşılması olarak tanımlanmıştır. Yine bu bölümde sermayedarların koyacakları sermaye payları %50 olarak belirlenmiştir. İşin maliyetleri ile ilgili artışlarda sermaye paylarının aynı kalacağı ve maliyet artışlarının taraflarca eşit miktarda karşılanacağı hükmü de yer almaktadır. İşin süresi ile ilgili bir tarih belirtilmemiş, sözleşme konusu gayrimenkullerin alımından başlayarak üzerine yapılacak binaların satışı, tüm iş ve işlemlerin bitirilmesi şartıyla sözleşmenin sona

ereceği hükme bağlanmıştır. Farklı bir husus olarak yatırımcının iş konusu gayrimenkullerin (arsa) alımı ile ilgili kurumsal finansman desteği kredisi kullanılacağı da hükme bağlanmış ve ortaklık dışında bir kredi borcu ilişkisi oluşturulmuştur. Bu kredinin ödenmesi ortaklıkta oluşacak kar ve zarardan bağımsız tutulmuştur. Yine kâr zarar ortaklığı prensiplerine uygun olarak işin yapılması ile ilgili yatırımcı sıfatıyla diğer ortağa inşaat işlerini yapması karşılığında sözleşme konusu oluşacak kardan bağımsız olarak %8 müteahhitlik karı verileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca bu bölümde yapılacak ve yapılmayacak işler ile bankanın onayı ile gerçekleştirilecek işlemler ayrıntılı şekilde yazılmış, maliyetler kavramının içine giren harcamalar ihtilafa yol açmayacak şekilde ayrıntılı olarak belirlenmiş, satış fiyatı ve hasılatın oluşumu netleştirilmiştir.

Sözleşmenin en önemli unsurlarından olan kar paylaşımı aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

Banka'nın Kâra İştirak Oranı: %45, zarara iştirak oranı %50'dir. Ancak, zarar miktarı ne olursa olsun ve hangi sebepten kaynaklanmış olursa olsun Banka'nın zararı; kullandıracağı fon (Banka İştirak Tutarı) ile sınırlı olacak, Banka zararı, hiçbir şekil ve surette hiçbir zaman banka İştirak tutarından fazla olmayacaktır.

Yatırımcının Kâra İştirak Oranı: %45, zarara iştirak oranı %50'dir.

Danışmanın Kâra İştirak Oranı: %10 olup, Danışman Zarara iştirak etmeyecektir.

Görüleceği üzere banka ve yatırımcı karı eşit olmak üzere %45 paylaşırken oluşacak zarardan %50 olarak sorumlu olmaktadır. Burada danışman sıfatıyla yer alan taraf oluşacak karın %10'unu elde ederken zarara katılmamaktadır. Ayrıca danışman işlemin başında herhangi bir sermaye de koymamıştır. Burada danışmana maktu bir danışmanlık ücreti belirlenebilir ve mu masraf maliyetlere yansıtılabilirdi. Böylece danışmanın elde edeceği kazanç baştan tayin edilebilirdi. Bunun yerine karın üzerinden bir kazanç tayin edilmiştir. Faaliyet sonucunda herhangi bir kar oluşmadığı takdirde danışman verdiği hizmetten herhangi bir kazanç elde edemeyecektir.

Kar-zarar ortaklıklarında banka ile yatırımcı ortak arasındaki güven unsurunu sağlamak amacıyla sözleşmeye bankanın yapılan tüm işlemleri ayrıntılı bir şekilde açıklayan bütçe ve raporların sunulması ve banka tarafından onaylanması hükmü sözleşmeye konulmuştur. Böylece ortağın suiistimal ve ihmali ile ortaya çıkabilecek zararların tesbiti ve önlenmesi konusunda banka kendini korumaya almaktadır. Ayrıca

sözleşme kapsamında yapılacak harcamalar ile satışlardan elde edilecek gelirler sözleşme tarafı olan bankada açılacak hesaplarda takip edilecektir hükmü ile banka paranın yönetimi ve takibi konusunda tam kontrol sahibi olmaktadır.

Sözleşmede, sözleşme konusu faaliyetlerin takibi, raporlanması ve kar ve zararın hesaplanıp dağıtımını yapacak bir Komite kurulmasına karar verilmiştir. Komite üyeleri her iki tarafın katılımı ile oluşturacaktır. Komite, Yatırımcı tarafından hazırlanacak Proje ile ilgili Genel ve Aylık Bütçe ve Raporları ve bunlar gereği yapılan ve yapılacak ve yine gerçekleşen/ gerçekleştirilecek iş ve işlemleri ve ilgili harcamaları inceleyip, gelir ve gider hesaplarını onaylayacak, bu konuda Yatırımcının defter ve kayıtlarını da inceleyerek, Proje Dönemi içinde ya da sonunda kâr ve zararları hesaplayıp, dağıtımlarını onaylayacaktır. Böylece banka komite aracılığıyla hem yatırımcı ortağın defter ve kayıtlarına erişim ve denetim imkanı bulmakta hem de sözleşme konusu faaliyetleri yakından izleme ve müdahale hakkı elde etmektedir. Yukarıdaki hükümlere baktığımızda banka yatırımcı ortağın faaliyetlerini mutlak şekilde yönetme, yönlendirme ve denetleme hakkını elinde bulundurmuş, bir nevi diğer ortağı müteahhitlik hizmetlerini yürüten bir alt işveren rolü vermiştir.

3.bölüm: Proje süreçleri, yatırımcı ile bankanın hak ve yükümlülüklerini içermektedir. İlgili bölümde yatırımcının hak ve yükümlülükleri sıralanırken, yatırımcının sözleşmenin amacının ve projenin gerçekleştirilmesi konusunda tüm sorumluluğu yüklediğini ve bu sorumluluğu yerine getirecek tüm yetkinliklere ve imkanlara sahip olduğunu kabul etmektedir. Burada işin yapımı ile ilgili olarak yatırımcının sektöründe uzmanlık ve tecrübe sahibi olduğu, işin yapımı ile ilgili her türlü ekip ve ekipmana sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yatırımcı işin sağlıklı ve öngörülen şekilde gerçekleştirilmesi ile ilgili her türlü sorumluluğu üstlendiğini kabul etmektedir. Yine burada dikkat çekici bir unsur da bu ortaklığın kurulması için yatırımcının bankayı yönlendirdiği ve bankanın da yatırımcının yönlendirmesine inanarak bu işe girdiğini yatırımcının kabul etmesidir. Bu hükmün konulması, kanaatimizce işlerin yürütülmesi ile ilgili olarak doğabilecek zararlardan yatırımcının bilgi eksikliği, tecrübesizlik, personel hatası, yönetim ve politika hataları gibi nedenlerle hukuki sorumluluktan kaçınmasının önüne geçmek içindir. Banka söz konusu yatırımcıyı işinin ehli olması, gerekli bilgi birikimi ve donanımına sahip olması, bu işi en karlı şekilde bitirebilecek güveni bankaya vermesi nedeniyle tercih etmiştir. Bu durumda banka da sermayedarlarına karşı ortak seçiminde gerekli özeni gösterdiğini ve doğru tercih

yaptığını kayda almış olacaktır. Eğer banka bu ortaklığa koyduğu sermayeyi müşterilerinin fonları ile sağlıyorsa onlara karşı da en doğru ve karlı yatırımlara yönlendirdiğini göstermiş olacaktır.

Karın hesaplanması ve paylaşımı ile ilgili hükümler de bu bölümde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Projeden kar elde edileceğinin anlaşılması üzerine proje bitimi ve karın oluşması beklenmeksizin kesin kardan mahsup edilmekte üzere taraflara avans kar ödemesinin yapılabileceği de yer almaktadır. Başka bir hükümde Banka'nın onayladıkları haricinde Yatırımcının ve Danışman'ın sözleşme ve özleşmede yazılı taahhütlerine aykırı eylem ve işlemlerinden ve ihmali dâhil olmak üzere kusur ve hatasından, yanlış, eksik veya hatalı uygulamalarından veya kötü niyetli olarak maliyeti arttırıcı uygulamaları ile yine işbu Sözleşmede yazılı diğer hallerden ve nedenlerle oluşacak zararlardan ve kâr kayıplarından da sadece Yatırımcı ve Danışman sorumlu olacağından buna göre yapılacak hesaplama göre oluşacak zarar ve kâr kayıpları da Yatırımcı ve Danışman tarafından Banka'ya ödeneceği belirtilmektedir. Bu şekilde karı azaltıcı işlemlerin her biri maliyet olarak bankanın onayından geçtikten sonra kabul görecektir, aksi halde yatırımcı ve danışman bu maliyetleri bankaya ödemekle yükümlü olacaktır. Bu madde de bankanın maliyetler üzerinde mutlak bir denetim yetkisi olduğunu yatırımcı ve danışmanın suiistimal ve ihmaline karşı kendini koruduğunu göstermektedir.

4.bölüm: Sözleşme konusu iş ve işlemlerin yürütülmesi ile ilgili diğer hükümleri içeren kısım olarak yer almaktadır. Dört bölümden oluşan sözleşme tarafların imzalarının olduğu kısımla sona ermektedir.

3.4. İşlem Bazlı (Kayıtlı) Mudarebe Sözleşmeleri ve Kar-Zarar Ortaklığı Projeleri İçin Fırsatlar

Kar-zarar esasına göre kurulan mudarebe ortaklıkları ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, kayıtsız/mutlak mudarebe ve kayıtlı/mukayyed mudarebedir.

Kayıtsız/mutlak mudarebe, sermaye sahibinin mudarebe işlemlerinin yürütülmesi konusunda herhangi bir kayıt koymaksızın emek sahibi ortağa mutlak yetki verdiği mudarebe çeşididir. Kayıtlı/mukayyed mudarebe ise sermaye sahibi tarafından ortaklığın yürütüleceği mekan veya faaliyet konusu ile ilgili emek sahibine sınırlar getirilerek kurulan mudarebedir.

Mutlak mudarebede emek sahibi işin yapılması ve yönetilmesi konusunda mutlak yetkilerle donatılmış iken, mukayyet mudarebe de işin konusu, süresi, ortaklığın geçerli olduğu yer vb. konularda sermaye sahibinin mudaribe çeşitli şartlar ve sınırlar çizmesi söz konusudur. Ancak bu sınırlar emek sahibi mudaribin iş yapmasını engelleyecek şekilde olmamalıdır. Burada Banka (sermaye sahibi-rabbül mal) mudaribe belirli bir malın satışı, belirli pazarlarda faaliyet gösterme, belirli bir sürede işin bitirilmesi gibi kayıtlar koyarak ortaklığın kendi istediği şartlarda yapılmasını temin etmek istemektedir.

Mutlak mudarebe de sermayedar olarak bankanın sermayeyi emanet etmesi sonrası emek sahibine güvenmesi ve iş ve işlemlerine müdahale etmemesi esas unsurdur. Böyle olunca Sermayedar ortaklığın yönetiminden uzak kalmakta, sermayenin kontrolünü emek sahibine bırakmaktadır. Banka (sermayedar) emek sahibinin (mudarib) bilgisine, tecrübesine ve dürüstlüğüne güvenmek durumundadır. Mutlak mudarebe uygulamaları bu unsurlarından dolayı bankalar tarafından çok tercih edilememektedir.

Bankalarca mudarebe ürününün uygulanması açısından kayıtlı mudarebe sözleşmelerinin kayıtsız mudarebe sözleşmelerine göre birçok avantajı bulunmaktadır. Bu sebeple kayıtlı mudarebenin katılım bankaları tarafından yaygın uygulama imkanı bulacaktır. Mutlak ve kayıtlı mudarebe sözleşmelerinin farklarını aşağıdaki tabloda özetlenebilir;

Tablo 3. 8: Mutlak Mudarebe ve Mukayyet Mudarebe Mukayese Tablosu

Kayıtsız-mutlak mudarebe	Kayıtlı-mukayyet mudarebe
<p>-Sermayedar (banka) emek sahibi (mudarib)'in faaliyetlerine karışamaz</p> <p>-Sermayedar, emek sahibine mutlak güven duyar</p> <p>-Sermayedar faaliyetin konusu, süresi, yeri, kimlerle ticaret yapılacağı gibi konularda emek sahibine sınırlama getiremez.</p> <p>-Kar edilip edilemeyeceği ya da ne kadar kar edileceği işin sonunda netlik kazanır</p> <p>-Sermayedar faaliyet konusu ile ilgili maliyetlerin oluşumu, üretimi, satımı ve satış tutarlarının tahsilatı gibi iş konusu eylemlerle ilgili emek sahibinin iş yapmasını sınırlandıracak kurallar koyamaz</p> <p>-Çok kısa süreli ve işlem bazında sözleşmeler yapılamaz</p>	<p>-Sermayedar (banka) emek sahibi (mudarib)'e faaliyetlerle ilgili sınırlama getirebilir</p> <p>-Sermayedar emek sahibine güven duymakla birlikte birtakım sınırlamalarla kendini güvenceye alabilir</p> <p>-Sermayedar, emek sahibine işin konusu, süresi, yeri, kimlerle ticaret yapılacağı gibi konularda sınırlamalar getirebilir</p> <p>-Faaliyet konusunun, malın miktarının, satış bedelinin, maliyetlerin sözleşmede kayıt altına alınması gibi durumlarda kar tutarı, işlemin başında teorik olarak hesap edilebilir</p> <p>-Sermayedar, işlem bazlı olarak yapılacak sözleşmeler çerçevesinde, hangi malın ticaretinin yapılacağını, alıcıyı, satış tutarını, tahsilat tarihini, tahsilat şartlarını vb. hususları sözleşmeye koyabilir</p> <p>-Çok kısa süreli ve iş bazında tek bir parti malın alım ve satımını içerecek sözleşmeler yapılabilir</p>

Kaynak: Literatür ve sözleşmelerin analizi ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Aşağıda A Katılım Bankası tarafından üç farklı firma ve iş kolunda yapılmış mukayyet mudarebe örnek sözleşmelerin analizleri yer almaktadır;

Tablo 3. 9: Mukayyet Mudarebe Örnek Sözleşme Analiz Verileri

Sözleşme Unsurları	A firması	B firması	C firması
Sözleşme türü	Kayıtlı mudarebe	Kayıtlı mudarebe	Kayıtlı mudarebe
Kayıtlar-sınırlamalar	Üretilecek ürünlerin vasıf ve adetleri belirlenmiştir	Üretilecek ürünlerin vasıf ve adetleri belirlenmiştir	Üretilecek ürünlerin vasıf ve adetleri belirlenmiştir
Sektör	Mobilya	Kuyumculuk	Tekstil
Banka kar oranı	%45	%35,71	%10,60
Mudarib kar oranı	%55	%64,29	%89,40
Proje süresi	115 gün	30 gün	97 gün
Proje karlılığı (Yıllık %)	%21	%23.54	%20.27
İlgili dönemde murabaha kredileri kar getirileri	%19	%19	%19

Kaynak: Banka ile müşteri (mudarib) arasında yapılan sözleşmeler üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda üç ayrı sektörden üç ayrı firma üzerine yapılmış kayıtlı (mukayyet) mudarebe sözleşmeleri yer almaktadır. Kayıtsız (mutlak) mudarebeden farklı olarak banka ile emek sahibi mudarib arasında faaliyet konusu iş ile ilgili olarak üretilecek ürünlerin vasıfları ve miktarı ile ilgili net tarifler yapılmış ve hükümler konulmuştur. Bu şekilde mudarebe ortaklığı iş bazında belirli bir parti malın üretimini ve satışını içermektedir. Böyle bir işlemin taraflar açısından birçok konuyu netliğe kavuşturduğu görülmektedir. Öncelikle işlemin ve ürünlerin vasıfları ve fiyatları ile belirli olması, maliyetlerinin önemli ölçüde hesap edilebiliyor olması nedeniyle oluşacak kar teorik olarak işlemin başında bilinebilmektedir. Karın bu şekilde biliniyor olması yıllık getiri oranlarının hesaplanmasına ve tarafların böylece alternatif finansman maliyetleri ile mukayese edebilmelerine ve ortaklığı tercih edip etmemelerine veri sağlamaktadır. İşlemin kısa süreli olması oluşacak karın dağıtımını ve sermayedarlar için teşvik edici bir unsurdur. Yine kısa vade de sermayenin dönüşünü temin eden bu tür işlemler likidite yönetimi açısından da bankaya (sermayedar) kolaylık sağlamaktadır. Getiri açısından değerlendirildiğinde proje döneminde elde edilen karın yıllık getirisi ile ilgili dönemde bankanın murabaha kredilerinden elde ettiği yıllık getiriler mukayese edildiğinde mudarebe ortaklıklarının banka açısından daha karlı olduğu görülmektedir.

Kayıtlı mudarebe işlemlerinin yukarıdaki avantajları göz önüne alındığında mutlak mudarebe sözleşmelerine göre banka açısından daha uygulanabilir ve yönetilebilir görünmektedir.

Yine kayıtlı mudarebe işlemlerinde mutlak mudarebeye göre güven sorunu daha az yaşandığı gibi işin detaylı tarifi dolayısıyla maliyetlerin ve satış hasılatının işlemin başında gerçeğe çok yakın olarak belirlenebilmesi dolayısıyla emek sahibi mudaribin maliyetleri şişirmesi, karın gizlenmesi gibi suiistimal ve ihmâl dolayısıyla işin beklenmeyen zararlara yol açması ve beklenen karın elde edilememesi gibi sorunları da ortadan önemli ölçüde kaldırmaktadır.

Ancak burada kısa vadeli ve işlem bazlı kar zarar ortaklıklarında vade sorunu gündeme gelmektedir. Kar-zarar ortaklıkları sermaye finansman yöntemleridir. Sermaye doğası gereği uzun vadeli ve işin sonunda sermayedara döner. Şirket bilançolarında da kaynak vade sıralamasında kısa vadeli borçlar, uzun vadeli borçlar ve özkaynaklar olarak yer almaktadır. Niteliği gereği uzun vadeli olması gereken sermaye temini mudaribin kredi vade baskısından kurtularak rahat iş yapmasını sağlarken, kısa süreli mudarebe ortaklıklarının bu amaca hizmet etmediği görülmektedir. O halde banka ile mudarebe ortaklığı yapacak şirketlerin kredi kullanarak ya da murabaha yoluyla finansman sağlama imkanı varken neden mukayyet mudarebe yoluyla ortaklığı tercih ettiğini açıklamamız gerekmektedir. Bu işlemlerin mudarebe görünümlü murabaha işlemlerine dönüşmesi istenilen amaca hizmet etmeyecektir.

3.5.Katılım Bankaları ile Firmaların Ortaklığa Dayalı Finansman Yaklaşımı

3.5.1. Anket Çalışması ile İlgili Literatür Taraması

Katılım bankalarında ortaklığa dayalı finansman yöntemi olan mudarebe ve müşareke finansmanının uygulanması önündeki engeller konusunda literatürde çeşitli değerlendirmeler yer almaktadır. Bunları; katılım bankalarının yapısından, şirketlerin tutum ve davranışından, ekonomik şartlardan, yasal düzenlemelerden ve ürünlerin yapısından kaynaklanan engeller olarak sınıflandırabiliriz.

Canbaz (2020), “Katılım bankalarında mudarebe finansmanını engelleyen faktörler” başlıklı çalışmada bu konuyu geçmişte katılım bankasında çalışanlar, hali hazırda çalışanlar ve İslam İktisadi ve Finansı alanında çalışan bireyler üzerinde yaptığı anket çalışması ile değerlendirmiş ve altı başlık altında toplamıştır. Bunlar; riskle ilgili

nedenler, girişimcilik ekosistemi ile ilgili nedenler, proje karı ile ilgili nedenler, çalışanlara bağlı nedenler, mevzuat ile ilgili nedenler, müteşebbise bağlı nedenlerdir.

Riskle ilgili nedenler başlığı altında; murabaha ile mukayese kapsamında kar garantisi, teminatlanma, kredi riski, işlemlerin prosedür kolaylığı değerlendirilmiştir.

Girişimcilik ekosistemi ile ilgili nedenler altında; Nitelikli girişimci ve nitelikli projeler ile mudarebede ortaya çıkan riskin piyasada kabul görmemesi değerlendirilmiştir.

Proje karı ile ilgili nedenler altında; karın ne zaman ve ne miktarda oluşacağını belirsizliği, yüksek riskli ortaklık, vade belirsizliği, katılım bankasının yatırdığı paranın tümüyle batması riski, likidite riski konuları değerlendirilmiştir.

Çalışanlara bağlı nedenler altında; işlemleri yapacak nitelikli personel eksikliği, uzman personel ihtiyacı, yapılacak yatırımların seçimi ve yanlış kararlar değerlendirilmiştir.

Mevzuat ile ilgili nedenler altında; mudarebe prosedürünün zorluğu, müteşebbisin yatırım konusunda ehil olmaması ve müteşebbise duyulan güvensizlik değerlendirilmiştir.

Dinç (2019) mudarebe ve müşareke finansmanlarının bilgi birikimini sağlayan ürünün murabaha olduğunu, murabahanın aslına uygun gerçekleştirilemediği için finans kurumlarının hangi alan ve sektöre yatırım yapılacağını tam manasıyla öğrenemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu durumda Ortaklığa dayalı finansman ürünleri olan mudarebe ve müşareke ürünlerinin uygulanacağı sektörlerin sağlıklı bir seçimini yapmak güç olacaktır. Yani mudarebe ve müşareke yapmak için murabaha mekanizmasının tam anlamıyla çalışıyor olması gerekir. Katılım bankalarının inşaat alanında uzmanlaştığı murabaha ürünü sayesinde bu sektörde mudarebe ve müşareke uygulamalarında başarılı olduğu diğer sektörlerde ise uzmanlık geliştiremedikleri için aynı başarıyı yakalayamadıkları tesbiti yapılmaktadır. Yazarın mudarebe ve müşareke uygulamalarının başarılı olmaması noktasında dikkat çektiği diğer bir konu karlılık meselesidir. Ortalamanın üzerinde kar eden firmalar enflasyon etrafında şekillenen borç işlemlerini tercih ederken ortalamanın altında kar eden firmalarla da bankalar çalışmayı tercih etmeyeceklerdir. Ortalama üzerinde kar eden firmalar faizsiz finans kurumlarının ortaklığını kabul ettikleri takdirde bu kurumların ortalamanın üzerinde kar beklentileri nedeniyle zor durumda kalabilirler. Halihazırda müşareke finansmanı gerçekleştiren firmaların bir kısmının sürdürülebilirliklerini kayb ettikleri

görülmektedir. Yazar faizsiz finans kurumlarının mudarebe ve müşareke finansmanını uygulama konusunda kredi politikalarında bir pay ve tutar tabanı belirlememiş olmasını da önemli bir eksiklik olarak görmektedir. Yine karza benzeyen veya teverruka yaklaşan murabaha uygulamalarının hakimiyetinin sürmesinin KOBİ segmenti için elverişli olduğu anlaşılan mudarebe ve müşareke finansmanlarına doğru sistemin dönüşümünü mümkün kılmayacağı iddia edilmektedir. Dinç, burada sürdürülebilir bir enflasyon yapısı için bu ürünlerin etkin bir şekilde kullanılabileceğini, ayrıca bölüşüm sorununu riski tabana yayarak çözüme de etkin olabileceğini söylemektedir.

Bağcı (2019), “Katılım Bankacılığında Mudarebe Sözleşmesi” başlıklı çalışmasında mudarebe ile ilgili uygulama sorunlarına değinirken, doğru mudaribin seçimi ve işe gerekli özenin gösterilmesi konusunun katılım bankaları açısından sorun teşkil ettiği, bu nedenle bankaların doğru ortağın seçiminde risk almak istemedikleri vurgulanmıştır. Diğer bir başlık katılım bankalarının doğru ve karlı sektör seçiminde yaşayabilecekleri sıkıntılar nedeniyle sermayenin tamamen kaybı meselesidir. Bankacılık kanunu-mevzuatı ile ilgili eksiklikler ve uygulama sorunları yine mudarebe ürününün uygulamasında önemli engellerden biri olarak değerlendirilmiştir. Sermaye açısından yapılan değerlendirmede ise mudarebe uygulamaları için yüksek sermaye yükü gerektiği bunun ise katılım bankaları için ilave bir yük getirdiği değerlendirilmiştir. Yine ortaklığın kurulması aşamasındaki sözleşmelerin yapılması, faaliyetlerin denetimi ve anlaşmazlıkların hukuki çözümleri konusunun da bu ürünü uygulama konusunda engeller getirdiği belirtilmektedir. Yönetimsel sorunlar başlığı altında ise katılım bankalarının işletmeciyi yönlendirecek denetleyecek ve yönetime katılacak uzman personel eksikliği vurgulanmıştır. Ayrıca tarafları mudarebe ortaklığı için buluşturacak nitelikli platformların bulunmaması da organizasyonel bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır.

Mudarebe finansmanının Katılım Bankalarında uygulanmasının ahlaki risk yönünden değerlendirilmesi çalışmasında Eğri ve Sağlam (2020) Katılım bankalarında mudaraba modelinin düşük tercih edilmesinin, söz konusu modelin bankalar açısından ahlaki tehlikeye yol açan bir uygulama olarak görülmesi ile yakından ilişkili olduğuna inanmaktadır. İslam ekonomisinin ontolojisinde ortaklığa dayalı işletmelerin oluşumu mevcut olmasına rağmen, gerçek şu ki, banka tarafından finanse edilen mudaraba iş birliği modeli istenilen ölçüde gerçekleştirilemez. İslam ekonomisi değil katılımcı

bankacılık ontolojisi bağlamında analiz edilmelidir. Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle beş katılım bankasının (Kuveyt Türk, Albaraka Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım) genel müdürlük yöneticileri ile yapılan görüşmede her bir kurumun mevcut durumu kendi perspektifinden nasıl değerlendirdiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada mudarebe finansmanının tercih edilmeme nedenleri olarak; yasal altyapı, kayıt dışı işlemler, ticari olgunluk seviyesi, ekonomik konjonktür, denetim ve vade süresinin uzunluğu vurgulanan noktalar olmuştur.

Tunç (2010), kar-zarar projelerinin katılım bankalarının asli fonksiyonlarına daha uygun olmakla birlikte kullandırılan fon toplamı içindeki payının düşüklüğüne vurgu yaparken, bu durumun nedenleri olarak; katılım bankalarının çok sayıda sektörü ve projeyi değerlendirip, takip edecek yeterli teknik ekip ve donanımının henüz bulunmadığı, kurumsal finansman desteği (murabaha) gibi yöntemleri kolaylıkla uygulama imkanı varken ilave risk üstlenmek konusunda fazla istekli olmayacakları tesbitinde bulunmaktadır.

Özsoy (2019), mudarebenin yaygın olarak kullanımının önündeki üç önemli sorunun; girişimcilerin nitelik sorunu, bankanın girişimciye karşı güven sorunu, yüksek katma değerli sektörlerdeki start-up eksikliğini sorunu olduğunu tesbitini yapmaktadır.

Onat (2019), Türkiye’de katılım bankacılığının likidite yönetimini incelediği çalışmasında katılım bankalarının mudarebe ve müşareke ürünlerini aktif olarak çok fazla kullanmadığı tesbitini yaparken karşılaşılan sorunları; ortak seçiminin zorluğu, yatırım sürecinin ve takibinin zorluğu, yasal düzenlemelerin yetersizliği, ekonomik konjonktürün elvermemesi ve uygulama sorunları olarak sıralamıştır.

Sapuan (2016), İslami finans kuruluşlarının, öz sermaye finansman araçları olan mudarebe ve müşareke ile karşılaştırıldığında kısa vadeli borçlanma araçlarından murabahayı tercih ettiklerini, bunun nedeni olarak olumsuz seçim ve ahlaki tehlike sorununu görmektedir. Ayrıca sermayedar (İslami finans kuruluşu) ile girişimci (mudarib) arasında asimetrik bilgi sorunu vardır. Mudarib, İslami finans kuruluşuna göre ortaklık yapılacak proje-iş ve onun karlılığı hakkında daha fazla bilgiye sahiptir. Bunun yanında İslami finans kuruluşlarının girişimci (mudarib) seçiminde etkili bir tarama süreci başlatmadıklarında mudarebe girişiminin verimsiz olacağını keşfettiler. Girişimciyi sözleşme öncesinde iyi analiz edememe riski ve sözleşme sonrasında

girişimcinin serbest hareket etme durumu ve İslami finans kuruluşundan bilgi gizleme davranışları bu sözleşmelerin riskleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Orhan (2019), asimetrik bilgi eksikliğine vurgu yapan diğer bir araştırmacıdır. Ona göre kâr zarar ortaklıklarının eksikliği temel olarak bu ortaklıkların uygulanmasından neşet eden ekstra risklerden kaynaklanmaktadır. Ekstra riskler asimetrik bilgi ve kredi riskidir. En yaygın asimetrik bilgi formları, ters seçim ve ahlaki tehlikedir. Ters seçim, sözleşme imzalanmadan veya işi sonlandırmadan önce peyda olurken, ahlaki tehlike, mutabakata varıldıktan sonra arız olur. Bu durumda islami bankaların yapması gereken şey bu ekstra ortaklık riskleri ile başa çıkmak adına şeriata uyumluluk konusundaki kaygılara daha az eğilimli risk yönetim araçları bulmaktadır.

Bacha (1995) konvansiyonele karşı mudarebe finansmanının vekalet maliyetini incelediği çalışmasında, mudarebe finansmanının her ne kadar İslami bankalarca öz sermaye finansmanı olarak görülmesine karşı, bu finans modelinin hem öz sermaye hem de borç finansının özelliklerini taşıyan hibrit bir model olduğunu ve İslami bankaların geleneksel öz sermaye ve borç finansmanına oranla daha fazla vekalet sorunu ve maliyetleri ile karşı karşıya kaldıklarını iddia etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında mudarebenin bir finansman yöntemi olarak kullanımının İslami bankalarda çok düşük oranda olmasının şaşırtıcı olmadığını vurgulamaktadır. Bacha'a göre uygulanabilir bir çözüm bulunmadıkça bu oran düşük seviyelerde seyredecek, İslami bankalar merkez oyuncu olma imkanını bulamayacak ve çevresel oyuncular olarak kalmaya devam edecektir.

Emeç (2019), "Değişen dünyada ortaklık temelli finansman ve katılım bankalarındaki yeri "başlıklı çalışmasında ortaklık temelli finansman yöntemlerinin katılım bankalarında gelişmemesinin nedenleri ve çözüm önerileri üzerinde durmuştur. Katılım bankası yöneticileri ile derinlemesine mülakat yöntemi ile yapılan çalışmada ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin katılım bankalarında uygulama imkanı bulamamasının nedenlerini şu başlıklar altında incelemiştir;

-Operasyonel kolaylık: murabaha ürünlerinin uygulanması, ortaklık temelli finansman yöntemlerine göre operasyonel kolaylık nedeniyle tercih edilmektedir

-Uzmanlık gereksinimi: ortaklık temelli finansmanın kullanıldığı alanlar itibariyle teknik, bilgi ve tecrübe bakımından uzmanlık gerektirmesi

-Konvansiyonel bankalarla yakınsama: konvansiyonel bankalarla olan rekabetin etkileri

-Güven Sorunu/Kontrol: Katılım bankaları ile firmalar arasında güven tesis etmenin zorluğu

-Mevzuat/yasal alt yapı: Türkiyede ortaklık temelli finansmana yönelik yasal altyapı eksikliği

-Geçmiş olumsuz tecrübeler: Katılım bankalarının geçmişte yaptıkları ortaklık temelli finansman uygulamalarının çoğunda firmalar ile yaşanan suiistimaller ve işlemlerin çoğundan zarar edilmesi

-Müşteri Talepleri: Müşterilerin genellikle katılım bankasından borç temelli finansman sağlama eğilimi

-Hissedar ve Hedef Beklentileri: hissedarların hedef beklentileri ve konvansiyonel bankaların borç temelli finans başarıları katılım bankalarını bu yöne zorlamaları.

-Vade Uyumsuzluğu: kısa vadeli kaynaklarla uzun vadeli ortaklık kurmanın getirdiği likidite sorunu

-Risk Yönetimi: borç temelli murabaha riskinin ortaklık temelli finansmana göre daha az riskli olması

Çelik (2017) “Meşru bir yatırım aracı olarak mudarebe ve günümüzde kullanımı” başlıklı çalışmasında İslami bankacılığın temelinin mudarebe olmasına rağmen bu ürünün yeterince kullanım alanı bulamadığını vurgularken fon toplamada ağırlıklı olarak mudarebenin, fon kullandırımında ise murabahanın öne çıktığı tespitini yapmaktadır. Seçili Müslüman ülkelerden verdiği örneklerde de Türkiye ile benzer sonuçları ortaya koymaktadır. Aynı çalışmada mudarebenin kullanımının yaygın olmama nedenleri arasında, yürürlükteki yasaların elverişsizliği, İslami bankaların yatırım işlemlerinin vergilendirilmesi, İslami bankalarla fon sağlayan katılımcıların muhtemel risklere karşı hazır olmayı sağlayacak unsurların bulunmaması, ürünü uygulayacak ehil ve nitelikli eleman eksikliği, her iki tarafa da güven sağlayacak yasal düzenlemelerin bulunmaması öne çıkan başlıklar olmuştur.

Yanpar (2014) Mudarebe tipi finansmanın İslami bankalar için çok ciddi sorunlar taşıdığına vurgu yaparken gerek mudarebe gerekse müşareke tipi finansmanda İslami banka açısından esas sorunun yasal mevzuat veya karın elde edilme aşamasındaki

süreden ziyade olası bir zarar durumunda bankacılık açısından oluşacak riskin getirdiği komplikasyonlar olduğunu belirtmektedir. Mudarebe ve müşareke ile finansman sağlamanın önünde bazı sistematik engellerin bulunduğuna vurgu yapan Yanpar, söz konusu yöntemlerin İslami bankacılığın fon kullandırma ayağında yoğun biçimde kullanılmasının önündeki engelleri üç ana başlıkta toplamıştır. Bunlar zarar riski, suistimal riski ve girişimcilerin isteksizliğidir.

Zarar riski, bankanın mudarebe ve müşareke yöntemleri ile kullandığı finansmanların zarar etmeleri durumunda fon sağlayan tasarruf sahibi katılımcıların bu zararları üslenmeye istekli olmadıkları, zarar riskinin yüksek olması nedeniyle paralarını İslami bankalara yönlendirmeyeceklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla tasarruf sahiplerinin zarar riskini üstlenmek istememeleri İslami bankaların bu tür riskli ortaklıklara girmelerini engellemekte ve karın daha garanti olduğu murabaha türü ürünleri öne çıkarmaktadır.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği iş birliği ile hazırlanan “Faizsiz Finansal Okuryazarlık Araştırmasında (Dinç, 2020) Ortaklığa dayalı modellerin uzun vadeli düşünülmesinin bu modellerin İslami finasta yaygınlaşmamasının asıl nedeni olarak düşünülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Mudarebe ve müşareke modellerinin kısa ve çok kısa vadeli yapılması durumunda bu modellerin yaygınlaşabileceği ancak tartışmanın henüz bu bakış açısının çok uzağında olduğu ifade edilmiştir. Raporda kişi ve şirketlerin bir finansal kuruluşla ortak olma fikrine o finansal kuruluşun sahip olduğu güven ve nüfuz nedeniyle sıcak baktığı ancak katılım finans kuruluşlarının bu yönde bir kredi politikası dahi oluşturmadıkları eleştirisi getirilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %50’lik kısmı risk paylaşımı temelli modellerin sonucuna katlanmayı göze almaktadır. Ayrıca Katılım finansı risk paylaşımı (ortaklık) temelli modellerinin Türkiye’nin yatırım ortamını diri tutacak sosyolojiyi besleyen stratejik bir rol oynayabileceği ifade edilmiştir.

Suistimal riski, karşılıklı güvene dayalı ortaklık finansman yöntemlerinin fon kullanan müşteriler tarafından suistimale oldukça açık olmasıdır. Karın düşük gösterilmesi, kar elde edildiği halde zarar gösterilmesi, bilinçli olarak ortaklığın zarar ettirilmesi, mudaribin başka şirketler üzerinden kar transferi gibi yöntemler bu tür ortaklıklarda sıklıkla ortaya çıkabilecek suiistimler olup, bunların denetim ve yönetimi de İslami bankalar açısından ayrı bir süreç ve maliyet gerektirmektedir.

Girişimcilerin isteksizliği ise karlı işlerde bu karın İslami bankalarla paylaşılmak istenmemesidir. Girişimciler karlı işlerde ortaklık kurmak yerine bankalardan faizli kredi ya da murabaha kullanarak ödeyecekleri maliyetleri bilmekte ve kalan karı kendileri elde etmektedirler. Karlı görölmeyen işlemler ise İslami banka tarafından riskli görölmekte ve ortaklığa konu edilmemektedir.

Tunç (2010) kar-zarar projelerinin katılım bankacılığının asli fonksiyonlarına daha uygun olmasına rağmen sektörde istenilen seviyede kullanılmadığını vurgulamaktadır. Ona göre katılım bankaları çok sayıda sektörü ve projeyi değerlendirip takip edecek yeterli teknik ekibe ve donanıma henüz sahip değildir. Diğer bir husus katılım bankalarının topladığı fonları kurumsal finansman desteği (murabaha) yöntemi ile kolaylıkla kullandırabildiği sürece daha fazla risk üstlenme konusundaki isteksizlikleridir. Tunç'un kar-zarar projelerinin katılım bankalarınca tercih edilmemesi konusunda değerindiği başka bir zorluk ise vade uyumsuzluğudur. Toplanan fonların kısa vadeli oluşu ve uzun vadeli projelere aktarılması durumunda kar dağıtımının gecikmesi sorununu gündeme getirmekte, fon sahiplerinin bu durumda bu projelere kaynak aktarma isteklerini azaltmakta dolayısıyla katılım bankalarının fon toplama kapasitelerini düşürme riski taşımaktadır. Ancak önümüzdeki dönemde katılım bankalarının düşen murabaha karları nedeniyle daha fazla kar elde etmek için kar-zarar projelerine yöneleceği, şube ve çalışan sayılarındaki artış ve proje ekiplerinin oluşturulmasının bu yönelimi destekleyeceği iddia edilmektedir. Yazar, kar-zarar projelerinin artışının katılım bankalarının niteliği, özelliği ve topluma katkılarının kamuoyu tarafından daha iyi algılanmasını destekleyeceği görüşündedir.

Khan (2018) İslami bankacılık sisteminin kar-zarar ortaklığı projelerini uygulama konusunda yaşadığı engelleri aşağıdaki konu başlıklarında ela almıştır;

Güven; İslami bankaların müşterilerinin kasıtlı olarak yanlış beyanda bulunması sorunu belki de İslami finans kuruluşlarının kar-zarar ortaklığını benimsemelerinin en caydırıcı unsurudur. Ayrıca İslami bankaların müşterileri, kayıtlarına açık erişim sunmak noktasında isteksizdir. İslami finans kuruluşlarının günlük işlerine müdahalesine izin vermektense konvansiyonel finansa başvurmaktadırlar. İslami finans kurumları, müşterilerinin dürüst bir şekilde raporlanmasını sağlamak için önemli denetleme maliyetleri yüklenmek zorunda kalacaklarıdır.

Verimsizlik; kar-zarar sisteminde müşterinin doğacak zararı bankaya yansıtma imkanı projeden elde edilecek getirinin düşmesine vesile olabilir. Müşteri konvansiyonel bankadan finansman sağladığında borcunu anapara ve faizi ile birlikte ödeme yükümlüsü iken kar-zarar ortaklığında müşterinin önceden yüklediği bir maliyet bulunmamakta, elde edilecek kar paylaşılmakta doğabilecek zararlar ise İslami finansman kurumuna yansıtılmaktadır. Bu durumda müşterinin gevşek davranması ihtimali ve verimsizlik artmaktadır.

Kar veya zarar muhasebesi; faize dayalı finansal işlemler, faiz oranlarının fon talep ve arzı ile belirlendiği hazır bir piyasaya sahipken kar-zarar ortaklığı projeleri için böyle bir piyasa yoktur. Dolayısıyla düzenleyici ve belirleyici bir piyasa bulunmadığı için İslami banka ile müşterisi arasında kar paylaşım oranlarının belirlenmesi konusunda taraflar açısından haksızlıklar olma ihtimali bulunmaktadır.

Alacak ve yükümlülük miktarında belirsizlik; şeriatın genel bakışı ticari sözleşmeye konu olan tarafların kendi hak ve yükümlülüklerini açık ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde bilmesidir. Bu anlaşmazlık, adaletsizlik ve istismar olaylarını asgariye indirir. Kar-zarar ortaklığı durumunda finansör en sonunda ne alacağını bilmemektedir. Aynı şekilde banka müşterisi son ödeme zamanındaki toplam yükümlülüğü bilmemektedir. Sözleşme büyük bir belirsizlik yaratmakta ve her iki taraf için gelecek eylem planı ve nakit akış planlaması konusunda sorunlar oluşturmaktadır.

Chapra, kar-zarar ortaklığının uygulanamamasının nedeni olarak; anonimlik, ahlaki tehlike, vekil/müvekkilin çıkar çatışması ve finansal yükümlülüklerin geç çözülmesi ile ilgili riskleri asgariye indirmek için gerekli kurumların bulunmaması olduğunu düşünmektedir (Khan, 2018).

Dar ve Presley (2000), İslami finans kurumlarının mudarebe ve müşareke finansmanından uzaklaşmalarını şu nedenlere bağlamaktadır;

- Kar-zarar ortaklıklarının bankaya karşı işletmeleri daha az kar göstermeye teşvik edici özelliği bulunduğunu, karın yüksek çıkmasının bankaya daha fazla kar ödemesi yapacak olan işletmeleri karı gizlemeye yönlendirmesi
- Kar-zarar ortaklıklarının verimli bir şekilde işlemesi için iyi tanımlanmış mülkiyet haklarının olması gerekir. Çoğu Müslüman ülkede bu haklar doğru şekilde tanımlanmamıştır.

- Konvansiyonel bankalarla rekabet halindeki İslami bankaların mudarebe ve müşarekeye oranla daha az riskli yöntemler sunmak zorundadırlar.
- Yatırımcıların yönetimdeki kısıtlayıcı rolleri ve dolayısıyla kar-zarar sözleşmelerinin ikili mali yapısı bu tür sözleşmeler için yatırımcıları isteksiz kılar
- Kar-zarar ortaklığı kısa vadeli kaynak gerekliliği ve işletme sermayesi ihtiyacı için uygun bir finansman yöntemi değildir.
- Bazı ülkelerde vergilendirme konusunda adil olmayan yaklaşımlar kar-zarar ortaklıklarını maliyetli kılar. Faiz işletme giderleri olarak kabul edilip vergiden düşülürken, kar gelir kabul edilerek vergilendirilmektedir.
- Mudarebe ve müşareke gibi İslami finansal araçlar için ikincil bir piyasanın bulunmaması bu kaynakların etkin bir şekilde seferber edilmesini engellemiştir.

Neccar (Çizakça, 1993) tüccarların karlı işlemlerde İslami bankalar ile kar-zarar ortaklıkları ya da şirket ortaklıkları yöntemiyle karını paylaşmaya yanaşmayacağını onun yerine bankadan maliyeti belli olan finansman yöntemini tercih edeceğini ve dolayısıyla kar-zarar projelerinin karlı işlemlerde tercih edilmeyeceğini söylemektedir. Yani güçlü iş adamlarının İslami bankalarla kar-zarar projelerine yanaşmayacağı düşüncesindedir. Kar-zarar ortaklığı projelerinin uygulanmasında gördüğü diğer bir engel ise karın paylaşımı ve bunun muhasebesidir.

Neccar, İslami bankaların sağlıklı bir ortamda çalışabilmesi için öncelikle kendi toplumunu yaratması gerekliliğini vurguladıktan sonra mudinin ve tüccarların zihniyetinin değişmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre mudi riski paylaşmayı göze almalı, tüccar da kar-zarar paylaşımını kabul etmelidir. Bunu yapmadan İslami bankacılıkta kar-zarar ortaklıklarının başarılı olamayacağını iddia etmektedir.

Nouman ve Ullah, Kar ve zarar dağılımı çalışmalarını derledikleri makalelerinde İslami bankacılık literatürünün konularını detaylandırdılar. Sonuç olarak, üst yönetimin ilgisizliği, kalifiye insan kaynağı eksikliği, yüksek riskler, fizibilite sorunları, ortaklık anlaşmalarının karmaşık yapısı, piyasaya güven eksikliği, finans sektöründe iş sızmasının sızması tehlikesi, dünyada sahiplenme yetersizliği, yasal altyapı, muhasebe sistemleri ve uygulamaları, eksiklikler, vergi sorunları, konvansiyonel bankaların rekabet sorunları, düşük talep, proje denetim prosedürlerinin yüksek maliyeti, bilgi asimetrisi, ahlaki tehlike ve önemli vekalet sorunları başlıca sınırlamalar olarak sıralanmaktadır (Eğri & Sağlam, 2020, s. 204).

Ez- Zerka ve en-Neccar (2003) İslami bankaların ortaklığa dayalı finansman ürünleri yerine yüzde seksenlere varan oranda murabahaya yönelmelerinin makul sebepleri olduğunu vurgularken, bu sebepleri şöyle sıralamaktadır; İslam ülkelerinde yürürlükte olan mevzuat fıkıhta bahis mevzu edilen şirketlerin uygulamasına müsait bulunmamaktadır. Bazı teviller, yorumlar ve müsamahalarla kanuni şirketler ile fıkıhtaki şirketler uzlaştırılsa bile İslam dünyasında hâkim bulunan İslami eğitim eksikliği yüzünden bankaların ortaklık edeceği müteşebbislerin hesaplarına güvenmek mümkün değildir. Klasik bankalarla muameleye alışmış olan Müslümanlar İslam bankalarına para yatırmaya geldiklerinde bir müddet sonra ne kadar alacaklarını bilmek istemekte ve bu geliri biran önce elde etmeyi ummaktadırlar. Zerka ve Neccar İslami bankaların felsefesinin önceliğinin esnaf, zanaatkar, çiftçi, serbest meslek sahibi ve ücretli gibi orta sınıfı desteklemek olması gerekirken bunu başaramadığını bunun yerine güçlü, yeterli teminatı verebilen şahıs ve şirketlere yöneldiklerini vurgularken bu yönelişin nedenleri olarak; mezkur orta sınıfın ağır vergiler yüzünden gerçeğe uygun hesap tutmaktan kaçınmaları, bu sınıfın hesaplarını kontrol eden, projelerinin yürütülmesinde görüş bildiren gerektiğinde müdahale eden bir ortakla çalışmaya alışmamış olmaları, on binlerce kişi ve projenin ortaklık yoluyla finansmanından doğan muazzam külfet, masraf ve riziko ile kar getirmeyen ve geri dönmeyen sermayeler sebebiyle banka gelirlerinin düşmesini sıralamaktadır.

Özulcan ve Özdemir (2010) kar-zarar ortaklığı yönteminin ekonomik dalgalanmaların ve belirsizliğin yüksek olduğu istikrarsız ekonomik ortamlarda, katılım bankaları açısından daha riskli bir fon kullandırma yöntemi olduğundan uygulamada fazlaca yer bulamadığı tesbitini yapmaktadır. Bu yöntemde Katılım bankasının sermayesini riske eden taraf olmasından dolayı söz konusu bankalar için yüksek risk barındırdığı iddia edilmektedir.

Çizakça (1993) İslami bankaların hangi nedenlerle mudarebe ya da müşareke yerine murabahayı tercih ettiklerini ortaya koyarken, durumun sadece Türkiye ile sınırlı olmadığı tesbitinde bulunuyor. Hadise global olup, tüm İslami bankalarda görülmektedir. Yazar bu durumun nedenleri olarak;

- Banka yöneticilerinin kökeninin konvansiyonel bankalardan gelmesi nedeniyle bu tür ürünleri uygulamakta zorlandıkları, bu ürünlerin uzmanlık gerektirmesi,
- Konvansiyonel banka rekabeti nedeniyle İslami bankaların mudilerine en az konvansiyonel bankalar kadar getiri verme baskısı hissetmeleri,

- Enflasyonun uzun dönem yatırımlarını riskli hale getirmesi,
- Mudarebe ve müşareke ürünlerinde ortağın çok iyi incelenmesi, kontrol edilmesi, desteklenmesi ihtiyacından dolayı yetişmiş personellerin istihdamını

Çizakça yukarıdaki nedenleri haklı görmektedir. Bu nedenle yöneticilerin suçlanmasının doğru olmadığını, onların riski minimize karı maksimize edici şekilde hareket ettiklerini bu açıdan işlerini doğru yaptıklarını aksi halde işlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaklarını ifade ettikten sonra asıl çözümün yöneticileri değil şartları değiştirmek olduğunu vurguladıktan sonra yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştır;

- Vergi reformu yapılmalı, mudarebe ve müşarekeden alınan vergi oranları murabahaya göre azaltılmalı
- Portföy değişim takviminin oluşturulması ile İslami bankaların fon kullandırım portföylerindeki mudarebe ve müşareke paylarının yıldan yıla artırılması için mevzuat oluşturulmalı
- Ortaklık yapılacak şirketlerin seçiminin İslami bankalar yerine kurulacak olan risk sermayesi şirketleri tarafından yapılması. Bu sayede İslami bankaların şirketlerin seçimi, takibi, yönetimi gibi sorunlar halledilebilir ve bu şirketlerin hisse senetlerini satın alma yoluyla likidite sorunlarını da halledebilirler.
- Risk Sermayesi şirketlerinin hisse senetlerinin sadece İslami bankalar değil, sigorta ve emeklilik fonlarının da satın almasını sağlamak.
- Mudarebe ve müşareke ürünlerinin teşvik edilmesi amacıyla bu ürünlerin kar dağıtımında İslami bankaya esneklik sağlanması.
- Zekât fonu havuzlarının kurulması ve bu fonların risk sermayesi şirketinin hisselerinin alınmasında kullanılması. Bu sayede zekât istihdamın artırılmasında rol oynayabilir.

Kumaş ve Abdullayev (2016) mudarebe finansının yaygın şekilde kullanılmasının önündeki engelleri aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

- Mevduat Sahiplerinin ve Bankaların Riskli Yatırımları Tercih Etmemeleri
- Mudâربه Yoluyla Desteklenen Projelerin Takip Edilmesinin Zorluğu
- Rasyonel ve kârlılığı Yüksek Projelerin Yeterince Geliştirilememesi
- Mudâربه Yönteminin Uzun Vadeli Yatırımlarda Kullanılması

-Banka Yönetici ve Çalışanlarının İslam'ın Finans Mantığını Bilmemeleri veya Zaman Zaman Göz Ardı Etmeler

Uzun yıllar katılım bankacılığının her aşamasında görev yapmış ve halihazırda bir katılım bankasının Genel Müdürü olarak görev yapan Utku (Savaşan vd., 2019) ile yapılan mülakatta Katılım Bankalarının çok az sayıda emek sermaye ortaklığı yaptığı yönündeki eleştirisi sorulduğunda, bu konuda kötü tecrübelerinin olduğunu ifade etmektedir. Katılım bankalarının ilk yıllarında bu bankaların ortaklık finansmanı konusunda gayretli olduklarını, bu ürünlerin sözleşmelerinin hazırlanmasına kadar birçok işi kendilerinin yaptığını, karın paylaşımı da dahil güzel bir anlaşma yapıldığını ancak ortağın bankanın güvenini kötüye kullanarak işi suiistimal ettiğini, satıştan doğan alacakların tahsili noktasında bankayı yanılttığını ifade etmektedir. Ayrıca bu ürünlerin performanslarının konvansiyonel bankaların ürünleri ile mukayese edilmesinin doğru olmadığı, farklı bir bakış açısı geliştirilmesi gerektiği ve bir dönüşüm yaşanmasının şart olduğu vurgulanmaktadır. Patronların bakış açısının da değişmesi bu ürünlere bakışın farklılaşması gerekmektedir. Yine bu ürünlerin uygulanması noktasında mevzuatında değişmesi gerektiği, uygulamaya engel teşkil edecek unsurların çıkarılması ve değiştirilmesi gerektiği son dönemde bu konuda bir takım olumlu değişimlerin gözlemlendiği vurgulanmaktadır. Patronların bakış açısının da değişmesi bu ürünlere bakışın farklılaşması gerekmektedir. Yine bu ürünlerin uygulanması noktasında mevzuatında değişmesi gerektiği, uygulamaya engel teşkil edecek unsurların çıkarılması ve değiştirilmesi gerektiği son dönemde bu konuda bir takım olumlu değişimlerin gözlemlendiği vurgulanmaktadır. Başka bir mesele ise katılım bankalarının güvenilir ortaklar bulma konusunda yaşadığı sorunlar. Bu soruna çözüm olarak sivil toplum kuruluşlarının (Müsiad, Askon vb) güvenilir iş adamlarını katılım bankasına önermesi ile ilgili Uyan, bankacılık mevzuatına göre risk değerlendirmesini mutlaka bankanın kendisinin yapması gerektiğini sivil toplum kuruluşlarının önermesinde dahi güvenilirlik konusunda sorun yaşanabileceğini, hatta bu kuruluşlardan kendilerine önerilen bir müşteri ile yaşadıkları olumsuz bir vakayı da örnek olarak vermektedir.

Başka bir katılım bankası genel müdürü Utku (Savaşan vd., 2019) kendisi ile katılım bankacılığı sektörü üzerine yapılan mülakatta katılım bankalarının çok fazla murabaha yaptığı noktasındaki eleştiri sorulduğunda; Dünyada kar-zarar projelerini en fazla yapan bankanın kendileri olduğunu, bu ortaklıklarında ağırlıklı olarak inşaat sektöründe yoğunlaştığını ifade etmektedir. Utku murabahanın neden baskın olduğunu açıklarken konuya farklı bir bakış açısı getirmektedir. Ona göre Dünyada şirketlerin öz kaynakları (Yani ortaklık kısmı) düşüktür. Yükümlülükler ise ağırlıklı olarak borçlardan oluşmaktadır. Murabaha da bir nevi ticari borç niteliğinde olduğu için

bilançolarda ağırlık teşkil etmektedir. Bu nedenle murabaha olmasının demek anlamlı değildir. Dolayısıyla katılım bankalarının kullandığı kredilerin %70-80'inin murabaha olması gayet normaldir. Murabaha ile ilgili diğer bir husus ürünün esnek ve kolay kullanımı nedeniyle yaygındır. Operasyonel maliyeti düşük ve uzman personel ihtiyacı olmadan kolaylıkla uygulanabilmektedir. Mudarebe müşareke gibi ürünlerin çok maliyetli olduğuna vurgu yapan Utku, inşaat sektöründeki tecrübelerinden bahisle en kolay sektörde bu ürünleri uygulama imkanı bulduklarını bu konudaki ekiplerinin inşaat mühendislerinden oluştuğunu ancak birçok sektöre yayılması durumunda her sektör için uzman ekipman bulmanın katılım bankası için ciddi maliyetler oluşturacağını belirtmektedir. Yine de katılım bankalarının %10'luk bir payının ortaklık finansmanı ürünlerine ayrılabilceği görüşündedir.

Aynı mülakatta söz konusu katılım bankasının müşareke uygulamalarındaki başarısına rağmen hep inşaat sektörünü kullanması ve ortaklıkları toplanan fonlardan değil de özkaynaklardan yapması noktasındaki soruya ise Utku, mevzuattan kaynaklı olarak kâr zarar projelerini katılım hesaplarına bağlayamadıklarını bu nedenle öz kaynak kullanımını tercih ettiklerini, bu projeler için en uygun fonlama sisteminin özel havuzlar olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca inşaat sektörünü tercih etmelerinin bu sektörün iyi bilinmesi, takibi ve karın hesaplanması gibi konularda diğer sektörlerle göre daha kolay olduğu, öz kaynakların tercih edilmesinin de işlemlerden doğabilecek muhtemel kar ya da zarara kimseyi karıştırmadan tecrübe ve uzmanlık biriktirmek amacıyla yaptıklarını ifade etmiştir. Bu tecrübeler ışığında bankalarının doğrudan kar-zarar projeleri yapmaktansa kar-zarar ortaklığı yaparak örneğin, bir özel girişim sermayesi gibi sermaye fonu kurup oraya ortak olmanın daha işlevsel olabileceği düşüncesindedir.

3.5.2. Banka Açısından Ortaklık-Katılım Bankacılığı Sektörünün Ortaklığa Dayalı Finansman Yaklaşımı

Anket çalışmasında katılım bankası çalışanları, finans yöneticileri ve sahaya ilgi duyan akademisyen ve araştırmacılardan oluşan katılımcı gurubun ortaklığa dayalı finansmanla ilgili görüşleri ölçülmüştür.

Soruların oluşturulmasının aşamasında konuyla ilgili yukarıda ayrıntıları verilen literatür analizi yapılmış ve sektör temsilcileri ile soru başlıkları üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Soru seti hazırlandıktan sonra danışman hoca ile iki

farklı görüşmede sorular değerlendirmeye tabi tutulmuş, bir takım ekleme ve çıkarmalar ile soru setine son şekli verilmiştir. Anket pilot bir uygulama için sınırlı sayıda katılımcıya uygulanmış, çıkan sonuçlar danışman hoca ile tekrar gözden geçirilmiş ve düzeltilmesi gereken noktalar tesbit edilmiş gerekli düzeltmeler yapılarak geniş katılımcı kitlesine uygulanmaya başlanmıştır. Anket farklı mecralar üzerinden tüm katılım bankası camiası ile bu konuya ilgi duyan ve çalışan danışman, araştırmacı ve akademisyenlere ulaştırılmaya çalışılmış, geniş bir değerlendirici kitlesi tarafından doldurulması sağlanmıştır.

Tablo 3. 10: Anket Konu Başlıkları

Araştırılan Konu Başlıkları	İlgili sorular
Katılımcıyı Tanıma	1-2-3-4-5-6-7
Bilgi Seviyesini Ölçme	8-9-10-11
Ürüne Yaklaşım	12-13-14-18-29
Yasal-Operasyonel-Yönetim	15-16-17
Organizasyonel Yetkinlik-Ticari Tecrübe	19-26
Güven	20-25-27-28
Vade Uyumu-Likidite Sorunu	21-22
Kar-Zararın Hesaplanması ve Dağıtımı	23
Yönetime Katılma-Denetim	24

3.5.2.1. Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizinde SPSS 21.0 ve AMOS 22.0 istatistik programları kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları kapsamında açıklayıcı faktör analizi (AFA), doğrulayıcı faktör analizi (DFA), madde toplam korelasyonu, Cronbach Alpha yöntemleri kullanılmıştır.

Açıklayıcı faktör analizi (AFA) birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek, kavramsal olarak anlamlı daha az sayıda yeni değişkenler bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Açıklayıcı faktör analizinde değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya yönelik bir işlem gerçekleştirilir. Açıklayıcı faktör analizinde öncelikle örneklemin yeterli olup olmadığı Kaiser Meyer Olkin ve Barlett's Küresellik Testi ile değerlendirilir. Genel olarak KMO>0,70 ve Barlett's Küresellik Testi için $p<0,05$ olması beklenir. Çeşitli faktör üretme teknikleri vardır, fakat en yaygın kullanılanı temel bileşenler analizi tekniğidir. Diğer yandan döndürme yöntemlerinden biri kullanılarak döndürülmüş faktör matrisi elde edilir.

Sosyal bilim uygulamalarında en yaygın olarak dik döndürme yöntemlerinden varimax tekniği kullanılır. Varimax döndürmesi sonrasında maddelerin ait oldukları faktördeki yük değerleri, diğer faktörlerdeki yük değerleri ve birden fazla faktördeki yükler arasındaki fark incelenir. Faktör analizinde aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanmasında faktör yük değerlerinin yüksek olmasına (>0,40) ve maddelerin tek bir faktörde yüksek yük değerine, diğer faktörlerde düşük yük değerine sahip olmasına (her maddenin en yüksek faktör yüküne sahip olduğu faktör dışındaki faktörlerle faktör yük farkının en az 0,10 olmasına) dikkat edilmelidir. (Büyüköztürk, 2011).

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), gizil değişkenler ile ilgili kuramların test edilmesine dayanan ve ileri düzey araştırmalarda kullanılan oldukça gelişmiş bir tekniktir. Daha önceden tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir yapının, bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığının test edildiği bir analizdir. Doğrulayıcı faktör analizi yapısal eşitlik modellerinden biri olup yapısal eşitlik modellerinde öncelikle model uyumunun sağlanması gerekir. Model uyumunun değerlendirilmesinde yaygın olarak “Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranı” (X^2/sd), “bireysel parametre tahminlerinin istatistiksel anlamlılığı” (t değeri), “kalıntılara dayanan uyum indeksleri” (SRMR, GFI), “bağımsız modele dayanan uyum indeksleri” (NFI, NNFI, CFI) ve “yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA)” olarak sınıflandırılan uyum indeksleri kullanılır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Model uyum indeksleri için beklenen katsayılar Tablo 3.10’da yer almaktadır.

Tablo 3. 11: Model Uyum İndeksleri

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Mükemmel Uyum
X^2/sd	< 5	<3
RMSEA	$\leq 0,10$	<0,08
SRMR	$\leq 0,08$	<0,05
GFI	$\geq 0,90$	>0,95
NFI	$\geq 0,90$	>0,95
NNFI	$\geq 0,90$	>0,95
CFI	$\geq 0,90$	>0,95

Kaynak: Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010.

Güvenirlilik çalışması kapsamında uygulanan madde analizi yöntemlerinden madde-toplam korelasyonu, test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklar. Madde-toplam korelasyonunun pozitif ve yüksek olması, maddelerin benzer davranışları örneklediğini gösterir ve testin iç tutarlığının yüksek olduğunu gösterir. Genel olarak madde-toplam korelasyonu 0,30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği söylenebilir. Cronbach Alpha test puanları arasındaki iç tutarlığı incelemek amacıyla kullanılır. Hesaplanan güvenirlilik katsayısının 0,70 ve daha yüksek olması test puanlarının güvenirliliği için genel olarak yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2011).

Katılımcıların demografik bilgileri, meslek ve görevlerine ilişkin bulgular, katılım bankalarının düzenleme ve değişim ihtiyacına ilişkin görüşlere ait bulgular frekans ve yüzde tablosunda gösterilmiştir. Katılım bankacılığı hakkında bilgi düzeyi maddeleri betimsel istatistik tablosunda gösterilmiştir. Ölçeğin güvenirlilik ve geçerlik analizleri sonucunda oluşan alt boyut ve toplam puanlarının normallik sınaması Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile incelenmiştir. Gruplardaki örneklemin 50'den küçük olması durumunda Shapiro-Wilk, büyük olması durumunda Kolmogorov-Smirnov testi puanların normalliğe uygunluğunu incelemede kullanılan iki testtir. Bu çalışmada toplam örneklem sayısı 369 olduğundan puanların normallik sınamasında Kolmogorov-Smirnov katsayısından yararlanılmıştır. Analizde istatistiksel hipotez "puanların dağılımı normal dağılımdan anlamlı farklılık göstermez" şeklinde kurulduğundan elde edilen p değerinin bağımsız değişken gruplarının tümünde 0,05'ten büyük çıkması puanların normal dağılımdan aşırı sapma göstermediği şeklinde yorumlanır (Büyüköztürk, 2011). Kolmogorov-Smirnov katsayısının anlamlı olduğu, diğer bir ifadeyle puanların normal dağılım göstermediği tespit edildiğinden; ölçek puanlarının cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılmasında Mann Whitney U testinden; eğitim düzeyi, yaş grupları, sektördeki hizmet süresi, görev yaptığı bölüm, unvan, görev yaptığı kuruluş değişkenlerine göre karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H testinden yararlanılmıştır. Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği ile katılım bankacılığı hakkında bilgi düzeyi arasındaki ilişkide korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi 0,05 $p < 0,05$) olarak belirlenmiştir. ¹

¹ ("X"): Ortalama, SS: Standart sapma, Z: Mann Whitney U testi için standardize edilmiş test puanı, X2: Kruskal Wallis H testi Ki-Kare istatistiği, r: Spearman's Rho Korelasyon katsayısı

3.5.2.2. Bulgular

a) Demografik Bulgular

Tablo 3.12.'de katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3. 12: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	15	4,1
	Erkek	354	95,9
Yaş	20-29 yaş	59	16,0
	30-39 yaş	188	50,9
	40-49 yaş	97	26,3
	50 yaş ve üstü	25	6,8
Eğitim düzeyi	Lisans	188	50,9
	Yüksek lisans	154	41,7
	Doktora	27	7,3

Araştırmaya katılan 369 banka çalışanının %95,9'u erkek, %50,9'u 30-39 yaş arası, %50,9'u lisans düzeyinde, %41,7'si yüksek lisans düzeyinde öğrenim görmüştür.

b) Katılımcıların Meslek ve Görevlerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.13'de katılımcıların meslek ve görevleriyle ilgili değişkenlere göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3. 13: Katılımcıların Görevleriyle İlgili Değişkenlere Göre Dağılımı

Görevle ilgili değişken	Gruplar	n	%
Sektördeki süre	1-3 yıl	33	8,9
	3-10 yıl	128	34,7
	10-20 yıl	165	44,7
	20 yıl ve üstü	43	11,7
Alan/bölüm	Operasyon	25	6,8
	Pazarlama-satış	112	30,4
	Şube satış	138	37,4
	Krediler	26	7,0
	Diğer	68	18,4
Unvan	Memur-uzman	104	28,2
	Alt-orta kademe yönetici	92	24,9
	Üst yönetici	144	39,0
	Diğer	29	7,9
Katılım bankası	Kuveyt Türk	287	77,8
	Türkiye Finans	15	4,1
	Ziraat Katılım	12	3,3
	Albaraka Türk	11	3,0
	Vakıf Katılım	12	3,3
	Diğer	32	8,7

Katılımcıların %44,7'sinin sektördeki hizmet süresi 10-20 yıl arası, %37,4'ü şube satış birimlerinde çalışmakta, %39'u üst yönetici ve %77,8'i Kuveyt Türk katılım bankasında görev yapmaktadır.

c) Katılım Bankalarının Düzenleme ve Değişim İhtiyacına İlişkin Görüşlere Ait Bulgular

Tablo 3.14.'te katılım bankalarının Ortaklığa dayalı finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için gerekli olan düzenleme ve değişim ihtiyacına yönelik öncelik sıralamasına göre dağılıma yer verilmiştir.

Tablo 3. 14: Gerekli Olan Düzenleme ve Değişim İhtiyaçlarının Öncelik Sırasına Göre Dağılımı

Düzenleme ve değişim ihtiyacı alanı	Öncelik Sırası											
	1		2		3		4		5		6	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yasal mevzuat	176	47,7	51	13,8	50	13,6	42	11,4	21	5,7	29	7,9
Organizasyonel yapı	24	6,5	48	13,0	63	17,1	77	20,9	101	27,4	56	15,2
Uzman personel	13	3,5	39	10,6	46	12,5	67	18,2	73	19,8	131	35,5
Operasyonel düzenlemeler	20	5,4	49	13,3	65	17,6	80	21,7	89	24,1	66	17,9
Banka yönetiminin yaklaşımı	97	26,3	102	27,6	59	16,0	42	11,4	40	10,8	29	7,9
Banka şirket ortaklık kültürünün gelişmesi	39	10,6	80	21,7	86	23,3	61	16,5	45	12,2	58	15,7

Katılım bankalarının Ortaklığa dayalı finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için gerekli olan düzenleme ve değişim ihtiyacına yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ilk üç öncelikler dikkate alınarak en yüksek düzeyde öncelik verilen ihtiyaçların sırasıyla yasal mevzuat (%75,1), banka yönetiminin yaklaşımı (%69,9) ve banka şirket ortaklık kültürünün gelişmesi (%55,6) olduğu tespit edilmiştir.

3.5.2.3. Katılım Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler

Tablo 3.15.'te katılım bankaları hakkında bilgi düzeyine ait betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 3. 15: Katılım Bankaları Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler

Bilgi	N	Min.	Maks.	\bar{X}	SS
Katılım bankacılığı ürün ve hizmetleri hakkında tam bilgi sahibiyim?	369	2,00	5,00	4,46	0,64
Ortaklık temelli finansa dayalı mudarabe (emek-sermaye ortaklığı) ve müşareke (sermaye ortaklığı) hakkında tam bilgi sahibiyim?	369	2,00	5,00	4,33	0,68
Mudarabe, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini koyduğu bir ortaklık türüdür.	369	1,00	5,00	4,51	0,67
Müşareke her iki tarafın sermaye ile iştirak ettiği bir ortaklık türüdür.	369	1,00	5,00	4,51	0,71

Tablo 3.15'e göre katılımcıların katılım bankacılığı ürün ve hizmetleri ($4,46\pm 0,64$), mudarabe ve müşareke hakkında tam bilgi sahibi olma ($4,33\pm 0,68$) durumu puanları ve mudarabenin tanımı ($4,51\pm 0,67$) ve müşarekenin tanımı ($4,51\pm 0,71$) hakkında bilgi düzeylerinin oldukça yüksek düzeylerde olduğu tespit edilmiştir.

3.5.2.4. Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği açıklayıcı faktör analizinde KMO 0,79; Bartlett's küresellik testi anlamlılık düzeyi ise $p < 0,01$ olarak tespit edildiğinden örneklemin açıklayıcı faktör analizi için yeterli olduğu gözlenmiştir. Ölçekte yer alan 17 madde ile başlanan güvenirlik ve geçerlik analizi sonuçları Tablo 3.16.'da gösterilmiştir.

Tablo 3. 16: Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği
Güvenirlilik ve Geçerlik Analizleri İlk Sonuçları

Madde No	F1	F2	F3	r	α^1
m1	0,13	0,82	-0,08	0,37	0,76
m2	0,24	0,74	-0,20	0,37	0,77
m3	-0,06	0,56	0,03	0,17	0,78
m4	-0,06	0,02	0,72	0,20	0,78
m5	0,22	-0,08	0,58	0,29	0,77
m6	0,04	0,52	0,44	0,38	0,76
m7	0,66	-0,11	-0,14	0,27	0,77
m8	0,65	0,26	0,06	0,51	0,75
m9	0,58	0,01	0,13	0,39	0,76
m10	0,02	-0,22	0,45	0,07	0,78
m11	0,45	0,19	0,33	0,47	0,76
m12	0,70	-0,06	-0,03	0,37	0,76
m13	0,51	0,10	0,27	0,43	0,76
m14	0,42	0,42	0,36	0,57	0,75
m15	0,59	0,30	0,13	0,51	0,75
m16	0,42	0,37	0,40	0,56	0,75
m17	0,08	0,10	0,39	0,20	0,78
Varyans (%)	17,58	14,13	11,58		
Toplam Varyans (%)	43,29				
Cronbach Alpha (α)	0,77				

r: Madde toplam korelasyonu 1: Madde silindiğinde Cronbach Alpha katsayısı

Güvenirlilik ve geçerlik analizi ilk sonuçlarına ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,77 olarak tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan 6 maddenin (m3, m4, m5, m7, m10, m17) madde toplam korelasyonlarının 0,30'dan düşük olduğu tespit edilmiştir. Maddeler çıkarıldığında Cronbach Alpha katsayı değişimleri incelendiğinde benzer şekilde madde toplam korelasyonu 0,30'un altında olan maddelerin çıkarılması ile güvenirliliğin artacağı tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan 17 madde ile elde edilen açıklayıcılığın (toplam varyansın) %43,29 ile oldukça düşük düzeyde kaldığı da dikkate alınarak söz konusu maddeler çıkarılarak Tablo 3.17'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 3. 17: Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği

Açıklayıcı Faktör Analizi İlk Sonuçları

Madde No	F1	F2	F3	r
m1	0,02	0,22	0,85	0,41
m2	0,16	0,04	0,89	0,42
m6	-0,13	0,81	0,22	0,35
m8	0,56	0,22	0,33	0,54
m9	0,65	0,06	0,03	0,37
m11	0,38	0,58	-0,05	0,45
m12	0,74	-0,07	0,05	0,37
m13	0,58	0,29	-0,04	0,43
m14	0,30	0,69	0,17	0,56
m15	0,52	0,36	0,27	0,56
m16	0,50	0,37	0,27	0,55
Varyans	21,92	17,38	16,77	
Toplam Varyans (%)	56,07			
Cronbach Alpha (α)	0,80			

r: Madde toplam korelasyonu

Ölçekten sorunlu maddelerin çıkarılması ile kalan 11 maddenin açıkladığı toplam varyansın %56,07'ye yükseldiği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle 17 maddeden oluşan yapıya göre 11 maddeden oluşan yapının açıklayıcılığı ve geçerliği daha yüksektir. Benzer şekilde kalan 11 madde ile Cronbach Alpha katsayısı da 0,80'e yükselmiştir. Ölçekte kalan 11 maddenin ait oldukları boyutlarda faktör yükleri 0,40'tan yüksek, birden fazla faktördeki katsayı farkları 0,10'dan yüksek ve madde toplam korelasyonlarının 0,30'un üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi, madde toplam korelasyonu ve Cronbach Alpha katsayısına göre 11 madde ile geçerli ve güvenilir kabul edilen ölçeğin yapı geçerliğinin doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği ölçeğinde AFA sonucu kalan 11 madde madde ile gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda elde edilen uyum indekslerine tabloda yer verilmiştir.

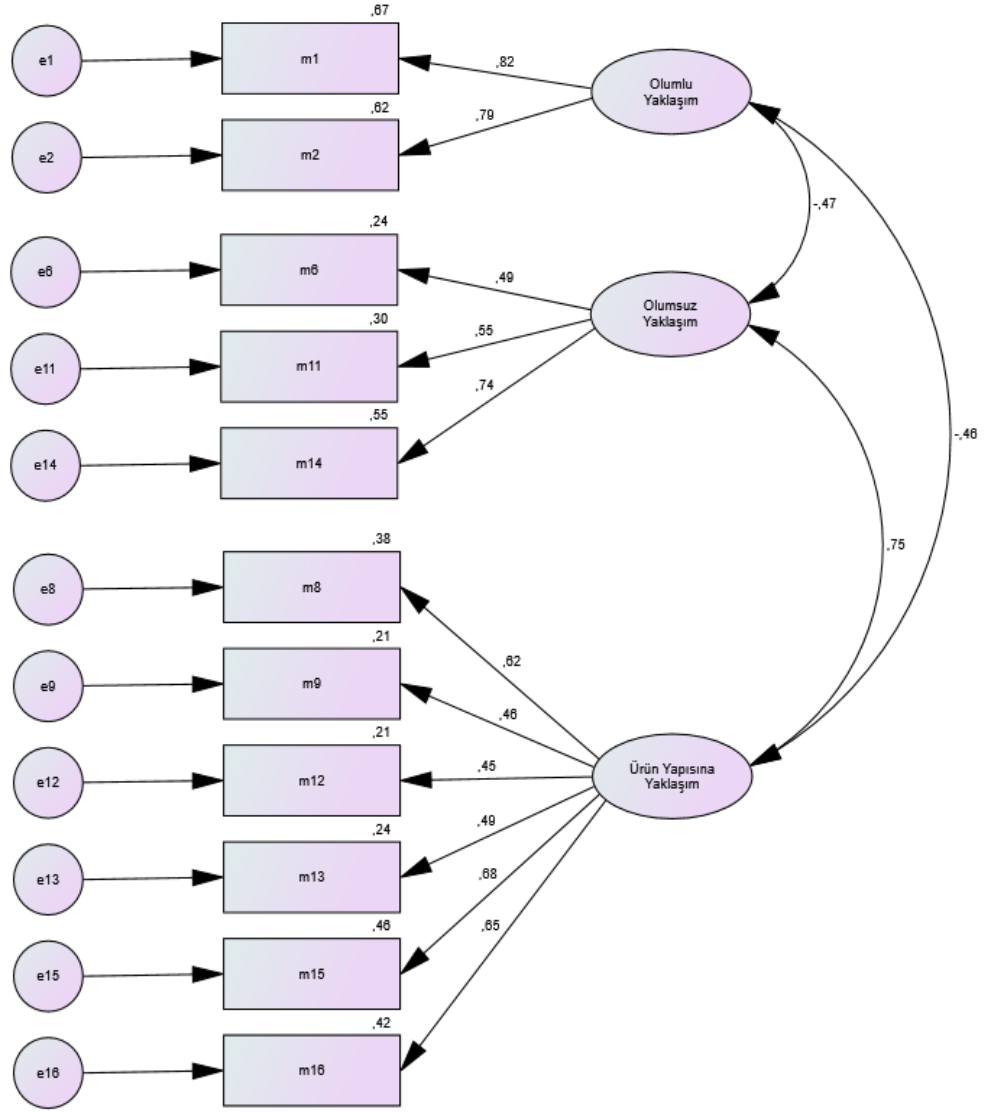
Tablo 3. 18: Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği

Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Std. β	t
Faktör 1		
m1	0,82	
m2	0,79	8,05**
Faktör 2		
m6	0,49	
m11	0,62	6,75**
m14	0,49	7,46**
Faktör 3		
m8	0,55	
m9	0,74	7,21**
m12	0,46	7,10**
m13	0,45	7,52**
m15	0,68	6,75**
m16	0,65	7,46**
$X^2/sd=2,70$	RMSEA=0,07	SRMR=0,05
GFI=0,94	NNFI= 0,90	CFI=0,93
Faktörler arası korelasyon=0,46 / 0,47 / 0,75		

**p<0,01

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçekte 3 boyutta yer alan 11 maddenin faktör yüklerinin 0,40'tan yüksek olduğu, boyutlar arası korelasyonların uygun aralıklarda (0,46 ile 0,75 aralığında) olduğu ve model uyum indekslerinin çok iyi ve mükemmel düzeylerde olduğu tespit edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçekte herhangi bir kovaryans bağlantısına gerek kalmadan 11 madde ve 3 boyutlu yapının doğrulandığı tespit edilmiştir.

Şekil 3. 1: Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği DFA Diyagramı

3.5.2.5. Betimsel Bulgular

Tablo 3.19.'de Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği ve alt boyut puanlarının betimsel istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 3. 19: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

Alt Boyutlar	N	Min.	Maks.	\bar{X}	SS	K-S	S-W
Olumlu Yaklaşım	369	1,00	5,00	4,29	0,72	0,20**	0,84**
Olumsuz Yaklaşım*	369	1,00	5,00	2,88	0,81	0,09**	0,98**
Ürün Yapısına Yaklaşım*	369	1,33	5,00	3,31	0,67	0,08**	0,99**
TOPLAM	369	2,33	5,00	3,50	0,40	0,08**	0,97**

*Toplam puan alınırken ters kodlanmıştır. K-S: Kolmogorov-Smirnov S-W: Shapiro-Wilk
**p<0,01

Tablo 3.19'a göre katılımcıların katılım bankacılığına yaklaşım puanları (3,50±0,40) kararsızım/katılıyorum aralığında tespit edilmiştir. Olumlu ifadeler içeren Olumlu Yaklaşım boyut puanları (4,29±0,72) kesinlikle katılıyorum aralığında, olumsuz ifade içeren Olumsuz Yaklaşım boyutu (2,88±0,81) ve Ürün Yapısına Yaklaşım (3,31±0,67) boyut puanları kararsızım aralığındadır.

3.5.2.6. Ölçek Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Tablo 3.20.'de ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların cinsiyetine göre karşılaştırılmasına ait Mann Whitney U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 20: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	SS	Z	p
Olumlu Yaklaşım	Kadın	15	4,07	0,59	-1,84	0,066
	Erkek	354	4,30	0,73		
Olumsuz Yaklaşım	Kadın	15	2,84	0,72	-0,17	0,867
	Erkek	354	2,89	0,82		
Ürün Yapısına Yaklaşım	Kadın	15	3,11	0,53	-1,09	0,274
	Erkek	354	3,31	0,67		
TOPLAM	Kadın	15	3,34	0,30	-1,40	0,162
	Erkek	354	3,50	0,41		

Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 3.21.'de ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların yaş gruplarına göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 21: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Karşılaştırılması

Alt Boyut	Yaş	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-20-29 yaş	59	4,26	0,65	1,91	0,592	
	B-30-39 yaş	188	4,28	0,74			
	C-40-49 yaş	97	4,35	0,75			
	D-50 yaş ve üstü	25	4,26	0,71			
Olumsuz Yaklaşım	A-20-29 yaş	59	3,12	0,82	8,24	0,041	A>B,C,D
	B-30-39 yaş	188	2,90	0,77			
	C-40-49 yaş	97	2,75	0,84			
	D-50 yaş ve üstü	25	2,71	0,86			
Ürün Yapısına Yaklaşım	A-20-29 yaş	59	3,13	0,66	11,99	0,007	B,C,D>A
	B-30-39 yaş	188	3,35	0,63			
	C-40-49 yaş	97	3,27	0,75			
	D-50 yaş ve üstü	25	3,55	0,59			
TOPLAM	A-20-29 yaş	59	3,51	0,51	0,72	0,869	
	B-30-39 yaş	188	3,51	0,37			
	C-40-49 yaş	97	3,46	0,40			
	D-50 yaş ve üstü	25	3,51	0,40			

Olumsuz Yaklaşım ($X^2=8,24$; $p<0,05$) ve Ürün Yapısına Yaklaşım ($X^2=11,99$; $p<0,05$) alt boyut puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre;

- 20-29 yaş grubu katılımcıların Olumsuz Yaklaşım puanları, 30 yaş ve üstü katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

- 30 yaş ve üstü katılımcıların Ürün Yapısına Yaklaşım puanları, 20-29 yaş grubu katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Olumlu Yaklaşım boyutu ve ölçek toplam puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 3.22.'de ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların eğitim durumuna göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 22: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Eğitim Durumuna Karşılaştırılması

Alt Boyut	Eğitim Durumu	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamli Fark
Olumlu Yaklaşım	Lisans	188	4,16	0,76	13,85	0,001	B>A
	Yüksek lisans	154	4,44	0,65			
	Doktora	27	4,37	0,75			
Olumsuz Yaklaşım	Lisans	188	2,98	0,74	8,20	0,017	A>B
	Yüksek lisans	154	2,79	0,85			
	Doktora	27	2,81	1,03			
Ürün Yapısına Yaklaşım	Lisans	188	3,33	0,67	1,04	0,593	
	Yüksek lisans	154	3,26	0,66			
	Doktora	27	3,40	0,72			
TOPLAM	Lisans	188	3,49	0,38	0,13	0,935	
	Yüksek lisans	154	3,50	0,42			
	Doktora	27	3,53	0,45			

Olumlu Yaklaşım ($X^2=13,85$; $p<0,05$) ve Olumsuz Yaklaşım ($X^2=8,20$; $p<0,05$) alt boyut puanlarının eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre;

- Yüksek lisans düzeyinde öğrenim gören katılımcıların Olumlu Yaklaşım puanları, lisans düzeyinde öğrenim gören katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- Lisans düzeyinde öğrenim gören katılımcıların Olumsuz Yaklaşım puanları, yüksek lisans düzeyinde öğrenim gören katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Ürün Yapısına Yaklaşım boyutu ve ölçek toplam puanlarının eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

3.5.2.7. Ölçek Puanlarının Meslek ve Görev Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Tablo 3.23.'de ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların sektördeki hizmet süresine göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 23: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Sektördeki Süreye Karşılaştırılması

Alt Boyut	Sektördeki Süre	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-1-3 yıl	33	4,30	0,68	10,06	0,018	C>D
	B-3-10 yıl	128	4,19	0,76			
	C-10-20 yıl	165	4,42	0,64			
	D-20 yıl ve üstü	43	4,10	0,86			
Olumsuz Yaklaşım	A-1-3 yıl	33	2,96	0,79	6,40	0,094	
	B-3-10 yıl	128	3,00	0,77			
	C-10-20 yıl	165	2,78	0,81			
	D-20 yıl ve üstü	43	2,88	0,90			
Ürün Yapısına Yaklaşım	A-1-3 yıl	33	2,98	0,60	16,88	0,001	D,C,B>A C,D>B
	B-3-10 yıl	128	3,30	0,67			
	C-10-20 yıl	165	3,30	0,67			
	D-20 yıl ve üstü	43	3,60	0,63			
TOPLAM	A-1-3 yıl	33	3,41	0,48	1,66	0,646	
	B-3-10 yıl	128	3,49	0,39			
	C-10-20 yıl	165	3,50	0,40			
	D-20 yıl ve üstü	43	3,53	0,39			

Olumlu Yaklaşım ($X^2=10,06$; $p<0,05$) ve Ürün Yapısına Yaklaşım ($X^2=16,88$; $p<0,05$) alt boyut puanlarının katılımcıların sektördeki hizmet süresine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre;

- Sektördeki hizmet süresi 10-20 yıl olan katılımcıların Olumlu Yaklaşım puanları, sektördeki hizmet süresi 20 yıl ve üstü olan katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

- Sektördeki hizmet süresi 3 yıl ve üstü olan katılımcıların Ürün Yapısına Yaklaşım puanları, sektördeki hizmet süresi 1-3 yıl olan katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Sektördeki hizmet süresi 10 yıl ve üstü olan katılımcıların Ürün Yapısına Yaklaşım puanları, sektördeki hizmet süresi 3-10 yıl olan katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Olumsuz Yaklaşım boyutu ve ölçek toplam puanlarının katılımcıların sektördeki hizmet süresine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 3.24.'te ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların görev yaptığı bölüme göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 24: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Bölüme Karşılaştırılması

Alt Boyut	Bölüm	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-Operasyon	25	4,36	0,47	8,48	0,075	
	B-Pazarlama-satış	112	4,14	0,76			
	C-Şube satış	138	4,39	0,68			
	D-Krediler	26	4,33	0,82			
	E-Diğer	68	4,32	0,77			
Olumsuz Yaklaşım	A-Operasyon	25	3,11	0,76	15,87	0,003	A,B>C
	B-Pazarlama-satış	112	3,09	0,77			
	C-Şube satış	138	2,71	0,84			
	D-Krediler	26	2,76	0,90			
	E-Diğer	68	2,87	0,73			
Ürün Yapısına Yaklaşım	A-Operasyon	25	3,05	0,80	5,98	0,200	
	B-Pazarlama-satış	112	3,39	0,65			
	C-Şube satış	138	3,28	0,70			
	D-Krediler	26	3,40	0,66			
	E-Diğer	68	3,28	0,58			
TOPLAM	A-Operasyon	25	3,50	0,47	4,49	0,343	
	B-Pazarlama-satış	112	3,54	0,41			
	C-Şube satış	138	3,46	0,40			
	D-Krediler	26	3,49	0,45			
	E-Diğer	68	3,49	0,36			

Olumsuz Yaklaşım alt boyut puanlarının katılımcıların görev yaptığı bölüme/alana göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($X^2=8,48$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre operasyon ve pazarlama-satış bölümlerinde görev yapan katılımcıların Olumsuz Yaklaşım puanları, şube satış bölümünde görev yapan katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Olumlu Yaklaşım, Ürün Yapısına Yaklaşım boyutları ve ölçek toplam puanlarının katılımcıların görev yaptığı bölüme/alana göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 3.25.'te ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların unvanına göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 25: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Unvana Karşılaştırılması

Alt Boyut	Unvan	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-Memur-uzman	104	4,18	0,77	4,55	0,207	
	B-Alt-orta kademe yönetici	92	4,33	0,64			
	C-Üst yönetici	144	4,36	0,73			
	D-Diğer	29	4,29	0,76			
Olumsuz Yaklaşım	A-Memur-uzman	104	2,93	0,82	5,29	0,152	
	B-Alt-orta kademe yönetici	92	2,94	0,80			
	C-Üst yönetici	144	2,77	0,81			
	D-Diğer	29	3,10	0,77			
Ürün Yapısına Yaklaşım	A-Memur-uzman	104	3,16	0,64	12,35	0,006	B,C>A
	B-Alt-orta kademe yönetici	92	3,32	0,67			
	C-Üst yönetici	144	3,42	0,67			
	D-Diğer	29	3,21	0,68			
TOPLAM	A-Memur-uzman	104	3,42	0,40	4,97	0,174	
	B-Alt-orta kademe yönetici	92	3,53	0,43			
	C-Üst yönetici	144	3,52	0,39			
	D-Diğer	29	3,53	0,41			

Ürün Yapısına Yaklaşım alt boyut puanlarının katılımcıların unvanına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($X^2=12,35$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre alt-orta kademe ve üst yönetici konumundaki katılımcıların Ürün Yapısına Yaklaşım puanları, memur-uzman katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Olumlu Yaklaşım, Olumsuz Yaklaşım boyutları ve ölçek toplam puanlarının katılımcıların unvanına göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların görev yaptığı kuruluşa göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 26: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Görev Yapılan Kuruluşa Karşılaştırılması

Alt Boyut	Kuruluş	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	Kuveyt Türk	287	4,28	0,73	3,32	0,651	
	Türkiye Finans	15	4,13	0,95			
	Ziraat Katılım	12	4,63	0,48			
	Albaraka Türk	11	4,45	0,52			
	Vakıf Katılım	12	4,42	0,56			
	Diğer	32	4,25	0,74			
Olumsuz Yaklaşım	Kuveyt Türk	287	2,91	0,77	2,97	0,704	
	Türkiye Finans	15	2,87	1,06			
	Ziraat Katılım	12	2,75	0,81			
	Albaraka Türk	11	2,82	1,19			
	Vakıf Katılım	12	2,67	0,96			
	Diğer	32	2,79	0,88			
Ürün Yapısına Yaklaşım	Kuveyt Türk	287	3,31	0,65	7,13	0,211	
	Türkiye Finans	15	3,48	0,70			
	Ziraat Katılım	12	3,00	0,53			
	Albaraka Türk	11	3,41	1,04			
	Vakıf Katılım	12	3,50	0,97			
	Diğer	32	3,21	0,59			
TOPLAM	Kuveyt Türk	287	3,50	0,38	3,12	0,681	
	Türkiye Finans	15	3,49	0,37			
	Ziraat Katılım	12	3,46	0,36			
	Albaraka Türk	11	3,56	0,76			
	Vakıf Katılım	12	3,53	0,47			
	Diğer	32	3,42	0,44			

Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği ve alt boyut puanlarının katılımcıların görev yaptığı kuruluşa göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

3.5.2.8. Ölçek Puanları ile Katılım Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Aşağıdaki tabloda Katılım Bankalarının Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşım Ölçeği ve alt boyut puanları ile katılım bankacılığı hakkında bilgi düzeyi arasındaki ilişkiye ait Spearman's Rho korelasyon testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 27: Ölçek Puanları ile Katılım Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Olumlu Yaklaşım	Olumsuz Yaklaşım	Ürün	TOPLAM
			Yapısına Yaklaşım	
Katılım bankacılığı ürün ve hizmetleri hakkında tam bilgi sahibiyim?	0,28**	-0,10	0,06	0,11*
Ortaklık temelli finansa dayalı mudarabe (emek-sermaye ortaklığı) ve müşareke (sermaye ortaklığı) hakkında tam bilgi sahibiyim?	0,30**	-0,12*	0,06	0,07
Mudarebe, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini koyduğu bir ortaklık türüdür.	0,25**	-0,14**	0,02	0,01
Müşareke her iki tarafın sermaye ile iştirak ettiği bir ortaklık türüdür.	0,23**	-0,13*	0,05	0,03

*p<0,05 **p<0,01

Katılım bankacılığı ürün ve hizmetleri hakkında tam bilgi sahibi olma durumu ile Olumlu Yaklaşım alt boyut ($r=0,28$; $p<0,05$) ve ölçek toplam ($r=0,11$; $p<0,05$) puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Ortaklık temelli finansa dayalı mudarabe (emek-sermaye ortaklığı) ve müşareke (sermaye ortaklığı) hakkında tam bilgi sahibi olma durumu ile Olumlu Yaklaşım ($r=0,30$; $p<0,05$) alt boyut puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ortaklık temelli finansa dayalı mudarabe (emek-sermaye ortaklığı) ve müşareke (sermaye ortaklığı) hakkında tam bilgi sahibi olma durumu ile Olumsuz Yaklaşım ($r=-0,12$; $p<0,05$) alt boyut puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Mudarebenin, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini koyduğu bir ortaklık türü olduğunu bilme durumu ile Olumlu Yaklaşım ($r=0,25$; $p<0,05$) alt boyut puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Mudarebenin, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini koyduğu bir ortaklık türü olduğunu bilme durumu ile Olumsuz Yaklaşım ($r=-0,14$; $p<0,05$) alt boyut puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Müşarekenin, her iki tarafın sermaye ile iştirak ettiği bir ortaklık türü olduğunu bilme durumu ile Olumlu Yaklaşım ($r=0,23$; $p<0,05$) alt boyut puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Müşarekenin, her iki tarafın sermaye ile iştirak ettiği bir ortaklık türü olduğunu bilme durumu ile Olumsuz Yaklaşım ($r=-0,13$; $p<0,05$) alt boyut puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

3.5.3. Firma Açısından Ortaklık-Firmaların Ortaklığa Dayalı Finansman Yaklaşımı

Bu bölümde Katılım bankası müşterilerinin Ortaklığa dayalı finansman ürünleri olan mudarebe ve müşareke uygulamalarına bakışı değerlendirilecektir. Bu çerçevede katılım bankası ile çalışan firmalar üzerinde beşli likert ölçeğine göre düzenlenmiş ve 39 sorudan oluşan anket uygulanmıştır.

Anket çalışmasında katılımcıların aşağıda verilen konu başlıkları hakkındaki görüşleri ölçülmüştür.

Soruların oluşturulmasın aşamasında konuyla ilgili literatür analizi yapılmış ve sektör temsilcileri ile soru başlıkları üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Soru seti hazırlandıktan sonra danışman hoca ile iki farklı görüşmede sorular değerlendirmeye tabi tutulmuş, bir takım ekleme ve çıkarmalar ile soru setine son şekli verilmiştir. Anket pilot bir uygulama için sınırlı sayıda katılımcıya uygulanmış, çıkan sonuçlar danışman hoca ile tekrar gözden geçirilmiş ve düzeltilmesi gereken noktalar tesbit edilmiş gerekli düzeltmeler yapılarak geniş katılımcı kitlesine uygulanmaya başlanmıştır. Anket farklı mecralar üzerinden Türkiye genelindeki şirketlere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Şirketler sektörlerine ve büyüklüklerine göre farklılaştırılmıştır. Katılımcılar hem şirket sahipleri hem de şirkette profesyonel yönetici olan kişilerden oluşmuştur. Ortak olmamasına rağmen profesyonel yöneticilerin katılımcı olmaları, bankalarla şirket arasında teması sağlayan ve katılım bankası ürünlerini yakından tanıyan ve kendi şirketlerinde uygulayan kişiler olmasından dolayı çalışmaya kıymetli bir katkı olarak değerlendirmiştir. Anketin farklı sektörlerde farklı büyüklükte imalat ticaret ve hizmet sektörlerinden katılımcılar ile geniş bir değerlendirici kitlesi tarafından doldurulması sağlanmıştır.

Araştırılan konu başlıkları “Banka açısından ortaklık-Katılım Bankacılığı sektörünün ortaklığa dayalı finansman yaklaşımı” bölümünde gerçekleştirilen anket çalışması ile aynı ve benzer durumları içerdiğinden literatür analizi ilgili bölümde verilmiştir.

Tablo 3. 28: Anket Konu Başlıkları

Araştırılan konu başlıkları	İlgili sorular
Katılımcıyı tanıma	1-2-3-4-5-6-7-8-17
Ortaklığa yaklaşım	9-10-11-13-14-15-16
Bilgi seviyesini ölçme	12-18-19
Katılım finans kurumları ile ortaklığa yaklaşım	20-21-22
Güven	23-24-27-29
Yönetime katılma-denetim	25-26-31-32
İtibar	28
Ortaklıktan beklentiler	30
Organizasyonel yetkinlik- ticari tecrübe	33-35-38
Vade uyumu-likidite sorunu	34
Ürüne yaklaşım	36-37-39

3.5.3.1.Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizinde SPSS 21.0 ve AMOS 22.0 istatistik programları kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları kapsamında açıklayıcı faktör analizi (AFA), doğrulayıcı faktör analizi (DFA), madde toplam korelasyonu, Cronbach Alpha yöntemleri kullanılmıştır.

Açıklayıcı faktör analizi (AFA) birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek, kavramsal olarak anlamlı daha az sayıda yeni değişkenler bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Açıklayıcı faktör analizinde değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya yönelik bir işlem gerçekleştirilir. Açıklayıcı faktör analizinde öncelikle örneklemin yeterli olup olmadığı KaiserMeyerOlkin ve Barlett's Küresellik Testi ile değerlendirilir. Genel olarak $KMO > 0,70$ ve Barlett's Küresellik Testi için $p < 0,05$ olması beklenir. Çeşitli faktör üretme teknikleri vardır, fakat en yaygın kullanılanı temel bileşenler analizi tekniğidir. Diğer yandan döndürme yöntemlerinden biri kullanılarak döndürülmüş faktör matrisi elde edilir. Sosyal bilim uygulamalarında en yaygın olarak dik döndürme yöntemlerinden varimax tekniği kullanılır. Varimax döndürmesi sonrasında maddelerin ait oldukları faktördeki yük değerleri, diğer faktörlerdeki yük değerleri ve birden fazla faktördeki yükler arasındaki fark incelenir. Faktör analizinde aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanmasında faktör yük değerlerinin yüksek olmasına ($> 0,40$) ve maddelerin tek bir faktörde yüksek yük değerine, diğer faktörlerde düşük yük değerine sahip olmasına (her maddenin en yüksek faktör yüküne sahip olduğu

faktör dışındaki faktörlerle faktör yük farkının en az 0,10 olmasına) dikkat edilmelidir (Büyüköztürk, 2011).

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), gizil değişkenler ile ilgili kuramların test edilmesine dayanan ve ileri düzey araştırmalarda kullanılan oldukça gelişmiş bir tekniktir. Daha önceden tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir yapının, bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığının test edildiği bir analizdir. Doğrulayıcı faktör analizi yapısal eşitlik modellerinden biri olup yapısal eşitlik modellerinde öncelikle model uyumunun sağlanması gerekir. Model uyumunun değerlendirilmesinde yaygın olarak “Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranı” (X^2/sd), “bireysel parametre tahminlerinin istatistiksel anlamlılığı” (t değeri), “kalıntılara dayanan uyum indeksleri” (SRMR, GFI), “bağımsız modele dayanan uyum indeksleri” (NFI, NNFI, CFI) ve “yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA)” olarak sınıflandırılan uyum indeksleri kullanılır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Model uyum indeksleri için beklenen katsayılar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3. 29: Model Uyum İndeksleri

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Mükemmel Uyum
X^2/sd	< 5	<3
RMSEA	≤0,10	<0,08
SRMR	≤0,08	<0,05
GFI	≥0,90	>0,95
NFI	≥0,90	>0,95
NNFI	≥0,90	>0,95
CFI	≥0,90	>0,95

Kaynak: Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010

Güvenirlilik çalışması kapsamında uygulanan madde analizi yöntemlerinden madde-toplam korelasyonu, test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklar. Madde-toplam korelasyonunun pozitif ve yüksek olması, maddelerin benzer davranışları örneklediğini gösterir ve testin iç tutarlığının yüksek olduğunu gösterir. Genel olarak madde-toplam korelasyonu 0,30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, 0,20-0,30 arasında olan maddelerin zorunlu durumlarda testte kalabileceği söylenebilir. Cronbach Alpha test puanları arasındaki iç tutarlığı incelemek amacıyla kullanılır. Hesaplanan güvenirlilik katsayısının 0,70 ve daha yüksek olması test puanlarının güvenirliliği için genel olarak yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2011).

Katılımcıların demografik bilgileri, meslek ve görevlerine ilişkin bulgular, katılım bankalarının düzenleme ve değişim ihtiyacına ilişkin görüşlere ait bulgular frekans ve

yüzde tablosunda gösterilmiştir. Katılım bankacılığı hakkında bilgi düzeyi maddeleri betimsel istatistik tablosunda gösterilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik analizleri sonucunda oluşan alt boyut ve toplam puanlarının normallik sınaması Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile incelenmiştir. Gruplardaki örneklemin 50'den küçük olması durumunda Shapiro-Wilk, büyük olması durumunda Kolmogorov-Smirnov testi puanların normalliğe uygunluğunu incelemeye kullanılan iki testtir. Bu çalışmada toplam örneklem sayısı 303 olduğundan puanların normallik sınamasında Kolmogorov-Smirnov katsayısından yararlanılmıştır. Analizde istatistiksel hipotez "puanların dağılımı normal dağılımdan anlamlı farklılık göstermez" şeklinde kurulduğundan elde edilen p değerinin bağımsız değişken gruplarının tümünde 0,05'ten büyük çıkması puanların normal dağılımdan aşırı sapma göstermediği şeklinde yorumlanır (Büyüköztürk, 2011). Kolmogorov-Smirnov katsayısının anlamlı olduğu, diğer bir ifadeyle puanların normal dağılım göstermediği tespit edildiğinden; ölçek puanlarının katılımcıların cinsiyet, eğitim düzeyi, şirketteki görev, ortaklık tercih önceliği, ortaklık süresi tercihi değişkenlerine göre karşılaştırılmasında Mann Whitney U testinden; katılımcıların yaş grupları, ticaretle uğraşma süresi, daha önce ticari ortaklık yapma durumu, firmanın faaliyet alanı, firmanın niteliği, firmanın katılım bankaları ile çalışma süresi değişkenlerine göre karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H testinden yararlanılmıştır. Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanları ile Katılım Finans sisteminin (Katılım-Yatırım Bankaları) ürün ve hizmetleri konusunda detaylı bilgi düzeyi, ortaklık modelleri hakkında bilgi düzeyi, tek başına çalışmaktansa ticari ortaklık tercihi, iş ortaklıklarında daima anlaşmazlık olacağına ilişkin algı düzeyi, İslam dininin ortaklık konusundaki görüşlerine vakıf olma düzeyi, ticari hayatta ortaklıkların sağlıklı kurulduğu ve yürüdüğüne ilişkin algı düzeyi arasındaki ilişkinin analizinde Spearman's Rho korelasyon analizinden faydalanılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi 0,05 $p < 0,05$) olarak belirlenmiştir.²

3.5.3.2. Bulgular

a) Demografik Bulgular

Tablo 3.30'da katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı gösterilmiştir.

² ("X"): Ortalama, SS: Standart sapma, Z: Mann Whitney U testi için standardize edilmiş test puanı, X2: Kruskal Wallis H testi Ki-Kare istatistiği, r: Spearman's Rho Korelasyon katsayısı

Tablo 3. 30: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	44	14,5
	Erkek	259	85,5
Yaş	20-29 yaş	35	11,6
	30-39 yaş	130	42,9
	40-49 yaş	94	31,0
	50 yaş ve üstü	44	14,5
Eğitim düzeyi	Lisans	233	76,9
	Lisansüstü	70	23,1
Şirketteki görevi	Profesyonel yönetici	150	49,5
	Şirket ortağı	153	50,5
Ticaretle uğraşma süresi	1-3 yıl	35	11,6
	3-10 yıl	88	29,0
	10-20 yıl	90	29,7
	20 yıl ve üstü	90	29,7

Araştırmaya katılan 303 firma yetkilisinin %85,5'i erkek, %42,9'u 30-39 yaş arasında, %76,9'u lisans mezunu, %49,5'i profesyonel yönetici, %50,5'i şirket ortağıdır. Katılımcıların %11,6'sının ticaretle uğraşma süresi 1-3 yıl, %29'unun 3-10 yıl, %29,7'sinin 10-20 yıl, %29,7'sinin 20 yıl ve üstüdür. Katılımcıların %43,2'si ticari ortaklık yapmamıştır.

b) Firma Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.31'de katılımcıların firma özelliklerine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3. 31: Katılımcıların Firma Özelliklerine Göre Dağılımı

Görevle ilgili değişken	Gruplar	n	%
Faaliyet alanı	Ticaret	101	33,3
	Hizmet	72	23,8
	İmalat	105	34,7
	Diğer	25	8,3
Firma niteliği	Ticari / kurumsal	155	51,2
	KOBİ	91	30,0
	Şahıs şirketi	57	18,8
Katılım bankaları ile çalışma süresi	1-3 yıl	62	20,5
	3-10 yıl	128	42,2
	10 yıl ve üstü	113	37,3

Araştırmaya katılan işletmelerin %33,3'ü ticaret, %23,8'i hizmet, %34,7'si imalat, %8,3'ü diğer sektörlerde faaliyet göstermektedir. İşletmelerin %51,2'si ticari/kurumsal niteliktedir. Firmaların %42,2'sinin katılım bankaları ile çalışma süresi 3-10 yıl arası, %37,3'ünün 10 yıl ve üstüdür.

c) Ticari Ortaklık Görüşlerine İlişkin Bulgular

Aşağıda katılımcıların ticari ortaklığa ilişkin görüşlerine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3. 32: Katılımcıların Ortaklığı Tercih Nedenlerine Göre Dağılımı

Ticari ortaklık yapma durumu	n	%
Hayır	131	43,2
Aile içi ve akraba ile ortaklık yaptım	78	25,7
Aile dışı ortaklık yaptım	42	13,9
İş bazında ortaklık yaptım	52	17,2
Ortaklığı tercih nedenleri (N=908)	n	%
Sermaye sağlama	256	84,5
Ortağın tecrübesinden yararlanma	209	69,0
Güç birliği	220	72,6
İşi büyütme	175	57,8
Akraba ilişkileri	24	7,9
Muhtemel zararı azaltma	24	7,9
Ortaklık süresi tercihi	n	%
Kısa süreli	13	4,3
Uzun süreli	176	58,1
İş bazında	114	37,6
Ortaklığı tercih önceliği	n	%
Sermaye ortaklığı	167	55,1
Kredi kullanımı	136	44,9
Tek başına çalışmaktansa ticari ortaklığı tercih ederim	n	%
Kesinlikle katılmıyorum	30	9,9
Katılmıyorum	65	21,5
Kararsızım	66	21,8
Katılıyorum	94	31,0
Kesinlikle katılıyorum	48	15,8
İş ortaklıklarında daima anlaşmazlıklar olur	n	%
Kesinlikle katılmıyorum	11	3,6
Katılmıyorum	80	26,4
Kararsızım	48	15,8
Katılıyorum	120	39,6
Kesinlikle katılıyorum	44	14,5
İslam dininin ortaklık konusundaki görüşlerine vakfım	n	%
Kesinlikle katılmıyorum	7	2,3
Katılmıyorum	11	3,6
Kararsızım	52	17,2
Katılıyorum	154	50,8
Kesinlikle katılıyorum	79	26,1
Ticari hayatta ortaklıkların sağlıklı kurulduğuna ve yürüdüğüne inanıyorum	n	%
Kesinlikle katılmıyorum	16	5,3
Katılmıyorum	89	29,4
Kararsızım	87	28,7
Katılıyorum	89	29,4
Kesinlikle katılıyorum	22	7,3

Katılımcıların %43,2'si ticari ortaklık yapmamıştır. Katılımcıların %84,5'inin ortaklığı tercih nedeni sermaye sağlama, %7,2'sinin güç birliği, %69'unun ortağın tecrübesinden yararlanmadır. Katılımcıların %58,1'i uzun süreli ortaklığı tercih etmekte olup sermaye ortaklığı (%55,1) tercihinin kredi kullanımına (%44,9) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Tek başına çalışmaktansa ticari ortaklığı tercih edeceği görüşüne katılımcıların %31'i katılıyorum, %15,8'i kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. İş ortaklıklarında daima anlaşmazlıklar olabileceği görüşüne

katılımcıların %39,6'sı katılıyorum, %14,5'i kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Katılımcıların %50,8'i İslam dininin ortaklık konusundaki görüşlerine vakıf olduğu, %26,1'i kesinlikle vakıf olduğu yanıtını vermiştir. Katılımcıların %29,4'ü ticari hayatta ortaklıkların sağlıklı kurulduğu ve yürüdüğü görüşüne katılmakta, %7,3'ü kesinlikle katılma, %29,4'ü bu görüşe katılmamaktadır.

Aşağıdaki tabloda ortaklıkta mutlaka gözetilen unsurların öncelik sırasına göre dağılıma yer verilmiştir.

Tablo 3. 33: Ortaklıkta Mutlaka Gözetilen Unsurların Öncelik Sırasına Göre Dağılımı

Ortaklıkta gözetilen unsurlar	mutlaka	Öncelik Sırası									
		1		2		3		4		5	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Adalet		19	6,3	62	20,5	66	21,8	47	15,5	41	13,5
Bilgi ve tecrübe		11	3,6	55	18,2	59	19,5	54	17,8	58	19,1
Güven		103	34,0	68	22,4	43	14,2	36	11,9	22	7,3
Helal kazanç		79	26,1	43	14,2	50	16,5	32	10,6	29	9,6
Sermaye sağlamak		62	20,5	25	8,3	36	11,9	45	14,9	40	13,2
Tanışıklık		8	2,6	7	2,3	12	4,0	26	8,6	31	10,2
Yasal çerçevede faaliyet		18	5,9	31	10,2	19	6,3	40	13,2	42	13,9
Yüksek kazanç		3	1,0	12	4,0	18	5,9	23	7,6	40	13,2

Ortaklıkta mutlaka gözetilen unsurlara yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde en önemli unsurların sırasıyla güven (%34), helal kazanç (%26,1) ve sermaye sağlama (%20,5) olduğu tespit edilmiştir.

d) Banka ile Yapılan Ortaklığa İlişkin Görüşlere Ait Bulgular

Tabloda banka ile yapılan ortaklıkta güven duyulan konuların önem sıralamasına göre dağılıma yer verilmiştir.

Tablo 3. 34: Banka ile Yapılan Ortaklıkta Güven Duyulan Konuların Önem Sırasına Göre Dağılımı

Güvende hissedilen konu	Önem Sırası					
	1		2		3	
	n	%	n	%	n	%
Banka imkanlarını kullanmak	16	5,3	14	4,6	38	12,5
Finansal danışmanlık	47	15,5	86	28,4	35	11,6
Güvenilirlik	31	10,2	37	12,2	41	13,5
Kazanç	3	1,0	28	9,2	45	14,9
Rekabet avantajı	9	3,0	23	7,6	31	10,2
Sermaye desteği	154	50,8	49	16,2	34	11,2
Teknik bilgi	13	4,3	27	8,9	22	7,3
Ticari itibar	19	6,3	26	8,6	39	12,9
Yasal sorunlarla mücadele	11	3,6	13	4,3	18	5,9

Banka ile yapılan ortaklıkta güven duyulan konulara yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde en önemli güven unsurlarının sırasıyla sermaye desteği (%50,8), finansal danışmanlık (%15,5) ve güvenilirlik (%10,2) olduğu tespit edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda banka ile yapılan ortaklığın sağladığı yetenek ve imkanların önem sıralamasına göre dağılıma yer verilmiştir.

Tablo 3. 35: Banka ile Yapılan Ortaklığın Sağladığı Yetenek ve İmkanların Önem Sırasına Göre Dağılımı

Banka ile ortaklığın sağladığı yetenek ve imkan	Önem Sırası					
	1		2		3	
	n	%	n	%	n	%
Denetim ve şeffaflık	62	20,5	25	8,3	22	7,3
Finansal gelişim	21	6,9	56	18,5	46	15,2
Finansal güç	106	35,0	63	20,8	39	12,9
Güvenlik	40	13,2	23	7,6	22	7,3
İtibar	9	3,0	20	6,6	34	11,2
Kalite	11	3,6	17	5,6	32	10,6
Kurumsal bakış	29	9,6	60	19,8	59	19,5
Teknoloji bilgi transferi	21	6,9	27	8,9	21	6,9
Yüksek kazanç	4	1,3	12	4,0	28	9,2

Banka ile yapılan ortaklığın sağladığı yetenek ve imkanlara yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde en önemli yetenek ve imkanların sırasıyla finansal güç (%35,0), denetim ve şeffaflık (%20,5) ve güvenlik (%20,5) olduğu tespit edilmiştir.

3.5.3.3. Katılım Finans Sistemi/Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler

Aşağıdaki tabloda katılım finans sistemi/bankaları hakkında bilgi düzeyine ait betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 3. 36: Katılım Finans Sistemi/Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler

Bilgi	N	Min.	Maks.	\bar{X}	SS
Katılım Finans sisteminin (Katılım-Yatırım Bankaları) ürün ve hizmetleri konusunda detaylı bilgi sahibiyim.	303	1,00	5,00	4,00	0,84
Katılım Finans sisteminde (Katılım-Yatırım Bankaları) uygulanan ortaklık modellerini hakkında tam bilgi sahibiyim.	303	1,00	5,00	3,76	0,98

Tabloya göre katılımcıların katılım finans sisteminin (katılım-yatırım bankaları) ürün ve hizmetleri ($4,00 \pm 0,84$) ve katılım finans sisteminde (katılım-yatırım bankaları)

uygulanan ortaklık modelleri ($3,76\pm 0,98$) hakkında bilgi düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3.5.3.4. Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği açıklayıcı faktör analizinde KMO 0,79; Bartlett's küresellik testi anlamlılık düzeyi ise $p < 0,01$ olarak tespit edildiğinden örneklemin açıklayıcı faktör analizi için yeterli olduğu gözlenmiştir. Ölçekte yer alan 18 madde ile başlanan güvenirlik ve geçerlik analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 37: Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri İlk Sonuçları

Madde No	F1	F2	F3	r	α^1
m1	0,76	0,00	0,12	0,44	0,76
m2	0,79	0,03	0,13	0,49	0,76
m3	0,76	0,09	0,13	0,53	0,76
m4	0,71	0,21	0,07	0,54	0,76
m5	0,66	0,05	0,24	0,55	0,76
m6	-0,07	0,38	-0,10	0,15	0,79
m7	0,41	-0,02	0,44	0,29	0,78
m8	-0,11	0,59	0,00	0,18	0,79
m9	0,32	-0,26	0,21	0,11	0,77
m10	0,25	0,71	-0,06	0,44	0,78
m11	0,37	-0,05	0,20	0,28	0,77
m12	0,15	0,60	-0,22	0,26	0,77
m13	0,14	0,81	0,21	0,40	0,77
m14	0,08	0,28	0,03	0,44	0,77
m15	0,00	0,19	0,04	0,35	0,77
m16	0,26	-0,16	0,44	0,43	0,77
m17	0,22	-0,01	0,79	0,38	0,77
m18	0,15	-0,01	0,85	0,34	0,77
Varyans (%)	18,85	12,59	11,34		
Toplam Varyans (%)	42,78				
Cronbach Alpha (α)	0,78				

r: Madde toplam korelasyonu 1: Madde silindiğinde Cronbach Alpha katsayısı

Güvenirlik ve geçerlik analizi ilk sonuçlarına ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,78 olarak tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan 5 maddenin (m6, m9, m11, m14, m15) faktör yüklerinin 0,40'tan düşük olduğu, 1 maddenin (m7) birden fazla faktördeki faktör

yükleri arasındaki farkın 0,10'dan düşük olduğu, 3 maddenin (m6, m8, m9) madde toplam korelasyonlarının 0,30'dan düşük olduğu ve Cronbach Alpha katsayı değişimleri incelendiğinde madde toplam korelasyonu 0,30'un altında olan 3 maddenin (m6, m8, m9) çıkarıldığında güvenirliliğin artacağı tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan 18 madde ile elde edilen açıklayıcılığın (toplam varyansın) %42,78 ile oldukça düşük düzeyde kaldığı da dikkate alınarak söz konusu maddeler çıkarılarak Tablo 3.38'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 3. 38: Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi İlk Sonuçları

Madde No	F1	F2	F3	r
m1	0,83	0,07	-0,04	0,49
m2	0,85	0,11	0,01	0,55
m3	0,71	0,23	0,21	0,60
m4	0,64	0,21	0,36	0,61
m5	0,59	0,39	0,17	0,58
m10	0,17	-0,03	0,79	0,36
m12	0,03	-0,09	0,76	0,22
m13	0,09	0,12	0,72	0,36
m16	0,17	0,67	0,04	0,36
m17	0,18	0,81	0,01	0,43
m18	0,14	0,81	-0,06	0,36
Varyans	25,34	18,77	17,58	
Toplam Varyans (%)	61,69			
Cronbach Alpha (α)	0,78			

r: Madde toplam korelasyonu

Ölçekten sorunlu maddelerin çıkarılması ile kalan 11 maddenin açıkladığı toplam varyansın %61,7'ye yükseldiği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle 18 maddeden oluşan yapıya göre 11 maddeden oluşan yapının açıklayıcılığı ve geçerliği daha yüksektir. Diğer yandan 18 maddeden oluşan yapıda elde edilen Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısının madde sayısı azalmasına rağmen değişmediği ve 0,78'de kaldığı görülmüştür. Ölçekte kalan 11 maddenin ait oldukları boyutlarda faktör yükleri 0,40'tan yüksek, birden fazla faktördeki katsayı farkları 0,10'dan yüksek ve madde toplam korelasyonlarının 0,20'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Sadece madde 12'nin madde toplam korelasyonu 0,20-0,30 arasında olduğu ancak söz konusu maddenin çıkarılması ile boyutta 2 madde kalacağı, maddenin faktör yükünün oldukça yüksek olduğu tespit edildiğinden söz konusu madde doğrulayıcı faktör analizinde

tekrar gözden geçirilecektir. Açıklayıcı faktör analizi, madde toplam korelasyonu ve Cronbach Alpha katsayısına göre 11 madde ile geçerli ve güvenilir kabul edilen ölçeğin yapı geçerliğinin doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği ölçeğinde AFA sonucu kalan 11 madde madde ile gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda elde edilen uyum indeksleri ve katsayı değerlerine aşağıda yer verilmiştir.

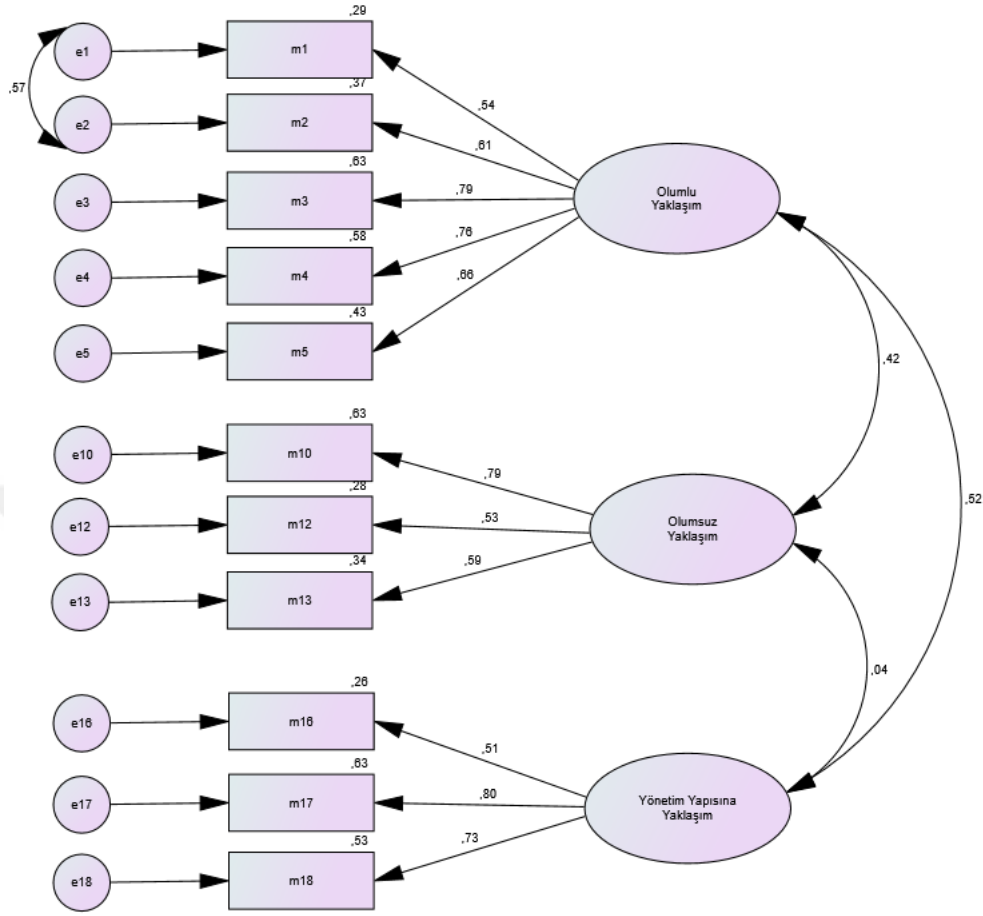
Tablo 3. 39: Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Std. β	t
Faktör 1		
m1	0,54	
m2	0,61	11,52**
m3	0,79	8,64**
m4	0,76	8,53**
m5	0,66	7,92**
Faktör 2		
m10	0,79	
m12	0,53	8,53**
m13	0,59	7,92**
Faktör 3		
m16	0,51	
m17	0,80	7,37**
m18	0,73	7,40**
$\chi^2/sd=2,05$	RMSEA=0,06	SRMR=0,05
GFI=0,95	NNFI= 0,94	CFI=0,96
Faktörler arası korelasyon=0,42 / 0,04 / 0,52		
Kovaryans bağlantısı: m1-m2		

**p<0,01

Doğrulayıcı faktör analizi ilk sonuçlarına göre maddelerin faktör yüklerinin uygun aralıklarda olduğu ancak uyum indekslerinin çok iyi düzeye ulaşması için modifikasyon önerisine uygun 1 kovaryans bağlantısı (m1-m2) gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçekte 3 boyutta yer alan 11 maddenin faktör yüklerinin 0,40'tan yüksek olduğu (0,53 ile 0,80 aralığında), boyutlar arası korelasyonların uygun aralıklarda (<0,80) olduğu ve model uyum indekslerinin çok iyi ve mükemmel düzeylerde olduğu, faktör yüklerine ait t değerlerinin 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçekte

yalnızca 1 kovaryans bağlantısı sonrasında 11 madde ve 3 boyutlu yapının doğrulandığı tespit edilmiştir.

Şekil 3. 2: Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği DFA Diyagramı

3.5.3.5. Betimsel Bulgular

Aşağıdaki tabloda Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği ve alt boyut puanlarının betimsel istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 3. 40: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

Alt Boyutlar	N	Min.	Maks.	\bar{X}	SS	K-S	S-W
Olumlu Yaklaşım	303	1,00	5,00	3,93	0,70	0,11**	0,94**
Olumsuz Yaklaşım	303	1,00	5,00	2,94	0,86	0,09**	0,97**
Yönetim Yapısına Yaklaşım	303	1,00	5,00	3,64	0,77	0,16**	0,95**
TOPLAM	303	2,33	5,00	3,50	0,46	0,08**	0,96**

*Toplam puan alınırken ters kodlanmıştır. K-S: Kolmogorov-Smirnov S-W: Shapiro-Wilk
**p<0,01

Tabloya göre Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği puanı (3,50±0,55) kararsızım/katılıyorum aralığında tespit edilmiştir. Olumlu ifadeler içeren Olumlu Yaklaşım (3,93±0,70) ve Yönetim Yapısına Yaklaşım (3,64±0,77) alt boyut puanları katılıyorum aralığında, olumsuz ifade içeren Olumsuz Yaklaşım (2,94±0,86) alt boyut puanları kararsızım aralığındadır.

3.5.3.6. Ölçek Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların cinsiyetine göre karşılaştırılmasına ait Mann Whitney U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 41: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	SS	Z	p
Olumlu Yaklaşım	Kadın	44	3,88	0,66	-0,68	0,495
	Erkek	259	3,94	0,71		
Olumsuz Yaklaşım	Kadın	44	2,71	0,87	-1,79	0,073
	Erkek	259	2,98	0,86		
Yönetim Yapısına Yaklaşım	Kadın	44	3,72	0,59	-0,16	0,869
	Erkek	259	3,63	0,80		
TOPLAM	Kadın	44	3,44	0,35	-0,81	0,417
	Erkek	259	3,52	0,48		

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Tablodaki ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların yaş gruplarına göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 42: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Yaş	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-20-29 yaş	35	4,03	0,76	3,76	0,289	
	B-30-39 yaş	130	3,96	0,66			
	C-40-49 yaş	94	3,80	0,76			
	D-50 yaş ve üstü	44	4,00	0,61			
Olumsuz Yaklaşım	A-20-29 yaş	35	3,28	0,95	4,40	0,221	
	B-30-39 yaş	130	2,92	0,83			
	C-40-49 yaş	94	2,89	0,90			
	D-50 yaş ve üstü	44	2,86	0,77			
Yönetim Yapısına Yaklaşım	A-20-29 yaş	35	3,84	0,76	2,98	0,395	
	B-30-39 yaş	130	3,66	0,71			
	C-40-49 yaş	94	3,52	0,84			
	D-50 yaş ve üstü	44	3,71	0,79			
TOPLAM	A-20-29 yaş	35	3,72	0,62	7,39	0,060	
	B-30-39 yaş	130	3,51	0,43			
	C-40-49 yaş	94	3,41	0,44			
	D-50 yaş ve üstü	44	3,53	0,41			

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların eğitim durumuna göre karşılaştırılmasına ait Mann Whitney U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 43: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

Değişken	Eğitim Durumu	n	\bar{X}	SS	Z	p
Olumlu Yaklaşım	Lisans	233	3,89	0,72	-1,52	0,128
	Lisansüstü	70	4,05	0,62		
Olumsuz Yaklaşım	Lisans	233	2,98	0,84	-1,53	0,127
	Lisansüstü	70	2,82	0,93		
Yönetim Yapısına Yaklaşım	Lisans	233	3,63	0,74	-0,60	0,546
	Lisansüstü	70	3,70	0,87		
TOPLAM	Lisans	233	3,50	0,45	-0,09	0,929
	Lisansüstü	70	3,52	0,50		

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların şirketteki görevine göre karşılaştırılmasına ait Mann Whitney U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 44: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Şirketteki Göreve Göre Karşılaştırılması

Değişken	Şirketteki Görev	n	\bar{X}	SS	Z	p
Olumlu Yaklaşım	Profesyonel yönetici	150	3,98	0,72	-1,39	0,166
	Şirket ortağı	153	3,88	0,68		
Olumsuz Yaklaşım	Profesyonel yönetici	150	2,93	0,88	-0,46	0,644
	Şirket ortağı	153	2,95	0,84		
Yönetim Yapısına Yaklaşım	Profesyonel yönetici	150	3,66	0,76	-0,02	0,986
	Şirket ortağı	153	3,63	0,78		
TOPLAM	Profesyonel yönetici	150	3,52	0,48	-0,22	0,827
	Şirket ortağı	153	3,49	0,44		

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların şirketteki görevine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların ticaretle uğraşma süresine göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 45: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ticaretle Uğraşma Süresine Karşılaştırılması

Alt Boyut	Ticaret Süresi	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-1-3 yıl	35	4,01	0,73	7,64	0,054	
	B-3-10 yıl	88	3,94	0,72			
	C-10-20 yıl	90	4,05	0,58			
	D-20 yıl ve üstü	90	3,76	0,76			
Olumsuz Yaklaşım	A-1-3 yıl	35	3,24	1,08	6,03	0,110	
	B-3-10 yıl	88	2,85	0,83			
	C-10-20 yıl	90	2,86	0,78			
	D-20 yıl ve üstü	90	3,01	0,86			
Yönetim Yapısına Yaklaşım	A-1-3 yıl	35	3,83	0,77	2,10	0,551	
	B-3-10 yıl	88	3,64	0,79			
	C-10-20 yıl	90	3,58	0,73			
	D-20 yıl ve üstü	90	3,64	0,79			
TOPLAM	A-1-3 yıl	35	3,69	0,62	3,26	0,353	
	B-3-10 yıl	88	3,47	0,43			
	C-10-20 yıl	90	3,50	0,40			
	D-20 yıl ve üstü	90	3,47	0,46			

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların ticaretle uğraşma süresine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

3.5.3.7. Ölçek Puanlarının Katılımcıların Ticari Ortaklık Tutumlarına Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların ticari ortaklık yapma durumuna göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 46: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ticari Ortaklık Yapma Durumuna Karşılaştırılması

Alt Boyut	Ticari Ortaklık	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	Hayır	131	3,87	0,73	2,34	0,505	
	Aile içi ve akraba ile ortaklık yaptım	78	3,94	0,76			
	Aile dışı ortaklık yaptım	42	4,07	0,53			
	İş bazında ortaklık yaptım	52	3,93	0,64			
Olumsuz Yaklaşım	Hayır	131	2,96	0,88	0,65	0,885	
	Aile içi ve akraba ile ortaklık yaptım	78	2,99	0,85			
	Aile dışı ortaklık yaptım	42	2,79	0,89			
	İş bazında ortaklık yaptım	52	2,94	0,83			
Yönetim Yapısına Yaklaşım	Hayır	131	3,65	0,81	0,49	0,922	
	Aile içi ve akraba ile ortaklık yaptım	78	3,60	0,83			
	Aile dışı ortaklık yaptım	42	3,62	0,71			
	İş bazında ortaklık yaptım	52	3,73	0,63			
TOPLAM	Hayır	131	3,50	0,49	1,51	0,679	
	Aile içi ve akraba ile ortaklık yaptım	78	3,51	0,48			
	Aile dışı ortaklık yaptım	42	3,49	0,34			
	İş bazında ortaklık yaptım	52	3,54	0,44			

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların ticari ortaklık yapma durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların ortaklık süresi tercihinine göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 47: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Katılımcıların Ortaklık Süresi Tercihine Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Ortaklık Süresi Tercihi	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-Kısa süreli	13	3,97	0,78	9,08	0,011	B>C
	B-Uzun süreli	176	4,00	0,70			
	C-İş bazında	114	3,80	0,68			
Olumsuz Yaklaşım	A-Kısa süreli	13	3,31	1,07	4,16	0,125	
	B-Uzun süreli	176	2,99	0,88			
	C-İş bazında	114	2,83	0,80			
Yönetim Yapısına Yaklaşım	A-Kısa süreli	13	3,87	0,65	1,62	0,444	
	B-Uzun süreli	176	3,59	0,80			
	C-İş bazında	114	3,70	0,74			
TOPLAM	A-Kısa süreli	13	3,72	0,52	3,57	0,167	
	B-Uzun süreli	176	3,53	0,50			
	C-İş bazında	114	3,44	0,38			

Olumlu Yaklaşım alt boyut puanlarının katılımcıların ortaklık süresi tercihinine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($X^2=9,08$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre uzun süreli ortaklığı tercih eden katılımcıların katılım bankaları ile kâr-zarar ortaklığı olumlu yaklaşım puanlarının, iş bazında ortaklık süresini tercih eden katılımcıların puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Olumsuz Yaklaşım, Yönetim Yapısına Yaklaşım alt boyut puanları ve katılım bankaları ile kâr zarar ortaklığı ölçek toplam puanlarının katılımcıların ortaklık süresi tercihinine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının katılımcıların ortaklık tercih önceliğine göre karşılaştırılmasına ait Mann Whitney U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 48: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ortaklık Tercih Önceliğine Göre Karşılaştırılması

Değişken	Ortaklık Tercih Önceliği	n	\bar{X}	SS	Z	p
Olumlu Yaklaşım	Sermaye ortaklığı	30	3,93	0,90	-0,54	0,589
	Kredi kullanımı	65	3,91	0,60		
Olumsuz Yaklaşım	Sermaye ortaklığı	30	2,73	1,03	-0,64	0,521
	Kredi kullanımı	65	2,87	0,82		
Yönetim Yapısına Yaklaşım	Sermaye ortaklığı	30	3,84	0,94	-1,22	0,224
	Kredi kullanımı	65	3,77	0,57		
TOPLAM	Sermaye ortaklığı	30	3,50	0,52	-0,49	0,625
	Kredi kullanımı	65	3,52	0,38		

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının katılımcıların ortaklık tercih önceliğine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği ve alt boyut puanları ile ortaklığa ilişkin tutumları arasındaki ilişkiye ait Spearman's Rho korelasyon testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 49: Ölçek Puanları ile Ortaklığa İlişkin Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişki

Değişken	Yönetim Yapısına			TOPLAM
	Olumlu Yaklaşım	Olumsuz Yaklaşım	Yaklaşım	
Tek başına çalışmaktansa ticari ortaklığı tercih ederim	0,09	0,05	-0,08	0,02
İş ortaklıklarında daima anlaşmazlıklar olur	-0,02	0,15**	0,05	0,08
İslam dininin ortaklık konusundaki görüşlerine vakıfım	0,27**	-0,07	0,26**	0,20**
Ticari hayatta ortaklıkların sağlıklı kurulduğuna ve yürüdüğüne inanıyorum	0,12*	0,10	0,16**	0,19**

* $p<0,05$ ** $p<0,01$

Tek başına çalışmaktansa ticari ortaklık tercihi ile katılım bankaları ile kar zarar ortaklıklarına yaklaşım arasında anlamlı ilişki olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

İş ortaklıklarında daima anlaşmazlık olacağına ilişkin algı düzeyi ile katılım bankaları ile kâr-zarar ortaklıklarına yönelik olumsuz yaklaşım arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r=0,15$; $p<0,05$).

İslam dininin ortaklık konusundaki görüşlerine vakıf olma düzeyi ile katılım bankaları ile kâr-zarar ortaklıklarına yönelik olumlu yaklaşım ($r=0,27$; $p<0,05$), yönetim

yapısına yaklaşım ($r=0,26$; $p<0,05$) ve katılım bankaları ile kar zarar ortaklıklarına yaklaşım ölçeği toplam ($r=0,20$; $p<0,05$) puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Ticari hayatta ortaklıkların sağlıklı kurulduğu ve yürüdüğüne ilişkin algı düzeyi ile katılım bankaları ile kar zarar ortaklıklarına yönelik olumlu yaklaşım ($r=0,12$; $p<0,05$), yönetim yapısına yaklaşım ($r=0,16$; $p<0,05$) ve katılım bankaları ile kar zarar ortaklıklarına yaklaşım ölçeği toplam ($r=0,19$; $p<0,05$) puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Tabloda Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği ve alt boyut puanları ile ortaklığa ilişkin tutumları arasındaki ilişkiye ait Spearman's Rho korelasyon testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 50: Ölçek Puanları ile Katılım Finans Sistemi/Bankacılığı Hakkında Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Olumlu Yaklaşım	Olumsuz Yaklaşım	Yönetim	TOPLAM
			Yapısına Yaklaşım	
Katılım Finans sisteminin (Katılım-Yatırım Bankaları) ürün ve hizmetleri konusunda detaylı bilgi sahibiyim.	0,48**	-0,09	0,26**	0,310**
Katılım Finans sisteminde (Katılım-Yatırım Bankaları) uygulanan ortaklık modellerini hakkında tam bilgi sahibiyim.	0,48**	-0,03	0,32**	0,39**

* $p<0,05$ ** $p<0,01$

Katılım Finans sisteminin (Katılım-Yatırım Bankaları) ürün ve hizmetleri konusunda detaylı bilgi ve ortaklık modelleri hakkında bilgi düzeyi ile katılım bankaları ile kar zarar ortaklıklarına olumsuz yaklaşım arasında anlamlı ilişki olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Katılım Finans sisteminin (Katılım-Yatırım Bankaları) ürün ve hizmetleri konusunda detaylı bilgi düzeyi ile katılım bankaları ile kâr-zarar ortaklıklarına yönelik olumlu yaklaşım ($r=0,48$; $p<0,05$), yönetim yapısına yaklaşım ($r=0,26$; $p<0,05$) ve katılım bankaları ile kar-zarar ortaklıklarına yaklaşım ölçeği toplam ($r=0,31$; $p<0,05$) puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Katılım Finans sisteminin (Katılım-Yatırım Bankaları) ortaklık modelleri hakkında bilgi düzeyi ile katılım bankaları ile kâr-zarar ortaklıklarına yönelik olumlu yaklaşım ($r=0,48$; $p<0,05$), yönetim yapısına yaklaşım ($r=0,32$; $p<0,05$) ve katılım bankaları ile kâr zarar ortaklıklarına yaklaşım ölçeği toplam ($r=0,39$; $p<0,05$) puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

3.5.3.8. Ölçek Puanlarının Firma Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının firmanın faaliyet alanına göre karşılaştırılmasına ait Kruskal Wallis H testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. 51: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Firmanın Faaliyet Alanına Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Faaliyet Alanı	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-Ticaret	101	4,00	0,60	7,14	0,067	
	B-Hizmet	72	3,95	0,77			
	C-İmalat	105	3,81	0,71			
	D-Diğer	25	4,06	0,77			
Olumsuz Yaklaşım	A-Ticaret	101	2,92	0,87	0,40	0,940	
	B-Hizmet	72	3,00	0,88			
	C-İmalat	105	2,93	0,84			
	D-Diğer	25	2,95	0,88			
Yönetim Yapısına Yaklaşım	A-Ticaret	101	3,70	0,68	8,85	0,031	A,B,D>C
	B-Hizmet	72	3,78	0,78			
	C-İmalat	105	3,45	0,83			
	D-Diğer	25	3,84	0,70			
TOPLAM	A-Ticaret	101	3,54	0,41	9,40	0,024	A,B,D>C
	B-Hizmet	72	3,58	0,49			
	C-İmalat	105	3,40	0,45			
	D-Diğer	25	3,61	0,54			

Yönetim Yapısına Yaklaşım alt boyut puanı ($X^2=8,85$; $p<0,05$) ve Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam puanlarının ($X^2=9,40$; $p<0,05$) firmanın faaliyet alanına göre belirli bir fark olduğu görülmüştür. Farkın hangi gruplarda olduğunu tesbit etmek için yapılan Mann Whitney U ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre ticaret, hizmet ve diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmaların katılım bankaları ile kâr-zarar ortaklığı toplam yönetim yapısı alt boyut puanlarının, imalat sektöründe faaliyet gösteren firmalara göre anlamlı düzeyde daha büyük olduğu tespit edilmiştir.

Olumlu ve Olumsuz Yaklaşım alt boyut puanlarının firmaların faaliyet alanına göre anlamlı değişiklik göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının firma niteliğine göre mukayesesine ait Kruskal Wallis H testi neticelerine yer verilmiştir.

Tablo 3. 52: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Firma Niteliğine Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Firma Niteliği	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-Ticari/kurumsal	155	4,01	0,61	1,85	0,396	
	B-KOBİ	91	3,87	0,72			
	C-Şahıs şirketi	57	3,79	0,87			
Olumsuz Yaklaşım	A-Ticari/kurumsal	155	2,98	0,86	1,02	0,601	
	B-KOBİ	91	2,86	0,82			
	C-Şahıs şirketi	57	2,98	0,94			
Yönetim Yapısına Yaklaşım	A-Ticari/kurumsal	155	3,67	0,75	0,03	0,987	
	B-KOBİ	91	3,59	0,80			
	C-Şahıs şirketi	57	3,65	0,80			
TOPLAM	A-Ticari/kurumsal	155	3,55	0,46	2,28	0,319	
	B-KOBİ	91	3,44	0,44			
	C-Şahıs şirketi	57	3,47	0,49			

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının firma niteliğine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tabloda ölçek ve alt boyut puanlarının firmanın katılım bankaları ile çalışma zamanına göre mukayesesine ait Kruskal Wallis H testi neticelerine yer verilmiştir.

Tablo 3. 53: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Firmanın Katılım Bankaları ile Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Çalışma Süresi	n	\bar{X}	SS	X^2	p	Anlamlı Fark
Olumlu Yaklaşım	A-1-3 yıl	62	3,78	0,77	3,02	0,221	
	B-3-10 yıl	128	3,93	0,72			
	C-10 yıl ve üstü	113	4,00	0,63			
Olumsuz Yaklaşım	A-1-3 yıl	62	3,11	0,89	4,78	0,091	
	B-3-10 yıl	128	2,97	0,84			
	C-10 yıl ve üstü	113	2,82	0,86			
Yönetim Yapısına Yaklaşım	A-1-3 yıl	62	3,61	0,88	0,62	0,734	
	B-3-10 yıl	128	3,62	0,75			
	C-10 yıl ve üstü	113	3,69	0,74			
TOPLAM	A-1-3 yıl	62	3,50	0,54	0,67	0,716	
	B-3-10 yıl	128	3,51	0,45			
	C-10 yıl ve üstü	113	3,50	0,43			

Firmaların Katılım Bankaları ile Kar Zarar Ortaklıklarına Yaklaşımı Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının firmanın katılım bankaları ile çalışma zamanına göre anlamlı fark göstermediği ($p>0,05$) belirlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTAK YATIRIM BANKACILIĞI MODEL ÖNERİSİ

Türkiye’de faizsiz bankacılık adına uygulanan model katılım bankacılığıdır. Bunun yanında kalkınma ve yatırım bankalarının faizsiz bankacılık ürünlerini uygulamalarına yönelik son dönemde yasal düzenlemeler yapılmış ve bu bankalarının faizsiz bankacılık faaliyetini yapmalarının önü açılmıştır. Pencere modeli de denilen bu yöntem ile konvansiyonel anlamda faaliyet gösteren bankalar aynı zamanda faizsiz bankacılık uygulamalarını da yapabileceklerdir. Tüm faaliyetlerini faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde yürüten ilk yatırım bankası ise 2020 yılında kurulmuştur. Bu bölümde ana kredi ürünü olarak Ortaklığa dayalı finansman yöntemlerini kullanacak bir bankacılık modeli önerisi sunulacak ve bu öneri çerçevesinde kurulacak bankanın ortaklık yapısı, faaliyet alanları, organizasyon yapısı, sektörel konumu detaylı şekilde ortaya konulacaktır.

4.1. Türkiye’de Uygulanan İslami Bankacılık Modelleri

Türkiye’de halihazırda uygulanan İslami bankacılık modeli katılım bankacılığı modelidir. Katılım bankacılığı ilk olarak özel finans kurumları olarak faaliyetine başlamış, daha sonra bankacılık kanununa tabi olarak katılım bankacılığı modeli ile faaliyetlerine devam etmiştir. Katılım bankacılığı modeli kar zarar ortaklığı modeli olarak uygulanmaktadır. Katılım bankalarının en büyük fon sağlayıcıları mudarebe usulü ile bankaya para yatıran gerçek ve tüzel kişilerden oluşmaktadır. Bankaların sermayesi yaklaşık olarak %15 seviyesinde olup, ağırlıklı fonu dış kaynak olarak elde etmektedir.

Özkaynak dışındaki fonların çoğunluğu, mudarebe esasına göre toplanan katılım fonlarından oluşmaktadır. Bunun yanında yurtiçi ve yurtdışı finans kaynaklarından elde edilen sermaye benzeri krediler ile bankanın çıkarmış olduğu kira sertifikaları da fon kaynakları arasında yer almaktadır. Bu haliyle yaygın bir fon kaynağı oluşturan katılım bankaları bu kaynakları ağırlıklı olarak murabaha ve finansal kiralama ile çalıştırmaktadır. Fon toplarken mudarebe esasını benimseyen katılım bankalarının fon kullandırırken bundan kaçınması ve murabaha kullanması dikkati çeken bir husustur. Ortaklığa dayalı kâr-zarar paylaşımını esas alan mudarebe ve müşareke yönteminin katılım bankaları tarafından bir fon kullandırım yöntemi olarak benimsenmemiş

olmasının nedenleri bu tezin önceki bölümlerinde detaylı olarak ele alındığı için burada tekrar bahsedilmeyecektir.

Türkiye’de katılım bankaları dışında İslami esaslara göre fon kullandırma yöntemini kullanan mevduat bankaları bulunmamaktadır. Pencere yöntemi olarak da ifade edilen bu uygulama birçok batılı ve İslam ülkesinde uygulandığı halde ülkemizde bu modele henüz izin verilmemiştir.

Ancak mevzuatımız, Kalkınma ve yatırım bankalarının İslami esaslara göre faaliyet göstermesine müsaade etmektedir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının da İslami esaslara göre bankacılık yapması düşüncesi 2019 yılında yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Yıllık programında kendisine yer bulmuştur.

Buna göre Türk katılım bankacılığının, küresel finans pazarından daha fazla pay alması sağlanacaktır. Bu çerçevede Kalkınma ve yatırım bankalarının faizsiz finansman yöntemlerini kullanmalarına yönelik yasal altyapı oluşturulması kararlaştırılmıştır.

25 Ocak 2019 tarihli ve 30666 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Bankaların kredi işlemlerine ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik ile kalkınma ve yatırım bankalarına faizsiz yöntemlerle fon kullandırma imkanı getirilmiştir. (resmigazete.gov.tr, 2019)

Yönetmeliğin 19. maddesinde

(10) Kalkınma ve yatırım bankaları, bu madde hükümleri ile bu madde hükümlerine dayalı olarak yapılacak düzenlemelere uygun olmak ve münhasıran faizsiz yöntemlerle sağlamış oldukları kaynaklarla sınırlı olmak üzere, müşterilerine birinci fıkrada sayılan yöntemlere dayalı olarak finansman sağlayabilir.

İfadesi ile katılım bankalarının da kullandığı yöntemlerle faizsiz bankacılık yapabileceklerdir. Burada kalkınma ve yatırım bankaları İslami esaslara uygun olarak faizsiz yöntemlerle sağlamış oldukları kaynaklarla sınırlı olmak üzere bu faaliyetleri yürütebileceklerdir.

Yönetmeliğe göre kalkınma ve yatırım bankaları birinci fıkrada bahsedilen satım yöntemleri; kâr beyanı ile satım (murabaha), kârsız satım (tebliye), pazarlık usulüyle

satım (müsaveme), peşin ödemeli satım (selem), açık hesaplı satım (isticrar), kâr beyanı ile emtia satımı (teverruk) ve eser sözleşmesi (istisna) ile fon kullandırabilecekken diğer fıkralarda yer alan kiralama, ortaklık ve vekalet gibi yöntemleri kullanmalarına izin verilmemiştir.

Bu alandaki diğer bir düzenleme ise TKBB Yönetim Kurulunun 27.02.2020 tarih ve 283 sayılı kararıdır. Bu karar ile Kalkınma ve Yatırım bankalarının faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygunluk konusunda hizmet verecek kuruluşların belirlenmesine ilişkin uygulama ortaya konmuştur. Buna göre kalkınma ve yatırım bankaları, faaliyetlerinin katılım bankacılığı ilkelerine uygunluğunu onaylayacak ve denetleyecek danışma komitesi gözetiminde çalışmalarını sürdürecektir.

Halihazırda Türkiye’de katılım bankacılığı dışında faizsiz finans ilkelerine göre faaliyet gösteren bir yatırım bankası bulunmaktadır. Ortaklığa dayalı finansman modellerini stratejik ana ürün olarak uygulayacak olan söz konusu bankanın yakın zamanda faaliyete geçmesi, tezimizin önerisini oluşturan ortaklığa dayalı yatırım bankacılığı modelini destekleyen bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

4.2. Ortaklığa dayalı Finansman İçin Ortak-Yatırım Bankacılığı Modeli Önerisi

Türkiye’de faizsiz finansman ilkelerine göre faaliyet gösteren en önemli kuruluşlar Katılım Bankalarıdır. Bu kuruluşlar 1984’den beri faaliyet göstermekte olup, bankacılık piyasasında sektör payları 2021 yılı itibariyle %6-7 bandındadır.

Katılım bankaları kar-zarar esasına göre faaliyet göstermekte olup, topladıkları fonlar ağırlıklı mudarebe yöntemi ve kısmen de yatırım vekaleti ve sukuktan oluşmaktadır. Kullandırım yöntemleri ise satım yöntemlerinden olan murabaha ve kiralama yöntemi olan finansal kiralama. Bunun dışında ortaklık yöntemleri (mudarebe, mukayyed mudarebe, müşareke, azalan müşareke) de bir fon kullandırma yöntemi olarak imkanlar arasında olmasına rağmen katılım bankaları tarafından çok tercih edilmemektedir. Dönem dönem uygulama imkânı bulan ortaklık yöntemleri iyi sonuçlar vermediği için katılım bankalarının gündeminde önemli bir yer tutmamaktadır. Ancak ortaklık yönteminin katılım bankaları tarafından bir fon kullandırım yöntemi olarak ön plana çıkmaması, tercih edilmemesi kimi çevrelerce eleştiri konusu yapılmakta, asıl fon kullandırım yöntemi olarak tercih edilmesi önerilmektedir.

Bu tezin önceki bölümlerinde katılım bankalarının ortaklığa dayalı fon kullandırım yöntemlerini neden tercih etmediklerine yönelik detaylı analizler yapılmıştır. Katılım bankalarında ortaklığa dayalı finansman yöntemi olan mudarebe ve müşareke finansmanının uygulanması önündeki engeller konusunda literatürde çeşitli değerlendirmeler yer almaktadır. Bunları; katılım bankalarının yapısından, şirketlerin tutum ve davranışından, ekonomik şartlardan, yasal düzenlemelerden ve ürünlerin yapısından kaynaklanan engeller olarak sınıflandırabiliriz.

Katılım bankası çalışanları ve sektör ilgilileri üzerinde bu tez çerçevesinde yapmış olduğumuz anket çalışmasında da Katılım bankalarının Ortaklığa dayalı finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için gerekli olan düzenleme ve değişim ihtiyacına yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ilk üç öncelikler dikkate alınarak en yüksek düzeyde öncelik verilen ihtiyaçların sırasıyla yasal mevzuat (%75,1), banka yönetiminin yaklaşımı (%69,9) ve banka şirket ortaklık kültürünün gelişmesi (%55,6) olduğu tespit edilmiştir.

Yine aynı ankette katılımcılara sorulan 29 nolu soruda Ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde katılım bankacılığına oranla kalkınma ve yatırım bankacılığı modelinin daha etkin rol oynayacağına dair katılımcıların %65'inin olumlu görüş beyan ettikleri görülmektedir (Soru:29)

Tezimizde yer alan diğer bir ankette Katılım bankası müşterilerinin katılım bankacılığında ortaklığa dayalı finansman yöntemlerine bakışı değerlendirilmiştir. Bu çalışmada katılım bankası müşterilerinin %75'i, ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde katılım bankacılığından ziyade kalkınma ve yatırım bankacılığı modelinin daha etkin rol oynayacağı düşüncesindedir (Soru-36)

Katılım bankası müşterilerine yönelik anket çalışmasında şirketlerin katılım finans kurumlarının (Katılım-Yatırım Bankaları) klasik bankacılıktan farklı olarak ticaret ve ortaklık yapmalarını olumlu bulduğu (%80.5) ve bu bankaların şirketlerle başarılı ortaklık modeli ortaya koyabileceği düşüncesi hakimdir (Soru-20-21)

Aşağıdaki tablo ortaklığa dayalı fon kullandırım yöntemlerinin uygulanmasında katılım bankaları ile yatırım bankaları açısından başlıca sorunlar mukayeseli değerlendirilmiştir.

Tablo 4. 1: Ortaklığa Dayalı Fon Kullanımında Katılım-Yatırım Bankaları Açısından Başlıca Sorunlar

Konu Başlığı	Katılım Bankaları	Ortak-Yatırım Bankası
Yasal altyapı ve mevzuat	Genel çerçeve kanunlar olmakla birlikte yasal altyapının bu ürünlerin sağlıklı şekilde uygulanması açısından yeterli olmadığı değerlendirilmektedir.	Kalkınma ve yatırım bankaları için yasal altyapı mevcuttur. Ancak uygulamaya dair sorunlar hem katılım hem de kalkınma ve yatırım bankaları açısından geliştirilmesi gerekmektedir.
Ortakların beklentileri	Sermaye sahipleri garantili-getirisi belli ve teminatlı işlemleri tercih etmektedir.	Sermaye sahipleri getirisi yüksek, iyi yapılandırılmış ortaklığa dayalı iş modellerini uygulamaya isteklidir.
Yönetimin tercihleri	Banka yöneticileri getiri garantili, teminatlı, riski düşük ve kısa vadede kar getiren kredi ürünlerini tercih etmektedir.	Banka yönetimi uzun vadeli, getirisi iyi hesaplanmış, yüksek kazançlı işlemleri tercih edecektir.
Fon sağlayıcılar	Katılım bankasına para yatıran fon sağlayıcılar, kısa vadede, düşük riskli işlemlerde değerlendirilmiş, piyasa şartlarında alternatif getirilere yakın kar beklemektedir.	Fon sağlayıcılar, paralarını uzun vadeli ve murabahaya göre kayıp riski daha yüksek yatırımlarda değerlendirmeye isteklidir. Ancak daha yüksek getiri beklemektedirler.
Fon kaynak yapısı	Kısa vadeli kaynaklardan oluşmaktadır.	Orta ve uzun vadeli kaynaklardan oluşacaktır.
Likidite Sorunu	Fon yapısı kısa vadeli kaynaklardan oluştuğu için vade uyumsuzluğu ve likidite sorunu yaşamaktadır.	Fon yapısı orta ve uzun vadeli kaynaklardan oluştuğu için vade uyumsuzluğu ve likidite sorunu yaşamayacaktır.
Karlılık	Düşük riskli, teminatlı işlemlerden dolayı piyasa seviyesinde normal getiri seviyesi	Yüksek riskli, nispeten teminatsız işlemlerden dolayı yüksek getiri seviyesi
Organizasyonel uygunluk	Yaygın şube ağı ve buna göre yapılandırılmış genel müdürlük organizasyon modeliyle, kısa vadeli sonuçlar üreten, standartlaşmış ürün ve	Güçlü genel müdürlük organizasyonu ve sınırlı şube ağı ile yönetimde ve üründe uzmanlaşmış, sınırlı müşteriye hizmet sunan yapı.

	hizmetleri çok sayıda müşteriye sunan yapı.	
Sektörel tecrübe	Tüm sektörlerle çalışan, tüm bankacılık ürünlerini sunan belirli sektörlerde uzmanlaşmamış yapı.	Belirli sektörlerde uzmanlaşmış, niş alanlara, start-uplara yatırım yapan yapı.
Kredi riski-sermaye kaybı	Katılım bankası yöneticileri, sermayedarlara karşı sorumluluklarından dolayı, ortaklık modellerinin yüksek kredi riski içermesi ve sermaye kaybına yol açması nedeniyle ortaklık yöntemini tercih etmeyeceklerdir.	Yatırım bankası yöneticileri, sermayedarların bu amaca yönelik bir banka kurma ve işletme isteklerini bildikleri için kredi riski yüksek ve sermaye kaybı ihtimali olan işlemleri, yüksek getiri motivasyonu nedeniyle tercih edeceklerdir.

Kaynak: Yazar Tarafından oluşturulmuştur.

Önerisini yaptığımız ortaklığa dayalı yatırım bankacılığı (Ortak Yatırım Bankası) modeli yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere katılım bankalarına göre ortaklık finansmanı ürünlerini uygulama konusunda farklı bir yapı ortaya koyacaktır. Sermayedarların ve fon sağlayıcıların beklentileri, organizasyon yapısı, uzmanlaşma, tecrübe ve finansal yapılanmasına kadar birçok konu katılım bankaları ile farklılık gösterecektir. Başka bir ifade ile ortaklığa dayalı ürünlerin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için farklı bir bankacılık modeli ortaya konulacaktır. Bu model katılım bankacılığının ortaklığa dayalı finansman modelini uygulamada karşılaştığı sorunlara çözüm getirerek uygulanabilir bir model ortaya koyacaktır.

Bunun yanında ortaklığa dayalı finansman ürünlerinin yapısından ve ortak olunan müşterilerden kaynaklanan sorunlar yukarıdaki modelde de devam edecektir. Ortaklığa dayalı finansman ürünleri olan mudarebe ve müşarekenin, satım yöntemi olan murabahaya göre daha riskli olduğu bilinmektedir. Yatırım bankasında uygulanacak olması bu riski ortadan kaldırmayacaktır. Ancak katılım bankasına göre yatırım bankası bu riski üstlenmeye hem sermayedar hem de fon sağlayıcı açısından razı olacaktır.

Uygulanacak bankacılık modelinden bağımsız olarak yine ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinde güven sorunu, müşterinin seçimi ve denetimi konuları risk oluşturmaya devam edecektir. Ancak katılım bankalarına nispetle sektörel tecrübe, bilgi birikimi ve uzmanlaşmış ekipler sayesinde yatırım bankası daha iyi seçimler yapabilecek, işlerin

takibi ve denetimi konusunda daha fazla zaman ayırabilecek ve bu unsurlardan kaynaklı riskleri en aza indirebileceklerdir.

4.3. Ortak Yatırım Bankasının Sermaye Yapısı ve Sermaye Dışı Fon Kaynakları

Ortak yatırım bankasının sermaye yapısı yasal düzenlemeler çerçevesinde uzun vadeli, kredi riski daha yüksek buna karşı yüksek getirili finansman ürünlerini uygulamaya istekli özel ya da tüzel şahıslardan oluşacaktır. Sermayedarlar ortaklığa dayalı yatırım finansmanı ürünlerinin uygulanacağı bir banka oluşturma amacıyla ve bilincinde hareket eden taraflardan oluşmalıdır. Bu amaçla bir araya gelen sermaye sahipleri, banka yöneticilerine de bu modelin uygulanması konusunda yetki ve güven vereceklerdir.

Fon kaynağının önemli ölçüde sermayeden oluştuğu, sermayeye dayalı bir bankacılık modeli açısından ortak yatırım bankacılığı modeli, katılım finans sistemi için farklı bir açılım getirecektir. Bu model düşük sermayeli, ağırlıklı olarak kısa vadeli dış kaynağa dayalı katılım bankacılığı modeline göre likidite yönetimi, faiz hadlerine yakınsayan kar dağıtım sorunu, uzun vadeli kredi verebilme kapasitesi, kârlılık ve verimlilik gibi konularda farklı ve etkin bir yönetim sergileme imkânı bulabilecektir.

Sermaye dışında yabancı kaynak sağlama da ortak yatırım bankasının alternatif fon kaynaklarından biri olabilecektir. Katılım finans sisteminde faaliyet gösteren katılım bankalarının fon kaynaklarına baktığımızda sermaye dışı fonların ağırlıklı olarak mudarebe esasına göre toplanan katılım fonlarından ve cari hesaplardan oluştuğu görülmektedir. Bunun dışında yatırım vekaleti, sermaye benzeri krediler ve sukuk ihracı ile edinilen nitelikli fonlar da diğer yabancı kaynaklar olarak sayılabilir.

Katılım bankalarının topladığı fonların önemli bir kısmı kısa vadeli fonlardan oluşmaktadır. Vadesiz mevduatlar da dahil üç aya kadar vadeli fonların toplam vadeli fonlar içindeki payı %92 seviyesindedir. Türk bankacılık sisteminin genelinde de durum çok farklı değildir. Bu kısa vadeli fonlarla uzun vadeli ortaklığa dayalı finansman ürünlerini uygulama imkânı bulunmamaktadır. Uygulanması durumunda vade uyumsuzluğu ve likidite sorunlarına yol açması muhtemeldir.

Katılım bankası çalışanları ve sektör ilgililerine yönelik anket çalışmamızda da katılım bankalarının topladıkları kısa vadeli fonlarla uzun vadeli ortaklık finansmanı yapmalarının yanlış olduğuna dair sonuçlara ulaşılmıştır (Soru-21)

Bir banka açısından ortak olmanın en önemli yükümlülüğü ve ortak olduğu işletmenin beklentisi sermaye desteğidir. Sermaye finansmanı ise niteliği gereği uzun vadeli bir kaynaktır. Banka ve şirket bilançolarında da pasif yapıda vade sırasına göre en uzun vadeli kaynak sınıfında gösterilmektedir. Bu nedenle bankaların ortaklık finansmanı ürünlerini kullanmaları durumunda dikkat edecekleri en önemli unsur uzun vadeli sermaye sağlayıcısı olmalarıdır. Kısa vadeli işlem bazlı (Mukayyet mudarebe) uygulamalar uzun vadeli sermaye ihtiyacı ortaya çıkarmasa da bu işlemler gerçek ortaklık finansmanı ürünü olarak değerlendirilmemelidir. Katılım bankası müşterilerine yönelik anket çalışmamızda şirketlerin banka ile ortaklıkta bekledikleri en önemli şeyin sermaye desteği olduğu ifade edilmiştir.

Ortak yatırım bankasının sermaye dışı fon kaynakları başlıca şu kalemlerden oluşabilir;

a) Mudarebe Katılım Hesapları

Katılım bankalarının ana fon toplama ürünü olan mudarebe katılım hesaplarının uzun vadeli açılması (Bir yıl ve üzeri) ve hesaptan para çekme imkanlarının mevzuat altyapısı ile de sınırlandırılacak şekilde düzenlenmesi şartıyla fon kaynağı olarak değerlendirilebilir. Mudarebe ile toplanan fonların yine ortaklık esasına uygun olarak mudarebe-müşareke finansmanında kullanılması isabetli bir uygulama olacaktır. Burada hesapların hangi vadede açılacağı konusu ortak yatırım bankasının portföyünde bulunan ortaklıkların niteliklerine göre de şekillenecektir.

b) Özel Havuz hesapları

Ortak yatırım bankası aktifinde yer alacak ortaklıklarla ilgili fizibilite çalışmasının akabinde müşteri ile yapacağı sözleşmeye göre o işle ilgili olmak üzere özel fon havuzları oluşturabilir. Bu şekilde bu havuzlara fon sağlayan kişiler ortak yatırım bankası ile birlikte hangi işe girdiklerini, işin vadesini, karlılığını ve sonuçlarını bilerek hareket etme imkânı bulur. Banka bu uygulama ile aktif ve pasifte hem kaynak hem de kullandırım tarafını birbiri ile uyumlaştıracak, kar dağıtımını ve vade uyumu konusunda daha rahat hareket edecektir.

c) Uzun vadeli kira sertifikası (Sukuk) ihraçları

Kira sertifikası, her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketi tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymettir.

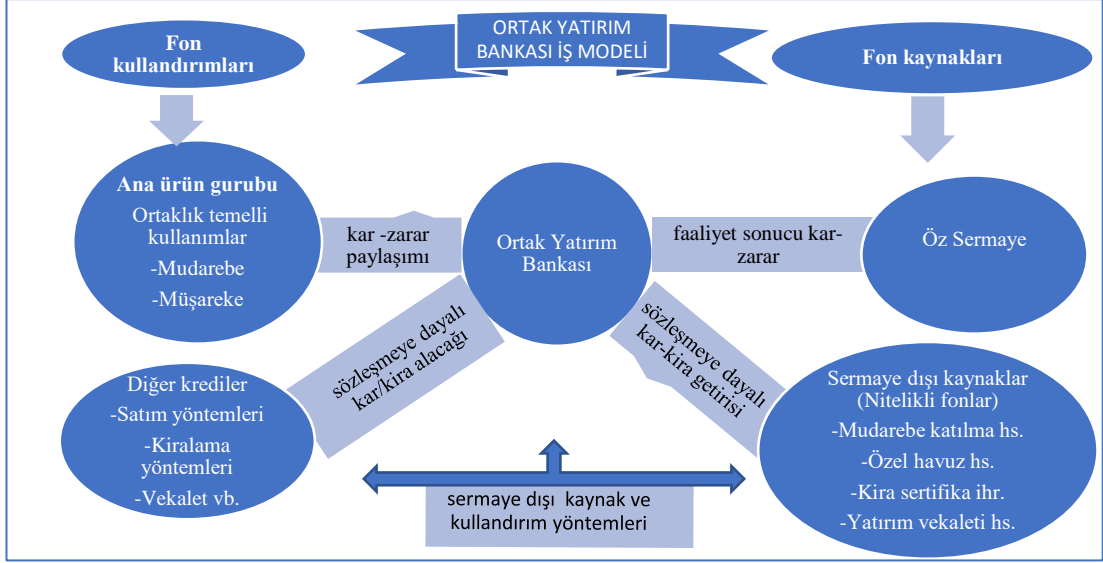
Kira sertifikaları katılım bankalarının son dönemde uyguladıkları İslami borçlanma ürünü olarak yaygınlık kazanmıştır. Bu ürün hem getirisi bakımından müşterilerin tercih ettiği hem de katılım bankalarının katılım hesapları dışında fon toplama imkanı sunan alternatif bir üründür. Kira sertifikaları farklı para cinslerinden ihraç edilebilmektedir. Katılım bankaları likidite ihtiyaçları doğrultusunda genel olarak kısa vadeli ihraçlara yönelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi ise 21 Eylül 2021 tarihinde 5 yıl vadeli 725 milyon TL sukuk ihracı yaparak uzun vadeli sukukların ihracının ve ikincil piyasa fiyatının oluşması açısından örnek bir uygulama yapmıştır. Ortak yatırım bankası da uzun vadeli ve farklı döviz cinslerinden kira sertifikası ihracı ile ortaklık finansmanlarında kullanılacak kaynağı sağlayabilir.

d) Yatırım vekaleti (Wakala) hesapları

Fon sahibinin bankayı vekil tayin etmesi ile fonun işletilmesi işlemidir. Katılım bankacılığı sektöründe tüzel kişilere uygulanan bir fon toplama yöntemi olarak son dönemde uygulama imkânı bulmuştur. Fon sağlayan tasarruf sahibi, vekil kıldığı bankayı parasını işletip kazanç sağlaması için yetkilendirmektedir. Banka kar ve zarara ortak değildir, tüm kazanç ve kayıp tasarruf sahibine aittir. Bankanın geliri vekalet ücretidir. Ortak yatırım bankası yatırım vekaleti yöntemi ile toplayacağı kaynakları ortaklık finansmanı ürünlerinde kullanabilir.

Yukarıda bahsettiğimiz fon toplama ürünleri dışında İslami usullere uygun şekilde yurtdışı piyasalardan sağlanacak sermaye benzeri uzun vadeli kaynaklar, sigorta ve yatırım şirketlerinden sağlanacak fonlar da ortak yatırım bankası için kaynak teşkil edebilecektir. Tüm bu fonların ortak özelliği vadelerinin uzun olmaları ve ortaklığa dayalı finansman ürünleri için kaynak teşkil edebilmeleridir.

Aşağıdaki tabloda ortak yatırım bankasının fon kaynakları ve bu kaynakların kullandırım yöntemleri ile sözleşme sonucu elde edilecek gelir şekli, iş modeli olarak yer almaktadır.

Şekil 4. 1: Ortak-Yatırım Bankası İş Modeli (Fon kaynak-Kullandırım yapısı)

4.4. Ortak Yatırım Bankasının Faaliyet Konuları

Ortak yatırım bankasının faaliyet konularını aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz;

a) Ortaklığa dayalı fon kullandırım

Ortak yatırım bankası sermayesini ve temin ettiği yabancı kaynakları aktifinde ağırlıklı olarak ortaklığa dayalı fon kullandırım yöntemleri olan mudarebe, mukayyed mudarerbe müşareke ve azalan müşareke yöntemlerinde değerlendirecektir. Ana faaliyeti ve ana kredi gurubu bu ürünlerin kullandırımı ile sağlanacaktır.

b) Satım, kiralama, vekâlet ve diğer yöntemler ile fon kullandırım

Ortak yatırım bankasına İslami fon kullandırma yöntemlerinden murabaha, finansal kiralama, vekalet, istisna vb. katılım bankalarının fon kullandırım yöntemlerini de kullanma imkânı tanınacaktır. Hali hazırda mevzuatımız kalkınma ve yatırım bankalarına bu imkânı vermektedir. Ancak bu kullandırmalar mudarebe ve müşareke ile fon kullandırdığı müşterilerinin faaliyetleri ile ilişkili ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak değerlendirilecektir. Burada murabaha, finansal kiralama ve diğer ürünlerin ortak yatırım bankası tarafından ana ürüne dönüştürülmesi ve bankanın ana gayesinden uzaklaşmaması için toplam kredi portföyünde bir üst sınır getirilmesi yoluna da gidilebilir.

c) Menkul kıymet edinimi

Ortak yatırım bankası diğer bankalarda olduğu gibi likit varlıklarını yönetecektir. Başlangıçta elinde bulunduracağı sermayesi ile birlikte ilerleyen süreçte yabancı kaynak temini ile edineceği kaynakların kullandırım süreçlerinde ve ortaklıklardan gelecek gelirlerin yönetiminde likidite yönetimi bankanın karlı ve verimli şekilde faaliyet göstermesi açısından önem arz edecektir. Bu çerçevede ortak yatırım bankası elindeki likiditeyi, para ve sermaye piyasalarında değerlendirecektir. Bu çerçevede diğer katılım bankalarında hesap açabilecek, ihraç edilen sukuklardan portföyünde bulundurabilecek, İslami portföy yönetim şirketlerinde fon yönetimi yapabilecektir.

d) Gayri nakdi kredi kullandırımı

Ortak yatırım bankası ortaklık yaptığı müşterilerinin dış ticaretin finansmanında ve diğer faaliyetlerinde ihtiyaç duyacağı akreditif, poliçe avalı, teminat mektubu gibi gayri nakdi kredi ihtiyaçlarını da karşılayabilecektir.

e) Bankacılık hizmetleri

Bu çerçevede değerlendirilebilecek hizmetler genel bankacılık faaliyetleri olup, para transferleri, kıymetli evrak işlemleri, ödeme sistemleri ve diğer bankacılık hizmetlerini kapsayan faaliyetleridir. Yine bu faaliyetler her bankanın temel hizmet işlemleri olup, ortak yatırım bankasının müşterilerinin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılacak ürünlerdir.

f) Duran varlık edinimi

Ana faaliyet konusu olmamakla birlikte ortak yatırım bankası, faaliyetlerini yürütmek adına bina, araç gereç ve makine ekipman alımı ile aktifinde duran varlık oluşturabilecektir.

g) Finansal kuruluşlarla ilişkiler ve üyelikler

Ortak yatırım bankası katılım bankaları gibi İslami usullere uygun faaliyet göstermek şartıyla finans sektörünün ilişkili olduğu ve bankacılık faaliyetlerine yardımcı kuruluşlar (Kredi kayıt bürosu, Bankalar arası kart merkezi, merkezi ödeme ve takas kuruluşları, sektörel birlikler vb.) ile çalışabilecek ve üyelikler gerçekleştirebilecektir. Prensiplerin müsaade ettiği tüm finansal kuruluşlarla faaliyetlerinin geliştirilmesi ve sağlıklı yürümesi için iş birliği halinde olacaktır. Bu sayede banka, müşterilerine tüm finansal hizmetleri kendi bünyesinde sunma imkanına kavuşacaktır.

4.5. Ortak Yatırım Bankasının Organizasyon Yapısı

Ortaklığa dayalı finansman ürünlerinin İslami esaslara göre faaliyet gösteren dünya genelindeki bankalarda ve Türkiye’de de katılım bankalarında yaygınlaşmasının önündeki engellerden birisi olarak uzman personel eksikliği ve teşkilat yapısının buna uygun olmaması gösterilmektedir.

Canbaz (Canbaz, 2020)’a göre işlemi yapacak nitelikli personel eksikliği ve uzman personel ihtiyacı bu ürünlerin uygulanması önünde engel teşkil etmektedir. Doğru yatırım kararları almak için de bu konuda uzmanlaşmış nitelikli ve eğitilmiş personele ihtiyaç vardır. Dinç (Dinç y. , 2019, s. 50) mudarebe ve müşareke finansmanlarının uygulanacağı sektör ve müşteri seçimleri konusunda uzman personel ihtiyacına vurgu yaparken bu ihtiyacın banka tarafından karşılanabilmesi için murabaha ürününün sağlıklı uygulanması gerektiği ve bu uygulamadan birikecek bilgi ve tecrübenin Ortaklığa dayalı finans için önemli bir çıktı sağlayacağı görüşündedir. Bağcı (Bağcı, 2019) doğru ortağın seçiminin bankanın bu konuda yetişmiş tecrübeli ve eğitilmiş çalışanları tarafından yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Buradaki eksiklik ise ortak seçiminde yanlışlara yol açabilecektir. Eğri&Sağlam, (Eğri & Sağlam, 2020) mudarebe modelinin katılım bankalarında tercih edilme oranının düşük olmasının sebeplerinden biri olarak, ticari olgunluk seviyesi ve denetim sorununa vurgu yapmıştır. Ticari olgunluk seviyesi katılım bankalarının ortaklık yaptıkları kişi ve sektörlerde edindikleri bilgi ve tecrübe birikiminin bir sonucudur. Bu da zaman içinde konusunda uzman ve tecrübeli personellerin varlığı ile mümkün olacaktır. Tunç (Tunç H. , 2010, s. 216) katılım bankalarının çok sayıda sektörü ve projeyi değerlendirip, takip edecek yeterli teknik ekip ve donanımının henüz bulunmadığını söylemektedir. Onat (Onat, 2019) Türkiye’de katılım bankacılığının likidite yönetimini incelediği çalışmasında tecrübeli ve uzman personel eksikliğinden kaynaklı olarak ortak seçimi ile yatırım sürecinin takibinde zorluklar yaşanabileceğini belirtmektedir. Emeç (Emeç, 2019) ortaklığa dayalı finansmanın katılım bankalarında gelişmemesinin nedenlerinden birisi olarak teknik, bilgi ve tecrübe bakımından uzmanlık eksikliğini görmektedir. Çelik (Çelik, 2017) mudarebenin kullanımının yaygın olmama nedenleri arasında, ürünü uygulayacak ehil ve nitelikli eleman eksikliğini görmektedir. Nouman ve Ullah (Eğri & Sağlam, 2020, s. 204) kâr- zarar ortaklığı üzerine yapılan çalışmaları derledikleri makalelerinde, üst yönetimin

ilgisizliği ve kalifiye insan kaynağı eksikliğini sorunlar arasında göstermektedir. Çizakça (Çizakça, 1993) İslami bankaların hangi nedenlerle mudarebe ya da müşareke yerine murabahayı tercih ettiklerini ortaya koyarken, Katılım Bankası yöneticilerinin kökeninin konvansiyonel bankalardan gelmesi nedeniyle uzmanlık gerektiren bu ürünleri uygulamakta zorlandıklarını söylemektedir. Kuvaş&Abdullayev (Kumaş & Abdullayev, 2016) de mudarebe finansının yaygın şekilde kullanılmasının önündeki engellerinden biri olarak banka yönetici ve alışanlarının İslam'ın finans mantığını bilmemeleri veya zaman zaman göz ardı etmelerini görmektedir.

Türkiye Katılım bankaları birliği tarafından yayınlanan strateji güncelleme belgesinde de katılım bankası ürünlerinin kullanımı ve yaygınlaştırılması konusunda alınacak aksiyonlar arasında uzmanlaşmış personel sayısının artırılması, personel yetkinliklerinin geliştirilmesi ve gerekli teşvik politikalarının geliştirilmesine yer verilmiştir.

Görüleceği üzere ortaklığa dayalı finansman ürünlerinin kullanımı konusundan organizasyonel tecrübe, bilgi birikimi ve uzman personel eksikliğine vurgu yapılmaktadır. Bu çerçevede ortak yatırım bankasının teşkilatlanmasında ve faaliyetlerinin amacına uygun şekilde yürütülmesinde uzman yönetici ve ekiplere ihtiyaç duyulacaktır. Ortak yatırım bankasının bu eksikliği giderecek şekilde teşkilatlanması ve uzman personelleri istihdam etmesi gerekecektir.

Ortak yatırım bankası uzmanlığa dayalı, az şubeli butik bir banka konseptiyle faaliyet gösterecektir. Bu çerçevede katılım bankaları gibi yaygın bir şube ağına ve müşteri kitlesine sahip olmayacaktır.

Bu bankacılık türünde teşkilat yapılanması diğer kalkınma ve yatırım bankalarının organizasyonlarına benzer bir yapıda olacaktır. Konusunda uzman yönetici ve ekiplerden oluşacak güçlü bir genel müdürlük yapılanması olacaktır. Bunun yanında ortaklık kuracağı müşterileri ile iletişimi ve çalışmayı sağlayacak şekilde ihtiyaç duyulan yerlerde şube açabilecektir. Bu şubelerin sayısı diğer bankalar gibi yaygın şekilde olmayacak, müşteri sayısına ve faaliyet göstereceği sektörlerde yoğunlaşmış bölgelere göre oluşacaktır. Tarım sektöründe ortaklığı hedefliyorsa Konya ve Antalya gibi yerlere, tekstil ve otomotiv sektöründe ortaklığı düşünüyorsa Kocaeli ve Bursa gibi yerlere şube açabilecektir.

4.6. Ortak Yatırım Bankasının Uygulanabilirliği

Türkiye’de 2020 yılında kurulan ve faaliyete başlayan bir yatırım bankası tüm faaliyetlerini faizsiz bankacılık ilkelerine göre yürütmektedir. Bu çerçevede faizsiz yatırım bankacılığı için faaliyet izni, kuruluş, örgütlenme, ürün ve hizmet sunma adına bir engel bulunmamaktadır.

Türk Bankacılık mevzuatında kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının faaliyetlerini düzenleyen hükümler ile ortaklık finansmanına yönelik uygulama esaslarına genel olarak yer verilmiştir. Bu çerçevede;

5411 sayılı Bankacılık kanununun 48. Maddesinde kar-zarar ortaklığı olan mudarebe ve müşareke ürünleri kredi olarak kabul edilmiştir;

Madde.48: “...Birinci fıkrada belirtilenlere ilâve olarak, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaiğin finansmanı, ortak yatırımlar veya Kurulca belirlenecek diğer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır” (Bankacılık kanunu madde:48).

25 Ocak 2019 tarihli Resmî Gazete’de katılım bankalarının fon kullanma yöntemleri Madde 19 da şu şekilde sıralanmıştır;

“Ortaklık yöntemleri: Gerçek veya tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden, belirli bir faaliyetinden veya belirli bir malın mülkiyetinin edinilmesinden doğacak kâr ve zarara katılmak üzere finansman sağlama amacıyla müşterilerle ortaklık kurulması işlemidir. Ortaklık yöntemleri; emek-sermaye ortaklığı (mudarebe), kâr-zarar ortaklığı (müşareke), yatırım ortaklığı (girişim sermayesi), mülkiyet ortaklığı, zirai ortaklıklar türlerinden oluşur.”

1/8/2019 tarihli ve 30849 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Tekdüzen Hesap Planı Hakkında Yönetmelik uyarınca katılım bankalarınca uygulanacak olan tekdüzen hesap planı ve izahnamesinde ortaklık finansmanı şeklinde kullanılacak krediler ve bunlardan elde edilecek gelirlerin bilanço ve gelir tablosunda nasıl gösterileceği belirlenmiştir.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, yayınlamış olduğu Faizsiz finans muhasebe standartlarında mudarebe ve müşareke ile ilgili standartları belirlemiştir. Bu standartlar mudarebe ve müşarekenin kapsamı ile nasıl muhasebeleştirileceğini ortaya koymaktadır. (Türkiye muhasebe standartları, 2021)

2006 yılında yayınlanan bankaların kredi işlemlerine ilişkin yönetmeliğin 19.maddesinin 10.fikrasında; “Kalkınma ve yatırım bankaları, bu madde hükümleri ile bu madde hükümlerine dayalı olarak yapılacak düzenlemelere uygun olmak ve münhasıran faizsiz yöntemlerle sağlamış oldukları kaynaklarla sınırlı olmak üzere, müşterilerine birinci fıkra da sayılan yöntemlere dayalı olarak finansman sağlayabilir” hükmü getirilmiştir (Resmî Gazete Tarihi: 01.11.2006 Resmî Gazete Sayısı: 26333). Bu maddenin 1.fikrasında sayılan yöntemler ise; satım yöntemleri, ortaklık yöntemleri, kiralama yöntemleri, vekalet yöntemleri ve diğer yöntemler olarak sıralanmıştır. Bu kapsamda kalkınma ve yatırım bankaları katılım bankalarının kullandığı fon kullandırma yöntemlerini müşterilerine sunabilecektir.

01/11/2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan bankaların kredi işlemlerine ilişkin yönetmelik, müşterilerine finansman sağlayan kalkınma ve yatırım bankalarının faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygun şekilde faaliyet göstermek üzere oluşturacakları yapı ve süreçlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. (14.09.2019 tarihli Resmî Gazete)

Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin 27.02.2020 tarih ve 283 sayılı kararı ile kalkınma ve yatırım bankaları faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygunluk konusunda hizmet verecek kuruluşların belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönerge kabul edilmiştir.

Bu Yönergenin amacı, 01/11/2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğin 19 uncu maddesinin onuncu fıkrası kapsamında müşterilerine finansman sağlayan kalkınma ve yatırım bankalarına faizsiz bankacılık ilke ve standartları konusunda hizmet verecek kuruluşlara uygunluk verilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (TKBB Yönetim Kurulu’nun 27.02.2020 tarih ve 283 sayılı kararı)

Yeni bir İslami bankacılık modeli olarak öne sürdüğümüz ortak yatırım bankası da kalkınma ve yatırım bankaları kapsamında yukarıdaki mevzuat çerçevesinde faaliyette bulunabilecektir.

Yukarıda verilen ortaklık finansmanına yönelik kanun ve mevzuat düzenlemeleri genel esaslar olarak yer almaktadır. Ancak uygulamaya dönük olarak detay mevzuat ile taraflar ve üçüncü şahıslar açısından ortaya çıkabilecek hukuki anlaşmazlıklar durumunda uygulanması gereken hususları kapsayan bir düzenleme ihtiyacı ortadadır. Bu düzenlemeler olmadan ürünün uygulamaya geçirilmesi taraflar arasında ciddi sorunlara yol açabilecek ve ortaklık modellerinin gelişimi önünde ciddi bir engel teşkil edecektir.

Bu ihtiyaç TKBB strateji belgesinde de dile getirilmiştir. 2015 yılında TKBB ortaklığı ile hazırlanan Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesinde (2015-2025) sektörün gelişimi için yapılması gereken yasal düzenleme ve çalışmalara ek olarak (TKBB, 2021); özellikle müşareke-azalan müşareke ve mudarebe ürünlerine yönelik mevzuat eksikliği dile getirilmiş ve Ürün Çeşitliliği ve Gelişimi stratejisi altında 2.2.2. numaralı eylem planında; Katılım bankaları tarafından yapılacak kar-zarar ortaklığı yatırımlarının ilerleme durumuna göre hazırlanacak dönemsel değerlendirme raporları kapsamında reeskont yapılması ve bu hesaplanan reeskontların kar dağıtımına konu edilebilmesi için Birlik tarafından ilgili çalışmaların yapılması gerektiği, böylece projelere daha fazla talep oluşması ve fon toplanmasının amaçlandığı vurgulanmıştır.

Ortaklık finansmanına dair kanun ve mevzuata ilişkin ortaya konulan düzenlemeler konvansiyonel bankacılık yasalarının içerisine derç edilmiş olup, İslami esaslara göre faaliyet gösteren katılım, kalkınma ve yatırım bankaları için müstakil bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır. Bu konu en çok eleştiri alan ve bu alanda düzenleme beklentisi olan noktalardan birisidir. Sektörün ekosistemini içine alacak bağımsız bir Katılım finans kanunu ve buna bağlı mevzuat ihtiyacı ortadadır.

4.7. Ortak Yatırım Bankasının Sektörel Konumu ve Merkez Bankası ile İlişkileri

Ortak yatırım bankası İslami ilkelere göre faizsiz bankacılık modeli ile çalışan bir bankacılık modelidir. Bu banka kar-zarar ortaklığı prensibi çerçevesinde fon toplama ve kullandırma faaliyetleri yürütecektir. Katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma yöntemlerinden ortaklık finansmanı yöntemini ana kredi ürünü olarak kullanacak ancak diğer İslami fon kullandırma yöntemlerini de kullanma imkanını elinde bulunduracaktır.

Ortak yatırım bankası, katılım finans sistemi içinde katılım bankalarından ayrı olarak İslami yatırım ve kalkınma bankaları olarak ayrı bir sınıfta değerlendirilebilir.

Bu kapsamda Türkiye Katılım bankaları Birliği dışında oluşturulacak İşlami esaslara göre faaliyet gösteren kalkınma ve yatırım bankaları birliği şeklinde alt örgütlenme ile bir birlik oluşturabileceklerdir.

şekil 4. 2: Ortak-Yatırım Bankasının Konumu

Burada İşlami esaslara göre faaliyet gösteren katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, tasarruf finansman şirketleri, İşlami fintekler ile katılım sigorta şirketlerinin çatı kuruluş olarak Katılım Finans Kuruluşları Birliği (KFKB) altında toplanmasını öneriyoruz.

Bununla birlikte ortak yatırım bankasının Merkez Bankası, BDDK, TMSF, SPK gibi düzenleyici ve denetleyici kamu kuruluşları ve finansal birlik ve organizasyonlarla ilişkileri de faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde katılım bankalarında olduğu gibi olacaktır. Halihazırda bunun için mevcut mevzuat yeterli olup, faaliyet sürecinde ihtiyaç durumunda yeni ya da ilave düzenlemeler yapılabilir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İslam'da faiz yasağı iktisadi sistemin temelini oluşturmaktadır. Faiz yasağı konusunda herhangi bir tartışma yaşanmazken faizin tanımı ve hangi muamelelerin faiz olduğu noktasında alimler arasında ihtilaf yaşanmaktadır. Bu konuda geleneksel görüş ile modernist görüş faizli işlemler ve modern ticari bankalar konusunda ayrılmaktadır. Modern ticari bankacılığı ve faizin her türlüünü haram kabul eden geleneksel Müslüman düşüncesi faizle iş yapmayan İslami bir bankacılık ve finans hareketinin doğmasına yol açmıştır. Geleneksel görüş çerçevesinde oluşan ve gelişen İslami bankacılık ve finans uygulamaları tüm dünyada ve özellikle İslam ülkelerinde uygulama alanı bulmuş ve yaygınlaşmıştır.

İslam dünyasında öteden beri ticari faaliyetlerin, para hareketlerinin ve finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında birçok ürün ve kurum mevcut olmasına rağmen, modern kapitalizmle ticari hayatın ve finansmanın merkezine yerleşen modern bankacılık sistemi, İslam ülkelerini de etkisine almıştır. Modern Bankacılık sistemi İslam dünyasında yayılmaya başlamadan önce Müslümanların bu sistemin karşısında alternatif bir sistem kuramadığı ve bu gelişme karşısında mevcut kurumlarını da koruyamadığı görülmektedir. Ancak 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren alternatif faizsiz bankacılık modelleri görülmeye başlanmıştır.

İlk faizsiz bankacılık denemeleri ardından akademik çalışmaların hız kazanması ile birlikte kurumsal anlamda İslami bankacılık fikri olgunlaşmıştır. Kurucuları arasında Türkiye'nin de bulunduğu 7 İslam ülkesinin öncülüğünde İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise faizsiz bankacılık adına ilk kurum, kar ortaklığını esas alan yapısı ile DESİYAB (Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası) gösterilebilir.

Yukarıda değinilen girişim dışında İslami bankacılık anlamında ilk gelişme 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan Özel Finans Kurumlarıdır. Bu kurumlar 2005 yılında yapılan yasal düzenleme ile Bankacılık Kanunu kapsamına alınmış ve Katılım Bankaları adını almışlardır. Son dönemde halihazırda kamunun 3 katılım bankası ile sektöre girmesi sayesinde sayıları 6 ya ulaşmıştır. Sektör Pazar payları ise %6-7 bandında seyretmektedir. Katılım bankaları dışında İslami Esaslara göre faaliyet gösteren yatırım bankacılığı uygulamaları da görülmeye başlanmıştır.

Son yıllarda Türkiye'deki katılım bankacılığının büyüme performansı ve pazar payı sıkça tartışılmakta, mevcut katılım bankalarının büyüme performansı eleştiri konusu yapılmakta, pazar payının artırılmasına yönelik çeşitli görüş ve öneriler sunulmaktadır. Bu önerilerden biri de Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinin değiştirilmesi ve geliştirilmesine yöneliktir.

Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektörüne yönelik önemli eleştirilerden birisi, sektörün asli fon kullandırma yöntemleri olduğu iddia edilen ortaklığa dayalı mudarebe ve müşarekeden uzaklaşarak alım satıma dayalı murabaha yönteminin kullanılmasıdır. Birtakım çevreler bu nedenle sektörün hem gelişiminin engellendiğini hem de fıkhi açıdan birtakım mahsurların ortaya çıktığı ve İslâmilik prensibinin zedelendiğini öne sürmektedirler.

Tüm bu eleştirilere ve İslami bankaların ortaklığa dayalı fon kullandırma yöntemlerini uygulama çabalarına rağmen günümüzde bu yöntemlerin İslâmi bankacılık sektörü içindeki payı dünya genelinde %3, Türkiye'de ise %1 seviyelerinde olduğu değerlendirilmektedir.

Katılım bankacılığında satım yöntemlerinden murabahanın kullanımı ile oluşturulan borca dayalı finansmanın, ortaklık yöntemleri olan mudarebe ve müşarekeye göre yaygın bir kullanım alanı bulmasının birçok nedeni bulunmaktadır.

Katılım bankalarında ortaklığa dayalı finansman yöntemi olan mudarebe ve müşareke finansmanının uygulanması önündeki engeller konusunda literatürde çeşitli değerlendirmeler yer almaktadır. Bunları; katılım bankalarının yapısından, şirketlerin tutum ve davranışından, ekonomik şartlardan, yasal düzenlemelerden ve ürünlerin yapısından kaynaklanan engeller olarak sınıflandırabiliriz.

Bu çalışmamızda mevcut katılım bankacılığı sisteminin ve mevzuatının mudarebe ve müşareke ürünlerini uygulamada ne tür sıkıntılar yaşadığı, mevcut yapının bu ürünleri uygulama kapasitesi ve yetenekleri incelenmiş ve ortaklığa dayalı mudarebe ve müşareke ürünlerinin sağlıklı uygulanabilmesi için yeni bir bankacılık modeli ortaya konmuştur.

Bu çerçevede ortaklığa dayalı finansman yöntemlerinin Katılım bankalarındaki uygulamalarını değerlendirmek ve uygulama sorunlarını ortaya çıkarmak amacıyla hem katılım bankacılığı sektöründe çalışanlara hem de katılım bankası ile çalışan şirketlere yönelik anket yönteminin kullanıldığı iki ayrı saha çalışması

gerçekleştirilmiştir. Şirketlerin katılım bankacılığındaki ortaklık modellerine bakışını ortaya koyan ilk çalışma olma özelliği de çalışmanın özgün yanını ortaya koymaktadır. Ayrıca ortaklık yöntemlerinin tarafları olan bankalar ve şirketler aynı çalışmada birlikte ele alınarak bütüncül bir yaklaşım ve çözüm önerisi sunulmaya çalışılmıştır.

Katılım bankası çalışanları ve sektör ilgilileri üzerinde bu tez çerçevesinde yapmış olduğumuz anket çalışmasında, katılım bankalarının Ortaklığa dayalı finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için gerekli olan düzenleme ve değişim ihtiyacına yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ilk üç öncelik dikkate alınarak en yüksek düzeyde öncelik verilen ihtiyaçların sırasıyla yasal mevzuat (%75,1), banka yönetiminin yaklaşımı (%69,9) ve banka şirket ortaklık kültürünün gelişmesi (%55,6) olduğu tespit edilmiştir.

Yine aynı ankette katılımcıların %65'nin ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde katılım bankacılığına oranla kalkınma ve yatırım bankacılığı modelinin daha etkin rol oynayacağına dair olumlu görüş beyan ettikleri görülmektedir.

Çalışmamızda katılım bankası ile çalışan şirketlere yönelik diğer ankette katılım bankası müşterilerinin katılım bankacılığında ortaklığa dayalı finansman yöntemlerine bakışı değerlendirilmiştir. Bu çalışmada katılım bankası müşterilerinin %75'i, ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde katılım bankacılığından ziyade kalkınma ve yatırım bankacılığı modelinin daha etkin rol oynayacağı düşüncesindedir. Ayrıca şirketlerin katılım finans kurumlarının (Katılım-Yatırım Bankaları) klasik bankacılıktan farklı olarak ticaret ve ortaklık yapmalarını olumlu bulduğu ve bu bankaların şirketlerle başarılı ortaklık modeli ortaya koyabileceği düşüncesi hakimdir.

Şirketlere yönelik anket çalışmasında katılımcıların %84,5'inin ortaklığı tercih nedeni sermaye sağlama, %7,2'sinin güç birliği, %69'unun ise ortağın tecrübesinden yararlanmadır. Katılımcıların %58,1'i uzun süreli ortaklığı tercih etmekte olup sermaye ortaklığı (%55,1) tercihinin kredi kullanımına (%44,9) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Tek başına çalışmaktansa ticari ortaklığı tercih edeceği görüşüne katılımcıların %31'i katılıyorum, %15,8'i kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir.

Banka ile yapılan ortaklıkta güven duyulan konulara yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde en önemli güven unsurlarının sırasıyla sermaye desteği (%50,8), finansal danışmanlık (%15,5) ve güvenilirlik (%10,2) olduğu tespit edilmiştir.

Banka ile yapılan ortaklığın sağladığı yetenek ve imkanlara yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde en önemli yetenek ve imkanların sırasıyla finansal güç (%35,0), denetim ve şeffaflık (%20,5) ve güvenlik (%20,5) olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma boyunca ortaya konulan literatür analizlerinde ve saha anket çalışmalarında katılım bankacılığının ortaklığa dayalı fon kullandırma yöntemlerini uygulama konusunda çeşitli engellerle karşılaştığı tesbit edilmiştir. Katılım bankalarının yapısından, şirketlerin tutum ve davranışından, ekonomik şartlardan, yasal düzenlemelerden ve ürünlerin yapısından kaynaklanan tüm bu engeller katılım bankacılığı modelinde ortaklığa dayalı finansman yönteminin ana bir ürün olarak kullanım imkanı bulamayacağını göstermektedir. Bu nedenle bu modelin uygulanması ve ana bir ürün olarak yer edinebilmesi için katılım bankacılığı modelinden farklı bir bankacılığa ihtiyaç duyulmaktadır.

Tüm bu tesbitler ışığında ortaklığa dayalı fon kullandırma yöntemlerinin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için ortak yatırım bankacılığı modelini öneriyoruz.

Önerisini yaptığımız ve çalışmamızda detaylarını ortaya koyduğumuz ortaklığa dayalı yatırım bankacılığı (Ortak Yatırım Bankası) modeli katılım bankalarına göre ortaklık finansmanı ürünlerini uygulama konusunda farklı bir yapı ortaya koyacaktır. Sermayedarların ve fon sağlayıcıların beklentileri, organizasyon yapısı, uzmanlaşma, tecrübe ve finansal yapılanmasına kadar birçok konu katılım bankaları ile farklılık gösterecektir.

Ortak yatırım bankacılığı, katılım bankacılığının ortaklığa dayalı finansman modelini uygulamada karşılaştığı sorunlara önemli ölçüde çözüm getirerek uygulanabilir bir model olacaktır. Bu modelin, katılım bankacılığı ile birlikte katılım finans ekosisteminin tamamlayıcısı ve önemli bir ayağını teşkil edeceğine inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- AAOIFI, İ. F. (2019). Faizsiz Finans Standartları. İstanbul: TKBB.
- (2012). *Faizsiz bankacılık standartları*. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Akın, M. Ş. (2019). Entelektüel sermayenin kodlaması. Ankara üniversitesi bilgi yönetimi dergisi, 9-27.
- Aktepe, İ. E. (2010). İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Apaydın, H. (2001). Sosyalizm maddesi. İslam Ansiklopedisi (s. 37.cilt 382-388). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aslan, Ö. (2013). İslam bankaları ve islam bankacılığı kapsamında yer alan finansal araçlar. İstanbul.
- Aslan, H., & Özdemir, M. (2017). Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası. İstanbul: SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı.
- Aslı, c., & Ali, c. M. (2018). Mukaddime'de İnsan, Toplum Ve Toplumsal Yaşam Üzerine İnceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* Cilt: 3 Sayı: 6, 94.
- Asutay, M. (2012). İslami Finansın Sosyal Başarısızlığının Belirlenmesi ve Kavramsallaştırılması: İslam Ahlâk İktisadının İdeallerine Karşı İslami Finansın Gerçekleri. *New Challenges, Asian and African area studies*, 93-113.
- Attar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu.
- Babuşçu, Ş. (2021, May Monday). Turkiyedeki-bankaların-oz-sermaye-karlılıkları. <https://bankadunyasi.com: https://bankadunyasi.com/turkiyedeki-bankaların-oz-sermaye-karlılıkları/> adresinden alındı
- Bacha, O. İ. (1995). Conventional versus mudarabah financing:an agency cost perspective. *Journal of islamic economics* vol.4 no.1&1, 33-49.
- Bağcı, D. (2019). Türk Katılım Bankacılığında Mudarebe Sözleşmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayar, Y. (2012). Girişimcilik Finansmanında Risk Sermayesi Ve Melek Finansman. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (7:2): 133-144
- Bayındır, S. (2005). Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Usul Dergisi*, (3:3): 139-157.
- (2005). *İslami Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

- (2020). *Sermaye V E Tarihsel Süreçte Mali Aracı Kurumların Sermayeye Yaklaşım Tarzı*. 176. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/10110> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 4.12.2020.
- Baysoy, E., & Özkul, G. (2020). Girişimciliğin Finansmanında Banka Finansmanına Karşı Risk Sermayesi. *Journal Of Business Research-Turk*, 12(1): 610-630.
- BDDK. (2022). *Aylık Bülten*. Retrieved June 1, 2021, from <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>
- (2021). *Aylık Bülten*. Retrieved June 1, 2021, from <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>
- (2020). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*. Retrieved December 10, 2020, from <https://www.bddk.org.tr/Veri/Detay/162>
- Benli, Y. K. (1996). Sermaye maliyeti. *Gazi Üniv.End. San.Eğt. Fak. Dergisi*, (4) 29.
- Beşeri Sermaye ve Sosyal Sermaye İlişkisi. (2020, aralık cumartesi). ekodialog.com: <https://www.ekodialog.com/Konular/beseri-fiziki-sosyal-sermaye-iliskisi.html> adresinden alındı
- Bıçkı, D., & Kaldırım, E. (2015). Türkiye’de Kırsal Kalkınma ve Sosyal Sermaye. 1.Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: Sosyal Sermaye, Konya (193).
- Bulut, M. (2000). XVII. Yüzyılda Osmanlılar ve Merkantilistler. *Ekonomik Yaklaşım*, 11(39): 23-35.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum, Ankara: PEGEM Akademi Yayıncılık.
- Canbaz, M. F. (2020). Katılım Bankalarında Mudarebe Finansmanını Engellenen Faktörler. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5(4): 646-658.
- Çağıl, G. (2017). Sermaye maliyeti. Finansal Yönetim temel teoriler ve açıklamalı örnekler (s. 288). İstanbul: Seçkin yayıncılık.
- Çelebi, B. Ç. (2017). Joint Venture’ın Hukuki Niteliği. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 97-126.
- Çelik, İ. (2017). Meşru Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3): 381-396.
- Çizakça, M. (1993). Risk Sermayesi Özel finans kurumları ve para vakıfları. İstanbul: İslami ilimler araştırma vakfı.

- (1999). İslam Dünyasında ve Batıda İş Ortaklıkları Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- (2017). *İslam Dünyasında Vakıflar*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş., (2012). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dar, H. A., & Presley, J. R. (2000). Lack of Profit Loss Sharing in islamic banking: management and control imbalance. Ecnomic reserch paper 024, 5-6.
- Demeç, Ö. (2019). Değişen Dünyada Ortaklık Temelli Finansman Ve Katılım Bankalarındaki Yeri. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam İktisadi ve Finansı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Demir, Z. (2018). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Finansal Problemlerinin Çözümünde Girişim Sermayesi Fonlarının Önemi ve Rolü: Katılım Bankacılığına Yeni bir Model Önerisi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Diken, A., & Erer, b. (2015). Sosyal Sermaye Ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. 1.uluslararası uygulamalı bilimler kongresi: sosyal sermaye (s. 90). Konya.
- Dinç, Y. (2019). Tasarrufa dayalı finans. İstanbul: Beta yayınları.
- (2020). *Türkiye Faizsiz Finansal Okuryazarlık araştırma Raporu*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Döndüren, H. (1992). İslam Bankacılığı ve Risk Sermayesi. *Journal of Islamic Research*, 6(1): 17-31.
- Duri, A. (2014). İslam İktisat Tarihine Giriş. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Eğri, T., & Sağlam, M. S. (2020). Mudarebe Finansmanının Katılım Bankalarında Uygulanmasının Ahlaki Risk Yönünden Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, (2): 197-226.
- Emeç, Ö. (2019). Değişen Dünyada Ortaklık Temelli Finansman ve Katılım Bankacılığındaki Yeri. İstanbul.
- Engin, S. N., Erbaş, C. Ü., & Sökmen, A. G. (2019). Sermaye Yapısının Belirlenmesinde Finansman Hiyerarşisi teorisi: Türkiye'deki İşletmeler

Üzerine Panel Veri Analizi. Business and Economics Research Journal, 687-698.

Entellektüel Sermaye | Danismend.com. (2020). Danışmend. Retrieved June 10, 2021, from <http://danismend.com/kategori/altkategori/entellektuel-sermaye/>

Erkal, M. (2006). Bey'ül Mal maddesi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ez-Zerka, A., & en-Neccar, M. A. (2003). İslam Düşüncesinde Ekonomi Banka ve Sigorta. (H. Karaman, Dü.) İstanbul: İz yayıncılık.

Golden Global Bank. (2019). *Ana Sözleşme.* <http://goldenglobalbank.com.tr/icerik/uploads/2019/12/anasozlesme.pdf>

Göksel, A. B., & Baytekin, E. (2008). Bilgi Toplumunda İşletmeler Açısından Önemli Bir Zenginlik: Entellektüel Sermaye- Halkla ilişkiler perspektifinden bir değerlendirme. İstanbul iletişim fakültesi dergisi, 93-94.

Gül, A. R. (2005). Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudarabe ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi*. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (1): 43-83.

Güneş, H. H. (2009). İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(28): 126-138.

Gürak, H. (2018). Sermaye hakkında; iktisat biliminde doğru tanım sorunu-2. 3. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma. (https://www.academia.edu/13459532/Sermaye_iktisat_biliminde_doğru_tanim_sorunu_2)

Güzel, A., & Cingöz, a. (2016). Proje Değerlendirmede Yeni Bir Yaklaşım: Dinamik Ortalama Sermaye Maliyeti. *Jebpir,* 2(2):31-68.

Habergetiren, Ö. F. (2005). İslam Hukukunda Sermaye ve Sermaye hareketleri. Şanlıurfa.

İpekten, O. B. (2006). Risk Sermayesi finansman modeli. *Atatürk Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(1): 385-408.

İş Birliği Ortaklık Modelleri. (n.d.). KOSGEB. Retrieved June 14, 2022, from <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/6853/is-birligi-ortaklik-modelleri>

İşevi, S., & Çelme, B. (2020, aralık cumartesi). core.ac.uk: <https://core.ac.uk/download/pdf/11879405.pdf> adresinden alındı.

- Kadah, H. (2019). Yeni Ricardocu Sermaye ve Bölüşüm Kuramının Genel Bir Değerlendirmesi, 59. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karadeniz, E., Kaplan, F., & Güney, F. (2016). Sermaye Yapısı Kararlarının Kârlılığa Etkisi: Borsa İstanbul Turizm şirketlerinde bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 13(3): 38-55.
- Karagül, M. (2003). Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi Ve Etkin Kullanımı. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (5): 70-90.
- (2015). *Sosyal Sermaye ve İbn-İ Haldun'un Asabiyyet Düşüncesi*. 1.Uluslararası uygulamalı bilimler kongresi: sosyal sermaye (s. 2). Konya.
- Kartal, M. T. (2017). Sermaye yapısı. A. Gündoğdu, Finansal yönetim temel teoriler ve açıklamalı örnekler (s. 423-448). Seçkin yayıncılık.
- Kaymak, M. (2005). Ulusların Tarımsal Zenginliği: Adam Smith ve Fizyokrasi Ekonomik Yaklaşım, https://www.academia.edu/27792868/Ulusların_Tarımsal_Zenginliği_Adam_Smith_ve_Fizyokrasi.
- Khan, M. A. (2018). İslam İktisadının Meseleleri Güncel durum ve Geleceğin Bir Analizi. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Kınalı, F. (2012). Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri. Yüksek Lisans Tezi (s. 67-68). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Kızılkaya, O., Alver, A., & Sofuoğlu, E. (2015). Sosyal Sermayenin Beşeri Sermaye ve Bilgi Ekonomisi Oluşumundaki Rolü. 1.Uluslararası uygulamalı bilimler kongresi: sosyal sermaye (s. 162). Konya.
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4): 207-230.
- Kitlesel Fonlama Tanıtım. (2020, 13 Aralık Pazar). istfonbul.iu.edu.tr: <http://istfonbul.iu.edu.tr/Home/What> adresinden alındı
- Korkut, C. (2018). İslam Ekonomisinde Sermaye Oluşumu, Birikim ve Yapısı: Fon Biriktirmede Türkiye İçin Model ve Politika Önerisi. (Yayınlanmamış doktora tezi. İzü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 11. İstanbul.
- Kumaş, M. S., & Abdullayev, E. (2016). Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe'nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum

- Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2(1): 74.
- Labib, S. Y. (2013). Orta Çağ İslam Dünyasında Kapitalizm. *Tarih Okulu Dergisi*, (14): 225-243.
- Menter, V. (2020, 13 Aralık Pazar). Joint Venture 'nin kurulma gerekçelerine 5 anabashlıkta toplamak mümkündür. muhasebetr.com: <http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/vahit/001/> adresinden alındı
- Onat, C. (2019). Katılım Bankacılığında Likidite Riski Yönetimi. Ankara: T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayın no:9.
- Orhan, Z. H. (2019). Katılım Bankacılığında Risk, Kar-zarar ortaklığı enstrümanlarının analizi. Ankara: İktisat yayınları.
- Özdal, A. N. (2015). Orta Çağ İslam Dünyasında Bankacılık Faaliyetleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (55): 189-196.
- Özsoy, M. Ş. (2012). Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
- Özsoy, Ş. (2019, 10 03). [dunya.com/yazarlar](https://www.dunya.com/yazarlar). [dunya.com](https://www.dunya.com/yazarlar): <https://www.dunya.com/kose-yazisi/katilim-bankaciligi-ve-startuplarin-finansmani-mudarebenin-gizli-potansiyeli/454649> adresinden alındı
- Özulucan, A., & Özdemir, F. S. (2010). Katılım Bankacılığı. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Poyraz, E., & Tekeli, Y. (2016). Girişimciliğin Finansmanında Risk Sermayesi Finansman siteminin önemi; Türkiye uygulamaları. *Dokuz Eylül İktisadi ve İdari bilimler fakültesi dergisi*, 31(1): 35-56.
- Ramazan, K., & Melek, Y. (2018). Batı iktisat düşüncesinde servete bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(31):34-40.
- Resmîgazete.gov.tr. (2019). [Resmîgazete](https://www.Resmîgazete.gov.tr/Resmîgazete): <https://www.Resmîgazete.gov.tr/Resmîgazete> adresinden alındı
- Refinitiv. (2021). *Islamic Finance Development Report 2021*. Retrieved November 1, 2021, from <https://www.refinitiv.com/en/resources/special-report/islamic-finance-development-report>

- Sakarya, Ş., & Bezirgan, E. (2018). Kitleli Fonlama Platformları: Türkiye ve Yurtdışı Karşılaştırması. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 18-33.
- Sapuan, N. M. (2016). An Evolution of Mudarabah Contract: A Viewpoint From Classical and Contemporary Islamic Scholars. *Procedia Economics and Finance*, 349-358.
- Savaşan, F., Yardımcıoğlu, F., Görmüş, Ş. & Kaya S. (2019). İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler, İslam İktisadını İkelere Sarılarak Geliştirebiliriz (s. 260-262). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Selçuk, B. (2018). Yabancı kaynak ile finansman. A. gündoğdu içinde, Finansal yönetim (s. 220). Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Süleyman, U. (1983). İbni Haldun: Mukaddime. İstanbul.
- Sümer, G., & Onan, F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3): 296-308.
- Şahin, T. (2011). Konsorsiyum sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (92): 451-483.
- Şimşek, M. (1986). Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerine Münakaşalar. 210.
- TDK. (2020). Sermaye tanımı. sozluk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tile, L. (2018). Türk Hukukunda Joint Venture Kavramı. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 3(5), 17-27.
- TKBB. (2021). Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu 2021-2025. İstanbul: TKBB yayınları.
- (2021). *Sektör Mukayese*. Retrieved June 1, 2021, from <https://tkbb.org.tr/veri/sektormukayese>
- (2021). *İstatistikler*. Retrieved June 1, 2021, from <https://tkbb.org.tr/veri/istatistikler>
- Topal, Ş. (2008). Re'sulmal. İslam ansiklopedisi (s. cilt:35 sayfa:7-8). İstanbul: Türkiye diyanet vakfı yayınları.
- Tunç, H. (2010). Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye'deki Uygulaması. İstanbul: Nesil Yayın Grubu.

Türkiye muhasebe standartları. (2021, 14 Mayıs Cuma). kgk.gov.tr:
[https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/9201/Faizsiz-Finans-Muhasebe-Standardlar%C4%B1-\(FFMS\)](https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/9201/Faizsiz-Finans-Muhasebe-Standardlar%C4%B1-(FFMS)) adresinden alındı

Ulusoy, R. (1997). Bir Finansman Yöntemi Olarak Mudarebe. Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Yanpar, A. (2014). İslami Finans ilkeler, araçlar ve kurumlar. İstanbul: scala yayıncılık.

Yeniçeri, C. (1993). Cehbez Maddesi. İslam Ansiklopedisi (s. 222-223). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

EKLER LİSTESİ

EK 1. Katılım Bankası Çalışanları – Finans Yöneticileri ve Sahayla İlgili Akademisyen-Araştırmacılara Yönelik Anket

Katılım Bankası çalışanları-Finans yöneticileri ve sahayla ilgili akademisyen-araştırmacılara yönelik anket					
SORU NO	SORULAR				
1	Ne zamandır bu sektörde çalışıyorsunuz-ilgilisiniz ?				
	1-3 yıl	3-10 yıl	10-20 yıl	20 yıl üzeri	
2	Eğitim durumunuz?				
	lisans	y.lisans	doktora		
3	Yaşınız?				
	20-29	30-39	40-49	50 ve üzeri	
4	Cinsiyetiniz?				
	Erkek	kadın			
5	Görev yaptığınız katılım bankası-kuruluş?				
6	Hangi alanda-bölümde çalışıyorsunuz?				
	Operasyon	pazarlama-satış	İK	BT	denetim
	şube satış	ürün geliştirme	krediler	üniversite	araştırma merkezi
7	Ünvanınız?				
	memur-uzman	yönetici	müdür	üst yönetim	
	akademisyen	araştırmacı	diğer		
8	Katılım bankacılığı ürün ve hizmetleri hakkında tam bilgi sahibiyim?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
9	Ortaklık temelli finansla dayalı Mudarabe(emek-sermaye ortaklığı) ve müşareke (sermaye ortaklığı) hakkında tam bilgi sahibiyim?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
10	Mudarebe, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini koyduğu bir ortaklık türüdür.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
11	Müşareke her iki tarafın sermaye ile iştirak ettiği bir ortaklık türüdür.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
12	Katılım bankalarının şirketlerle ortaklık yapmasını olumlu buluyorum.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
13	Katılım bankaları müşterileri ile ortaklıkta başarılı bir model ortaya koyabilir.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
14	Katılım bankalarının asli ürünlerinin alım-satıma dayalı murabaha değil ortaklığa dayalı mudarabe ve müşareke olduğunu düşünüyorum.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
15	Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman (mudarabe-müşareke) yerine murabahaya ağırlık vermesi ekonomik şartların bir sonucudur.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
16	Ortaklık temelli finans ürünlerinin yasal-operasyonel ve yönetim zorlukları bu ürünü uygulamayı zorlaştırmaktadır				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
17	Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için aşağıdaki alanların hangilerinde düzenleme ve değişim ihtiyacı vardır(önceliğe göre sıralayın)				
	yasal mevzuat	organizasyonel yapı	uzman personel	operasyonel düzenlemeler	
	Banka yönetiminin yaklaşımı		banka şirket ortaklık kültürünün gelişmesi		
18	Katılım bankaları hangi kredi ürünlerini iyi uyguluyorsa onunla devam etmeli, ortaklık konusunda ısrarcı olmamalıdır?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
19	Katılım bankalarının organizasyonel yapıları ve insan kaynağı-uzmanlığı ortaklık temelli finansal ürünler için uygun ve yeterli değildir.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
20	Katılım bankaları ile ortak olacağı şirketin aralarında daima güven sorunu yaşanır?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
21	Katılım bankalarının kısa vadeli fonlarla uzun vadeli ortaklık temelli finansman yapmaları yanlıştır?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
22	Ortaklık temelli finansman işlem bazlı ve kısa vadeli olmak kaydıyla katılım bankalarında rahatlıkla uygulanabilir				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
	Ortaklığa dayalı finansman modellerinde karın iş bitiminde belli olması katılım bankaları için gelir açısından bir belirsizlik oluşturmakta ve öngörülemez unsurlar içermektedir.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
24	Ortaklık temelli finansman; yönetime katılma, takip, denetim ve kar paylaşımı gibi zorlu süreçler içerdiğinden murabahaya göre banka tarafından tercih edilmez?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
25	Katılım bankalarının önceki dönemlerde ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde yaşadıkları acı tecrübeler, şirketlerle ortaklık konusunda istekli olmamalarının önemli nedenlerinden biridir?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
26	Ortaklığa dayalı finansman ürününün mevcut katılım bankacılığı modelinde çok fazla uygulanabilir olmadığını düşünüyorum.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
27	Katılım bankalarının doğru sektörde ve doğru kişilerle ortaklık kuracakları konusunda endişelerim var				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
28	Şirketlerin muhtemel kayıtdışı ve mevzuata aykırılık teşkil edebilecek bir takım faaliyetlerinin ortaklık kurduğu katılım bankası açısından				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
29	Ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde kalkınma ve yatırım bankacılığı modeli daha etkin rol oynayabilir				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum

EK 2. Anket Sorularına İlişkin Bulgular

Bu sorgudaki kayıt sayısı:	376	
Anketteki toplam kayıt:	376	
Toplama göre yüzde:	100.00%	
q1 özeti		
1/29 - Ne zamandır bu sektörde çalışıyorsunuz-ilgilisiniz ?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
1-3 yıl (A1)	33	8.78%
3-10 yıl (A2)	132	35.11%
10-20 yıl (A3)	168	44.68%
20 yıl üzeri (A4)	43	11.44%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q41 özeti		
2/29 - Eğitim durumunuz?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Lisans (A1)	190	50.53%
Yüksek Lisans (A2)	158	42.02%
Doktora (A3)	28	7.45%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q42 özeti		
3/29 - Yaşınız?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
20-29 (A1)	60	15.96%
30-39 (A2)	193	51.33%
40-49 (A3)	97	25.80%
50 ve üzeri (A4)	26	6.91%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q43 özeti		
4/29 - Cinsiyetiniz?		

Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Erkek (A1)	361	96.01%
Kadın (A2)	15	3.99%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q44 özeti		
5/29 - Görev yaptığınız katılım bankası-kuruluş?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kuveyt Türk (A1)	290	77.13%
Albaraka Türk (A2)	12	3.19%
Vakıf Katılım (A3)	12	3.19%
Ziraat Katılım (A4)	14	3.72%
Emlak Katılım (A5)	8	2.13%
Türkiye Finans (A6)	15	3.99%
Diğer	25	6.65%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
Kod	Yanıt	
122	Bank x	
142	Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İslami Finans ve Bankacılık ABD	
209	KT Portföy Yönetim A.Ş.	
223	Mutlu Avukatlık Ortaklığı	
249	T..	
251	Katılım bankasında görev yapmadım. Kamu çalışıyorum	
313	Kt Portföy Yönetimi A.Ş	
317	KT Portföy	
337	xxx	
359	Kt portföy yönetimi	
388	Üniversite	
423	Çalışmıyorum, ilgileniyorum	
424	7 yıl banka 20 yıl Finans Müdürü	
483	Özel sektör	

q3 özeti		
6/29 - Hangi alanda-bölümde çalışıyorsunuz?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Operasyon (A1)	27	7.18%
Pazarlama-Satış (A2)	112	29.79%
İK (A3)	4	1.06%
BT (A4)	2	0.53%
Denetim (A5)	3	0.80%
Şube satış (A6)	140	37.23%
Ürün geliştirme (A7)	9	2.39%
Krediler (A8)	27	7.18%
Üniversite (A9)	9	2.39%
Araştırma merkezi (A10)	2	0.53%
Diğer	41	10.90%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
Kod	Yanıt	
5	şube müdürü	
23	Mali İşler	
26	Şube müdürü	
29	Şube Müdürü	
55	Şube İdare	
80	Risk Takip	
85	Bölge	
88	Süreç Geliştirme	
116	Şube Müdürü	
127	Hukuk	
147	Şube müdürü	
155	İnşaat emlak	
194	şube	
196	Mali İşler	
198	Risk Takip	
209	Fon Yönetimi	
217	Süreç Geliştirme	
223	Hukuk	
246	Şube müdürü	
249	Y	

286	Şube müdürü	
304	Bankada Kampüs Satış	
313	Girişim Sermayesi	
330	Hazine ve Uluslararası Bankacılık	
352	Proje Finansman Müdürlüğü	
364	Yönetici	
424	Finans muhasebe	
434	Risk	
452	Yönetim	
483	Mali İşler	
q4 özeti		
7/29 - Ünvanınız?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Memur-uzman (A1)	106	28.19%
Yönetici (A2)	96	25.53%
Müdür (A3)	135	35.90%
Üst yönetim (A4)	9	2.39%
Akademisyen (A5)	8	2.13%
Araştırmacı (A6)	2	0.53%
Diğer	20	5.32%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
Kod	Yanıt	
2	Müdür Yardımcısı	
54	Kıdemli Yönetmen	
209	Genel Müdür	
223	Hukuki Danışman	
251	Danışman	
304	Öğrenci	
349	Yönetmen	
372	Yönetmen yardımcısı	
404	Yönetmen	
406	Yönetmen	
416	Yönetmen	
429	Yönetmen	

460	yönetmen	
477	Gişe	
509	Yönetmen	
q5 özeti		
8/29 - Katılım bankacılığı ürün ve hizmetleri hakkında tam bilgi sahibiyim?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	199	52.93%
Katılıyorum (A2)	159	42.29%
Kararsızım (A3)	11	2.93%
Katılmıyorum (A4)	6	1.60%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	1	0.27%
q6 özeti		
9/29 - Ortaklık temelli finansa dayalı Mudarabe(emek-sermaye ortaklığı) ve müşareke (sermaye ortaklığı) hakkında tam bilgi sahibiyim?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	165	43.88%
Katılıyorum (A2)	175	46.54%
Kararsızım (A3)	30	7.98%
Katılmıyorum (A4)	6	1.60%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	0	0.00%
q45 özeti		
10/29 - Mudarebe, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini koyduğu bir ortaklık türüdür.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	219	58.24%
Katılıyorum (A2)	141	37.50%
Kararsızım (A3)	8	2.13%
Katılmıyorum (A4)	6	1.60%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	2	0.53%

q46 özeti		
11/29 - Müşareke her iki tarafın sermaye ile iştirak ettiği bir ortaklık türüdür.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	224	59.57%
Katılıyorum (A2)	131	34.84%
Kararsızım (A3)	11	2.93%
Katılmıyorum (A4)	7	1.86%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	3	0.80%
q7 özeti		
12/29 - Katılım bankalarının şirketlerle ortaklık yapmasını olumlu buluyorum.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	188	50.00%
Katılıyorum (A2)	135	35.90%
Kararsızım (A3)	41	10.90%
Katılmıyorum (A4)	11	2.93%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	1	0.27%
q8 özeti		
13/29 - Katılım bankaları müşterileri ile ortaklıkta başarılı bir model ortaya koyabilir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	169	44.95%
Katılıyorum (A2)	164	43.62%
Kararsızım (A3)	28	7.45%
Katılmıyorum (A4)	13	3.46%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	2	0.53%
q9 özeti		
14/29 - Katılım bankalarının asli ürünlerinin alım-satıma dayalı murabaha değil ortaklığa dayalı mudarabe ve müşareke olduğunu düşünüyorum.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	106	28.19%

Katılıyorum (A2)	119	31.65%
Kararsızım (A3)	77	20.48%
Katılmıyorum (A4)	60	15.96%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	14	3.72%
q10 özeti		
15/29 - Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman (mudarabe-müşareke) yerine murabahaya ağırlık vermesi ekonomik şartların bir sonucudur.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	103	27.39%
Katılıyorum (A2)	161	42.82%
Kararsızım (A3)	53	14.10%
Katılmıyorum (A4)	48	12.77%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	11	2.93%
q11 özeti		
16/29 - Ortaklık temelli finans ürünlerinin yasal-operasyonel ve yönetim zorlukları bu ürünü uygulamayı zorlaştırmaktadır.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	120	31.91%
Katılıyorum (A2)	186	49.47%
Kararsızım (A3)	38	10.11%
Katılmıyorum (A4)	27	7.18%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	5	1.33%
q12 [1] özeti		
17/29 - Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için aşağıdaki alanların hangilerinde düzenleme ve değişim ihtiyacı vardır? (Önceliğe göre sıralayın)[Değerlendirme 1]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Yasal Mevzuat (A1)	179	47.61%
Organizasyonel Yapı (A2)	25	6.65%
Uzman Personel (A3)	13	3.46%

Operasyonel Düzenlemeler (A4)	20	5.32%
Banka Yönetiminin Yaklaşımı (A5)	100	26.60%
Banka Şirket Ortaklık Kültürünün Gelişmesi (A6)	39	10.37%
q12 [2] özeti		
17/29 - Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için aşağıdaki alanların hangilerinde düzenleme ve değişim ihtiyacı vardır? (Önceliğe göre sıralayın)[Değerlendirme 2]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Yasal Mevzuat (A1)	52	13.83%
Organizasyonel Yapı (A2)	48	12.77%
Uzman Personel (A3)	39	10.37%
Operasyonel Düzenlemeler (A4)	51	13.56%
Banka Yönetiminin Yaklaşımı (A5)	103	27.39%
Banka Şirket Ortaklık Kültürünün Gelişmesi (A6)	83	22.07%
q12 [3] özeti		
17/29 - Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için aşağıdaki alanların hangilerinde düzenleme ve değişim ihtiyacı vardır? (Önceliğe göre sıralayın)[Değerlendirme 3]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Yasal Mevzuat (A1)	50	13.30%
Organizasyonel Yapı (A2)	63	16.76%
Uzman Personel (A3)	49	13.03%
Operasyonel Düzenlemeler (A4)	66	17.55%
Banka Yönetiminin Yaklaşımı (A5)	59	15.69%
Banka Şirket Ortaklık Kültürünün Gelişmesi (A6)	89	23.67%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q12 [4] özeti		
17/29 - Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için aşağıdaki alanların hangilerinde düzenleme ve değişim ihtiyacı vardır? (Önceliğe göre sıralayın)[Değerlendirme 4]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Yasal Mevzuat (A1)	43	11.44%

Organizasyonel Yapı (A2)	77	20.48%
Uzman Personel (A3)	69	18.35%
Operasyonel Düzenlemeler (A4)	82	21.81%
Banka Yönetiminin Yaklaşımı (A5)	44	11.70%
Banka Şirket Ortaklık Kültürünün Gelişmesi (A6)	61	16.22%
q12 [5] özeti		
17/29 - Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için aşağıdaki alanların hangilerinde düzenleme ve değişim ihtiyacı vardır? (Önceliğe göre sıralayın)[Değerlendirme 5]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Yasal Mevzuat (A1)	22	5.85%
Organizasyonel Yapı (A2)	106	28.19%
Uzman Personel (A3)	73	19.41%
Operasyonel Düzenlemeler (A4)	89	23.67%
Banka Yönetiminin Yaklaşımı (A5)	40	10.64%
Banka Şirket Ortaklık Kültürünün Gelişmesi (A6)	46	12.23%
q12 [6] özeti		
17/29 - Katılım bankalarının ortaklık temelli finansman ürünlerini uygulayabilmeleri için aşağıdaki alanların hangilerinde düzenleme ve değişim ihtiyacı vardır? (Önceliğe göre sıralayın)[Değerlendirme 6]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Yasal Mevzuat (A1)	30	7.98%
Organizasyonel Yapı (A2)	57	15.16%
Uzman Personel (A3)	133	35.37%
Operasyonel Düzenlemeler (A4)	68	18.09%
Banka Yönetiminin Yaklaşımı (A5)	30	7.98%
Banka Şirket Ortaklık Kültürünün Gelişmesi (A6)	58	15.43%
q13 özeti		
18/29 - Katılım bankaları hangi kredi ürünlerini iyi uyguluyorsa onunla devam etmeli, ortaklık konusunda ısrarcı olmamalıdır.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı

Kesinlikle Katılıyorum (A1)	17	4.52%
Katılıyorum (A2)	57	15.16%
Kararsızım (A3)	50	13.30%
Katılmıyorum (A4)	184	48.94%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	68	18.09%
q14 özeti		
19/29 - Katılım bankalarının organizasyonel yapıları ve insan kaynağı-uzmanlığı ortaklık temelli finansal ürünler için uygun ve yeterli değildir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	41	10.90%
Katılıyorum (A2)	143	38.03%
Kararsızım (A3)	63	16.76%
Katılmıyorum (A4)	107	28.46%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	22	5.85%
q15 özeti		
20/29 - Katılım bankaları ile ortak olacağı şirketin aralarında daima güven sorunu yaşanır.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	29	7.71%
Katılıyorum (A2)	78	20.74%
Kararsızım (A3)	85	22.61%
Katılmıyorum (A4)	158	42.02%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	26	6.91%
q16 özeti		
21/29 - Katılım bankalarının kısa vadeli fonlarla uzun vadeli ortaklık temelli finansman yapıları yanlıştır.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	68	18.09%
Katılıyorum (A2)	147	39.10%
Kararsızım (A3)	70	18.62%
Katılmıyorum (A4)	77	20.48%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	14	3.72%

q17 özeti		
22/29 - Ortaklık temelli finansman işlem bazlı ve kısa vadeli olmak kaydıyla katılım bankalarında rahatlıkla uygulanabilir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	53	14.10%
Katılıyorum (A2)	207	55.05%
Kararsızım (A3)	75	19.95%
Katılmıyorum (A4)	34	9.04%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	7	1.86%
q18 özeti		
23/29 - Ortaklığa dayalı finansman modellerinde karın iş bitiminde belli olması katılım bankaları için gelir açısından bir belirsizlik oluşturmakta ve öngörülemez unsurlar içermektedir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	35	9.31%
Katılıyorum (A2)	176	46.81%
Kararsızım (A3)	60	15.96%
Katılmıyorum (A4)	87	23.14%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	18	4.79%
q19 özeti		
24/29 - Ortaklık temelli finansman; yönetime katılma, takip, denetim ve kar paylaşımı gibi zorlu süreçler içerdiğinden murabahaya göre banka tarafından tercih edilmez?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	63	16.76%
Katılıyorum (A2)	196	52.13%
Kararsızım (A3)	69	18.35%
Katılmıyorum (A4)	42	11.17%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	6	1.60%

q20 özeti		
25/29 - Katılım bankalarının önceki dönemlerde ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde yaşadıkları acı tecrübeler, şirketlerle ortaklık konusunda istekli olmamalarının önemli nedenlerinden biridir?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	78	20.74%
Katılıyorum (A2)	214	56.91%
Kararsızım (A3)	54	14.36%
Katılmıyorum (A4)	27	7.18%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	3	0.80%
q21 özeti		
26/29 - Ortaklığa dayalı finansman ürününün mevcut katılım bankacılığı modelinde çok fazla uygulanabilir olmadığını düşünüyorum.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	23	6.12%
Katılıyorum (A2)	106	28.19%
Kararsızım (A3)	89	23.67%
Katılmıyorum (A4)	121	32.18%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	37	9.84%
q22 özeti		
27/29 - Katılım bankalarının doğru sektörde ve doğru kişilerle ortaklık kuracakları konusunda endişelerim var.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	24	6.38%
Katılıyorum (A2)	77	20.48%
Kararsızım (A3)	83	22.07%
Katılmıyorum (A4)	159	42.29%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	33	8.78%
q23 özeti		
28/29 - Şirketlerin muhtemel kayıtdışı ve mevzuata aykırılık teşkil edebilecek bir takım faaliyetlerinin ortaklık kurduğu katılım bankası açısından oluşturacağı cezai yaptırımlar ve itibar riski alınabilecek bir risk değildir.		

Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	42	11.17%
Katılıyorum (A2)	126	33.51%
Kararsızım (A3)	90	23.94%
Katılmıyorum (A4)	96	25.53%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	22	5.85%
q51 özeti		
29/29 - Ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde kalkınma ve yatırım bankacılığı modeli daha etkin rol oynayabilir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	58	15.43%
Katılıyorum (A2)	188	50.00%
Kararsızım (A3)	86	22.87%
Katılmıyorum (A4)	39	10.37%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	5	1.33%

EK 3. Firmalara Yönelik Anket Soruları

Firmalara yönelik anket soruları				
1	Eğitim durumunuz?			
	lisans	y.lisans	doktora	
2	Yaşınız?			
	20-29	30-39	40-49	50 ve üzeri
3	Cinsiyetiniz?			
	Erkek	kadın		
4	Ne zamandır ticaretle uğraşıyorsunuz ?			
	1-3 yıl	3-10 yıl	10-20 yıl	20 yıl üzeri
5	Şirketteki göreviniz nedir?			
	şirket ortağı	profesyonel yönetici		
6	Faaliyette bulunduğunuz sektör ?			
	imalat	ticaret	hizmet	
7	Şirketiniz hangi kategoride faaliyet göstermektedir?			
	şahıs şirketi	kobi	ticari/kurumsal	
8	Bugüne kadar ticari ortaklık yaptınız mı ?			
	Hayır yapmadım	Aile içi ve akraba ile ortaklık yaptım	Aile dışı ortaklık yaptım	İş bazında ortaklık yaptım
9	Tek başına çalışmaktansa ticari ortaklığı tercih ederim			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
10	İş ortaklıklarında daima anlaşmazlıklar olur.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
11	Kişiler hangi saiklerle ortaklığı tercih eder? (3 seçim)			
	Sermaye sağlamak	ortağın tecrübesinden faydalanmak	güç birliği	işini büyütmek için
		akraba ilişkilerinden dolayı	muhtemel zararı azaltmak	diğer
12	İslam dininin ortaklık konusundaki görüşlerine vakıfım			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
13	Ticari hayatta ortaklıkların sağlıklı kurulduğuna ve yürüdüğüne inanıyorum			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
14	Ortaklıkta mutlaka gözettilen unsurlar nelerdir. (önem sırasına göre seçiniz)			
	Sermaye sağlamak	güven	adalet	bilgi ve tecrübe
	yüksek kazanç	helal kazanç	yasal çerçevede faaliyet	tanışıklık
15	Hangi tür ortaklıkları tercih edersiniz			
	Uzun süreli	kısa süreli	iş bazında	
16	İşinizi büyütmek istediğinizde krediyi mi sermaye ortaklığını mı tercih edersiniz.			
	kredi	ortaklık		
17	Katılım bankaları ile ne zamandan beri çalışıyorsunuz?			
	1-3 yıl	3-10 yıl	10 yıldan fazla	
18	Katılım finans sisteminin (Katılım-Yatırım bankaları) ürün ve hizmetleri konusunda detaylı bilgi sahibiyim			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
19	Katılım finans sisteminde (Katılım-Yatırım bankaları) uygulanan ortaklık modelleri hakkında tam bilgi sahibiyim.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
20	Katılım finans kurumlarının (Katılım-Yatırım bankaları) klasik bankalardan ayrı olarak ticaret ve ortaklık yapmasını olumlu buluyorum.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
21	Katılım finans kurumları (Katılım-Yatırım bankaları) şirketlerle ortaklıkta başarılı bir model ortaya koyabilir.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
22	Katılım finans kurumlarından (Katılım-Yatırım bankaları) ortaklık teklifi alsam kabul ederim			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
23	Bankalarla ortaklık güvenlidir.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
24	Bankalar ile piyasada ticaret yapan şirketlerin ortaklıkları sağlıklı olmaz?			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
25	Banka ile ortaklık yapmam şirket yönetimine karışmalarını istemem?			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
26	Banka ile ortaklık yaptığımda yasal mevzuata uyum ve denetim konusundaki talepleri beni rahatsız etmez?			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
27	Banka ile ortaklıkta sorun yaşarsam bankanın büyüklüğünden ve gücünden zarar görebileceğimi düşünürüm?			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
28	Banka ile ortaklık iş ve finans çevrelerinde bana büyük prestij ve rekabet üstünlüğü sağlar			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
29	Banka ile yapılan ortaklıkta kendinizi hangi konularda daha güvende hissedersiniz. (en önemli 3 seçenek)			
	Sermaye desteği	teknik bilgi	finansal danışmanlık	güvenilirlik
	yasal sorunlarla mücadele	rekabet avantajı	ticari itibar	banka imkanlarını kullanmak
30	Banka ile yapılacak ortaklık size hangi yetenek ve imkanlar sağlar (en iyi 3 seçenek işaretlenmeli)			
	denetim ve şeffaflık	Teknoloji bilgi transferi	Güvenlik	finansal güç
	kalite	kurumsal bakış	finansal gelişim	yüksek kazanç
31	Banka ile yapacağım ortaklıkta banka sermaye desteği vermeli, yönetim benim kontrolümde olmalı.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
32	Banka, hissesi oranında yönetime aktif şekilde katılabilir.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
33	Katılım bankaları şirket kuracak ve yönetecek yetkinliğe ve bilgi birikimine sahiptir.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
34	Katılım finans kurumlarının (Katılım-Yatırım bankaları) kısa vadeli fonlarla uzun vadeli ortaklıklar kurmasını doğru bulmuyorum.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
35	Katılım bankaları çalışanlarının bilgi ve tecrübeleri ticaret yapmak ve ortaklık kurmak için yeterlidir.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
36	Ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde kalkınma ve yatırım bankacılığı modeli daha etkin rol oynayabilir			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
37	Katılım finans kurumları (Katılım-Yatırım bankaları) ortaklık temelli ticaret yapmamalı, ticarete finansman sağlamalıdır.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
38	Katılım finans kurumlarının (Katılım-Yatırım bankaları) doğru sektörde ve doğru kişilerle ortaklık kuracakları konusunda endişelerim var			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
39	Katılım finans kurumlarının (Katılım-Yatırım bankaları) asli işlerinin alım-satıma dayalı murabaha değil risk paylaşımına (kar-zarara) dayalı ortaklıklar olduğunu düşünüyorum.			
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum

EK 4. Anket Sorularına İlişkin Bulgular

Bu sorgudaki kayıt sayısı:	303	
Anketteki toplam kayıt:	303	
Toplama göre yüzde:	100.00%	
q40 özeti		
1/39 - Eğitim durumunuz?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Lisans (A1)	233	76.90%
Yüksek Lisans (A2)	64	21.12%
Doktora (A3)	6	1.98%
q41 özeti		
2/39 - Yaşınız?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
20-29 (A1)	35	11.55%
30-39 (A2)	130	42.90%
40-49 (A3)	94	31.02%
50 ve üzeri (A4)	44	14.52%
q42 özeti		
3/39 - Cinsiyetiniz?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Erkek (A1)	259	85.48%
Kadın (A2)	44	14.52%
q1 özeti		
4/39 - Ne zamandır ticaretle uğraşıyorsunuz ?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
1-3 yıl (A1)	35	11.55%

3-10 yıl (A2)	88	29.04%
10-20 yıl (A3)	90	29.70%
20 yıl üzeri (A4)	90	29.70%
q2 özeti		
5/39 - Şirketteki göreviniz nedir?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Şirket ortağı (A1)	153	50.50%
Profesyonel yönetici (A2)	150	49.50%
q3 özeti		
6/40 - Faaliyette bulunduğunuz sektör ?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
İmalat (A1)	105	34.65%
Ticaret (A2)	101	33.33%
Hizmet (A3)	72	23.76%
Diğer	25	8.25%
Kod	Yanıt	
57	Paketli gıda	
82	İnşaat	
95	İmalat + Taahhüt	
118	Müteahhitlik	
122	İhracaat imalat ticaret	
147	Endüstriyel otomasyon sistemleri tasarımı	
173	Üretim ve ticaret ikisi de mevcut	
190	Taahhüt	
207	Tarım	
214	3 alanda var	
393	Lojistik	
390	İnşaat taahhüt	
297	frenchasing	

316	İnşaat	
379	Bankacılık sektörü	
348	İmalat Ticaret ve Hizmet 3 unsurda bulunmaktadır	
q4 özeti		
7/39 - Şirketiniz hangi kategoride faaliyet göstermektedir?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Şahıs Şirketi (A1)	49	16.17%
KOBİ (A2)	90	29.70%
Ticari/Kurumsal (A3)	154	50.83%
Diğer	10	3.30%
q5 özeti		
8/39 - Bugüne kadar ticari ortaklık yaptınız mı ?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Hayır yapmadım (A1)	131	43.23%
Aile içi ve akraba ile ortaklık yaptım (A2)	78	25.74%
Aile dışı ortaklık yaptım (A3)	42	13.86%
İş bazında ortaklık yaptım (A4)	44	14.52%
Diğer	8	2.64%
q6 özeti		
9/39 -Tek başına çalışmaktansa ticari ortaklığı tercih ederim		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	48	15.84%
Katılıyorum (A2)	94	31.02%
Kararsızım (A3)	66	21.78%
Katılmıyorum (A4)	65	21.45%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	30	9.90%

q7 özeti		
10/39 - İş ortaklıklarında daima anlaşmazlıklar olur.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	44	14.52%
Katılıyorum (A2)	120	39.60%
Kararsızım (A3)	48	15.84%
Katılmıyorum (A4)	80	26.40%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	11	3.63%
q8 özeti		
11/39 - Kişiler hangi saiklerle ortaklığı tercih eder? (3 seçim)		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (SQ001)	256	84.49%
Ortağın tecrübesinden faydalanmak (SQ002)	209	68.98%
Güç birliği (SQ003)	220	72.61%
İşini büyütmek için (SQ004)	175	57.76%
Akraba ilişkilerinden dolayı (SQ005)	24	7.92%
Muhtemel zararı azaltmak (SQ006)	24	7.92%
Diğer	1	0.33%
q9 özeti		
12/39 - İslam dininin ortaklık konusundaki görüşlerine vakıfım		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	79	26.07%
Katılıyorum (A2)	154	50.83%
Kararsızım (A3)	52	17.16%
Katılmıyorum (A4)	11	3.63%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	7	2.31%
q10 özeti		

13/39 -Ticari hayatta ortaklıkların sağlıklı kurulduğuna ve yürüdüğüne inanıyorum		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	22	7.26%
Katılıyorum (A2)	89	29.37%
Kararsızım (A3)	87	28.71%
Katılmıyorum (A4)	89	29.37%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	16	5.28%
q11 [1] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 1]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	62	20.46%
Güven (A2)	103	33.99%
Adalet (A3)	19	6.27%
Bilgi ve tecrübe (A4)	11	3.63%
Tanışıklık (A5)	8	2.64%
Yüksek kazanç (A6)	3	0.99%
Helal kazanç (A7)	79	26.07%
Yasal çerçevede faaliyet (A8)	18	5.94%
q11 [2] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 2]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	25	8.25%
Güven (A2)	68	22.44%
Adalet (A3)	62	20.46%
Bilgi ve tecrübe (A4)	55	18.15%
Tanışıklık (A5)	7	2.31%
Yüksek kazanç (A6)	12	3.96%
Helal kazanç (A7)	43	14.19%
Yasal çerçevede faaliyet (A8)	31	10.23%

q11 [3] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 3]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	36	11.88%
Güven (A2)	43	14.19%
Adalet (A3)	66	21.78%
Bilgi ve tecrübe (A4)	59	19.47%
Tanıışıklık (A5)	12	3.96%
Yüksek kazanç (A6)	18	5.94%
Helal kazanç (A7)	50	16.50%
Yasal çerçevede faaliyet (A8)	19	6.27%
q11 [4] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 4]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	45	14.85%
Güven (A2)	36	11.88%
Adalet (A3)	47	15.51%
Bilgi ve tecrübe (A4)	54	17.82%
Tanıışıklık (A5)	26	8.58%
Yüksek kazanç (A6)	23	7.59%
Helal kazanç (A7)	32	10.56%
Yasal çerçevede faaliyet (A8)	40	13.20%
q11 [5] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 5]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	40	13.20%
Güven (A2)	22	7.26%
Adalet (A3)	41	13.53%
Bilgi ve tecrübe (A4)	58	19.14%
Tanıışıklık (A5)	31	10.23%
Yüksek kazanç (A6)	40	13.20%
Helal kazanç (A7)	29	9.57%

Yasal çerçevede faaliyet (A8)	42	13.86%
q11 [6] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 6]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	51	16.83%
Güven (A2)	15	4.95%
Adalet (A3)	32	10.56%
Bilgi ve tecrübe (A4)	36	11.88%
Tanışıklık (A5)	36	11.88%
Yüksek kazanç (A6)	50	16.50%
Helal kazanç (A7)	30	9.90%
Yasal çerçevede faaliyet (A8)	53	17.49%
q11 [7] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 7]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	31	10.23%
Güven (A2)	10	3.30%
Adalet (A3)	19	6.27%
Bilgi ve tecrübe (A4)	18	5.94%
Tanışıklık (A5)	64	21.12%
Yüksek kazanç (A6)	83	27.39%
Helal kazanç (A7)	27	8.91%
Yasal çerçevede faaliyet (A8)	51	16.83%
q11 [8] özeti		
14/39 - Ortaklıkta mutlaka gözettiğiniz unsurlar nelerdir.(önem sırasına göre seçiniz)[Değerlendirme 8]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye sağlamak (A1)	13	4.29%
Güven (A2)	6	1.98%
Adalet (A3)	17	5.61%
Bilgi ve tecrübe (A4)	12	3.96%

Tanıışıklık (A5)	119	39.27%
Yüksek kazanç (A6)	74	24.42%
Helal kazanç (A7)	13	4.29%
Yasal çerçevede faaliyet (A8)	49	16.17%
q12 özeti		
15/39 - Hangi tür ortaklıkları tercih edersiniz		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Uzun süreli (A1)	176	58.09%
Kısa süreli (A2)	13	4.29%
İş bazında (A3)	108	35.64%
Diğer	6	1.98%
q14 özeti		
16/39 - İşinizi büyötmek istediğinizde krediyi mi sermaye ortaklığını mı tercih edersiniz?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kredi (A1)	136	44.88%
Ortaklık (A2)	167	55.12%
q15 özeti		
17/39 - Katılım Bankaları ile ne zamandan beri çalışıyorsunuz?		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
1-3 yıl (A1)	62	20.46%
3-10 yıl (A2)	128	42.24%
10 yıldan fazla (A3)	113	37.29%
q16 özeti		
18/39 - Katılım Finans sisteminin (Katılım-Yatırım Bankaları) ürün ve hizmetleri konusunda detaylı bilgi sahibiyim.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	80	26.40%
Katılıyorum (A2)	167	55.12%
Kararsızım (A3)	36	11.88%

Katılmıyorum (A4)	17	5.61%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	3	0.99%
q17 özeti		
19/39 - Katılım Finans sisteminde (Katılım-Yatırım Bankaları) uygulanan ortaklık modellerini hakkında tam bilgi sahibiyim.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	71	23.43%
Katılıyorum (A2)	128	42.24%
Kararsızım (A3)	68	22.44%
Katılmıyorum (A4)	31	10.23%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	5	1.65%
q18 özeti		
20/39 - Katılım Finans kurumlarının (Katılım-Yatırım Bankaları) klasik bankalardan ayrı olarak ticaret ve ortaklık yapmasını olumlu buluyorum.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	101	33.33%
Katılıyorum (A2)	143	47.19%
Kararsızım (A3)	45	14.85%
Katılmıyorum (A4)	12	3.96%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	2	0.66%
q19 özeti		
21/39 - Katılım Finans kurumları (Katılım-Yatırım Bankaları) şirketler ile ortaklıkta başarılı bir model ortaya koyabilir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	95	31.35%
Katılıyorum (A2)	151	49.83%
Kararsızım (A3)	41	13.53%
Katılmıyorum (A4)	12	3.96%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	4	1.32%

q20 özeti		
22/39 - Katılım Finans kurumlarından (Katılım-Yatırım Bankaları) ortaklık teklifi alsam kabul ederim.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	67	22.11%
Katılıyorum (A2)	132	43.56%
Kararsızım (A3)	79	26.07%
Katılmıyorum (A4)	15	4.95%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	10	3.30%
q55 özeti		
23/39 - Bankalarla ortaklık güvenlidir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	76	25.08%
Katılıyorum (A2)	140	46.20%
Kararsızım (A3)	56	18.48%
Katılmıyorum (A4)	22	7.26%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	9	2.97%
q22 özeti		
24/39 - Bankalar ile piyasada ticaret yapan şirketlerin ortaklıkları sağlıklı olmaz.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	19	6.27%
Katılıyorum (A2)	64	21.12%
Kararsızım (A3)	71	23.43%
Katılmıyorum (A4)	110	36.30%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	39	12.87%
q56 özeti		
25/39 - Banka ile ortaklık yapsam şirket yönetimine karışmalarını istemem.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	62	20.46%

Katılıyorum (A2)	121	39.93%
Kararsızım (A3)	47	15.51%
Katılmıyorum (A4)	57	18.81%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	16	5.28%
q57 özeti		
26/39 - Banka ile ortaklık yaptığımda yasal mevzuata uyum ve denetim konusundaki talepleri beni rahatsız etmez.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	95	31.35%
Katılıyorum (A2)	142	46.86%
Kararsızım (A3)	37	12.21%
Katılmıyorum (A4)	23	7.59%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	6	1.98%
q25 özeti		
27/39 - Banka ile ortaklıkta sorun yaşarsam bankanın büyüklüğünden ve gücünden zarar görebileceğimi düşünürüm.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	38	12.54%
Katılıyorum (A2)	101	33.33%
Kararsızım (A3)	57	18.81%
Katılmıyorum (A4)	85	28.05%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	22	7.26%
q58 özeti		
28/39 -Banka ile ortaklık iş ve finans çevrelerinde bana büyük prestij ve rekabet üstünlüğü sağlar.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	71	23.43%
Katılıyorum (A2)	164	54.13%
Kararsızım (A3)	43	14.19%
Katılmıyorum (A4)	16	5.28%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	9	2.97%

q68 [1] özeti		
29/39 - Banka ile yapılan ortaklıkta kendinizi hangi konularda daha güvende hissedersiniz. (en iyi 3 seçenek işaretlenmeli)[Değerlendirme 1]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye desteği (A1)	154	50.83%
Teknik bilgi (A2)	13	4.29%
Finansal danışmanlık (A3)	47	15.51%
Güvenilirlik (A4)	31	10.23%
Kazanç (A5)	3	0.99%
Yasal sorunlarla mücadele (A6)	11	3.63%
Rekabet avantajı (A7)	9	2.97%
Ticari itibar (A8)	19	6.27%
Banka imkanlarını kullanmak (A9)	16	5.28%
q68 [2] özeti		
29/39 - Banka ile yapılan ortaklıkta kendinizi hangi konularda daha güvende hissedersiniz. (en iyi 3 seçenek işaretlenmeli)[Değerlendirme 2]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye desteği (A1)	49	16.17%
Teknik bilgi (A2)	27	8.91%
Finansal danışmanlık (A3)	86	28.38%
Güvenilirlik (A4)	37	12.21%
Kazanç (A5)	28	9.24%
Yasal sorunlarla mücadele (A6)	13	4.29%
Rekabet avantajı (A7)	23	7.59%
Ticari itibar (A8)	26	8.58%
Banka imkanlarını kullanmak (A9)	14	4.62%
q68 [3] özeti		

29/39 - Banka ile yapılan ortaklıkta kendinizi hangi konularda daha güvende hissedersiniz. (en iyi 3 seçenek işaretlenmeli)[Değerlendirme 3]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Sermaye desteği (A1)	34	11.22%
Teknik bilgi (A2)	22	7.26%
Finansal danışmanlık (A3)	35	11.55%
Güvenilirlik (A4)	41	13.53%
Kazanç (A5)	45	14.85%
Yasal sorunlarla mücadele (A6)	18	5.94%
Rekabet avantajı (A7)	31	10.23%
Ticari itibar (A8)	39	12.87%
Banka imkanlarını kullanmak (A9)	38	12.54%
q29 [1] özeti		
30/39 - Banka ile yapılacak ortaklık size hangi yetenek ve imkanlar sağlar (en iyi 3 seçenek işaretlenmeli)[Değerlendirme 1]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Denetim ve şeffaflık (A1)	62	20.46%
Teknoloji bilgi transferi (A2)	21	6.93%
Güvenlik (A3)	40	13.20%
Finansal güç (A4)	106	34.98%
Kalite (A5)	11	3.63%
Kurumsal bakış (A6)	29	9.57%
Finansal gelişim (A7)	21	6.93%
Yüksek kazanç (A8)	4	1.32%
İtibar (A9)	9	2.97%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q29 [2] özeti		
30/39 - Banka ile yapılacak ortaklık size hangi yetenek ve imkanlar sağlar (en iyi 3 seçenek işaretlenmeli)[Değerlendirme 2]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Denetim ve şeffaflık (A1)	25	8.25%
Teknoloji bilgi transferi (A2)	27	8.91%
Güvenlik (A3)	23	7.59%
Finansal güç (A4)	63	20.79%
Kalite (A5)	17	5.61%
Kurumsal bakış (A6)	60	19.80%

Finansal gelişim (A7)	56	18.48%
Yüksek kazanç (A8)	12	3.96%
İtibar (A9)	20	6.60%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q29 [3] özeti		
30/39 - Banka ile yapılacak ortaklık size hangi yetenek ve imkanlar sağlar (en iyi 3 seçenek işaretlenmeli)[Değerlendirme 3]		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Denetim ve şeffaflık (A1)	22	7.26%
Teknoloji bilgi transferi (A2)	21	6.93%
Güvenlik (A3)	22	7.26%
Finansal güç (A4)	39	12.87%
Kalite (A5)	32	10.56%
Kurumsal bakış (A6)	59	19.47%
Finansal gelişim (A7)	46	15.18%
Yüksek kazanç (A8)	28	9.24%
İtibar (A9)	34	11.22%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q30 özeti		
31/39 - Banka ile yapacağım ortaklıkta banka sermaye desteği vermeli, yönetim benim kontrolümde olmalı.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	90	29.70%
Katılıyorum (A2)	116	38.28%
Kararsızım (A3)	47	15.51%
Katılmıyorum (A4)	46	15.18%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	4	1.32%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q31 özeti		
32/39 - Banka hissesi oranında yönetime aktif şekilde katılabilir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	60	19.80%
Katılıyorum (A2)	141	46.53%

Kararsızım (A3)	64	21.12%
Katılmıyorum (A4)	29	9.57%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	9	2.97%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q32 özeti		
33/39 - Katılım bankaları şirket kuracak ve yönetecek yetkinliğe ve bilgi birikimine sahiptir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	60	19.80%
Katılıyorum (A2)	138	45.54%
Kararsızım (A3)	71	23.43%
Katılmıyorum (A4)	27	8.91%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	7	2.31%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q33 özeti		
34/39 - Katılım finans kurumlarının(Katılım-Yatırım bankaları) kısa vadeli fonlarla uzun vadeli ortaklıklar kurmasını doğru bulmuyorum.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	48	15.84%
Katılıyorum (A2)	82	27.06%
Kararsızım (A3)	100	33.00%
Katılmıyorum (A4)	62	20.46%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	11	3.63%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q34 özeti		
35/39 - Katılım bankaları çalışanlarının bilgi ve tecrübeleri ticaret yapmak ve ortaklık kurmak için yeterlidir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	41	13.53%
Katılıyorum (A2)	130	42.90%
Kararsızım (A3)	82	27.06%
Katılmıyorum (A4)	43	14.19%

Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	7	2.31%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q60 özeti		
36/39 - Ortaklığa dayalı finansman ürünlerinde kalkınma ve yatırım bankacılığı modeli daha etkin rol oynayabilir.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	64	21.12%
Katılıyorum (A2)	165	54.46%
Kararsızım (A3)	65	21.45%
Katılmıyorum (A4)	7	2.31%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	2	0.66%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q35 özeti		
37/39 - Katılım Finans kurumları (Katılım-Yatırım bankaları) ortaklık temelli ticaret yapmamalı, ticarete finansman sağlamalıdır.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	45	14.85%
Katılıyorum (A2)	101	33.33%
Kararsızım (A3)	56	18.48%
Katılmıyorum (A4)	80	26.40%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	21	6.93%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%
q36 özeti		
38/39 - Katılım Finans kurumlarının (Katılım-Yatırım bankaları) doğru sektörde ve doğru kişilerle ortaklık kuracakları konusunda endişelerim var.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	20	6.60%
Katılıyorum (A2)	78	25.74%
Kararsızım (A3)	85	28.05%
Katılmıyorum (A4)	105	34.65%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	15	4.95%
Yanıt yok	0	0.00%

Görüntülenmeyen	0	0.00%
q37 özeti		
39/39 - Katılım Finans kurumlarının (Katılım-Yatırım bankaları) asli işlerinin alım satıma dayalı murabaha değil risk paylaşımına (kar-zarara) dayalı ortaklıklar olduğunu düşünüyorum.		
Yanıt	Sayı	Yüzde oranı
Kesinlikle Katılıyorum (A1)	48	15.84%
Katılıyorum (A2)	138	45.54%
Kararsızım (A3)	67	22.11%
Katılmıyorum (A4)	38	12.54%
Kesinlikle Katılmıyorum (A5)	12	3.96%
Yanıt yok	0	0.00%
Görüntülenmeyen	0	0.00%

EK 5. Örnek Sözleşmeler

1. Örnek Sözleşme; A Katılım Bankası

Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudârebe) Sözleşmesi

1. Ortaklar

1.1. A Katılım Bankası

(Bundan böyle kısaca “Banka/Sermayedar” olarak anılacaktır.)

1.2. A Müşterisi

(Bundan böyle kısaca “Müşteri/Mudarib/Emek Sahibi Ortak” olarak anılacaktır.)

2. Tanımlar

2.1. Alıcı: Mudarib ile arasındaki çerçeve sözleşme tahtında, siparişine konu Malın vadeli satılıp, teslim edileceği *A. Şirketi*’ni ifade eder.

2.2. Çerçeve Sözleşme: Her bir alım-satım işlemi için karşılıklı icap (sipariş) kabul (fatura) ile tekrarlanacak münferit satım sözleşmelerinin çatısını oluşturan ve Alıcı ile Mudarib arasındaki Mal alım satımına yönelik taahhütleri havi olarak akdedilmiş sözleşmeyi ifade eder.

2.3. İşletme Konusu: Alıcı ile Mudarib arasında tedariki kararlaştırılan Malın usulünce üretilmesi, temini, satımı ve teslimi ile buna dair yapılması gereken iş ve işlemlerin tamamı.

2.4. Mal: Hukuken, fiilen ve katılım bankacılığı prensipleri bakımından, alışverişe konu olabilen her türlü; taşınır, taşınmaz mallar, kullanım hakkı da dâhil her türlü haklar ve elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri gayri maddi haklar, emtia, ürün, hizmet ve menkul kıymetlerin bu Sözleşmedeki ortak adı.

2.5. Satıcı: İşbu sözleşme ile Müşteri ve Banka arasında kurulmuş olan mudârebe şirketi olup, bu şirketi üçüncü kişilere karşı Mudarib temsil eder. Mudaribin temsil yetkisi, işletme konusu ile sınırlıdır.

2.6. Sermaye: Her bir münferit satım sözleşmesi için yapacağı talebe istinaden Mudaribe, Banka tarafından ödenecek anapara tutarı olup, bu tutar hiçbir şekilde Mudaribe/Müşteriye bu iş için açılmış kredi limitini aşamaz.

2.7. Vesaik: Mal karşılığı olarak Mudarib adına düzenlenmiş bulunan ve Bankanın finansman ilişkisi içerisinde kabul edeceği her türlü belgeyi ifade eder.

3. Özel Hükümler

3.1. İşletme konusunun ihtisas ve işgal alanı dâhilinde bulunması nedeni ile Mudarib, şirketin satıcı sıfatıyla gerçekleştireceği vadeli satımlarda yapılması gerekli bütün iş ve işlemleri, her türlü hukuki, cezai ve mali sorumluluğu uhdesine almak suretiyle ifa ve temin etmeyi kabul ve taahhüt etmiştir.

3.2. Banka da Sözleşme şartlarının tahakkuku ve talep halinde Sermayeyi taahhüt etmiştir. Bu çerçevede Bankanın ortaklık sözleşmesindeki yegâne yükümlülüğü, Sermayenin Mudaribe ödenmesinden ibarettir. Bazı hallerde ve münhasıran Bankanın kabulüne bağlı olarak, Vesaik bedelinin Alıcıdan tahsili yükümlülüğü de yazılı kararlaştırılmak kaydıyla Bankaya yüklenebilir.

3.3. Mudarib, aralarındaki çerçeve sözleşme uyarınca Alıcı tarafından kendisine gönderilen sipariş taleplerinden, işbu Sözleşme uyarınca mal karşılığı vesaikin finansmanı kapsamına dâhil etmek istediklerini Banka'ya bildirir. Bu bildirim üzerine Banka'nın da sipariş talebindeki Malı finansman kapsamına dâhil etmeyi kabul etmesi halinde Müşteri, limiti dâhilinde temin ettiği/ürettiği Vesaike konu Malı, mutabık kalınan bedel üzerinden Alıcıya satıp, teslim işlemlerini tamamlar.

3.4. Mudarib, Malı temsil eden Vesaik ile birlikte Malın Alıcıya satımından kaynaklanan alacaklarını Bankaya devir için gerekli olan ciro, teslim, temlik ve sair tüm işlemleri tam ve eksiksiz olarak yerine getireceğini; şayet devir işlemlerinde kendisinden kaynaklanan kusur ve/veya eksiklik nedeniyle bir zarar doğar ise bu zararları her türlü fer'ileriyle birlikte telafi edeceğini ve bu işlemlerden dolayı tüm sorumluluğun kendisine ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt eder.

3.5. Vesaikin ve/veya vesaike konu Malın bedelinin devri ile tahsili sebebiyle doğabilecek bilcümle vergi, resim, harç, fon, masraf ve sair maliyetlerin tamamı satış bedelinden öncelikle nakden ve defaten Mudarib tarafından ödenecektir. Banka bu nedenlerle herhangi bir bedel ödemek zorunda kalırsa, ödediği bu bedeli her zaman

ortaklık ve/veya Mudarib/Müşteri hesabına borç kaydetmeye ve tahsil etmeye yetkili olup; Müşteri tüm bu hususları gayrikabili rücu kabul ile konuya ilişkin haklarından peşinen feragat eylediğini, beyan ve taahhüt eder.

3.6. Mal karşılığı Alıcıya gönderilecek faturanın ve sair belgelerin Alıcı tarafından sistem üzerinden veya yazılı olarak onayladığı tarihi takip eden iş günü Banka sermaye tutarını, Mudaribin/Müşterinin Banka nezdindeki hesabına yatırmak suretiyle ödeyecektir.

3.7. Mudarib Malı, Alıcının sipariş talebinde belirtilen tutar üzerinden, Alıcı'ya vadeli satacaktır.

3.8. Mudarib/Müşteri, bu vadeli satış sebebiyle Alıcı'dan alacaklı olduğu satış bedeli alacağını, derhal Banka'ya temlik edecek ve söz konusu temlik eş zamanlı olarak EK-1 ile düzenlenen "Temlik Bildirim Mektubu" örneğine uygun olarak düzenleyeceği bildirim formu ile Alıcı'ya bildirecektir. Mudarib, satım bedellerinin, Alıcı tarafından Banka'ya ödenmesini sağlamakla yükümlüdür.

3.9. Malın Alıcı'ya satımı işlemine Alıcı ve Müşteri arasındaki çerçeve sözleşme hükümleri uygulanacak olup, Alıcıya satılan Malın, zamanında Alıcıya teslim edilmemesi, Malın eksik, ayıplı ya da kusurlu çıkması halinde Alıcı tarafından "fatura onayı" verilmeyecektir. Mudarib, fatura onayı verilmeyen işler/satımlar sebebiyle Bankadan sermaye talebinde bulunamayacağı gibi, şayet Banka tarafından önceden ödenmiş sermaye tutarı varsa, bunları derhal, nakden ve defaten iade edecektir.

4. Mudaribin Sorumluluk ve Yükümlülükleri

4.1. İşletme konusu iş ve işlemler, Mudaribin iştiğal ve uzmanlık alanına dâhil olması nedeni ile Mudarib en üst seviyede özen, dikkat ve basireti göstererek işletme konusu işleri yönetip, yürüteceğini kabul ve beyan etmiştir. Bu nedenle Mudarib, ortaklık süresince (başlangıcından bitişine kadar) alınması gerekecek, özellikle iş güvenliği olmak üzere her türlü tedbirleri almakla sorumlu ve yükümlüdür. İşletme konusu işlerin mala, cana ve çevreye vermesi muhtemel tüm zararların oluşumuna engel olma yükümlülüğü ve sorumluluğu münhasıran Mudaribe aittir.

4.2. Alıcı ile akdettiği çerçeve sözleşme gereği, satış sonrası bakım, onarım, destek ve/veya hizmet seviyesi, garanti vb. gibi bilcümle yükümlülük ve borçların ifası da münhasıran ve ayrıca Mudaribin sorumluluğundadır. Bu borç ve yükümlülüklerinin

ihlal edilmesi durumları dâhil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere Alıcının sipariş ve çerçeve sözleşme hükümlerine herhangi bir şekilde uyulmaması ve/veya çerçeve sözleşme hükümlerinin tam ve gereği gibi zamanında yerine getirilmemesi halinde Alıcı'ya karşı Müşteri anılan çerçeve sözleşme hükümleri tahtında sorumlu olacaktır.

4.3. Alıcı'nın herhangi bir nedenle söz konusu faturayı onaylamaması ve bu nedenle Malın Nihai Alıcıya satımı işleminin tamamlanamaması halinde Mudarib, Malı, bütün masrafı kendisine ait olmak üzere ve mutabık kalınan bedeli üzerinden ortaklıktan satın almayı; bu alım nedeniyle ne Banka'dan ve/veya ne de Alıcı'dan herhangi bir talepte bulunmamayı gayrikabili rücu kabul, beyan ve taahhüt eder.

4.4. Mudarib, Bankaya devrettiği Vesaikin sahte ve/veya içeriği itibariyle gerçeğe aykırı olmadığını kabul, beyan ve taahhüt eder. Şayet Vesaikin sahte ve/veya içeriği itibariyle gerçeğe aykırı olması sebebiyle mali veya cezai herhangi bir sorumluluk terettüp ettiğinde, mezkûr sebeplerden doğabilecek tüm sorumlulukları deruhte edeceğini; ayrıca Banka mezkûr nedenlerle herhangi bir ödeme yapmak zorunda kalırsa, her ne ad altında olursa olsun Bankanın yaptığı bu ödemeleri derhal Bankaya ödeyeceğini; Bankanın yaptığı ödemeleri her zaman hesabına borç kaydetmeye ve rücu tahsil etmeye yetkili olduğunu Mudarib gayrikabili rücu kabul, beyan ve taahhüt eder.

4.5. Mudarib, Bankanın talebi ve/veya işin gerektirmesi halinde işletme konusu iş ve işlemlerle ilgili olarak tüm riskleri karşılayacak sigortaları yaptırmakla yükümlüdür. Sigorta maliyetleri satış gelirlerinden karşılanacak, süresi biten poliçeler yenilenecektir. Sigorta işlemlerini takip yükümlülüğü Mudaribe ait olup, yaşanabilecek aksaklıklar nedeniyle ortaya çıkabilecek muhtemel zararlardan Mudarib sorumludur.

4.6. Malın Alıcı'ya teslimi ile çerçeve sözleşmede yer alan bütün hüküm ve şartları karşılayacak biçimde kullanıma elverişli tutulması dâhil her aşamada, işlemlerin mevzuata uygun yürütülmesinden, taşıma, malların depolanması ve muhafazası, malların sigortalanması vb. her türlü tedbir ve teminatların gereği gibi ve zamanında alınmasından ve yapılmasından Mudarib/Müşteri sorumludur. Bu nedenlerle doğabilecek her türlü zarar, ziyan ve cezai müeyyidelerden Müşteri sorumlu olacaktır. Banka bu sebeple yapacağı tüm ödemeleri Müşteriye resen borç kaydetmeye ve tahsile yetkilidir.

4.7. Malın cins, nevi, değer ve miktarından ve ambalaj şekli, mahiyet ve sipariş talebine uygun olup olmamasından dolayı tüm sorumluluk Müşteriye aittir.

4.8. Mudarib tarafından Bankaya devredilecek belgelerde yazılı genel ve özel kayıt, çekince veya şartlardan dolayı Bankaya hiçbir sorumluluk atfedilemez; tüm sorumluluk işlemleri bizzat gerçekleştiren Müşteriye aittir; Müşteri bu hususları ve tüm sorumluluğu peşinen kabul eder.

4.9. İşletme konusunun gerçekleştirilmesi için gerekli izinlerin alınması, gerekli her türlü ham, mamul, yarı mamul madde, mal ve hizmet alımı, üretimi, bunlar için kesilmesi gereken faturalar, irsaliyeler, beyannameler ve sair belgelerin düzenlenmesi, bedellerinin ödenmesi ve yine ödenmesi gereken vergi, resim, harç, fon, prim, komisyon, masraf ve sair mali yükümlülüklerin tam ve zamanında yerine getirilmesi yükümlülüğü Mudaribe aittir. Mudarib yapacağı tüm ödemeleri geçerli belgeleri ile birlikte yasal defter ve kayıtlarına geçirecektir. Bu ve benzeri tüm işlemler Mudarib tarafından yapılacak ve Mudaribin defter ve kayıtlarından takip edilecektir. Mudarib tüm defter ve kayıtları tam, doğru, süresinde tüm muhasebe ilke, uygulama ve yasal düzenlemelere uygun tutacaktır.

4.10. Şirketin yönetme ve yürütme yetki ve sorumluluğu Mudaribe aittir.

5. Denetim

5.1. Banka, gerekli gördüğü her zaman ve işlemlerin her aşamasında, herhangi bir özel veya Resmî merciden izin ve karar almaksızın ve önceden bildirimde bulunmaksızın; Mudaribin muhasebesi, defter ve kayıtları, işletmeleri üzerinde kayden ve/veya fiilen inceleme ve araştırmalar yapmaya veya yetkilendireceği kişilere/kuruluşlara yaptırmaya yetkili olup; bu husus Banka için bir vecibe olarak yorumlanamaz.

5.2. Mudarib, hakkındaki her türlü bilgi ve belgeyi, tüm özel ve Resmî kurum ya da kuruluşlardan Bankaca talep edilebileceğini; bu maddenin aynı zamanda konuya ilişkin olarak Bankaya verilmiş vekâletname (yetki belgesi) hükmünde olduğunu kabul, beyan ve taahhüt eder.

5.3. Mudarib, denetimin en sağlıklı şekilde yapılmasını sağlamayı, her türlü bilgi ve belgeyi vermeyi kabul ve taahhüt eder.

6. Kârın Paylaşımı

6.1. Ortaklığa konu satışlardan elde edilen gelirlerden, Sermaye tutarı öncelikle Bankaya ödendikten ve diğer maliyet bedellerinin tamamı düşüldükten sonra oluşacak kâr, Mudaribin Sermaye talebinde belirttiği ve/veya ortaklarca ayrıca mutabık kalınan oransal ve/veya maktu tutarlarda paylaşılacaktır. Sermaye öncelikle ödenmedikçe kârın söz konusu olmayacağı hususunda ortaklar mutabıktır.

6.2. Vade farkından kaynaklanan kârın tamamı, Bankaya aittir.

6.3. Mudaribin kasıt, kusur ve/veya ihmalden ya da özensizlik veya dikkatsizliğinden kaynaklanmayan bir sebeple toplam satış gelirinin, sermayeden az olması halinde bu miktar ortaklık zararı olup, bu zarar tamamen Bankaya ait olacaktır. Aşağıda 6.4. maddesi saklı kalmak kaydıyla Mudarib zarara katılmaz.

6.4. Zararın, gerek sözleşme ve sözleşme eklerinde belirtilen, gerekse işin niteliği gereği yapılması gereken tüm yükümlülüklerini süresinde ve gerektiği gibi yerine getirmemesi nedenleriyle Mudaribden kaynaklanması halinde ortaya çıkacak zararın tamamı Müşteriye ait olacaktır. Bu halde Müşteri, Bankanın kullandırmış olduğu finansman/kredi tutarını ve beklenen kâr tutarını, herhangi bir mahkeme kararına veya ihtar ve ihbara gerek kalmaksızın, en geç vade tarihinde Bankaya nakden ve defaten ödeyeceğini gayrikabili rücu kabul, beyan ve taahhüt eder.

6.5. Mudarib, işlemlerin gerektirmesi durumunda, ortaklık sermayesine kendi sermayesini de katarsa kendi sermayesiyle şerik (sermaye ortağı) olurken, Bankanın sermayesiyle de Mudarib konumunu korur. Bu durumda, hem şerik sıfatıyla kendi sermayesine düşen kârı alır; hem de Mudarib sıfatıyla 6.1. maddesi uyarınca paylaşılacak kârı alır.

7. Ayıptan Sorumluluk

7.1. Mudarib tüm işlemlerini süresinde, tam ve noksansız, sözleşme/şartname reklam ve ilanlara uygun olarak yapacağını veya bununla ilgili kontrol görev ve yükümlülüğünü yerine getireceğini, malın ayıplı olmasından ve sair hallerden Bankanın hiçbir şekilde sorumlu olmadığını, muhtemel sorunların kendisi tarafından çözümleneceğini; ayıptan veya ayıbın yol açtığı zararlardan dolayı kanundan ve sair düzenlemelerden kaynaklanan sebeplerle Bankadan herhangi bir talepte bulunulması ve/veya Bankanın bu nedenle yaptırımla karşılaşması halinde, uyuşmazlık ve yaptırım talebinin muhatabının kendisi olduğunu, Bankanın herhangi bir sorumluluğunun olmayacağını ve Bankanın herhangi bir zarara uğraması veya ödeme yapmak zorunda

kalması hallerinde ödenen tutarı veya uğranılan zararı Bankanın ilk yazılı talebi üzerine, talep edilen miktara herhangi bir itirazda bulunmaksızın, ihtar, protesto ve mahkeme kararına gerek kalmaksızın talep tarihinden itibaren en geç 3 (üç) gün içerisinde nakden ve defaten ödemeyi kabul ve taahhüt eder.

8. Genel Hükümler

8.1. Mudarib, satış bedeli alacağıının Bankaya temlik edilmesinden önce, Malın Bankaya satış bedelini (eğer bu bedeli aldıysa) Bankaya iade etmek ve varsa Bankanın zararlarını tazmin etmek koşuluyla, finansman işleminden (ortaklıktan) cayma hakkına sahiptir.

8.2. Malın Alıcı'ya vadeli satış fiyatı, sipariş talebinde yazan tutardır; bu tutar esas alınmak suretiyle sermaye, kâr/iskonto oranı, kâr tutarı, vade ve sair ayrıntılar her bir münferit sözleşme bazında teati edilecek belgelerle taraflarca serbestçe kararlaştırılır.

8.3. Müşterinin krediyi erken kapama hakkı bulunmakta olup, erken kapama halinde Banka kâr payından, erken kapama gün sayısı*kâr oranı hesabıyla indirim yapabilecektir.

8.4. Satım bedelinin Alıcı'dan Mudaribin kasıt, kusur ve/veya ihmalden ya da özensizlik veya dikkatsizliğinden kaynaklanan nedenlerle tahsil edilememesi halinde Banka bu nedenle uğradığı zararları Mudarib/Müşteri hesabına borç kaydetmeye; talep ve tahsile yetkilidir. Satım bedelinin ilk cümlede zikredilenlerin dışındaki bir sebeple tahsil edilememesi halinde Banka, Mudaribden/Müşteriden herhangi bir talepte bulunmaksızın Alıcı'ya ve Alıcı'nın şahsi ve/veya aynı teminatlarına başvurabilecektir. Bu başvurular sonucunda alacak tahsil edilemez ise tahsil edilemeyen kısım banka zararı olarak muhasebeleştirilir.

9. Genel Kredi Sözleşmesiyle Bağlantı

9.1. İşbu Sözleşme, Ortaklar arasında akdedilmiş Genel Kredi Sözleşmesinin ve genel veya özel nitelikteki tüm taahhüt ve sözleşmeler ile Müşteri ile Banka arasında akdedilmiş olan tüm fon/kredi sözleşmelerinin eki ve ayrılmaz parçası niteliğindedir. Ortaklar, anılan Genel Kredi Sözleşmesinin bu sözleşmenin niteliğine aykırı olmayan diğer bütün hükümlerinin kendileri için aynen geçerli ve bağlayıcı olduğunu gayrikabili rücu kabul, beyan ve taahhüt ederler.

10. Uygulanmayacak Hükümler

10.1. İşbu sözleşmenin yorum ve uygulanmasında, finansman amacıyla ve kendine özgü olarak kurulan işbu ortaklık ilişkisi adi ortaklığın bir uygulama hali olan gizli ortaklık olarak nitelendirilir. Gizli ortaklık bir iç ortaklık ilişkisi olmakla, bu ortaklık ilişkisine, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 624, 625, 629/2, 637, 642 ve bu ortaklık ilişkisinin niteliğine uygun düşmeyen sair hükümleri uygulanmaz.

11. Sözleşmenin Süresi ve Fesih

11.1. İşbu sözleşme, Ortakların uygun zamanda olmak kaydıyla yapacağı fesih ihbarında vereceği sürenin sonunda başkaca işleme lüzum olmaksızın sona erer.

11.2. Ortaklar karşılıklı anlaşma ile ortaklığa her zaman son verilebilir.

11.3. Mudaribin ölümü veya tüzel kişiliğinin son bulması halinde ortaklık sona erer.

11.4. İşbu sözleşmenin feshi ve/veya başka herhangi bir sebeple sona ermesi hiç bir suretle, sona erme tarihinde doğmuş ve doğacağı o tarih itibariyle belli olan borç ve/veya sorumluluklardan ibra anlamına gelmez ve asla o yönde yorumlanamaz.

2. Örnek Sözleşme; B Katılım Bankası

Kar-zarar ortaklığı (müşareke) yatırım sözleşmesi

1. Taraflar

1.1. Banka

B Katılım Bankası

1.2. Yatırımcı

B İnşaat Taahhüt Şirketi

1.3. Kefiller

1.4. Danışman

2. Tanımlar, Kavramlar ve İlgili Hükümler

2.1. Sözleşme

İşbu metin içerisinde geçen "Sözleşme" kelimesi, işbu Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi'ni ifade eder.

2.2. Kefiller

2.2.1. Yukarıda Kefiller kısmında adı soyadı -unvanı yazılı olan gerçek kişiler ile bundan sonra kefil olacak gerçek veya tüzel kişilerin her birisi işbu Sözleşme nedeni ile doğmuş ve doğacak borçlarınTL'lık kısmına (veya diğer bir para veya

yabancı para cinsinden doğmuş ve doğacak borçların bu miktara kadar olan karşılıkları dahil) müteselsil kefil ve müşterek müteselsil borçlu sıfatı ile borçlu ve sorumludurlar.

2.2.2.Kefiller'in her birisi birlikte ya da ayrı ayrı Kefiller olarak anılacaklardır. Kefiller tabiri, tekil kefil ifadesini de kapsamaktadır.

2.2.3.Aksi kararlaştırılmadıkça ve niteliğine aykırılık teşkil etmedikçe Yatırımcı için yer alan yükümlülüklerin ve hükümlerin tamamı Kefiller için de geçerli olup, Yatırımcı ifadesi bu yönü ile Kefiller ifadesine de kapsamaktadır.

2.3. Danışman

Banka ve Yatırımcı arasında işbu Sözleşme'nin imzalanmasını temin maksadıyla Taşınmazlar'ın bulunması, alım-satımın gerçekleştirilmesi, üzerindeki takyidatların kaldırılması konularında danışmanlık hizmeti veren ve sonuçta işbu Sözleşme'nin imzalanmasını sağlayan kişidir. Danışman'a, işbu Sözleşme'ye göre tayin, tespit ve hesap edilecek kârın %10'u ücret olarak ödenecektir. Danışman, işbu Sözleşme nedeniyle doğmuş ve doğacak ve esasen Banka'nın takas,mahsup/virman/rehin hakkı olan her türlü hak ve alacaklarını; asaleten, kefaleten veya sair nedenlerle (başta kefil/avalisti olduğu, olmak üzere kefil/avalist/garantör ve sair sıfatlarla)borçlarını ödemeyi taahhüt ettiği diğer tüm gerçek ve tüzel kişilerin Banka'ya karşı doğmuş ve doğacak bilcümle borçlarının (asaleten,kefaleten ve sair sıfatlarla) ödenmesini temin için gayri kabili rücu bir biçimde Banka lehine rehin etmiş olup, işbu Sözleşme aynı zamanda ve bu anlamda Danışman ile Banka arasında akdedilmiş bir rehin sözleşmesidir. Banka, Danışman için oluşacak ücreti, ayrıca ihtar, ihbar ve sair bir bildirimde bulunmaksızın ve borçların muaccel olup olmadığına bakmaksızın res'en Danışma'nın dilediği borçlarına mahsup etmeye yetkili olacaktır.

2.4. Taraflar

Aksine bir açıklık olmadıkça Taraflar ifadesi, Banka, Yatırımcı, Kefiller ve Danışman'ı birlikte ifade edecektir.

2.5. Sözleşme'nin Konusu

Yatırımcı ve Kefiller'in hazırlayıp Banka'ya teklif ettiği ve Danışman'ın da önerdiği Proje kapsamında Sözleşme'nin Amacı'nın gerçekleştirilmesi için Banka ve Yatırımcı tarafından ödenecek Kâr-Zarara İştirak Oranlarını ve miktarlarını, Sözleşme'ye esas faaliyetin kapsamını ve bunların açıklamalarını, Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırımı'nın süresini, Teminat'ı ve Taraflar'ın hukuki, mali ve sair ilişkilerini ve yükümlülüklerini ve Sözleşme'nin hukuki, mali, idari ve cezai sonuçlarını düzenleyen karşılıklı beyan ve taahhütlerdir.

2.6. Sözleşme'nin Amacı

Proje ile en yüksek kârı elde etmek için Proje konusu İnşaat vs. iş ve işlerin, işbu Sözleşme kapsamında en az maliyet ile gerçekleştirilip Bağımsız Bölümler'in en yüksek bedelle satışının gerçekleştirilip hâsıl olan kâr ya da üretilen Bağımsız Bölümler'in Sözleşme şartlarında paylaşılmasıdır.

2.7. Taşınmazlar

Sözleşme Konusu ve Amacı'na tahsis edilmek üzere Sözleşme'nin imzalanmasından önce Yatırımcı tarafından satın alınan ve işbu Sözleşme tarihinde Yatırımcı adına kayıtlı bulunan, tapuda yüzölçümlü iki adet taşınmazdır.

2.8. Proje

2.8.1. Yatırımcı tarafından satın alınan Taşınmazlar'ın üzerindeki Banka lehine olan hariç her türlü takyidatın (kayıt, kısıtlama) Sözleşme'nin imzalanmasından itibaren 10 iş günü içerisinde ve kayıtsız-şartsız tamamen kaldırılması.

2.8.2. Taşınmazlar üzerinde Banka'nın onayı ile ifraz, tevhit, imar planı inşaat vs. projelerin değişiklik ve hazırlık çalışmalarının yapılması.

2.8.3. Yatırımcı tarafından hazırlanıp Banka tarafından onaylandıktan sonra ilgili diğer kurum ve kuruluşların onayına sunulacak onaylanacak plan ve projelere göre Bağımsız Bölümler'in üretilmesi ve üretilen Bağımsız Bölümler'in Proje Dönemi sonuna kadar Sözleşme hükümlerine göre satışlarının gerçekleştirilerek satış hâsılasının tahsil edilmesi.

2.8.4. Satış hâsılasından (satış bedellerinden) Proje Maliyeti çıkarıldıktan sonra ortaya çıkacak kâr ya da zararın yine Sözleşme’de yazılı oranlar üzerinden paylaşımının tamamlanması.

2.8.5. Bağımsız Bölümler’in satışlarının gerçekleştirilmemesi halinde bunların Sözleşme’de yer alan esas ve usullere göre paylaşılması.

2.8.6. Proje Dönemi içinde Proje ile ilgili olarak yapılması gereken diğer tüm iş ve işlemlerin ifası.

2.9. İnşaat

2.9.1. Sözleşme şartlarında ve Proje Maliyeti çerçevesinde; jeoteknik etüt raporu, plan ve projelerin hazırlanması, ilgili belediye ve idarelerden onaylarının ve her türlü ruhsatlarının alınması ile onaylı projelerine, mahal listesine göre Bağımsız Bölümler’in, otoparkların, sosyal donatıların inşası, Taşınmazlar’ın içindeki ve dışındaki her türlü teknik alt yapı, çevre tanzimi ve peyzajının, çevre düzenlemesinin, çevre ihata ve istinat duvarlarının, Sözleşme ve eki doğrultusunda tamamlanarak, iskân ruhsatlarının ve kat mülkiyeti tapularının alınması, Bağımsız Bölümler’in alıcılara teslimi dâhil Proje’nin gerçekleştirilmesi için yapılması gereken her türlü tüm iş ve işlemler İnşaat olarak anılacaktır

2.9.2. Taşınmazlar’ın Banka lehine tesis ve tescil edilen ve edilecek ipotekler hariç üzerlerindeki haciz, ipotek vs. her türlü takyidatların kaldırılması, Taşınmazlar üzerinde Proje’nin Amacı’nın gerçekleştirilmesine ilişkin tüm sorumluluk, Yatırımcı, Kefiller ve Danışman’a aittir.

2.10. Bağımsız Bölümler

Yatırımcı’nın öncelikle Banka’nın onay ve muvafakatiyle oluşturacağı-hazırlayacağı ve Banka’nın onayından sonra ilgili kurum ve kuruluşların onayından geçirilecek imar durumu, plan ve projelere göre Taşınmazlar üzerinde yapılacak konut veya işyerlerinin her birisini ifade edip, Bağımsız Bölüm kavramına; inşa edilip/ üretilerek üzerinde kat irtifakı ve kat mülkiyeti kurulacak konut, mesken, işyeri, dükkan, rezidans vs. nitelikteki bağımsız bölümler ile özel alan, ortak alan, bodrum vs

sıfatlarla inşa edilecek yerler ve yine bağımsız bölümlere isabet eden ve/veya tahsisli eklenti, ortak yer ve tesisler; bağımsız bölüm niteliğinde olmayan diğer yerler; çevre düzenlemesi ve sair tüm işlerin hepsi/tamamı dahil olup, tekil veya çoğul olarak kullanılması hukuki ve teknik anlamda bağımsız bölüm olmaması, birden çok bağımsız veya sadece tek bir bağımsız bölüm olması, Bağımsız Bölüm olarak ifade edilmelerine engel değildir.

2.11. Satış Fiyatları

Sözleşme'nin Konusu ve Sözleşme'nin Amacı'nın Proje konusu İnşaat'ın bitirilerek Bağımsız Bölümler'in satışları sonucu elde edilecek kârın paylaşılması olması nedeni ile Proje konusu Bağımsız Bölümler'in Satış Fiyatları ve satış şartları Banka'nın yazılı onayı ile tespit edilecektir. Tespit edilecek olan satış şartları ve Satış Fiyatları'nın altında bir satış ancak ve yalnızca yine Banka'nın yazılı onayı ile yapılabilecektir.

2.12. Proje Dönemi

2.12.1. Taşınmazlar'ın üzerindeki tüm takyidatların kaldırılması, İnşaat'ın yapılp Bağımsız Bölümler'in pazarlama ve satışları, satışlar sonucu elde edilen gelirler ile giderlerin hesaplanıp kârın tespiti, tespit edilen kârın ya da satılamayıp Sözleşme şartlarında paylaşılması gereken Bağımsız Bölümler'in Kâr-Zarara İştirak Oranı'na göre paylaşılması tüm iş ve işlemlerin bitirilmesi Proje Dönemi'ni oluşturmaktadır.

2.12.2. Taşınmazlar'ın üzerindeki her türlü takyidat/kısıtlama/kayıtlama en geç işbu Sözleşme'nin imzalanmasından itibaren 10 iş günü içerisinde ve Danışman tarafından gerçekleştirilecektir. Danışman tarafından bu işlemin gerçekleştirilmemesi Yatırımcı'nın Taşınmazlar'ı Banka lehine olanlar hariç her türlü takyidattan arî olarak Proje'ye sunma ve Proje süresince böylece her türlü takyidattan arî olarak bulundurma sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır.

2.12.3. İmar, tevhit, inşaat projelerinin hazırlanıp gerekli onaylar alınarak İnşaat'a 30.07.2012 tarihine kadar başlanılacak ve 30.07.2015 tarihinde(gün sonu itibarıyla) tamamlanacaktır.

2.12.4. Proje Dönemi veya Proje Dönemi içerisinde gerçekleştirilecek bir kısım iş ve işlemlere ilişkin süreler Banka'nın yazılı onayı alınarak uzatılabilecektir.

2.13. Banka İştirak Tutarı

2.13.1. Banka İştirak Tutarı; TL (.....TürkLira) olup, ancak Banka ve Yatırımcı'nın İştirak Tutarı'nı artırmaları halinde belirlenecek İştirak Tutarı ödemelerinin % 50'si Banka tarafından yapılacaktır.

2.13.2. Banka, Proje için 2011 yılı sonuna kadar,00 (.....milyontürkLirası)TL, 2012 yılı mart ayı sonuna kadar da,00 (.....milyontürkLirası) TL'si olmak üzere toplam TL (.....milyonTürkLira)sını Özel Cari Hesaba, Banka İştirak Tutarı olarak yatıracaktır.

2.14. Yatırımcı İştirak Tutarı

2.14.1. Yatırımcı İştirak Tutarı;,00 TL (.....milyonTürkLirası) olup, ancak Banka ve Yatırımcı'nın İştirak Tutarı'nı artırmaları halinde belirlenecek İştirak Tutarı ödemelerinin % 50'si Yatırımcı tarafından yapılacaktır.

2.14.2. Yatırımcı, Proje için 2011 yılı sonuna kadar,00 (.milyontürkLirası)TL, 2012 yılı mart ayı sonuna kadar da,00 (milyontürkLirası) TL'si olmak üzere toplam000,00 TL (.milyonTürkLira)sını Özel Cari Hesaba, Yatırımcı İştirak Tutarı olarak yatıracaktır.

2.15. Kurumsal Finansman Desteği

2.15.1. Banka, Yatırımcı'nın talebi ile Proje Konusuna ve Proje Amacı'na tahsis edilmek üzere Taşınmazlar'ın satın alımının temini için,00 TL (.....milyontürkLira) miktarına kadar Kurumsal Finansman Desteği (kısaca KFD) kredisini Yatırımcıya kullanmıştır.

2.15.2. İşbu KFD borcu, bir başka bankadan kredi kullanılmış ve kredi kullanılacak bankaya ödeme yapılacak gibi Banka ile mutabık kalınan kâr payı, BSMV ve sair ferilerin ilavesi ile tespit edilen miktarda

olmak üzere ve yine Banka ile mutabık kalınan vade ve miktarlarda ve yine işbu Sözleşme'den ve Sözleşme'de yer alan kâr ve zarardan bağımsız olarak Proje'nin kâr edip-etmediğinden ya da edip-etmeyeceğine bakılmaksızın Yatırımcı tarafından ayrıca Banka'ya ödenecektir. Proje Gelirleri'nden vadesi gelmemiş olsa dahi öncelikle KFD borçları ödenecektir. Banka Katılım Fonları'nda bulunacak paralardan öncelikle KFD nedeni ile doğmuş ve doğacak borçlardan muaccel olanları takas, mahsup ve virman ve sair surette tahsile yetkilidir. KFD nedeniyle Yatırımcı tarafından yapılacak tüm ödemeler Proje Maliyeti olarak kabul edilecek ve sonuçta kâr ve zararın hesaplanmasında nazara alınacaktır.

2.15.3. Taraflar, İştirak Tutarları'nın, KFD ve Satış Hasılatı/ Gelirleri'nin Projeyi tamamlamak için yetmemesi ve bu miktarların dışında bir kaynak ihtiyacının doğması halinde, birlikte verecekleri karar ile Proje Maliyeti olarak kabul edilmek ve öncelikle Proje Gelirleri'nden mutabık kalınan vade ve miktarlarda ödenmek üzere Banka'nın yazılı onayı ile ve öncelikle Banka'dan fon/kredi kullanmak suretiyle yukarıda yazılı KFD dışında Yatırımcı'nın borçlanabileceğini kabul etmektedirler. Banka'nın yazılı onayı olmadıkça böyle bir borçlanmaya gidilemeyecektir. Bu şekilde KFD kullanılması halinde işbu KFD borçları da yukarıda KFD borçlarının ödenmesine ilişkin esas ve usullere göre ödenecektir.

2.16. Proje Maliyeti (Proje Giderleri)

2.16.1. Proje Maliyeti (Proje Gideri)nin Yatırımcı tarafından hazırlanıp Banka tarafından onaylanacak(Birlikte oluşturulacak Komite Kararları ya da Banka'nın yazılı onayı); Taşınmazlar'ın satın alınma maliyetleri ile İnşaat vs. işlere ilişkin maliyet kalemlerinden/yapılacak harcamalardan oluşacağını ve Taşınmazlara ait plan-proje tasdiki, ruhsat alımı, tapu harcı, emlak vergisi ve her türlü vergiler, İnşaat ve Bağımsız Bölümler'in yapım/üretim bedeli (malzeme, işçilik vs. dâhil), pazarlama ve satış masrafları vs'den müteşekkil ve Kâr ve Zarar Yatırım Ortaklığı'nın sonlanmasına kadarki tüm işlemler için yapılacak harcamalardan oluşacağını ve bunun tahmini olarak: kâr

payı, BSMV, KKDF vs. fer'ileri hariç kullanılan00 TL miktarlı KFD (Taşınmazlar Maliyeti) ve00 TL İnşaat vs. işlere ilişkin maliyetler (İnşaat Maliyeti) olmak üzere toplam00- TL (.....milyonTürkLirası) maliyet oluşacağını Yatırımcı beyan etmiştir.

2.16.2. Proje gereği elde edilecek Proje Gelirleri'nin Kâr- Zarar İştirak Oranları'na göre paylaşımı için yapılacak giderler ile paylaşım için ödenecek vergiler, resim, harç ve sair mali yükümlülükler de Proje Maliyeti'ne dâhildir.

2.16.3. Yatırımcı'ya müteahhitlik bedeli olarak Taşınmazlar Maliyeti hariç sadece İnşaat Maliyeti'ni üzerinden ve Proje Maliyeti'ne ilave edilmek üzere %8 Müteahhitlik Bedeli ödenecektir.

2.16.4. Proje konusu iş ve işlemlerin gerçekleştirilmesi için yapılacak iş ve işlemler esnasında düzenlenecek belgeler sonucu tahakkuk edecek KDV'ler Yatırımcı tarafından ödenecektir. Ancak ödenen bu KDV'ler ile satışlar sonucu hesaplanan (tahsil edilecek/edilen) KDV'ler mahsup edilecektir. Yapılacak bu mahsuplaşmadan sonra satışlar nedeniyle hesaplanan (tahsil edilecek/edilen) KDV daha yüksek çıkar ise bu bedel Proje Maliyeti olarak kabul edilecek, aksi halde ise yani satışlar sonucu hesaplanan (tahsil edilecek/edilen) KDV ödenen KDV'lerden daha düşük kalırsa aradaki fark Proje Geliri/kârı olarak kabul edilecektir. Tüm mahsuplaşmalara ilişkin nihâi hesaplama Proje sonunda yapılacaktır.

2.16.5. Yapılacak hesaplama göre tespit edilecek kârın Banka payına isabet edecek kısmına ilişkin tarh, tahakkuk ve tahsil edilecek (ödenen) BSMV, KKDF vs. vergiler de Proje Maliyeti olup, Kâr Paylaşılması'ndan önce ve mer'i mevzuattaki hükümlere göre tespit edilecek matrah ve oranlar üzerinden hesaplanıp Proje Gelirleri'nden mahsup edildikten sonra bakiye kısım Kâr-Zararın Hesaplanması'nda dikkate alınacaktır.

2.16.6. Taraflar, Kâr Ve Zararın Paylaşılması'nda esas alınacak gerek bu maddede düzenlenen Proje Maliyeti ve gerekse Komite tarafından

kabul edilecek maliyetlerin üzerindeki maliyetin Banka tarafından yazılı olarak kabul edilmedikçe Proje Maliyeti olarak kabul edilmeyeceği ve sonuçta Kâr-Zararın Hesaplanması'nda ve Paylaşılması'nda/ dağıtılmasında dikkate alınmayacağını beyan, kabul ve taahhüt etmişlerdir.

2.16.7. Sözleşme'ye, Genel ve Aylık Bütçe ve Raporlara ve buralarda bulunan yükümlülüklerine aykırı olarak yapılacak harcamalar, ödenecek cezalar, tazminatlar, uğranılacak zarar-zıyanlar, Yatırımcı'nın yükümlülüklerine aykırılık nedeni ortaya çıkacak sair malî sorumluluk ve yükümlülükler ve bu yükümlülükler nedeniyle yapılacak ödeme vs'nin hiçbiri Proje Maliyeti'ne kaydedilmeyecek, bunların tamamı Yatırımcıya ait olduğundan Yatırımcı tarafından karşılanacaktır.

2.16.8. Yatırımcı'nın yapacağı masraflar, Yatırımcı'nın aylık (otuzgünlük) olarak düzenleyip vereceği Aylık Bütçe ve Raporlarda yer alacak ve bu harcamalar ancak Aylık Bütçe ve Raporlarda yer alan iş ve işlemler için ve Banka'nın onayı alındıktan sonra yapılabilecektir. Banka'nın onayladığı Aylık Bütçe ve Raporda yer alan iş ve işlemler ile bunlara ait harcamalar maliyet /gider olarak hesaplarda nazara alınacak olup, Aylık Bütçe ve Raporda yer almayan iş ve işlemler ile bunlara ilişkin harcamalar, Proje Maliyeti unsuru olarak nazara alınmayacaktır. Aylık Bütçe ve Raporda yer almamasına karşın yapılan iş ve işlemler ile harcamalar bir sonraki Aylık Bütçe ve Raporda gösterilecek ve Banka'nın onayına sunulacaktır. Bunlardan Banka'nın onayladığı harcamalar Proje Maliyeti olarak kabul edilebilecektir.

2.16.9. Yatırımcı, yapacağı tüm harcamaların Aylık Bütçe ve Raporda yer alan iş ve işlemler olacağını bunun dışında Aylık Bütçe ve Raporda yer almamasına rağmen Proje'nin gerçekleşmesi için zorunlu olacağına inandığı iş ve işlemler için harcama yapıp (Bu şekilde yapılabilecek harcamalar tek seferde00 TL'sını, ayda toplamTL'sını geçemez.) bunu derhal Banka'nın onayına sunacağını, Banka'nın bunları

onaylayıp onaylamamak yetkisinin bulunduğunu, bunların dışında hangi ad altında ve hangi sebeple olursa olsun başkaca iş, işlem ve harcama yapmayacağını, tüm iş, işlem ve harcamaları Sözleşme ile Genel ve Aylık Bütçe ve Raporlarda belirtilen ve yazılı olan iş ve işlemler için ve Sözleşme’de yer alan prensip ve koşullara uygun olarak gerçekleştirileceğini kabul, beyan ve taahhüt eder.

2.16.10. Katılım Fonları’na gelecek nakitten Proje Maliyeti için yapılacak ödemeler, Komite’nin onayladığı Genel ve Aylık Bütçe ve Raporlara göre yapılacaktır.

2.16.11. Proje kârından Banka’nın payına düşecek olan kâr payı nedeni ile tahakkuk etmiş edecek kâr payı ve kur farklarına ait olan BSMV, KKDF ve diğer mali ve vergisel yükler/yükümlülükler.

2.16.12. Sözleşme’nin diğer maddelerinde Maliyet ile ilgili olarak yer alan özel diğer hükümler aynen geçerlidir.

2.17. Proje Gelirleri

2.17.1. Proje Geliri’nin esasını, Taşınmazlar üzerinde üretilecek olan Bağımsız Bölümler’in pazarlama ve satışı sonucu elde edilecek gelirler (Satış Gelirleri/ Satış Hâsılatı) ile Bağımsız Bölümler’in satılmaması halinde Kâr-Zarara İştirak Oranı’na göre dağıtımı yapılacak olan Bağımsız Bölümler ya da bunlar üzerindeki hak, pay ve hisseler oluşturmaktadır. Yatırımcı tarafından tahmini Proje Gelirleri’nin (Satış Gelirleri/Satış Hâsılatı)00.TL(.....milyon Türk Lirası) olacağı beyan edilmiştir.

2.17.2. Proje Dönemi’nde Genel Vaziyet Planı, imar planı, ifraz, yeni parselasyon, inşaat tip projelerinin değiştirilmesi ve sair nedenlerle oluşacak ek, ilave veya yeni imkânlara dayalı olarak Yatırımcı tarafından yapılacak ek, ilave, yeni ve sair inşaatların satışından, yönetiminden dolayı elde edilecek gelirler.

2.17.3. Tahmini Proje Giderlerinden tasarruf edilecek bedeller.

2.17.4. Tahmini Satış Fiyatları üzerinde (daha yüksek bedel ile) yapılacak satışlardan elde edilen/edilecek bedeller.

- 2.17.5.** Vadeli satıştan dolayı oluşan gelirler/kârlar.
- 2.17.6.** Banka'nın onayı ile satışların yabancı para cinsinden yapılması veya Katılma Fonlarının yabancı para cinsine çevrilmesi sonrası kur farkından dolayı oluşacak kârlar.
- 2.17.7.** Süreç içerisinde tanınacak teşvik ve sair nedenlerle elde edilecek gelirler.
- 2.17.8.** Yatırımcı'ya ait olacak KDV ve sair vergi iadeleri/farkları ile Sözleşme gereği Yatırımcı adına tahakkuk edecek ve iadesi gerekecek KDV'ler (Yatırımcı'nın borçları nedeniyle iade edilmeyip de mahsup edilecek KDV. vergi, harç vs. tahsil edilmiş gibi Proje Geliri olarak kabul edilecektir.), kâr payları, teşvikler, kur farkları vs. nedenlerden dolayı yapılan nakit, çek ve sair tüm ödeme ve tahsilâtlar ile diğer tahsilâtlar, Proje Dönemi içinde elde edilen Proje Gelirleri'nin Banka nezdindeki Katılım Fonuna yatırılması halinde elde edilecek gelirler, Sözleşme içerisinde anılan diğer tüm gelirler de Proje Gelirleri'ni oluşturacaktır.
- 2.17.9.** Yukarıda sayılan gelirler sayılı ve sınırlı olmayıp hesaben ya da nakden ya da diğer şekillerde oluşabilecek, oluşması gerekebilecek tüm unsurlar da Proje Gelirleri olarak kabul edilmiştir.
- 2.17.10.** Sözleşme'nin diğer maddelerinde Proje Gelirleri ile ilgili olarak yer alan özel diğer hükümler aynen geçerlidir.
- 2.18. Kâr - Zarara İştirak Oranı**
- 2.18.1.** Tarafların kâr ve zarardan alacağı payı (Banka'nın ve Yatırımcı'nın kâr ve zarara iştirak oranlarını) ifade edecek olup, aşağıda yazılı olduğu şekilde tespit edilmiştir.
- 2.18.2.** Banka'nın Kâra İştirak Oranı : % 45'tir.
- 2.18.3.** Banka'nın Zarara İştirak Oranı : % 50'dir. Ancak, zarar miktarı ne olursa olsun ve hangi sebepten kaynaklanmış olursa olsun Banka'nın zararı; kullandıracağı fon (Banka İştirak Tutarı) ile sınırlı olacak, Banka zararı, hiçbir şekil ve surette hiçbir zaman Banka İştirak Tutarından fazla olmayacaktır.
- 2.18.4.** Yatırımcı'nın Kâra İştirak Oranı : % 45'tir.
- 2.18.5.** Yatırımcı'nın Zarara İştirak Oranı : % 50'dir.

2.18.6. Danışma'nın Kâra İştirak Oranı :% 10 olup, Danışman Zarara iştirak etmeyecektir.

2.19. Genel Bütçe ve Rapor İle Aylık Bütçe Ve Rapor

2.19.1. Genel Bütçe Ve Rapor: Sözleşme'nin imzalanması ile birlikte Yatırımcı; Sözleşme'nin imzalanmasından Kâr-Zararın Paylaşımı'nın tamamlanıp Proje'nin bitirilmesine kadarki sürede yapılacak iş ve işlemler ile bunların Proje Maliyeti çerçevesinde maliyetlerini en açık biçimde gösterir şekilde hazırlayacağı bütçe ve raporu ifade edecek olup, işbu Genel Bütçe ve Rapor, Banka'nın onayını ile kesinleşecek ve Sözleşme'nin ayrılmaz bir parçası olacaktır.

2.19.2. Aylık Bütçe ve Rapor: Sözleşmesinin imzalanmasından itibaren her otuz günlük süre içerisinde Proje'ye göre gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek iş ve işlemler ile bunlara ilişkin yapılan ve yapılması gereken harcamaları Proje Maliyet unsurları çerçevesinde ve Genel Bütçe ve Rapor kapsamında ayrıntılı olarak gösteren, Yatırımcı tarafından hazırlanarak Banka'nın onayına sunulacak bütçe ve raporu ifade edecektir. Yatırımcı'nın hazırlayacağı Aylık Bütçe ve Raporda yer alan ve yapılacağı planlanan Proje ile ilgili tüm harcamalar; gerek Genel Bütçe ve gerekse Aylık Bütçe ve Rapor ile birlikte Banka tarafından onaylanmış olsa dahi Banka'nın ayrıca vereceği yazılı onay ile gerçekleştirilecektir.

2.20. Teminat

2.20.1. Yatırımcı'nın, Sözleşme kapsamında taahhüt ettiği borçları ile ve sair borçların ödenmesinin garantisini/teminatını teşkil etmek üzere verilen şahsî (kefalet-aval-garanti, temlik gibi) veya aynî (ipotek- rehin ve sair) teminatların tamamını veya bir kısmını ifade etmektedir.

2.20.2. Sözleşme'nin ilgili hükümlerine göre tesis edilen veya edilecek Teminat ile Sözleşme ve Kanun hükümleri gereği Teminat hükmünde olan hususlara ilişkin başta GKS'de olanlar olmak üzere tüm hükümler, Teminat ile ilgili olarak imzalanacak her türlü sözleşmeler ve sair belgelerde yer alan hükümler aynen geçerli ve saklıdır.

2.21. Özel Cari Hesap

Proje'nin yürütülmesi için Banka'nın Zeytinburnu Şubesinde, Yatırımcı adına ve Banka lehine rehinli olarak ve açılmış/açılacak ve tüm hükümleri ile birlikte Özel Cari Hesap diye adlandırılacak olan hesap/hesaplar.

2.22. Katılma Hesabı

Proje'nin yürütülmesi için Banka'nın Zeytinburnu Şubesinde, Yatırımcı adına ve Banka lehine rehinli olarak açılmış/açılacak ve tüm hükümleri ile birlikte Katılma Hesabı diye adlandırılacak olan hesap/hesaplar.

2.23. Katılım Fonu

2.23.1. Yatırımcı adına Banka nezdinde açılan ve açılacak ve Banka lehine rehinli olan Özel Cari Hesap ve Katılma Hesapları, Kanun ve Sözleşme'deki tüm hükümleri ile birlikte Katılma Fonu olarak adlandırılacaktır.

2.23.2. Proje ile ilgili olarak öncelikle Yatırımcı adına TL/Yabancı para cinsinden bir veya birden çok Katılım Fonu açılabilecektir. Proje kapsamında iş ve işlemlerin gerçekleştirilmesi için alınacak olan demirbaşların ve Proje kapsamında üretilecek olan Bağımsız Bölümler'in Satış Fiyatları Banka tarafından onaylanacak olup, gerek Satış Fiyatları'ndan ya da daha üst fiyatlar üzerinde yapılacak satımlara ilişkin satım bedelleri gerekse de diğer tahsilâtlar (vergi iadeleri, kâr payları, teşvikler, kur farkları vs. nedenlerden dolayı yapılan nakit, çek vs. tüm ödeme ve tahsilâtlar, yukarıda açıklanan KDV farkları) öncelikle Yatırımcı adına açılacak Katılma Fonu'na alınacak bu hesapta toplanacak ve bu hesaptan takip edilecek olup Yatırımcı tüm bu bedellerin öncelikle ve istisnasız olarak Katılma Fonu'na yatırılacağını beyan, kabul ve taahhüt etmiştir.

2.23.3. Yatırımcı; Banka'nın yazılı onayı olmadıkça; Banka lehine rehinli Katılım Fonları'ndan ve işbu Katılım Fonları'na satışlar ya da diğer sebeplerle gelecek/ yatacak/ gönderilen paralar/nakitlerden, Kâr-Zarara İştirak Oranı'na kadar ya da buna göre avans vs. adlar altında kendisine ödeme yapılması konusunda talepte bulunamayacaktır. Elde edilen gelirlerden öncelikle Proje Maliyeti

olarak kabul edilecek olan giderler karşılanacaktır. Komitenin vereceği kararla; Katılım Fonları'ndaki paranın bir kısmını ya da tamamını, Yatırımcı'nın herhangi bir onay vs'ni almaya gerek olmaksızın, dilediği para cinsinden ve dilediği vadeden Katılma Hesabına çevirebilir ve yine Yatırımcı'nın her hangi bir onay vs'si gerekmeksizin bu Katılma Hesapları'nın vadesine bakmaksızın ve vadeyi bozarak ödeme yapabilir, alacaklarını tahsil için takas-mahsup hakkını kullanabilir. Kâr dağıtımı bu ödemelerden sonra ve Sözleşme şartlarında gerçekleştirilecektir.

2.24. Rehin Sözleşmesi

2.24.1. İşbu Sözleşme aynı zamanda; para cinsi ne olursa olsun Banka nezdinde Yatırımcı ve Kefiller adına açılmış ve açılacak Katılım Fonları ile Katılım Fonları'nda bulunan tüm nakitlerin/paraların/meblağların, tahakkuk etmiş ve edecek kâr payları başta olmak üzere Yatırımcı ve Kefiller'in Banka nezdinde doğmuş ya da doğacak diğer tüm hak ve alacaklarının; Yatırımcı ve Kefiller'in Banka'ya karşı doğmuş ve doğacak asaleten, kefaleten vs. hangi sıfatla olursa olsun tüm borçlarının teminatlarından biri olmak üzere, geri dönülmez bir biçimde Banka lehine rehin edilmesine ilişkin bir rehin sözleşmesidir. Danışman'ın da; para cinsi ne olursa olsun Banka nezdinde açılmış ve açılacak Katılım Fonları ile Katılım Fonları'nda bulunan tüm nakitlerin/paraların/meblağların, tahakkuk etmiş ve edecek kâr payları başta olmak üzere Danışman'ın Banka nezdinde doğmuş ya da doğacak diğer tüm hak ve alacaklarının; Danışman'ın Banka'ya karşı doğmuş ve doğacak asaleten, kefaleten vs. hangi sıfatla olursa olsun tüm borçlarının teminatlarından biri olmak üzere, geri dönülmez bir biçimde Banka lehine rehin edilmesine ilişkin bir rehin sözleşmesidir.

2.24.2. Rehinli hak ve alacaklardan bir zaman dilimi içerisinde ya da tüm zamanlarda bir kısmının ya da tamamının Yatırımcıya ya da diğer kişi veya kuruluşlara ödenmesi, havale, EFT ve sair şekilde gönderilmesi Banka'nın rehin haklarından kısmen ya da tamamen vazgeçtiği anlamında olmayacaktır ve yukarıda belirtilen tüm bu

işlemleri dilediği gibi yapmak üzere Yatırımcı tarafından işbu Sözleşme ile Bankaya yetki verilmektedir. Banka nezdinde Yatırımcı'nın doğmuş ve doğacak her yeni hak ve alacak Banka lehine rehinli olmaya devam edecektir. Tarafların Proje yani işbu Sözleşme'nin Amaç ve Konusunun tamamlandığına ilişkin Komite olarak birlikte verecekleri yazılı karar ile işbu rehinler kendiliğinden kalkar.

2.25. Komite

2.25.1. Banka ve Yatırımcı tarafından bildirilecek birer asıl ve birer yedek üye olmak üzere toplam ikişer asıl ve ikişer yedek üyeden oluşacak olup, bu üyelere ilişkin yapılacak değişiklikler de aynı şekilde yazılı olarak diğer Tarafa bildirilmesi halinde geçerli olacaktır.

2.25.2. Komite, Yatırımcı tarafından hazırlanacak Proje ile ilgili Genel ve Aylık Bütçe ve Raporları ve bunlar gereği yapılan ve yapılacak ve yine gerçekleşen/ gerçekleştirilecek iş ve işlemleri ve ilgili harcamaları inceleyip, gelir ve gider hesaplarını onaylayacak, bu konuda Yatırımcı'nın defter ve kayıtlarını da inceleyerek, Proje Dönemi içinde ya da sonunda kâr ve zararları hesaplayıp, dağıtımlarını onaylayacaktır.

2.25.3. Komite ayda en az bir defa Yatırımcı'nın işbu Sözleşme'de yazılı Banka Merkezinde (Genel Müdürlük Binası) toplanacaktır. İşbu Komite, Banka adına katılacak üyenin olmaması halinde hiçbir iş ve işlem yapamayacaktır ve aldığı kararlar Banka adına olan üyenin imzası olmaksızın geçerli olmayacaktır. Ancak, Banka adına katılacak üye o aya ilişkin olarak yazılı olarak yapılan ve tebliğ edilen ilk davete 15 gün içerisinde, ikinci davete 7 gün içerisinde katılmaz ise yazılı olarak tebliğ edilecek üçüncü toplantı davetiyesinde yazılı günde hazır bulunmaması halinde Komite mevcut üyelerle karar alabilecektir.

2.25.4. Sözleşme ile birlikte Komite üyesi olarak, Yatırımcı adına asıl ve yedek ve Banka adına da

.....asıl ve yedek üye olarak seçmişlerdir.

2.25.5. Komite üyelerinin değişikliği, yazılı bildirim yapılması halinde gerçekleştirilebilecektir.

2.25.6. Banka, Proje Konusu İnşaat içerisinde ve/veya dışarısında veya da defter, kayıt ve sair belgelerin incelemesi amacı ile başkaca kişileri görevlendirilebilecek olup, buna ilişkin hükümler saklıdır.

2.26. Birliktelik - Bağlantı

2.26.1. İşbu Sözleşme Yatırımcı'nın imzaladığı ya da imzalayacağı başta Genel Kredi Sözleşmesi olmak üzere tüm sözleşme, taahhüt, kambiyo senetleri vs. nin ayrılmaz parçasıdır.

2.26.2. GKS ve Teminata ilişkin sözleşme ve taahhütler başta olmak üzere ilgili diğer tüm belgelerde yer alan hükümlerin, Sözleşme'de açık ve özel olarak düzenlenmiş hususlara aykırı olmayan kısımları ile Sözleşmede yer almayan diğer hususlara ilişkin kısımları Sözleşme'nin yorumlanmasında, uygulanmasında ve ihtilaf çıkması halinde ise ihtilaflarda uygulanacaktır.

3. Projenin Süreçleri, Yatırımcı İle Banka'nın Hak ve Yükümlülükleri

3.1. Genel olarak

Sözleşme'nin Konu ve Amacı'nın Proje'nin gerçekleştirilmesi ve sonuçta kâr elde etmek olması nedeni ile Proje ile ilgili süreç Yatırımcı ve Banka arasında imzalanan Sözleşme ile başlayacak olup, Banka İştirak Tutarı ve Yatırımcı İştirak Tutarı'nın ödenmesi, Yatırımcı'nın işbu Sözleşme, GKS vs. imzaladığı sözleşmeler, taahhütler gereği Yatırımcı ve müşteri/borçlu sıfatları ile yükümlendiği yükümlülükleri yerine getirmesi ve sonuçta Proje konusu Taşınmazlar'ın/Bağımsız Bölümler'in satışı, satışların gerçekleştirilmemesi halinde Sözleşme gereği sair surette değerlendirilerek elde edilen Proje Gelirleri'nin Kâr Ve Zarara İştirak Oranları çerçevesinde paylaşılması ile tamamlanacaktır.

3.2. Yatırımcı'nın Hak Ve Yükümlülükleri

3.2.1. Yatırımcı; Proje'nin gerçekleştirilmesi için yapılacak olan ve Sözleşme konusu tüm iş ve işlemlerinin, alım-satımların, imalat ve inşaat yapımının pazarlama ve satışlarının esas faaliyet konusunu teşkil ettiğini ve bunları

teminen Taşınmazlar'ın alımı ve üzerlerindeki her türlü takyidatın kaldırılması dâhil, Taşınmazlar ile ilgili tüm işlemler ve Taşınmazlar üzerinde yapılacak İnşaat konusunda çok uzun yıllara ve birbirinden ayrı projelere dayanan bilgi, beceri, deneyim, tecrübeye ve yine makine parkı, araç-gereç, vasıflı ya da vasıfsız insan gücü, uzmanlık, kalifiye ve uzman yeterli personel, teçhizat, teknoloji, altyapı ve donanıma sahip olduğunu ve İnşaatı da kendisinin yapabileceğini beyan, kabul ve taahhüt etmiş olduğundan İnşaat'ın ve Proje'nin diğer tüm işlemlerinin Sözleşme şartlarında yerine getirilmesi ile ilgili olarak Yatırımcı sorumlu olacaktır.

3.2.2. Yatırımcı, Sözleşme Konusu inşaat ile ilgili mimari, stratejik, altyapı, mekanik tesisat, elektrik tesisat ve sair tüm hususlara ilişkin iş ve işlemlere ilişkin tasarımların tamamı Banka'nın önceden verdiği izinler veya yapacağı onaylardan sonra gerçekleştirilebilecektir. Yatırımcı, imar durumuna, inşaat projesine ve planlara ve yine ruhsatlar başta olmak üzere Proje ile ilgili tüm konulara ilişkin düzenleyeceği belgeler ile başvuruları belediye, tapu gibi kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere ilgili kişi ve kuruluşlara/kurumlara vermeden önce Banka'nın iznini veya onayını alacaktır.

3.2.3. Yatırımcı, stratejik planlamaları, tasarımları, fizibiliteleri, risk analizlerini, tasarım kararlarını, konsept projelerini, avan projelerini, uygulama projelerini, iç mimari düzenlemelerini, peyzaj projelerini, su ve arıtma (içme suyu- atıksu-yağmursuyu) ile ilgili tesisat, ısı (ısıtma-soğutma) tesisatları, yangın tesisatı, doğalgaz ve sair tesisatlar, havuz tesisatı, asansör, aydınlatma, jeneratör ve sair elektrik tesisatı gibi tüm işlemler ile bu konularda yapacağı değişiklikleri Banka'dan önceden alacağı onay ve izinlerden sonra gerçekleştirebilecek ve Banka'nın onayı ve izni alındıktan sonra diğer ilgili kurum ve kuruluşlara (belediye, tapu, kadastro ve sair) verecektir.

3.2.4. Proje ve yapım yönetimi- kalite kontrol yönetimi ile ilgili olarak; arazi ve harita (topografik ölçümler, imar planı ve zemin etüdü gibi) işlemleri, taşeronluk sözleşmeleri olmak üzere ilgili sözleşmeler, şartnameler ile ilgili yükümlülükleri (metraj, teknik şartname, yapım taahhütleri, yasal yükümlülükler gibi), yapılan ve yapılacak ihalelere ilişkin süreçlerin yönetimi (özellikle taşeronlar ile mal-hizmet alımı yapılacak diğer tüm

firmaların secimi, piyasa fiyat araştırması, maliyet analizi, teklif ve değerlendirme raporları, ihale onay süreçleri, sözleşmelerin yapılması, yer teslimi ve sair), şantiye ve saha yönetimi (Proje koordinasyonu, çevre güvenliği, çevre sağlığı, iş ve işçi güvenliği, yapım metodu seçimi, onay formları, İnşaat iş programları, ölçüm ve raporlamalar, saha ekibi, hak ediş ekibi, geçici kabul veya kesin kabul, hesap kapamaları ve sair) gibi yapılması gereken işlemleri, alınması gereken tedbirleri almakla Yatırımcı sorumlu olup, tüm bu iş ve işlemlerle ilgili olarak Banka'yı bilgilendirmek, Banka'nın onayını/iznini almakla yükümlüdür.

3.2.5. Yatırımcı; Sözleşme çerçevesinde yapılacak tüm iş ve işlemleri, Sözleşme Konusu'nun, Sözleşme Amacı'nın ve Proje'nin gerçekleştirilmesi konusunda tüm sorumluluğu yüklediğini ve yüklediği hizmetleri en iyi ve kusursuz şekilde yerine getirebilecek; bilgiye, beceriye deneyime, tecrübeye, makine parkına, araç-gerece, vasıflı-vasıfsız insan gücüne, uzmanlığa ve yine kalifiye- uzman yeterli personele, teçhizata, teknolojiye, altyapıya ve donanımına sahip olduğunu ve bu Proje'ye Banka'yı kendilerinin yönlendirdiğini ve Banka'nın da kendilerinin gerek işbu Sözleşme içerisindeki gerekse Sözleşme dışı sözlü bilgi, beyan, talep ve yönlendirmelerine inanarak ve güvenerek işbu Sözleşme'yi imzaladığını kabul, beyan ve taahhüt eder.

3.2.6. Yatırımcı yukarıdaki beyan ve taahhüt ettiği bilgi ve tecrübesine istinaden; Projeyi, umulan kârı elde edecek biçimde, Sözleşme'nin eki Genel Bütçe ve Raporlar'ında yer alan Proje Maliyetleri çerçevesinde ve Sözleşme şartları çerçevesinde Proje Dönemi içerisinde, Sözleşme hükümlerine, işin niteliğine, bilimsel verilere, teknik şartlara, teamüllere göre tamamlayacağını taahhüt etmektedir. Yatırımcı, Taşınmazlar üzerindeki takyidatları Sözleşme şartlarında tamamen kaldırıp/temizleyip Taşınmazlar'ı Proje'nin gerçekleştirilmesi için tahsis etmezse, yine Taşınmazlar ile ilgili olarak kusurlu eylemlerinden dolayı yürürlükteki mevzuata göre, alım-satım dâhil işlemlerin iptali, mülkiyet iptali vs iddia ve gerekçelerle her kim tarafından açılırsa açılınsın dava, itiraz, icra takibi vs' den ve kısmen ya da tamamen Proje gerçekleştirilmez, Proje tamamlanamaz veya gecikir ya da bu sebeplerle sınırlı olmamak üzere her ne sebeple olursa olsun umulan kâr elde edilemez

ise, gerek bu süreç içerisinde açılacak tüm davalardan, yapılacak icra takiplerinden ve gerekse bu dava ve takipler sonucu ödenebilecek her türlü bedellerden, zarar ve ziyandan, tazminat, masraf, harç, vergi vs'den ve yine gerekse bu nedenlerle elde edilemeyen kârın tamamından Yatırımcı sorumludur. Bu sebeplerle yapılacak masraflar ile uğrulanacak zararlar Proje Maliyeti olarak yansıtılmayacaktır. Banka; (Yatırımcı'nın Proje'nin uygulanmasındaki kusurlu eyleminden dolayı) Banka'nın yukarıda yazılı olan sebepler ve talepler nedeniyle bir ödeme yapmak tehdidi altında kalması ya da Proje için ödeme yapılması gerektiğine inanması bunları Yatırımcıdan tahsil edecektir.

3.2.7.Banka, Banka İştirak Tutarı olan meblağı Katılım Fonu'na ödeyecek olup, işe başlanması, İnşaat, imalat ve üretimin tamamlanması, imal/inşaa edilen Bağımsız Bölümler'in ve sair üretilenlerin satılması, vs. tüm iş ve işlemlere ilişkin her türlü sorumluluk Yatırımcı'ya aittir. Proje'ye başlanılamaması Sözleşme Konusu'nun/ Sözleşme Amacı'nın/Proje'nin, Yatırımcı'nın kusurundan kaynaklanan nedenlerle gerçekleştirilmesinin gecikmesi, ötelenmesi, imkânsız hale gelmesi vs. durumlarda ve Banka'nın talebi halinde ayrıca bir ihtar, ihbar, mahkeme kararı vs. gerekmeksizin Yatırımcı, Banka'nın ödemiş olduğu tüm tutarları ve bu tutarlara (Banka İştirak Tutarı, kullandığı KFD ve sair), Banka'nın ödeme tarihindeki cari en yüksek kredi kâr payı oranından hesaplanacak meblağı ve yine kredi komisyonu ile BSMV, KKDF, kur farkının BSMV'si ve sair yasal yükümlülükleri derhal, nakden ve defaten Banka'ya ödeyecektir. Yatırımcı, hesaplanacak bu ödemelere ilaveten ayrıca kendisinin (Yatırımcı'nın) her türlü olumsuz ve onaysız iş ve işlemleri sonucu işbu Sözleşme sonlandırılır/sonlandırılmak, ara verilmek, ötelenmek, ertelenmek zorunda kalınır ve böylece umulan kâr elde edilemez ya da elde edilmesi Banka açısından tahammül edilemez şekilde ertelenirse; Yatırımcı, Banka'nın ödemiş olduğu Banka İştirak Tutarı'na ilaveten işbu Sözleşme çerçevesinde hesaplanan ve beklenen – umulan Proje Kârının Kâr-Zarar Oranları'na göre Banka'ya isabet edecek kısmını yine ilaveten Banka'nın olumlu ve olumsuz tüm zararlarını, Banka ödeme yapmış ise ödeme tarihinden; ödeme yapmamış ise Yatırımcı'nın olumsuz iş ve işlemlerinden itibaren ve ödemenin ya da olumsuz iş ve işlemin

ifa ya da ortaya çıkma ya da Banka tarafından öğrenilme tarihlerindeki Banka tarafından kullanılan kredilere uygulanan en yüksek kâr payı oranlarından Banka'nın dilediğini seçerek uygulayacağı oran üzerinden ödeyeceğini beyan, kabul ve taahhüt etmiştir.

3.2.8.Banka, Yatırımcı'nın, Proje konusu işlerinin ihtisas ve işstıgal konusunu teşkil ettiğini bu konularda gerekli teknik ve fiziki her türlü bilgi-tecrübe ile teknik ekip-ekipmana ve makine parkına, donanıma, vasıflı-vasıfsız insan kaynağına sahip olduğunu ve Proje ile Sözleşme'de yer alan yükümlülüklerini her türlü idarî, hukukî, cezaî ve malî sorumlulukları kendisine ait olmak üzere ifa edeceğini beyan, kabul ve taahhüt etmesi üzerine Proje'ye katılmayı kabul etmiştir. Bütün bu iş ve işlemler ile ilgili olarak Banka'nın, Sözleşmede yazılı Banka İştirak Tutarının ödenmesi yükümlülüğü haricinde hiçbir şekil ve suretle yükümlülük ve sorumluluğunun bulunmadığı ve bulunmayacağı Taraflarca peşinen kabul edilmiş olup, bu husus Sözleşme'nin asli şartlarından birini teşkil eder. Yatırımcı'nın Sözleşme'de yer alan yükümlülüklerini yerine getirmesi için Sözleşme'de belirtilen işler için yapılacak masraflar Proje Maliyeti'ne ait olmakla birlikte, Yatırımcı'nın bu yükümlülüklerine uymaması nedeni ile yapılacak masraflar, ödenecek cezalar, tazminatlar, faizler, gecikme cezaları, gecikme zamları, cezaî şartlar, kâr payları, kâr payı mahrumiyetleri, komisyonlar ve sair ödemeler, her türlü giderler Proje Maliyeti olarak kabul edilemez.

3.2.9.Proje'nin gerçekleştirilmesine işbu Sözleşme şartlarında ve derhal başlanacak olup; Yatırımcı, Proje konusu işlerin işstıgal ve uzmanlık konusu olması nedeni ile en üst seviyede özen, dikkat ve basireti göstererek gerekli tüm iş ve işlemleri sonuçlandıracağını, plan-proje, İnşaat ve satışlara başlamak ve devam etmek için gerekli izinlerin alınması, beyannamelerin verilmesi, bunlarla ilgili gerekli her türlü mal ve hizmet alımı, bunlar için kesilmesi gereken bilcümle faturalar, irsaliyeler, beyannameler ve sair belgelerin düzenlenmesi, mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi ve yine ödenmesi gerekecek vergi, resim, harç, fon, prim, komisyon, masraf ve sair mali yükümlülüklerin tam ve zamanında yerine getirilmesi, iş güvenliği başta olmak üzere her türlü tedbirlerin alınması, vasıflı-vasıfsız işçi, makine, araç-

gereç vs'nin tam ve gereği gibi temini, çalıştırılması, ücretleri, güvenlikleri, bunların kendilerine, menkullere, çevreye, üçüncü kişilere verdikleri/ verecekleri her türlü zararların sorumlulukları ve tazminleri ile ve sair hususlara ilişkin her türlü sorumluluk ve yükümlülüklerin kendisine ait olduğunu beyan, kabul ve taahhüt etmiştir. Bütün bu iş ve işlemlerin gerçekleştirilmesinde Bankadan alınacak onaylara ilişkin hükümler saklıdır. Yatırımcının Proje ve Sözleşmede yer alan yükümlülüklerini Proje kapsamında yerine getirmesi için işin niteliği gereği ve Proje Maliyeti çerçevesinde yapılacak masraflar Proje Maliyetine ait olmakla birlikte, Yatırımcının bu yükümlülüklerine uymaması nedeni ile yapılacak masraflar, ödenecek cezalar, tazminatlar, faizler, gecikme cezaları, gecikme zamları, cezaî şartlar ve sair ödemeler (Sözleşme'nin ilgili maddelerinde de yer aldığı üzere) Proje Maliyeti olarak kabul edilemez.

3.2.10. Proje'ye ilişkin tüm işlemler Yatırımcı tarafından yapılacak ve Yatırımcı'nın defter ve kayıtlarından takip edilecektir. Yatırımcı Proje ile ilgili; Proje Maliyeti, Proje Gelirleri ve bunları ilgilendiren tüm unsur ve kalemlerin tüm ayrıntıları ile belirlenebilmesi, incelenebilmesi, raporlanabilmesi gibi işlemlere esas olacak şekilde ayrıca ayrıntılı kayıtlar tutacak ve bu kayıtları Komitenin ve Banka'nın incelemelerine hazır bulunduracaktır. Yatırımcı tüm defter ve kayıtları tam, doğru, süresinde tüm muhasebe ilke, uygulama ve yasal düzenlemelere uygun tutacaktır.

3.2.11. Yatırımcı, Proje konusu iş ve işlemlerini Resmî mercilerce ve Sözleşme şartları çerçevesinde Banka tarafından tasdik ve onanan plan ve projelere, teknik şartnamelere, sözleşmelere, ilgili tüm dokümanlara, yapılması planlanan işin niteliğine, bilimsel veri ve ilkeler ile yasal düzenlemelere uygun ve en iyi şekilde gerçekleştirecektir.

3.2.12. Proje ile ilgili tüm süreçlerden ve Proje ile ilgili tüm kurum, kuruluş ve kişilerle olan ilişkilerden Yatırımcı sorumlu olup, üçüncü şahıslar (kurum ve kuruluşlar) arasındaki ilişkiler hiç bir şekilde ve surette Bankayı ilgilendirmemektedir ve ayrıca bu nedenlerle ortaya çıkacak maliyetler hesaplamalarda Proje Maliyeti olarak nazara alınmayacaktır.

- 3.2.13.** Yatırımcı, Banka'ya karşı doğmuş ya da doğacak her türlü borçları için aşağıdaki teminatları tesis ettiğini/etmeyi/ vermeyi/ tescil etmeyi taahhüt ve garanti etmektedir.
- 3.2.13.1.** Proje konusu olup her türlü kısıtlamadan/kayıtlamadan arî olarak Yatırımcı tarafından Proje'ye tahsis edilen Taşınmazlar üzerine Banka lehine olanlar hariç her türlü ipotek, haciz vs. kısıtlamadan/kayıtlamadan arî/temiz olarak Banka lehine, Banka tarafından tespit edilen şartlarla00 TL (.....milyon Türk Lirası) miktarlı ipotek tesis ve tescil edilecektir.
- 3.2.13.2.** Yatırımcı ortaklarının tamamının, işbu Sözleşme nedeniyle doğmuş ve doğacak borçların teminatlarından birini teşkil etmek üzere sahip olduğu ve olacakları hisselerini Sözleşme'nin imzalanmasından itibaren 10 gün içerisinde Banka lehine rehin edeceğini beyan, kabul ve taahhüt etmiştir.
- 3.2.13.3.** Sözleşmeyi Kefil olarak imzalayanlar, Yatırımcı tarafından imzalanacak diğer tüm sözleşmeleri, taahhütleri, garantileri müteselsil kefil, müşterek ve müteselsil borçlu sıfatı ve bonoları da aval sıfatları ile imzaladıklarını/ imzalayacaklarını beyan, kabul ve taahhüt etmişlerdir.
- 3.2.14.** Yatırımcı, Kefiller ve Danışman'ın Bankaya diğer ilişkiler ve nedenlerle; asaleten, kefaleten ya da ipotek veren, garanti eden, rehin veren, temlik eden vs. sıfatlarla olan sorumlulukları aynen devam edecektir.
- 3.2.15.** Yatırımcı, Sözleşme'nin imzalanmasından ve/veya İnşaata başlanılmasından itibaren Banka'nın talebi halinde İnşaatı her türlü teferruatı ile birlikte ve her türlü risklere karşı Banka'nın uygun göreceği bir sigorta şirketine sigorta ettirmeyi ve poliçeleri Banka'nın rehin alacaklısı bulunduğunu ifade eden zeyilname ile derhal ciro ve devretmeyi kabul ve taahhüt etmiştir. Yatırımcı'nın borcu devam ettiği sürece, sigorta yenilenmesinde de aynı esaslar uygulanacaktır.
- 3.2.16.** Yatırımcı Proje konusu Taşınmazlar ve/veya Bağımsız Bölümleri vs.'yi hiçbir şekil ve surette ve hiçbir zaman, Banka'nın yazılı onay ve muvafakati olmadan satım, bağış, rehin, temlik ve sair aynî veya şahsî hakla sınırlamayacağını ve sınırlanmayacağını, devretmeyeceğini garanti ettiğini kabul, beyan ve taahhüt etmektedir.

3.2.17. Proje'nin gerçekleştirilmesi için alınan demirbaşların, Proje sonunda üretilen Bağımsız Bölümler'in Banka'nın yazılı onayı olmaksızın satılması, bağışlanması, rehni, satışının vaad edilmesi, kiraya verilmesi ya da herhangi bir kısıtlama/kayıtlama ile sınırlanması veya da başka surette tasarrufta bulunulması, diğer banka ve şirketlerden borç alınması ve Proje, Genel ve Aylık Bütçe ve Rapor dışında herhangi bir alım yapılması gibi işlemlerin yapılması mümkün olmayıp, Yatırımcı bu işlemleri yapmayacağını şimdiden peşinen kabul, beyan ve taahhüt etmiş ve bunların her birisinin Sözleşmeye aykırılık, muacceliyet, temerrüt ve sonuçta mali, hukuki sorumlulukları gerektirmekte olduğunu bildiğini beyan ve kabul etmiştir. Bu anlamda olmak üzere, Sözleşme ile amaçlanan kârın azalmasını, ortadan kalkmasını vs. olumsuzlukları sonuçlayabilecek tüm iş ve işlemlerden Yatırımcı sorumludur.

3.2.18. Sözleşme ve Proje kapsamında; plan ve projelerinin hazırlanması, izin, ruhsat ve onay alınması, işçilik hizmeti ve malzeme alımı, iskân, sigorta, alınacak teminatlar, senetlerin teslim ve alımı, satışı için yapılabilecek reklamlar, el ve duvar ilanları, tutulabilecek ofisler, reklam şirketleri ile yapılacak sözleşmeler ile ilgili ücretler, mali ve vergi ile ilgili yükümlülükler bu yükümlülükler nedeniyle yapılacak her türlü ödemeler ve ödenmesi gerekecek her türlü vergi, resim, harç, fon, masraf ve sair tüm yükümlülükler Yatırımcı tarafından yerine getirilecek, ödenecek veya Yatırımcı tarafından gerçekleştirilmesi sağlanacak olup, Sözleşme ve Proje gereği yapılacak bu ödemeler –Sözleşme'deki sınırları ile - Proje Maliyeti olarak kabul edilecektir. Yatırımcı'nın , Yatırımcı İştirak Tutarı veya Sözleşme'de belirtilen işlerin gerçekleştirilmesi için işbu Sözleşme çerçevesinde kullanılan/ kullanılabilecekler hariç kredi kullanması (Banka'nın yazılı onayı ile yapılan her türlü harcama alınan her türlü karar, vergi resim harç kredi ücret bedel vs proje maliyeti olarak kabul edilecektir.) ve sair surette finansman sağlaması halinde, bu kredi /finansmanlar ile maliyetleri (faiz, kâr payı, BSMV, KKDF, komisyon, masraf, ücret ve sair) hiçbir şekil ve surette Proje Maliyeti olarak kabul edilmeyecek ve hesaplara intikal ettirilmeyecektir.

3.3. Banka'nın Yazılı Onay Yetkisi

3.3.1.Banka'dan izin alınması ile ilgili olarak Sözleşme'de yer alan hükümler saklı kalmak kaydı ile Sözleşme kapsamında, Sözleşme'ye paralel, Sözleşme ile birlikte, Sözleşme'den önce ya da sonra Sözleşme Konusu'nun ve Sözleşme Amacı'nın, Proje'nin gerçekleştirilmesini teminen; sözleşmeler imzalanması, plan-proje, inşaat, pazarlama, satış, ipotek, rehin, temlik, yapılması, bono, çek dâhil kıymetli evrak düzenlenmesi, cirosu, İnşaat ve imalat için kullanılan demirbaşlarla Proje kapsamında üretilen Bağımsız Bölümler'ini satışında satış bedelinin tahsili amacıyla kıymetli evrak alınması, borçlandırıcı iş, işlem ve sözleşmeler yapılması Banka'nın yazılı onayına tabidir.

3.3.2.Buna göre Yatırımcı aşağıda örnek olarak yazılı iş ve işlemleri (örnek olarak yazılı olup bu iş ve işlemlerle sınırlı olmamak ve Sözleşme kapsamında izinlere ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla) Banka'nın onayı olmadıkça yapamaz:

3.3.2.1. Sözleşmeye göre ve bu kapsamda Banka'nın onayını almadan hiçbir iş ve işlem yapamaz.

3.3.2.2. Plan-Proje çizdiremez, yaptırılmaz, bunları adlandıramaz, tadilini yapamaz bunları kamu ya da özel hukuk gerçek ve tüzel kişilerine gösteremez, onaylarına sunamaz, tasdik ve tescil ettiremez.

3.3.2.3. İnşaata başlayamaz,

3.3.2.4. Sözleşme, plan-proje tadili yapamaz

3.3.2.5. Bağımsız Bölümler için fiyat tespit edip açıklayamaz.

3.3.2.6. Satış vaadinde bulunamaz, satış yapamaz

3.3.2.7. Proje ve/veya Bağımsız Bölümler ile ilgili olarak ve hangi içerikte olursa olsun; yazılı ya da görsel medyada, internet ortamında, sokak ve cadde ilan tabelalarında, el ilanlarında, döviz, pankart vs. yollarla reklam, bilgilendirme, ilan ve bu anlama gelebilecek iş ve işlemleri yapamaz

3.3.2.8. Bağış, ipotek, rehin, temlik vs. iş ve işlemleri yapamaz

3.3.2.9. Proje ile ilgili tarife, tanıtım, prospektüs, el ilanı, katalog, kitapçık gibi şeyleri hazırlayamaz, bastıramaz, dağıtamaz.

3.3.2.10. Kredi kullanamaz, teminat, kefalet veremez.

3.3.2.11. Müşterilerin Bağımsız Bölümleri kredili olarak satın almak istemesi ve kredi veren Banka'nın da Yatırımcıdan bu yönde kefalet, garanti vs. istemesi halinde imzalanacak kefalet, garanti sözleşmeleri ile ilgili olarak Komitenin yazılı onayı alınacaktır.

3.3.2.12. Banka nezdinde açılı/açılacak ve Banka lehine rehinli Katılım Fonları'ndan para çekemez, havale, eft, transfer, rehin, temlik vs. iş ve işlemleri yapamaz, talep edemez, talimat veremez.

3.4. Banka'nın Hak Ve Yükümlülükleri

3.4.1. Banka, Sözleşme'nin imzalanmasından ve gerekli Teminat tesis/ tescil/ teslimlerinden kısaca tanımış olduğu limit ile ilgili olarak Yatırımcı/Kefiller tarafından yapılması gereken tüm yükümlülükler yapıp, yerine getirilmesinden sonra, tanımış olduğu limit çerçevesinde yasa ve Banka uygulamalarına uygun olarak Sözleşme şartları çerçevesinde ve Kâr Ve Zarar Ortaklığı Yatırım Kredisi olarak Banka İştirak Tutarı ile sınırlı olmak kaydı ile Banka İştirak Tutarını ödeyecektir. Banka, Teminat tesisi ve kredilerin kullanılması ile ilgili en geniş takdir hakkına sahip olup, Teminatlar kısmen dahi olsa tesis edilmeden kredi kullanılması o Teminattan, Teminatın tesisinden/talebinden vazgeçildiği anlamında olmadığı gibi Teminatların tesisinden sonra dahi kredi kullanılmaması mümkündür.

3.4.2. Banka, gerek İnşaat aşamalarında ve gerekse Bağımsız Bölümler'in satış aşamalarında, kısaca Sözleşme'nin imzalanmasından sona ermesine kadarki sürede Taşınmazlar/Bağımsız Bölümler'in bulunduğu alanlarda veya diğer yerlerde dilediği nitelikte ve sayıda kendi personelini ya da ayrıca istihdam edeceği kişileri bulundurmakta (Banka için bir zorunluluk olmamak kaydıyla)

tamamen serbesttir. Yatırımcı ve istihdam edeceği kişiler Banka'nın görevlendireceği kişilere gerekli çalışmalarını yapabilmeleri için her türlü kolaylığı göstermek, istenilen her türlü bilgi ve belgeyi derhal ibraz etmek zorundadırlar. Banka, kendisi için bir yükümlülük olmamak üzere ve gerekli görmesi halinde Proje bitinceye kadar Proje'nin her aşamasında her türlü kontrollerini yapmaya yetkilidir. Banka ayrıca Yatırımcıdan, mahkeme ve sair özel ve Resmî mercilerden izin ve karar almaksızın, önceden hiçbir ihtar ve protesto keşide etmeksizin Yatırımcı'nın muhasebe ve sair defter ve kayıtları ve yine işletmeleri üzerinde kayden ve fiilen inceleme ve araştırmalar yapmaya yetkilidir. Yatırımcı ve Kefiller, yukarıda belirtilen tüm iş ve işlemlerin yapılabilmesi için Bankaya ve Banka'nın görevlendireceği kişilere gerekli her türlü yardım ve donanımı, bilgi ve belgeyi vereceğini, bu iş ve işlemler için tam donanımlı yeterli açık ve kapalı alanı tahsis edeceğini, hukuken ve fiilen çalışmayı mümkün kılacak her türlü önlemi alıp gerekli tüm kolaylıkları göstereceğini beyan kabul ve taahhüt etmiştir.

3.4.3. İşbu Sözleşme Yatırımcı ve Kefiller hakkında bilgi almak bakımından bankalar, tapu, belediyeler, vergi daireleri, sigorta müdürlükleri, ticaret odası ve sair özel ve Resmî yerlerdeki her türlü kayıtlarını tahkik etmek için aynı zamanda bir vekâletname hükmündedir. Banka'nın Kanunî ve Sözleşmede yer alan diğer hakları ve alacakları ayrıca saklı ve geçerlidir.

3.5. Kâr ve Zararın Hesaplanması, Paylaşılması Ve Ödenmesi

3.5.1. Proje Kâr ve Zararı, Proje Dönemi sonunda, Proje Gelirleri'nden Proje Maliyetleri'nin düşülmesi sureti ile hesaplanacaktır. Proje Kâr ve Zararı hesaplanması Proje Gelirlerinden, Proje Maliyetlerinin aşağıdaki sıra ile düşülmesi (ödenmesi) suretiyle yapılacaktır:

3.5.1.1. Proje Gelirlerinden öncelikle000,00 TL'si kadar olan kısmı –tahmin edilen- İnşaat Maliyeti olarak ödenmesi/ayrılması.

- 3.5.1.2.** Komite'nin onayladığı her Aylık Bütçe ve Rapor'da yazılı İnşaat Maliyetlerinin %4'lük kısmının Müteahhit Bedeli'ne mahsuben ödenmesi (Müteahhitlik Bedeli ile ilgili nihai ve kesin hesaplama ve ödeme Proje Dönemi sonunda ödenecektir.).
- 3.5.1.3.** KFD borçlarının tamamının ödenmesi (KFD borçlarının Proje Gelirlerinin tahsil edilip edilmemesi KFD borçlarını karşılayacak kadar olup olmamasına ve yine Proje'nin kâr edip-etmemesine bakılmaksızın Yatırımcı tarafından ödenecek olmakla Proje Gelirlerinden yukarı anılan kalemler ayrıldıktan sonra bakiye kalması halinde bu bakiyeden KFD borçları ödenecektir.)
- 3.5.1.4.** Banka İştirak Tutarı ve Yatırımcı İştirak Tutarının ödenmesi.
- 3.5.1.5.** Müteahhit Bedeli'nin bakiye kısmının ödenmesi
- 3.5.2.** Yukarıdaki işlemlerden sonra Kâr ve Zarar Hesaplaması yapılacak ve hesaplanacak kâr ya da zarar "Kâr-Zarara İştirak Oranı" maddesinde yer alan oran ve hükümlere göre paylaştırılacaktır.
- 3.5.3.** Kâr Ve Zararın Paylaşılması, Proje Dönemi sonunda yapılacak olmakla birlikte yapılacak hesaplamalara göre Proje'nin kâr ettiği veya edeceğinin anlaşılması halinde Proje Dönem sonu beklenmeksizin Sözleşme'deki hükümlere ve oranlara göre kâr dağıtımı yapılabilir. Proje Dönemi sonunda veya Tarafların daha önceden kâr dağıtımına karar vermesi halinde bu aşamada yapılacak hesaplamaya göre elde edilecek vergi öncesi kâr ve zarar, Proje Karı/ Proje Zararı olup, Sözleşme'de yer alan Kâr - Zarara İştirak Oranları'na göre Banka, Yatırımcı ve Danışman arasında paylaşılır.
- 3.5.4.** Bağımsız Bölümler'in Proje Dönemi içinde satılmaması halinde ek olarak 31.12.2015 tarihine kadar daha beklenecek bu tarihe kadar dahi Bağımsız Bölümler'in Banka'nın onayladığı fiyatlar üzerinden satışının gerçekleştirilememesi halinde; Banka, satılmayan Bağımsız Bölümleri 01.01.2016 tarihinden itibaren 10

gün içerisinde en son onaylanan Satış Fiyatları üzerinden Yatırımcı ve Danışman'ın Kâr-Zarara İştirak Oranı'na göre hesaplanan Yatırımcı ve Danışman payını Taşınmazlar'ın ferağ ve tescil işlemleri adına tamamlandıktan sonra ödeyerek satın alabilecektir. Banka'nın bu şekilde satın almaması halinde bu tarihi takip eden 10 gün içerisinde Yatırımcı, Bağımsız Bölümler'in en son onaylanan Satış Fiyatları üzerinden Banka ve Danışman'ın Kâr-Zarara İştirak Oranı'na göre hesaplanan Banka ve Danışman payını nakden ve def'aten ödeyerek Bağımsız Bölümleri alabilecektir. Banka'nın satın alması halinde Yatırımcı Banka'ya devir ve ferağ verilecek Bağımsız Bölümler'in Banka adına her türlü takyidatlardan arî olarak ferağ, tescil vs. tüm işlemleri gerçekleştirecektir. Bağımsız Bölümler'in Yatırımcı tarafından satın alınma durumunda ise Banka ipoteği nakden ve defaten yapılacak ödeme tamamlanınca ve talep üzerine feke edecektir. Yatırımcı'nın dahi Bağımsız Bölümler'i satın almaması halinde ise kalan Bağımsız Bölümler Kâr-Zarara İştirak üzerinden paylaşılacak ve tapu kayıtları bu şekilde düzeltilecektir (Banka'ya devir edilecek Bağımsız Bölümlerin ya da hisselerin devir, ferağ ve tescili yapılacaktır.). Bu durumda Danışman'ın ait bakiye Kâr-Zarar payı Banka ve Yatırımcı tarafından onaylanan en son Satış Fiyatları üzerinden hesaplanarak İştirak Payı Oranlarında ödenecektir.

3.5.5. Banka'nın onayladıkları haricinde Yatırımcı'nın ve Danışman'ın Sözleşme ve Sözleşme'de yazılı taahhütlerine aykırı eylem ve işlemlerinden ve ihmali dâhil olmak üzere kusur ve hatasından, yanlış, eksik veya hatalı uygulamalarından veya kötü niyetli olarak maliyeti arttırıcı uygulamaları ile yine işbu Sözleşmede yazılı diğer hallerden ve nedenlerle oluşacak zararlardan ve kâr kayıplarından da sadece Yatırımcı ve Danışman sorumlu olacağından buna göre yapılacak hesaplama göre oluşacak zarar ve kâr kayıpları da Yatırımcı ve Danışman tarafından Banka'ya ödenecektir.

3.5.6. Sözleşme gereği hesaplanacak ve Banka'ya ödenmesi gereken kâr ve Yatırımcı tarafından karşılanması gerekli zararlar, tazminatlar, cezaî şart, tazminatlar, giderler, kâr kayıpları, Banka

tarafından yazılı bildirimden itibaren 15 gün içerisinde Yatırımcı tarafından ödenmediği takdirde, Banka uhdesindeki Teminatlara, rehin ve sair haklarına dayalı olarak alacaklarını talebe ve takas, mahsup, virmana, kanuni yollara müracaata vs. yollarla tahsile yetkili olacaktır.

4. Diğer Hükümler

- 4.1.** Yatırımcı talep ve talimatlarını faks ve adi şekildeki talimatlar ile gönderebilecektir.
- 4.2.** Taraflar arasındaki ilişkilerde esas alınacak defter ve kayıtlar, öncelikle Komite tarafından denetlenmiş ve onaylanmış defter ve kayıtlar olacaktır.
- 4.3.** Yatırımcı, işbu Sözleşme'den doğmuş ve doğacak hak ve alacaklarını başkasına devir ve temlik etmemeyi taahhüt eder
- 4.4.** Sözleşme ve eklerinin uygulanmasında ve yorumunda işbu Sözleşme'nin nitelikleri, katılım bankalarına ilişkin mevzuat ve katılım bankalarının uygulamaları esas alınacaktır.
- 4.5.** Sözleşme'nin yürürlüğü sırasında ortaya çıkabilecek ihtilafların çözümü için Taraflar İstanbul Mahkemeleri'nin yetkili olduğunu peşinen kabul ederler.
- 4.6.** Banka tarafından Yatırımcı, Kefiller ya da Danışman aleyhine birlikte ya da ayrı ayrı alınacak ihtiyati haciz, ihtiyati tedbir ve başvuracağı sair kanuni yollar nedeni ile Banka'nın teminat yatırmamasını şimdiden peşinen kabul etmiş olup, bu hususa itiraz ve şikâyetlerinden şimdiden vazgeçmişlerdir.
- 4.7.** Sözleşme'de yer alan yükümlülüklerini yerine getirilmemesi nedeni ile doğacak her türlü borçlarının tahsilinin sağlanması için başvurulacak yasal işlemler nedeni ile ödenecek her türlü harç (Tahsil ve Cezaevi harçları dâhil), teminat mektupları, vergi ve komisyonları, masraf, avukatlık ücreti ve sair tüm yükümlülükler Yatırımcı'ya aittir.
- 4.8.** İşbu Sözleşme, iş, ilişki veya işlemler nedeni ile mal bedeli, ücret, vergi, harç, resim, fon, komisyon, zarar, ziyan, tazminat, olmak üzere her türlü yasal ya da sözleşmesel nedenlerle ve sair hangi ad altında ve hangi sebeple olursa özel ya da kamu hukuku gerçek ve tüzel kişilerinin Bankadan herhangi bir sebeple bir ödeme talebinde bulunması veya Banka'nın herhangi bir ödemede bulunması halinde Yatırımcı, işbu talepleri veya Banka'nın yapmış olduğu ödemeleri en geç 15 gün içerisinde Bankaya nakden ve def'aten ödemeyi

taahhüt etmiştir. Bu talep ve ödemelerin Proje ile ilgili olması ve bu husus Komite tarafından onaylanmış olması halinde, Proje hesabından yapılır.

4.9. Taraflar yukarıda yazılı adreslerini kanuni ikametgâh olarak tayin ettiklerini ve adreslere yapılacak her türlü tebligatın ve yazışmanın kendilerine yapılmış sayılacağını, ikametgâhını değiştiren Tarafın derhal aynı şekilde yeni ikametgâhını yazılı olarak en geç bir hafta içinde karşı tarafa bildireceğini, aksi halde evvelki adresine yapılacak her türlü tebligatın geçerli olarak tebliğ edilmiş bir tebligat olacağını kabul, beyan ve taahhüt ederler.

4.10. Banka'nın, Kanunî ya da Sözleşme ile hüküm altına alınmış ve/veya mer'î mevzuat ile sahip olduğu her türlü hak ve alacaklarını bir sefer ya da her seferinde kısmen ya da tamamen kullanmaması, o hak ya da alacaklarında veya da diğer hak ve alacaklarından kısmen ya da tamamen vazgeçtiği anlamında kabul edilemez.

4.11. Banka'nın, Yatırımcı, Kefillerden ya da Danışman'dan diğer sebep ve ilişkilerden dolayı doğmuş ve doğacak hak ve alacakları ile teminatları ve sair hususlar saklıdır.

4.12. Dört ana maddeden ibaret bulunan bir asıl nüshalı İşbu Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi / ... / ... tarihinde Taraflarca yukarıda belirtilen prensip ve koşullar çerçevesinde münderecatın ifası taahhüt olunarak tanzim ve imzalanarak yürürlüğe konmuştur.

BANKA

YATIRIMCI/YÜKLENİCİ

KEFİLLER

DANIŞMAN

ÖZGEÇMİŞ

YÜKSEL KELEŞ

İş Deneyimi:

- 1998-2003 Pamukbank T.A.Ş.
-Mali Analist
- 2003-2005 Anadolu Finans A.Ş.
-Krediler ve Risk Takip Şefi
- 2006-2014 Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
-Şube Müdürü
- 2014-2016 Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
-Bölge Müdürü
- 2016-2020 Kuveyt Türk Katılım Banksı A.Ş.
-Kurumsal Pazarlama Müdürü
- 2020-... Kuveyt Türk Katılım Banksı A.Ş.
-Kurumsal ve Ticari Satış Müdürü

Eğitim:

- 2018-2022 İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (İZÜ), İstanbul
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans, Doktora
- 1994-1997 Marmara Üniversitesi, İstanbul
Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü
Ortadoğu ve İslam Ülkeleri İktisadı, Yüksek Lisans
- 1990-1994 Marmara Üniversitesi, İstanbul
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri